Franz Kafka

Procesi

Der Prozess

Lexuesi

Procesi
Franz Kafka, *Der Prozess*
Përktheu nga gjermanishtja: Ultimori.
Teksti burimor: Project Gutenberg eBook #69327 (Verlag Die Schmiede, Berlin 1925).
Përkthimi © 2026 Lexuesi. Ky përkthim publikohet me licencën CC BY-SA 4.0.
Teksti origjinal është në domenin publik.
Botim dixhital i Lexuesit, 26 tetor 2026. Lexojeni falas në https://lexuesi.com/librat/procesi/.

Shënim i përkthyesit

Ky përkthim është bërë drejtpërdrejt nga origjinali gjermanisht, sipas tekstit të Project Gutenberg (eBook #69327), që ndjek botimin e parë të romanit, nga Verlag Die Schmiede në Berlin, më 1925. Kafka e shkroi *Procesin* në vitet 1914–1915 dhe nuk e mbaroi. Pas vdekjes së tij, miku i tij Max Brod i rendi kapitujt e përfunduar dhe e botoi romanin. Këtu janë përkthyer të dhjetë kapitujt e atij botimi, me rendin dhe titujt e tij. Vetëm tre tituj të gjatë janë shkurtuar në pjesën e tyre të parë: „Arrestimi · Biseda me zonjën Grubah · Pastaj zonjusha Byrstner“ (kapitulli I), „Në sallën e zbrazët të seancave · Studenti · Kancelaritë“ (kapitulli III) dhe „Tregtari Blok · Shkarkimi i avokatit“ (kapitulli VIII). Pasthënia e Brodit nuk është përfshirë, sepse ende nuk është në domen publik. Kapitujt e papërfunduar, që u shtuan në botimet e mëvonshme, nuk janë përkthyer.

Kafka shkruan me një gjuhë të saktë e të ftohtë, gati si e një nëpunësi, me fjali të gjata e me paragrafë shumë të gjatë. Në një paragraf të vetëm shpesh flasin disa njerëz njëri pas tjetrit, pa kaluar në kryeradhë të re. Kjo mënyrë është ruajtur: paragrafët ndjekin origjinalin një për një dhe nuk janë ndarë. Kur paragrafi fillon me të folur, dialogu shënohet me vizë, sipas zakonit shqip. Kur fillon me rrëfim, e folura mbetet në thonjëza. Janë ruajtur edhe mospërputhjet e vogla të tekstit të pambaruar. Për shembull, xhaxhai i K.-së quhet në fillim Karl, kurse pak më vonë e

prezantojnë si Albert K. Vetëm emri i prokurorit, që në origjinal shkruhet njëherë Hasterer e njëherë Hesterer, është njësuar.

Emrat janë shkruar siç shqiptohen dhe lakohen shqip (Jozef K., zonja Grubah, zonjusha Byrstner, Titoreli), dhe edhe inicialja lakohet: K.-ja, K.-në, K.-së. Fjala *Prozess* është përkthyer „proces“, kurse fjalët e gjykatës janë mbajtur njëlloj në gjithë librin: „shfajësim i vërtetë“, „shfajësim i dukshëm“ dhe „zvarritje“ në bisedën me piktorin, „rojtari i portës“ dhe „njeriu nga fshati“ në historinë që tregon prifti në katedrale. Këtë histori Kafka e kishte botuar edhe vetë, më 1915, me titullin *Para ligjit*. Shënimet në fund të disa kapitujve shpjegojnë fjalë e zakone të Austro-Hungarisë së fillimit të shekullit XX dhe disa lojëra fjalësh të origjinalit.

— Ultimori

Përmbajtja

Kapitulli I — Arrestimi 4
Kapitulli II — Hetimi i parë 30
Kapitulli III — Në sallën e zbrazët të seancave 46
Kapitulli IV — Shoqja e zonjushës Byrstner 68
Kapitulli V — Fshikulluesi 76
Kapitulli VI — Xhaxhai · Leni 83
Kapitulli VII — Avokati · Fabrikanti · Piktori 103
Kapitulli VIII — Tregtari Blok 151
Kapitulli IX — Në katedrale 179
Kapitulli X — Fundi 201

Kapitulli I — Arrestimi

Dikush duhet të ketë shpifur për Jozef K.-në, sepse, pa pasur bërë ndonjë të keqe, një mëngjes ai u arrestua. Kuzhinierja e zonjës Grubah, qiradhënëses së tij, që çdo ditë rreth orës tetë të mëngjesit i sillte mëngjesin, këtë herë nuk erdhi. Kjo s'kishte ndodhur kurrë më parë. K. priti edhe pak, pa nga jastëku plakën që banonte përballë dhe që e vëzhgonte me një kureshtje krejt të pazakontë për të, pastaj, njëherësh i çuditur dhe i uritur, i ra ziles. Menjëherë u trokit dhe hyri një burrë që s'e kishte parë kurrë më parë në këtë banesë. Ishte i hollë, por i ngjeshur nga trupi, kishte veshur një rrobë të zezë të puthitur pas trupit, që, si kostumet e udhëtimit, ishte e pajisur me pala të ndryshme, xhepa, tokëza, kopsa dhe një rrip, dhe për këtë arsye, pa e kuptuar njeriu qartë se për çfarë shërbente, dukej veçanërisht praktike. „Kush jeni ju?“ pyeti K. dhe u ngrit menjëherë gjysmë ndenjur në shtrat. Por burri e kaloi pyetjen, sikur paraqitja e tij duhej pranuar ashtu si ishte, dhe tha vetëm nga ana e vet: „I ratë ziles?“ „Ana le të ma sjellë mëngjesin“, tha K. dhe u përpoq fillimisht, në heshtje, me vëmendje e me arsyetim, të zbulonte se kush ishte në të vërtetë ai burrë. Por ky nuk qëndroi gjatë nën shikimet e tij, po u kthye nga dera, e hapi pak dhe i tha dikujt që me sa dukej qëndronte fill pas saj: „Do që Ana t'i sjellë mëngjesin.“ Pasoi një e qeshur e vogël në dhomën ngjitur; nga tingulli s'mund të thuhej me siguri nëse nuk qeshnin disa veta. Ndonëse i huaji s'mund të kishte mësuar prej saj asgjë që s'e dinte më parë, prapëseprapë

i tha K.-së me tonin e një raporti: „Është e pamundur.“ „Kjo do të ishte e re“, tha K., u hodh nga shtrati dhe veshi me nxitim pantallonat. „Dua të shoh vetë ç'njerëz janë në dhomën ngjitur dhe si do të më japë llogari zonja Grubah për këtë shqetësim.“ I shkoi menjëherë ndër mend se këtë s'duhej ta kishte thënë me zë dhe se kështu, në njëfarë mënyre, i njihte të huajit një të drejtë mbikëqyrjeje, por tani kjo nuk i dukej e rëndësishme. Sidoqoftë, i huaji e kuptoi pikërisht kështu, sepse tha: „A nuk do të bënit më mirë të rrinit këtu?“ „Nuk dua as të rri këtu, as të më flisni, përderisa nuk më prezantoheni.“ „E thashë për të mirë“, tha i huaji dhe tani e hapi derën vetë. Në dhomën ngjitur, ku K. hyri më ngadalë se ç'donte, në shikim të parë gjithçka dukej pothuajse njësoj si në mbrëmjen e kaluar. Ishte dhoma e ndenjes e zonjës Grubah; ndoshta në këtë dhomë të mbushur plot me mobilie, mbulesa, porcelanë e fotografi sot kishte pak më shumë vend se zakonisht, kjo nuk dallohej menjëherë, aq më pak meqë ndryshimi kryesor qëndronte te prania e një burri që rrinte ulur pranë dritares së hapur me një libër në dorë, nga i cili tani ngriti sytë. „Duhej të kishit ndenjur në dhomën tuaj! Vallë s'jua tha Franci?“ „Po, ç'doni ju, pra?“ tha K. dhe vështroi nga i njohuri i ri te ai që u quajt Franc, i cili kishte mbetur në këmbë te dera, dhe pastaj sërish prapa. Nëpër dritaren e hapur dukej sërish plaka, që me një kureshtje vërtet prej plake ishte afruar te dritarja që tani ndodhej përballë, për të vazhduar të shihte gjithçka. „Por unë dua zonjën Grubah —“ tha K., bëri një lëvizje sikur po shkëputej nga të dy burrat, që megjithatë qëndronin larg tij, dhe deshi të ecte më tej. „Jo“, tha burri pranë dritares, e hodhi librin mbi një tryezë të vogël dhe u ngrit. „Nuk mund të largoheni, ju jeni i burgosur.“ „Ashtu duket“, tha K. „Po pse, pra?“ pyeti pastaj. „Ne nuk jemi caktuar për t'jua thënë këtë. Shkoni në dhomën tuaj dhe prisni. Procedura tashmë ka nisur dhe çdo gjë do ta mësoni në kohën e duhur. E kapërcej detyrën time kur ju flas kaq miqësisht. Por shpresoj që s'na dëgjon njeri tjetër veç Francit,

dhe ai vetë, kundër çdo rregulloreje, është i sjellshëm me ju. Po të keni edhe më tej aq fat sa keni pasur me caktimin e rojeve tuaja, atëherë mund të jeni i qetë.“ K. deshi të ulej, por tani pa se në gjithë dhomën s'kishte ku të ulej, përveç kolltukut pranë dritares. „Do ta kuptoni edhe vetë sa e vërtetë është e gjitha kjo“, tha Franci dhe, njëkohësisht me burrin tjetër, iu afrua. Sidomos ky i dyti ishte shumë më i gjatë se K. dhe e rrihte shpesh me dorë në sup. Që të dy ia shqyrtuan K.-së këmishën e natës dhe thanë se tani do t'i duhej të vishte një këmishë shumë më të keqe, por që këtë këmishë, si edhe të brendshmet e tjera, do t'ia ruanin dhe, në qoftë se çështja e tij do të përfundonte mirë, do t'ia kthenin. „Është më mirë t'i jepni sendet te ne se sa në depo“, thanë ata, „sepse në depo ndodhin shpesh vjedhje, dhe veç kësaj atje, pas njëfarë kohe, të gjitha sendet shiten, pa pyetur nëse procedura në fjalë ka mbaruar apo jo. E sa zgjatin proceset e tilla, sidomos kohët e fundit! Në fund, sigurisht, do t'i merrnit nga depoja paratë e shitjes, por këto para, së pari, janë vetvetiu pak, sepse në shitje nuk vendos madhësia e ofertës, por madhësia e ryshfetit, dhe së dyti, siç tregon përvoja, shuma të tilla pakësohen sa kalojnë nga dora në dorë dhe nga viti në vit.“ K. pothuajse nuk ua vuri veshin këtyre fjalëve; të drejtën për të vendosur mbi sendet e tij, që ndoshta e kishte ende, nuk e çmonte shumë; shumë më e rëndësishme ishte për të të qartësohej mbi gjendjen e vet; por në praninë e këtyre njerëzve s'mund as të mendonte; vazhdimisht barku i rojes së dytë — mund të ishin vetëm roje — e shtynte gati miqësisht, dhe kur ngrinte sytë, shihte një fytyrë të thatë, kockore, që nuk i shkonte fare atij trupi të trashë, me një hundë të fortë, të shtrembër anash, e cila merrej vesh mbi kokën e tij me rojen tjetër. Ç'njerëz ishin këta? Për çfarë flisnin? Cilit autoritet i përkisnin? K. jetonte, pra, në një shtet ligjor, kudo mbretëronte paqja, të gjitha ligjet ishin në fuqi; kush guxonte ta sulmonte në banesën e tij? Gjithmonë kishte prirje t'i merrte të gjitha sa më lehtë, ta besonte më të keqen vetëm kur të vinte më e keqja, të

mos merrte masa për të ardhmen, edhe kur gjithçka kërcënonte. Por këtu kjo nuk i dukej e drejtë; sigurisht, gjithë këtë mund ta shihje si shaka, si një shaka të trashë që ia kishin sajuar kolegët e bankës për arsye të panjohura, ndoshta sepse sot ishte ditëlindja e tij e tridhjetë; natyrisht, kjo ishte e mundur; ndoshta mjaftonte që në njëfarë mënyre t'u qeshte rojeve në fytyrë dhe ata do të qeshnin bashkë me të; ndoshta ishin hamallë nga qoshja e rrugës, nuk u ngjanin keq — megjithatë këtë herë, gati që nga shikimi i parë i rojes Franc, ishte i vendosur të mos e lëshonte nga dora as përparësinë më të vogël që mund të kishte ndaj këtyre njerëzve. Rrezikun që më vonë të thuhej se nuk e paskësh kuptuar shakanë, K. e shihte shumë të vogël; por i kujtoheshin — pa qenë zakon i tij të mësonte nga përvoja — disa raste, në vetvete të parëndësishme, kur, ndryshe nga miqtë e tij, ishte sjellë me vetëdije pa kujdes, pa ndjenjën më të vogël për pasojat e mundshme, dhe ishte ndëshkuar për këtë nga përfundimi. Kjo nuk duhej të ndodhte më, të paktën jo këtë herë; po të ishte komedi, donte të luante edhe ai.

Ende ishte i lirë. „Më lejoni“, tha dhe kaloi me nxitim midis rojeve për në dhomën e tij. „Duket i arsyeshëm“, dëgjoi të thoshin pas shpine. Në dhomën e tij hapi menjëherë me forcë sirtarët e tryezës së shkrimit; aty gjithçka ishte në rregull të madh, por pikërisht dokumentet e identitetit që kërkonte nuk i gjeti dot menjëherë nga ngutja. Më në fund gjeti dëshminë e biçikletës[1] dhe deshi të shkonte me të te rojet, por pastaj ajo letër iu duk tepër e parëndësishme dhe vazhdoi të kërkonte, derisa gjeti certifikatën e lindjes. Kur u kthye në dhomën ngjitur, sapo po hapej dera përballë dhe zonja Grubah deshi të hynte. U duk vetëm për një çast, sepse, sa e njohu K.-në, me sa dukej u hutua, kërkoi ndjesë, u zhduk dhe e mbylli derën me shumë kujdes. „Hyni,

[1]Dëshmia e biçikletës: në Austro-Hungarinë e asaj kohe, në disa qytete ai që ngiste biçikletë duhej të kishte me vete një dokument identifikimi të lëshuar nga policia.

pra“, mezi arriti të thoshte K. Por tani qëndronte me letrat e tij në mes të dhomës, vështronte ende nga dera, që nuk u hap më, dhe u trondit vetëm kur e thirrën rojet, që rrinin ulur te tryeza e vogël pranë dritares së hapur dhe, siç e pa tani K., po i hanin mëngjesin. „Pse nuk hyri?“ pyeti ai. „Nuk ka të drejtë“, tha roja i gjatë. „Ju jeni i arrestuar.“ „Si mund të jem i arrestuar? Dhe për më tepër në këtë mënyrë?“ „Ja ku filluat përsëri“, tha roja dhe zhyti një fetë bukë me gjalpë në poçin e vogël të mjaltit. „Pyetjeve të tilla ne nuk u përgjigjemi.“ „Do t'u duhet t'u përgjigjeni“, tha K. „Ja dokumentet e mia të identitetit; tani më tregoni tuajat dhe, para së gjithash, urdhrin e arrestimit.“ „Zot i madh!“ tha roja. „Ju s'mund të pajtoheni me gjendjen tuaj dhe duket sikur e keni vënë si qëllim të na ngacmoni kot, ne, që tani, ndoshta, nga të gjithë njerëzit jemi më afër jush.“ „Ashtu është, besojeni, pra“, tha Franci dhe nuk e çoi në gojë filxhanin e kafesë që mbante në dorë, por e vështroi K.-në me një shikim të gjatë, ndoshta plot kuptim, por të pakuptueshëm. K., pa dashur, hyri në një bisedë shikimesh me Francin, por pastaj u ra letrave me dorë dhe tha: „Ja dokumentet e mia të identitetit.“ „Ç'na duhen neve ato?“ thirri tani roja i gjatë. „Ju silleni më keq se një fëmijë. Ç'doni, pra? Doni ta çoni shpejt në fund procesin tuaj të madh e të mallkuar duke diskutuar me ne, rojet, për dokumente identiteti dhe urdhra arrestimi? Ne jemi nëpunës të vegjël, që mezi marrim vesh nga dokumentet e identitetit dhe që me çështjen tuaj s'kemi të bëjmë asgjë tjetër, përveçse ju ruajmë dhjetë orë në ditë dhe paguhemi për këtë. Kjo është gjithçka që jemi; megjithatë jemi në gjendje të kuptojmë se autoritetet e larta, në shërbim të të cilave jemi, para se të urdhërojnë një arrestim të tillë, informohen me shumë përpikëri për shkaqet e arrestimit dhe për personin e të arrestuarit. Këtu nuk ka gabim. Autoriteti ynë, me aq sa e njoh unë, dhe unë njoh vetëm shkallët më të ulëta, nuk shkon kurrsesi të kërkojë fajin te njerëzit, por, siç thuhet në ligj, tërhiqet nga faji dhe duhet të na dërgojë ne, rojet. Ky është ligji. Ku mund të

ketë gabim këtu?“ „Këtë ligj nuk e njoh“, tha K. „Aq më keq për ju“, tha roja. „Ndoshta ekziston vetëm në kokat tuaja“, tha K.; donte të futej disi në mendimet e rojeve, t'i kthente në favor të vet ose të zinte vend aty. Por roja tha vetëm prerë: „Do ta ndieni mbi kurriz.“ Franci ndërhyri dhe tha: „Shih, Vilem, ai pranon se nuk e njeh ligjin dhe njëkohësisht pohon se është i pafajshëm.“ „Ke plotësisht të drejtë, por atij s'i mbush dot mendjen për asgjë“, tha tjetri. K. nuk u përgjigj më; a duhet, mendoi ai, të lë të më hutojnë edhe më shumë llomotitjet e këtyre organeve më të ulëta — vetë e pranojnë se janë të tilla? Gjithsesi flasin për gjëra që nuk i kuptojnë fare. Siguria e tyre është e mundur vetëm falë budallallëkut të tyre. Pak fjalë që do të shkëmbej me një njeri të barabartë me mua do t'i bëjnë të gjitha pa krahasim më të qarta se fjalimet më të gjata me këta. Eci disa herë lart e poshtë në hapësirën e lirë të dhomës; përballë pa plakën, që kishte tërhequr te dritarja një plak edhe shumë më të vjetër, të cilin e mbante të përqafuar. K. duhej t'i jepte fund kësaj shfaqjeje: „Më çoni te eprori juaj“, tha ai. „Kur ta dëshirojë ai; jo më parë“, tha roja që e kishin quajtur Vilem. „Dhe tani ju këshilloj“, shtoi, „të shkoni në dhomën tuaj, të rrini i qetë dhe të prisni se ç'do të vendoset për ju. Ju këshillojmë mos e shpërndani mendjen me mendime të kota, por përqendrohuni, sepse do t'ju kërkohet shumë. Nuk na trajtuat ashtu si e meritonte mirësjellja jonë, harruat se ne, kushdo qofshim, të paktën tani ndaj jush jemi njerëz të lirë, dhe kjo s'është përparësi e vogël. Megjithatë, në qoftë se keni para, jemi gati t'ju sjellim një mëngjes të vogël nga kafeneja përballë.“

Pa iu përgjigjur këtij propozimi, K. qëndroi për pak kohë i palëvizur. Ndoshta, po të hapte derën e dhomës tjetër ose madje derën e paradhomës, të dy nuk do të guxonin ta pengonin fare; ndoshta zgjidhja më e thjeshtë e gjithë kësaj ishte ta çonte punën deri në skaj. Por ndoshta do ta kapnin prapëseprapë, dhe po ta rrëzonin njëherë përdhe, do të humbiste edhe gjithë epërsia që, në njëfarë kuptimi, ende e ruante ndaj tyre. Prandaj parapëlqeu

sigurinë e zgjidhjes që do të sillte rrjedha e natyrshme e gjërave dhe u kthye në dhomën e tij, pa u thënë asnjë fjalë më shumë as nga ana e tij, as nga ana e rojeve.

U hodh në shtrat dhe mori nga lavamani një mollë të bukur, që e kishte përgatitur mbrëmë për mëngjes. Tani ajo ishte i vetmi mëngjes i tij dhe sidoqoftë, siç u bind që në kafshatën e parë të madhe, shumë më i mirë se ç'do të kishte qenë mëngjesi nga kafeneja e ndyrë e natës, që mund ta kishte marrë me mëshirën e rojeve. Ndihej mirë dhe plot besim; në bankë, sigurisht, sot paradite po mungonte nga detyra, por kjo, për shkak të postit relativisht të lartë që kishte atje, falej lehtë. A duhej ta përmendte shkakun e vërtetë? Mendonte se po. Në qoftë se nuk do ta besonin, gjë që në këtë rast ishte e kuptueshme, mund ta sillte si dëshmitare zonjën Grubah, ose edhe të dy pleqtë përballë, që tani ndoshta ishin në marshim drejt dritares tjetër, asaj përballë. K. çuditej, të paktën po t'i ndiqte mendimet e rojeve, që e kishin shtyrë në dhomë dhe e kishin lënë vetëm këtu, ku kishte mjaft mundësi për të vrarë veten. Njëkohësisht, sigurisht, pyeste veten, sipas mendimeve të veta, ç'arsye mund të kishte për ta bërë këtë. Mos ndoshta sepse të dy rrinin në dhomën ngjitur dhe ia kishin rrëmbyer mëngjesin? Të vriste veten do të ishte aq e pakuptimtë, sa edhe sikur të kishte dashur ta bënte, për shkak të kësaj pakuptimësie nuk do të kishte qenë në gjendje. Po të mos ishte kaq e dukshme mendjengushtësia e rojeve, mund të kishe menduar se edhe ata, për shkak të së njëjtës bindjeje, nuk kishin parë asnjë rrezik për ta lënë vetëm. Le të shihnin tani, po të donin, si shkonte te një dollap i vogël muri ku ruante një raki të mirë, si zbrazte një gotë të vogël, së pari në vend të mëngjesit, dhe si caktonte një gotë të dytë për t'i dhënë guxim, këtë të fundit vetëm nga kujdesi, për rastin e pagjasë që do të duhej.

Atëherë e trembi aq shumë një thirrje nga dhoma ngjitur, sa i përplasi dhëmbët pas gotës. „Ju thërret mbikëqyrësi“, u dëgjua. E trembi vetëm britma, kjo britmë e shkurtër, e prerë, ushtara-

ke, që nuk do ta kishte pritur kurrë nga roja Franc. Vetë urdhri ishte shumë i mirëpritur për të. „Më në fund“, thirri në përgjigje, e mbylli me çelës dollapin e murit dhe nxitoi menjëherë në dhomën ngjitur. Aty qëndronin të dy rojet dhe, sikur të ishte gjëja më e natyrshme, e përzunë sërish në dhomën e tij. „Ç'ju shkon ndër mend?“ thirrën ata. „Me këmishë doni të dilni para mbikëqyrësit? Ai do t'ju rrahë me shkop, dhe neve bashkë me ju.“ „Më lini rehat, në djall!“ thirri K., që e kishin shtyrë deri te dollapi i rrobave. „Kur të sulmojnë në shtrat, s'mund të presin të të gjejnë me rroba feste.“ „S'ka gjë që bën“, thanë rojet, të cilët sa herë që K. bërtiste, bëheshin krejt të qetë, madje gati të trishtuar, dhe kështu e hutonin ose, në njëfarë mënyre, e sillnin në vete. „Ceremoni qesharake!“ murmuriti ai edhe një herë, por tashmë ngriti nga karrigia një xhaketë dhe e mbajti për pak me të dyja duart, sikur t'ua paraqiste rojeve për gjykim. Ata tundën kokat. „Duhet të jetë xhaketë e zezë“, thanë. Atëherë K. e hodhi xhaketën përdhe dhe tha — as vetë nuk e dinte me ç'kuptim e tha —: „Po ende s'është seanca kryesore e gjyqit.“ Rojet buzëqeshën, por nuk u tundën nga e tyrja: „Duhet të jetë xhaketë e zezë.“ „Po të jetë se kështu e shpejtoj punën, s'kam kundër“, tha K., e hapi vetë dollapin e rrobave, kërkoi gjatë midis rrobave të shumta, zgjodhi kostumin e tij më të mirë të zi, një kostum me xhaketë që, për prerjen e belit, gati kishte bërë bujë mes të njohurve, nxori tani edhe një këmishë tjetër dhe nisi të vishej me kujdes. Në fshehtësi besonte se e kishte shpejtuar disi gjithë punën, meqë rojet kishin harruar ta detyronin të lahej. I vëzhgonte nëse ndoshta do ta kujtonin prapëseprapë, por kjo, natyrisht, nuk u shkoi fare ndër mend; përkundrazi, Vilemi nuk harroi ta dërgonte Francin te mbikëqyrësi me lajmin se K. po vishej.

Kur u vesh plotësisht, iu desh të kalonte, fill përpara Vilemit, nëpër dhomën e zbrazët ngjitur për në dhomën tjetër, dera e së cilës ishte tashmë e hapur me të dy kanatet. Kjo dhomë, siç e dinte mirë K., prej pak kohësh banohej nga njëfarë zonjushe

Byrstner, një daktilografiste, që e kishte zakon të shkonte në punë shumë herët, kthehej vonë në shtëpi dhe me të cilën K. s'kishte shkëmbyer gjë më shumë se përshëndetjet. Tani tryeza e vogël e natës, që i rrinte pranë shtratit, ishte shtyrë në mes të dhomës si tryezë hetimi dhe pas saj rrinte ulur mbikëqyrësi. Kishte vënë këmbë mbi këmbë dhe kishte mbështetur një krah mbi shpinoren e karriges.

Në një qoshe të dhomës qëndronin tre të rinj dhe shihnin fotografitë e zonjushës Byrstner, që ishin ngulur në një rrogoz të varur në mur. Në dorezën e dritares së hapur varej një bluzë e bardhë. Në dritaren përballë ishin përsëri të mbështetur të dy pleqtë, por shoqëria e tyre ishte zmadhuar, sepse pas tyre, shumë më i gjatë se ata, qëndronte një burrë me këmishë të hapur në gjoks, që e shtrëngonte dhe e përdridhte me gishta mjekrën e tij të kuqërremtë me majë. „Jozef K.?“ pyeti mbikëqyrësi, ndoshta vetëm për t'i tërhequr nga vetja shikimet e hutuara të K.-së. K. pohoi me kokë. „Me siguri jeni shumë i befasuar nga ngjarjet e këtij mëngjesi?“ pyeti mbikëqyrësi dhe ndërkohë zhvendoste me të dyja duart ato pak sende që ndodheshin mbi tryezën e vogël të natës, qirinjën me shkrepëset, një libër dhe një jastëkth për gjilpëra, sikur të ishin sende që i duheshin për hetimin. „Sigurisht“, tha K., dhe e pushtoi ndjesia e këndshme se më në fund kishte përpara një njeri të arsyeshëm dhe se mund të fliste me të për çështjen e vet. „Sigurisht, jam i befasuar, por aspak shumë i befasuar.“ „Jo shumë i befasuar?“ pyeti mbikëqyrësi dhe tani e vuri qirinjën në mes të tryezës, ndërsa sendet e tjera i rreshtoi rreth saj. „Ndoshta më keqkuptoni“, nxitoi të vërente K. „Dua të them“ — Këtu K. e ndërpreu veten dhe kërkoi me sy një karrige. „Mund të ulem, apo jo?“ pyeti. „Nuk është zakon“, u përgjigj mbikëqyrësi. „Dua të them“, tha tani K. pa u ndalur më, „jam, sigurisht, shumë i befasuar, por kur ke tridhjetë vjet në këtë botë dhe ke qenë i detyruar të çash rrugën vetëm, siç ishte shkruar për mua, je regjur kundër befasive dhe nuk i merr

shumë rëndë. Sidomos jo atë të sotmen.“ „Pse sidomos jo atë të sotmen?“ „Nuk dua të them se gjithë këtë e shoh si shaka; për këtë, masat që janë marrë më duken prapëseprapë tepër të gjera. Duhet të merrnin pjesë të gjithë banorët e pensionit dhe edhe ju të gjithë; kjo do t'i kalonte kufijtë e një shakaje. Pra, nuk dua të them se është shaka.“ „Krejt e drejtë“, tha mbikëqyrësi dhe shikoi sa shkrepëse kishte në kutinë e shkrepëseve. „Por nga ana tjetër“, vazhdoi K. dhe tani iu drejtua të gjithëve, madje me qejf do t'u ishte kthyer edhe të treve pranë fotografive, „por nga ana tjetër, çështja s'mund të ketë as shumë rëndësi. Këtë e nxjerr nga fakti që jam i akuzuar, por nuk mund të gjej as fajin më të vogël për të cilin të më akuzonin. Por edhe kjo është e dorës së dytë; pyetja kryesore është: nga kush jam i akuzuar? Cili autoritet e drejton procedurën? Jeni nëpunës ju? Askush nuk ka uniformë, po të mos duam ta quajmë uniformë rrobën tuaj“ — këtu iu kthye Francit — „por ajo është më shumë një kostum udhëtimi. Për këto pyetje kërkoj qartësi, dhe jam i bindur që, pasi të qartësohen, do të mund të ndahemi me njëri-tjetrin në mënyrën më të përzemërt.“ Mbikëqyrësi e përplasi kutinë e shkrepëseve mbi tryezë. „Jeni në një gabim të madh“, tha ai. „Këta zotërinj këtu dhe unë jemi krejtësisht të parëndësishëm për çështjen tuaj; madje nuk dimë pothuajse asgjë për të. Mund të vishnim uniformat më të rregullta dhe çështja juaj nuk do të qëndronte aspak më keq. Nuk mund t'ju them as që jeni i akuzuar, ose më mirë, nuk e di nëse jeni. Jeni i arrestuar, kjo është e vërtetë; më shumë nuk di. Ndoshta rojet kanë llomotitur ndonjë gjë tjetër; atëherë ka qenë thjesht llomotitje. Por, edhe pse nuk u përgjigjem pyetjeve tuaja, mund t'ju jap prapëseprapë një këshillë: mendoni më pak për ne dhe për atë që do të ndodhë me ju, mendoni më mirë më shumë për veten. Dhe mos bëni kaq zhurmë me ndjenjën e pafajësisë suaj; kjo e prish përshtypjen jo fort të keqe që, përndryshe, lini. Gjithashtu duhet të jeni përgjithësisht më i përmbajtur në të folur; pothuajse gjithçka që thatë pak më parë mund të ishte

kuptuar nga sjellja juaj, edhe sikur të kishit thënë vetëm pak fjalë; veç kësaj, nuk ishte asgjë tepër e favorshme për ju.“

K. e vështroi mbikëqyrësin me sy të ngulur. Mësime si në shkollë merrte këtu nga një njeri ndoshta më i ri se ai? Për çiltërsinë e tij ndëshkohej me një qortim? Dhe për shkakun e arrestimit të tij e për atë që e kishte urdhëruar nuk mësonte asgjë?

Ra në njëfarë eksitimi, eci lart e poshtë, gjë që askush nuk ia pengoi, i shtyu prapa mansheta, preku gjoksin, i rregulloi flokët, kaloi pranë të tre zotërinjve, tha: „Është krejt e pakuptimtë“, ku këta u kthyen nga ai dhe e vështruan me mirësjellje, por seriozisht, dhe më në fund u ndal përsëri përpara tryezës së mbikëqyrësit. „Prokurori Hasterer është mik i mirë i imi“, tha ai, „mund t'i telefonoj?“ „Sigurisht“, tha mbikëqyrësi, „por nuk e di ç'kuptim do të kishte, përveçse në qoftë se keni ndonjë çështje private për të biseduar me të.“ „Ç'kuptim?“ thirri K., më shumë i tronditur se i zemëruar. „Po kush jeni ju, pra? Kërkoni kuptim dhe shfaqni gjënë më të pakuptimtë që ka. A s'është për t'i ardhur keq edhe gurit? Zotërinjtë më sulmuan së pari dhe tani rrinë ulur ose në këmbë këtu përqark dhe më lënë të hidhem e të kërcej para jush si kalë manezhi. Ç'kuptim do të kishte t'i telefonoja një prokurori, kur gjoja jam i arrestuar? Mirë, nuk do të telefonoj.“ „Po, po“, tha mbikëqyrësi dhe e zgjati dorën nga paradhoma, ku ishte telefoni, „ju lutem, telefononi, pra.“ „Jo, nuk dua më“, tha K. dhe shkoi te dritarja. Përballë, shoqëria ishte ende te dritarja, dhe vetëm tani, ngaqë K. ishte afruar te dritarja, dukej sikur u prish pak qetësia e të parit të tyre. Pleqtë deshën të ngriheshin, por burri pas tyre i qetësoi. „Edhe atje ka spektatorë të tillë“, i thirri K. me zë të lartë mbikëqyrësit dhe tregoi jashtë me gisht. „Largohuni që andej!“ thirri pastaj nga ana tjetër. Të tre u tërhoqën menjëherë disa hapa prapa, të dy pleqtë madje edhe pas burrit, që i mbulonte me trupin e tij të gjerë dhe, me sa mund të gjykohej nga lëvizjet e gojës, po thoshte diçka që në

atë largësi nuk kuptohej. Por nuk u zhdukën krejt; dukej sikur prisnin çastin kur të mund t'i afroheshin sërish dritares pa u vënë re. „Njerëz të bezdisshëm, të pacipë!“ tha K., kur u kthye sërish nga dhoma. Mbikëqyrësi ndoshta i dha të drejtë, siç iu duk K.-së se e kuptoi me një shikim anësor. Por ishte po aq e mundur që as nuk e kishte dëgjuar, sepse kishte shtypur fort një dorë mbi tryezë dhe dukej sikur krahasonte gjatësinë e gishtave. Të dy rojet rrinin ulur mbi një valixhe të mbuluar me një mbulesë zbukuruese dhe fërkonin gjunjët. Të tre të rinjtë i kishin vënë duart në ijë dhe vështronin përreth pa qëllim. Ishte qetësi si në ndonjë zyrë të harruar. „Hë, zotërinj“, thirri K. — për një çast iu duk sikur i mbante të gjithë mbi supe —, „po të gjykoj nga pamja juaj, çështja ime duhet të ketë mbaruar. Jam i mendimit se më e mira është të mos mendojmë më nëse veprimi juaj ishte i drejtë apo jo, dhe t'i japim punës një fund pajtues me një shtrëngim duarsh të ndërsjellë. Po të jeni edhe ju të këtij mendimi, atëherë, ju lutem“ — dhe iu afrua tryezës së mbikëqyrësit dhe i zgjati dorën. Mbikëqyrësi ngriti sytë, kafshoi buzët dhe vështroi dorën e zgjatur të K.-së; K. ende besonte se mbikëqyrësi do t'ia shtrëngonte. Por ky u ngrit, mori një kapelë të fortë të rrumbullakët, që ishte mbi shtratin e zonjushës Byrstner, dhe e vuri me kujdes në kokë me të dyja duart, ashtu siç bëhet kur provohen kapela të reja. „Sa e thjeshtë ju duket gjithçka!“ i tha ndërkohë K.-së. „Do t'i jepnim punës një fund pajtues, thatë? Jo, jo, kjo vërtet nuk bëhet. Me këtë, nga ana tjetër, nuk dua aspak të them se duhet të dëshpëroheni. Jo, e pse? Ju jeni vetëm i arrestuar, asgjë më shumë. Këtë kisha për t'jua njoftuar, e bëra, dhe pashë edhe si e pritët. Me kaq mjafton për sot dhe mund të ndahemi, sigurisht vetëm përkohësisht. Tani ndoshta do të doni të shkoni në bankë?“ „Në bankë?“ pyeti K. „Kujtova se isha i arrestuar.“ K. e pyeti me njëfarë kryeneçësie, sepse, megjithëse shtrëngimi i tij i duarve nuk ishte pranuar, ndihej, sidomos që kur ishte ngritur mbikëqyrësi, gjithnjë e më i pavarur nga gjithë këta njerëz. Po luante me ta. Ki-

shte ndër mend, po të largoheshin, t'u vraponte pas deri te porta e shtëpisë dhe t'u ofronte arrestimin e tij. Prandaj e përsëriti: „Si mund të shkoj në bankë, kur jam i arrestuar?“ „Ah, ashtu“, tha mbikëqyrësi, që ishte tashmë te dera, „më keni keqkuptuar. Jeni i arrestuar, sigurisht, por kjo nuk duhet t'ju pengojë ta ushtroni profesionin tuaj. As në mënyrën tuaj të zakonshme të jetesës nuk do të pengoheni.“ „Atëherë të qenët i arrestuar nuk qenka shumë keq“, tha K. dhe iu afrua shumë mbikëqyrësit. „Unë kurrë s'e kam menduar ndryshe“, tha ky. „Por atëherë nuk duket të ketë qenë shumë i nevojshëm as njoftimi i arrestimit“, tha K. dhe iu afrua edhe më shumë. Edhe të tjerët ishin afruar. Të gjithë tani ishin mbledhur në një hapësirë të ngushtë pranë derës. „Ishte detyra ime“, tha mbikëqyrësi. „Një detyrë budallaqe“, tha K. pa u lëshuar. „Mund të jetë“, u përgjigj mbikëqyrësi, „por nuk duam ta humbim kohën me fjalë të tilla. Kisha menduar se doni të shkoni në bankë. Meqë ju i kapni të gjitha fjalët, po shtoj: unë nuk ju detyroj të shkoni në bankë, thjesht kisha menduar se doni. Dhe që t'jua lehtësoj këtë dhe ta bëj sa më pak të dukshme mbërritjen tuaj në bankë, i kam mbajtur këtu në dispozicionin tuaj këta tre zotërinj, kolegët tuaj.“ „Si?“ thirri K. dhe i vështroi të tre i habitur. Këta të rinj kaq pa karakter e të zbehtë, që ende i kishte në kujtesë vetëm si një grup pranë fotografive, ishin vërtet nëpunës të bankës së tij — jo kolegë, kjo ishte shumë për t'u thënë dhe tregonte tashmë një të çarë në gjithëdijen e mbikëqyrësit, por nëpunës të vegjël të bankës ishin, sigurisht. Si kishte mundur K. të mos i vinte re? Sa i zënë duhet të kishte qenë me mbikëqyrësin dhe me rojet, që të mos i njihte këta të tre! Rabenshtajnerin e ngurtë, që i tundte duart, Kulihun biond me sytë e futur thellë dhe Kaminerin me buzëqeshjen e padurueshme, të shkaktuar nga një tendosje kronike muskujsh. „Mirëmëngjes!“ tha K. pas pak dhe ua zgjati dorën zotërinjve, që u përkulën me korrektësi. „Nuk ju njoha fare. Tani, pra, do të shkojmë në punë, apo jo?“ Zotërinjtë pohuan me kokë, duke qeshur e me zell, sikur gjatë

gjithë kohës ta kishin pritur këtë; vetëm kur K. kërkoi kapelën e tij, që i kishte mbetur në dhomë, vrapuan të gjithë njëri pas tjetrit për t'ia sjellë, gjë që, sidoqoftë, tregonte njëfarë sikleti. K. qëndroi i palëvizur dhe i ndoqi me sy nëpër të dy dyert e hapura; i fundit ishte, natyrisht, Rabenshtajneri i shpërfillur, që kishte marrë vetëm një trok elegant. Kamineri ia dorëzoi kapelën, dhe K. duhej t'i thoshte qartë vetes, siç i duhej ta bënte shpesh edhe në bankë, se buzëqeshja e Kaminerit nuk ishte e qëllimshme, madje se ai në përgjithësi nuk mund të buzëqeshte me qëllim. Në paradhomë pastaj zonja Grubah, që nuk dukej aspak e ndërgjegjshme për ndonjë faj, ia hapi gjithë shoqërisë derën e banesës, dhe K., si shpesh herë, i hodhi sytë poshtë te rripi i përparëses së saj, që i hynte aq thellë pa nevojë në trupin e saj të fuqishëm. Poshtë, K., me orën në dorë, vendosi të merrte një automobil, që të mos e zmadhonte pa nevojë vonesën, që ishte tashmë gjysmë ore. Kamineri vrapoi në qoshe për të sjellë makinën, dy të tjerët me sa dukej përpiqeshin ta zbavitnin K.-në, kur papritur Kulihu tregoi me gisht portën e shtëpisë përballë, ku sapo u shfaq burri i gjatë me mjekrën bionde me majë dhe që në çastin e parë, pak i hutuar që po shfaqej tani me gjithë shtatin e tij, u tërhoq te muri dhe u mbështet. Pleqtë ndoshta ishin ende në shkallë. K. u zemërua me Kulihun që po ia tregonte burrin, të cilin e kishte parë vetë që më parë, madje e kishte pritur. „Mos shikoni atje!“ i shpëtoi, pa e vënë re sa të çuditshme ishte një mënyrë e tillë të foluri ndaj burrave të pavarur. Por nuk qe e nevojshme as ndonjë shpjegim, sepse sapo erdhi automobili; u ulën dhe u nisën. Atëherë K. kujtoi se nuk e kishte vënë fare re largimin e mbikëqyrësit dhe të rojeve; mbikëqyrësi ia kishte fshehur të tre nëpunësit dhe tani nëpunësit mbikëqyrësin. Kjo nuk tregonte shumë mendjemprehtësi, dhe K. vendosi ta vëzhgonte veten më me kujdes në këtë drejtim. Megjithatë, u kthye pa dashur edhe një herë dhe u përkul mbi pjesën e pasme të automobilit, për të parë ndoshta edhe një herë mbikëqyrësin dhe rojet. Por menjë-

herë u kthye sërish dhe u mbështet rehat në qoshe të makinës, pa bërë qoftë edhe përpjekjen për të kërkuar dikë. Ndonëse nuk dukej, pikërisht tani do të kishte pasur nevojë për një fjalë inkurajimi; por tani zotërinjtë dukeshin të lodhur: Rabenshtajneri shikonte nga makina djathtas, Kulihu majtas, dhe vetëm Kamineri ishte në dispozicion me zgërdheshjen e tij, me të cilën, për fat të keq, njerëzia nuk lejonte të bëje shaka.

Atë pranverë, K. i kalonte zakonisht mbrëmjet kështu: pas punës, kur kjo ishte ende e mundur — më së shumti rrinte në zyrë deri në orën nëntë —, bënte një shëtitje të vogël, vetëm ose me nëpunës, dhe pastaj shkonte në një birrari, ku rrinte zakonisht deri në orën njëmbëdhjetë në një tryezë të përhershme me zotërinj, më së shumti më të moshuar. Por kishte edhe përjashtime nga ky rend, kur K., për shembull, ftohej nga drejtori i bankës, që e çmonte shumë për aftësinë në punë dhe për besueshmërinë, për një shëtitje me automobil ose për një darkë në vilën e tij. Veç kësaj, një herë në javë K. shkonte te një vajzë që quhej Elza, e cila natën, deri vonë në mëngjes, shërbente si kamariere në një pijetore vere dhe gjatë ditës priste vizita vetëm nga shtrati.

Por atë mbrëmje — dita kishte kaluar shpejt me punë të lodhshme dhe me shumë urime ditëlindjeje plot nderim e miqësi — K. deshi të shkonte menjëherë në shtëpi. Në të gjitha pushimet e vogla të punës së ditës kishte menduar për këtë; pa e ditur saktë se ç'kishte parasysh, i dukej sikur ngjarjet e mëngjesit kishin shkaktuar një rrëmujë të madhe në gjithë banesën e zonjës Grubah dhe sikur nevojitej pikërisht ai për ta rivendosur rregullin. Por, sapo të rivendosej ky rregull, do të fshihej çdo gjurmë e atyre ngjarjeve dhe gjithçka do të merrte sërish rrjedhën e vjetër. Sidomos nga të tre nëpunësit s'kishte asgjë për t'u frikësuar; ishin zhytur përsëri në trupin e madh të nëpunësve të bankës dhe nuk u vihej re asnjë ndryshim. K. i kishte thirrur disa herë në zyrën e tij, veç e veç dhe bashkë, pa ndonjë qëllim tjetër veçse për t'i vëzhguar; gjithmonë kishte mundur t'i lëshonte i kënaqur.

Kur në nëntë e gjysmë të mbrëmjes mbërriti para shtëpisë ku banonte, takoi te porta një djalosh që qëndronte aty me këmbët hapur dhe pinte llullë. „Kush jeni ju?“ pyeti menjëherë K. dhe e afroi fytyrën pranë djaloshit; në gjysmerrësirën e korridorit nuk shihej shumë. „Jam djali i portierit, zotëri“, u përgjigj djaloshi, e hoqi llullën nga goja dhe u mënjanua. „Djali i portierit?“ pyeti K. dhe trokiti me padurim me bastun në tokë. „Dëshiron gjë zotëria? T'ia thërres babain?“ „Jo, jo“, tha K.; në zërin e tij kishte diçka falëse, sikur djaloshi të kishte bërë ndonjë të keqe dhe ai ta falte. „Mirë është“, tha pastaj dhe vazhdoi rrugën, por para se të ngjitej në shkallë, u kthye edhe një herë.

Mund të kishte shkuar drejt e në dhomën e tij, por, meqë donte të fliste me zonjën Grubah, trokiti menjëherë në derën e saj. Ajo rrinte ulur te tryeza me një çorape që po thurte, dhe mbi tryezë ishte ende një grumbull çorapesh të vjetra. K. kërkoi ndjesë, i hutuar, që po vinte kaq vonë, por zonja Grubah ishte shumë e dashur dhe nuk deshi të dëgjonte asnjë ndjesë: për të ajo ishte gjithmonë gati të fliste; ai e dinte shumë mirë se ishte qiramarrësi i saj më i mirë dhe më i dashur. K. vështroi përreth nëpër dhomë; ishte sërish krejtësisht në gjendjen e saj të vjetër; edhe enët e mëngjesit, që në mëngjes kishin qenë mbi tryezën e vogël pranë dritares, ishin hequr tashmë. Duart e grave, pra, kryejnë shumë gjëra pa zhurmë, mendoi ai; ai ndoshta do t'i kishte thyer enët atypëraty, por sigurisht nuk do të kishte mundur t'i nxirrte jashtë. E vështroi zonjën Grubah me njëfarë mirënjohjeje. „Pse punoni ende kaq vonë?“ pyeti ai. Tani rrinin të dy ulur te tryeza dhe K. herë pas here e fuste dorën thellë në çorapet. „Ka shumë punë“, tha ajo, „gjatë ditës u përkas qiramarrësve; po të dua të rregulloj punët e mia, më mbeten vetëm mbrëmjet.“ „Sot ndoshta ju kam shkaktuar edhe një punë të jashtëzakonshme.“ „Si kështu?“ pyeti ajo, duke u bërë pak më e zellshme; puna i pushonte në prehër. „Kam parasysh burrat që ishin këtu sot në mëngjes.“ „Ah, ashtu“, tha ajo dhe u kthye sërish në qetësinë e

saj, „kjo s'më ka shkaktuar ndonjë punë të veçantë.“ K. vështroi në heshtje si e mori përsëri në dorë çorapen. Duket sikur çuditet që flas për këtë, mendoi ai, duket sikur nuk e quan të drejtë që flas për këtë. Aq më e rëndësishme është që ta bëj. Vetëm me një grua të moshuar mund të flas për këtë. „Po, po, punë ju ka shkaktuar me siguri“, tha pastaj, „por nuk do të ndodhë më.“ „Jo, kjo nuk mund të ndodhë më“, tha ajo duke e pohuar, dhe i buzëqeshi K.-së gati me trishtim. „E keni seriozisht?“ pyeti K. „Po“, tha ajo më me zë të ulët, „por para së gjithash nuk duhet ta merrni shumë rëndë. Ç'nuk ndodh në këtë botë! Meqë më flisni me kaq besim, zoti K., mund t'jua pranoj se kam dëgjuar pak pas derës dhe se edhe të dy rojet më treguan disa gjëra. Bëhet fjalë, pra, për lumturinë tuaj, dhe kjo më rri vërtet përzemër, më shumë nga ç'më takon ndoshta, sepse unë jam vetëm qiradhënësja. Hë, pra, kam dëgjuar disa gjëra, por nuk mund të them se ishte diçka veçanërisht e keqe. Jo. Jeni i arrestuar, sigurisht, por jo ashtu si arrestohet një hajdut. Kur arrestohesh si hajdut, kjo është keq, por ky arrestim —. Më duket si diçka prej të diturish; më falni, në qoftë se them ndonjë budallallëk; më duket si diçka prej të diturish, që unë, sigurisht, nuk e kuptoj, por që as nuk ka nevojë të kuptohet.“

— Nuk është aspak budallallëk ajo që thatë, zonja Grubah; të paktën edhe unë jam pjesërisht i mendimit tuaj, vetëm se e gjykoj të gjithë këtë edhe më ashpër se ju dhe nuk e quaj as diçka prej të diturish, por fare asgjë. Më zunë në befasi, kjo ishte e gjitha. Po të isha ngritur menjëherë sapo u zgjova, pa më hutuar mungesa e Anës, dhe po të kisha ardhur te ju pa e çarë kokën për këdo që do të më dilte përpara; po të kisha ngrënë këtë herë, si përjashtim, mëngjesin ndoshta në kuzhinë; po t'ju kisha lutur të më sillnit rrobat nga dhoma — shkurt, po të isha sjellë me arsye, nuk do të kishte ndodhur asgjë më tej, gjithçka që donte të ndodhte do të ishte mbytur që në fillim. Por njeriu është kaq pak i përgatitur. Në bankë, për shembull, jam i përgatitur; atje s'do të mund të më

ndodhte kurrë diçka e tillë; atje kam shërbyesin tim, telefoni i përgjithshëm dhe telefoni i zyrës janë përpara meje mbi tryezë, vijnë vazhdimisht njerëz, klientë dhe nëpunës; veç kësaj, dhe para së gjithash, atje jam vazhdimisht i lidhur me punën, prandaj mendjekthjellët; do të më bënte madje qejf të përballesha atje me një punë të tillë. Hë, ka kaluar, dhe në të vërtetë s'doja të flisja më fare për këtë; doja të dëgjoja vetëm gjykimin tuaj, gjykimin e një gruaje të arsyeshme, dhe jam shumë i gëzuar që jemi të një mendjeje. Por tani duhet të më jepni dorën: një pajtim i tillë duhet vulosur me një shtrëngim duarsh.

A do të ma japë dorën? Mbikëqyrësi nuk ma dha dorën, mendoi ai dhe e vështroi gruan ndryshe nga më parë, me sy shqyrtues. Ajo u ngrit, sepse ishte ngritur edhe ai; ishte pak e sikletosur, sepse jo gjithçka që kishte thënë K. i kishte qenë e kuptueshme. Por, për shkak të këtij sikleti, tha diçka që nuk e donte fare dhe që nuk ishte aspak në vendin e vet: „Mos e merrni, pra, kaq rëndë, zoti K.“, tha ajo me lot në zë dhe harroi, natyrisht, edhe shtrëngimin e duarve. „Nuk e di që e marr rëndë“, tha K., papritur i lodhur, duke kuptuar sa pa vlerë ishin të gjitha miratimet e kësaj gruaje.

Te dera pyeti edhe: „Është zonjusha Byrstner në shtëpi?“ „Jo“, tha zonja Grubah dhe, me këtë përgjigje të thatë, buzëqeshi me një pjesëmarrje të vonuar e të arsyeshme. „Është në teatër. Donit diçka prej saj? T'i them ndonjë gjë?“ „Ah, doja vetëm t'i thosha dy fjalë.“ „Fatkeqësisht nuk e di kur vjen; kur është në teatër, zakonisht vjen vonë.“ „Kjo s'ka fare rëndësi“, tha K. dhe e ktheu tashmë kokën e ulur nga dera për të ikur, „doja vetëm t'i kërkoja ndjesë që sot ia zura dhomën.“ „S'ka nevojë, zoti K., jeni tepër i kujdesshëm; zonjusha s'di asgjë, që nga mëngjesi herët nuk ka ardhur ende në shtëpi, dhe gjithçka është rregulluar, shikojeni vetë.“ Dhe ajo hapi derën e dhomës së zonjushës Byrstner. „Faleminderit, ju besoj“, tha K., por pastaj shkoi prapëseprapë te dera e hapur. Hëna ndriçonte e qetë në dhomën e errët. Me aq sa

mund të shihej, gjithçka ishte vërtet në vendin e vet; edhe bluza nuk varej më në dorezën e dritares. Jastëkët e shtratit dukeshin çuditërisht të lartë; pjesërisht ishin në dritën e hënës. „Zonjusha vjen shpesh vonë në shtëpi“, tha K. dhe e vështroi zonjën Grubah sikur përgjegjësia të ishte e saj. „Ashtu janë të rinjtë!“ tha zonja Grubah, si për t'i justifikuar. „Sigurisht, sigurisht“, tha K., „por mund të shkohet edhe tepër larg.“ „Mund të shkohet“, tha zonja Grubah, „sa të drejtë keni, zoti K.! Ndoshta madje edhe në këtë rast. Unë sigurisht nuk dua ta përflas zonjushën Byrstner; është një vajzë e mirë, e dashur, e sjellshme, e rregullt, e përpiktë, punëtore — të gjitha këto i çmoj shumë —, por një gjë është e vërtetë: duhej të ishte më krenare, më e përmbajtur. Këtë muaj e kam parë tashmë dy herë në rrugë të largëta dhe gjithmonë me një zotëri tjetër. Më vjen shumë rëndë; për Zotin e vërtetë, jua tregoj vetëm juve, zoti K., por nuk do të shmanget dot që të flas për këtë edhe me vetë zonjushën. Për më tepër, kjo s'është e vetmja gjë që ma bën të dyshimtë.“ „Jeni krejt në rrugë të gabuar“, tha K. i tërbuar dhe gati i paaftë ta fshihte, „për më tepër, me sa duket e keni keqkuptuar edhe vërejtjen time për zonjushën; nuk e kisha në atë kuptim. Madje ju paralajmëroj sinqerisht të mos i thoni zonjushës asgjë; jeni krejtësisht në gabim, e njoh shumë mirë zonjushën, s'ka asgjë të vërtetë nga ato që thatë. Për më tepër, ndoshta po shkoj tepër larg; nuk dua t'ju pengoj, thojini ç'të doni. Natën e mirë.“ „Zoti K.“, tha zonja Grubah me ton lutës dhe e ndoqi me nxitim K.-në deri te dera e tij, që ai e kishte hapur tashmë, „unë ende s'dua të flas fare me zonjushën; natyrisht, dua ta vëzhgoj më parë edhe më tej; vetëm juve ju besova atë që dija. Në fund të fundit, duhet të jetë në interesin e çdo qiramarrësi që njeriu përpiqet ta mbajë pensionin të pastër, dhe s'kam ndonjë synim tjetër në këtë.“ „Pastërtia!“ thirri K. edhe nëpër të çarën e derës. „Po të doni ta mbani pensionin të pastër, duhet të më nxirrni së pari mua nga banesa.“ Pastaj e përplasi derën; një trokitje të lehtë nuk e përfilli më.

Përkundrazi, meqë nuk kishte aspak dëshirë të flinte, vendosi të rrinte zgjuar dhe me këtë rast të shihte edhe kur do të vinte zonjusha Byrstner. Ndoshta atëherë do të ishte e mundur, sado e papërshtatshme të ishte, të shkëmbente edhe dy fjalë me të. Ndërsa rrinte i mbështetur në dritare dhe shtrëngonte sytë e lodhur, për një çast mendoi madje ta ndëshkonte zonjën Grubah dhe ta bindte zonjushën Byrstner të linin banesën bashkë. Por menjëherë kjo iu duk tmerrësisht e tepruar dhe madje dyshoi për veten se mos synonte ta ndërronte banesën për shkak të ngjarjeve të mëngjesit. Asgjë nuk do të kishte qenë më e pakuptimtë dhe, para së gjithash, më e kotë e më e neveritshme.

Kur u mërzit duke shikuar rrugën e zbrazët, u shtri në kanape, pasi e hapi pak derën e paradhomës, që të shihte menjëherë, që nga kanapeja, këdo që hynte në banesë. Afërsisht deri në orën njëmbëdhjetë ndenji i shtrirë i qetë në kanape, duke pirë një puro. Por që andej e tutje nuk duroi më dot aty dhe doli pak në paradhomë, sikur kështu të mund ta shpejtonte ardhjen e zonjushës Byrstner. Nuk kishte ndonjë dëshirë të veçantë për të, nuk mund ta kujtonte as saktë si dukej, por tani donte të fliste me të dhe e acaronte që ajo, me ardhjen e saj të vonë, po sillte shqetësim e rrëmujë edhe në mbarimin e kësaj dite. Ishte fajtore edhe që ai sot nuk kishte ngrënë darkë dhe që kishte hequr dorë nga vizita që kishte menduar t'i bënte sot Elzës. Të dyja këto, sigurisht, mund t'i bënte ende, po të shkonte tani në pijetoren e verës ku punonte Elza. Donte ta bënte edhe më vonë, pas bisedës me zonjushën Byrstner.

Kishte kaluar ora njëmbëdhjetë e gjysmë, kur u dëgjua dikush në shkallë. K., që, i zhytur në mendimet e tij, ecte me zhurmë lart e poshtë në paradhomë sikur të ishte dhoma e tij, iku e u fsheh pas derës së vet. Ishte zonjusha Byrstner që kishte ardhur. Ndërsa mbyllte derën me çelës, duke u dridhur nga të ftohtit, mblodhi rreth supeve të saj të ngushta një shall mëndafshi. Në çastin tjetër do të hynte në dhomën e saj, ku K. sigurisht s'mund

të futej në mesnatë; duhej, pra, t'i fliste tani, por për fat të keq kishte harruar të ndizte dritën elektrike në dhomën e tij, kështu që dalja e tij nga dhoma e errët do të dukej si sulm dhe të paktën do ta trembte shumë. Në pafuqinë e tij, dhe meqë s'kishte kohë për të humbur, pëshpëriti nëpër të çarën e derës: „Zonjusha Byrstner.“ U dëgjua si lutje, jo si thirrje. „Është dikush këtu?“ pyeti zonjusha Byrstner dhe vështroi përreth me sy të zgurdulluar. „Jam unë“, tha K. dhe doli përpara. „Ah, zoti K.!“ tha zonjusha Byrstner duke buzëqeshur. „Mirëmbrëma“, dhe i zgjati dorën. „Doja t'ju thoja dy fjalë; a më lejoni tani?“ „Tani?“ pyeti zonjusha Byrstner. „Patjetër tani? Është pak e çuditshme, apo jo?“ „Ju pres që nga ora nëntë.“ „Hë, po, isha në teatër, s'dija gjë për ju.“ „Shkaku për atë që dua t'ju them doli vetëm sot.“ „Mirë, hë, nga ana parimore s'kam asgjë kundër, veç që jam e lodhur për vdekje. Ejani, pra, për disa minuta në dhomën time. Këtu në asnjë mënyrë s'mund të bisedojmë, do t'i zgjojmë të gjithë, dhe kjo do të ishte më e pakëndshme për mua për hirin tonë se për hir të njerëzve. Prisni këtu derisa të ndez dritën në dhomën time dhe pastaj fikeni dritën këtu.“ K. bëri ashtu, por pastaj priti edhe derisa zonjusha Byrstner e ftoi sërish me zë të ulët nga dhoma e saj të hynte. „Uluni“, tha ajo dhe i tregoi otomanen; ajo vetë mbeti në këmbë pranë shtyllës së shtratit, pavarësisht nga lodhja për të cilën kishte folur; nuk hoqi as kapelën e saj të vogël, por të zbukuruar me një mori lulesh. „Ç'donit, pra? Jam vërtet kureshtare.“ I kryqëzoi pak këmbët. „Ndoshta do të thoni“, nisi K., „se puna nuk ishte aq e ngutshme sa të bisedohej tani, por —“ „Hyrjet nuk i dëgjoj kurrë“, tha zonjusha Byrstner. „Kjo ma lehtëson detyrën“, tha K. „Dhoma juaj, sot në mëngjes, në njëfarë mënyre për fajin tim, u çrregullua pak; ndodhi nga njerëz të huaj, kundër vullnetit tim, e megjithatë, siç thashë, për fajin tim; për këtë doja t'ju kërkoja ndjesë.“ „Dhoma ime?“ pyeti zonjusha Byrstner dhe, në vend të dhomës, vështroi me sy shqyrtues K.-në. „Ashtu është“, tha K., dhe tani që të dy u panë në sy për herë të parë, „më-

nyra si ndodhi, në vetvete nuk vlen asnjë fjalë.“ „Por kjo është pikërisht gjëja interesante“, tha zonjusha Byrstner. „Jo“, tha K. „Hë“, tha zonjusha Byrstner, „nuk dua të futem në të fshehta; po të ngulni këmbë se nuk është interesante, nuk do të kundërshtoj. Ndjesën që kërkoni jua jap me kënaqësi, sidomos meqë nuk gjej asnjë gjurmë rrëmuje.“ Me pëllëmbët e duarve të vëna poshtë në ijë, bëri një xhiro nëpër dhomë. Te rrogozi me fotografitë u ndal. „Shikoni, pra“, thirri ajo, „fotografitë e mia janë vërtet të ngatërruara. Kjo është vërtet e shëmtuar. Dikush, pra, ka qenë në dhomën time pa të drejtë.“ K. pohoi me kokë dhe në heshtje mallkoi nëpunësin Kaminer, që kurrë s'e frenonte dot gjallërinë e tij të mërzitshme e të pakuptimtë. „Është e çuditshme“, tha zonjusha Byrstner, „që jam e detyruar t'ju ndaloj diçka që duhej t'ia ndalonit vetes, domethënë të hyni në dhomën time kur unë mungoj.“ „Jua shpjegova, pra, zonjushë“, tha K. dhe shkoi edhe ai te fotografitë, „që nuk isha unë ai që i preku fotografitë tuaja; por, meqë nuk më besoni, më duhet, pra, të pranoj se komisioni hetimor solli me vete tre nëpunës banke, nga të cilët njëri, që do ta nxjerr nga banka me rastin e parë, me siguri i ka marrë në dorë fotografitë.“ „Po, këtu ishte një komision hetimor“, shtoi K., meqë zonjusha e vështroi me një shikim pyetës. „Për ju?“ pyeti zonjusha. „Po“, u përgjigj K. „Jo!“ thirri zonjusha dhe qeshi. „Po, po“, tha K. „A besoni, pra, se jam i pafajshëm?“ „Hë, i pafajshëm“, tha zonjusha, „nuk dua të shqiptoj menjëherë një gjykim që mund të ketë pasoja të rënda; veç kësaj, unë s'ju njoh; sidoqoftë, duhet të jetë kriminel i rëndë ai të cilit i dërgojnë menjëherë mbi kokë një komision hetimor. Por meqë jeni i lirë — të paktën nga qetësia juaj nxjerr se nuk keni ikur nga burgu —, nuk mund të keni bërë ndonjë krim të tillë.“ „Po“, tha K., „por komisioni hetimor mund të ketë kuptuar se jam i pafajshëm, ose të paktën jo aq fajtor sa ishte menduar.“ „Sigurisht, kjo mund të jetë“, tha zonjusha Byrstner me shumë vëmendje. „Shihni“, tha K., „ju nuk keni shumë përvojë në punët e gjyqeve.“ „Jo, s'kam“,

tha zonjusha Byrstner, „dhe më ka ardhur keq shpesh për këtë, sepse do të doja t'i dija të gjitha, dhe pikërisht punët e gjyqeve më interesojnë jashtëzakonisht. Gjykata ka një fuqi tërheqëse të veçantë, apo jo? Por në këtë drejtim do t'i plotësoj me siguri njohuritë e mia, sepse muajin që vjen hyj si nëpunëse kancelarie në një zyrë avokatie.“ „Kjo është shumë mirë“, tha K., „atëherë do të mund të më ndihmoni pak në procesin tim.“ „Mund të jetë“, tha zonjusha Byrstner, „e pse jo? Njohuritë e mia i përdor me kënaqësi.“ „E kam edhe seriozisht“, tha K., „ose të paktën me atë gjysmë seriozitet me të cilin e keni ju. Për të thirrur një avokat, çështja është prapëseprapë tepër e vogël, por një këshilltar do të më bënte shumë punë.“ „Po, por po të jem këshilltare, duhet ta di për çfarë bëhet fjalë“, tha zonjusha Byrstner. „Pikërisht këtu ngec puna“, tha K., „këtë s'e di as vetë.“ „Atëherë paskeni bërë shaka me mua“, tha zonjusha Byrstner tepër e zhgënjyer, „dhe s'kishte asnjë nevojë të zgjidhnit për këtë këtë orë kaq të vonë të natës.“ Dhe u largua nga fotografitë, ku kishin qëndruar kaq gjatë bashkë. „Por, zonjusha ime“, tha K., „unë nuk bëj shaka. Pse s'doni të më besoni! Atë që di jua kam thënë tashmë. Madje edhe më shumë nga ç'di, sepse nuk ishte fare komision hetimor; e quaj kështu sepse nuk di ndonjë emër tjetër për të. S'u hetua fare asgjë; vetëm u arrestova, por nga një komision.“ Zonjusha Byrstner rrinte ulur në otomane dhe qeshi përsëri. „Si ishte, pra?“ pyeti ajo. „E tmerrshme“, tha K., por tani nuk po mendonte fare për këtë; ishte krejt i pushtuar nga pamja e zonjushës Byrstner, që e mbështeste fytyrën mbi një dorë — bërryli i pushonte mbi jastëkun e otomanes —, ndërsa me dorën tjetër i lëmonte ngadalë ijën. „Kjo është tepër e përgjithshme“, tha zonjusha Byrstner. „Çfarë është tepër e përgjithshme?“ pyeti K. Pastaj iu kujtua dhe pyeti: „Doni t'ju tregoj si ishte?“ Donte të lëvizte dhe megjithatë të mos largohej. „Jam tashmë e lodhur“, tha zonjusha Byrstner. „Erdhët kaq vonë“, tha K. „Hë, ja ku po mbaron me qortime për mua; dhe është e drejtë, sepse s'duhej t'ju kisha lënë të hynit.

Dhe as e nevojshme s'ishte, siç u pa.“ „Ishte e nevojshme; këtë do ta shihni vetëm tani“, tha K. „A mund ta shtyj tryezën e vogël të natës nga shtrati juaj?“ „Ç'ju shkon ndër mend?“ tha zonjusha Byrstner. „Natyrisht që s'mundeni!“ „Atëherë s'mund t'jua tregoj“, tha K. i eksituar, sikur kështu t'i bënin një dëm të pamatë. „Po, në qoftë se ju duhet për paraqitjen, atëherë shtyjeni tryezën pa merak“, tha zonjusha Byrstner dhe pas pak shtoi me zë më të dobët: „Jam aq e lodhur, sa lejoj më shumë nga ç'duhet.“ K. e vuri tryezën në mes të dhomës dhe u ul pas saj. „Duhet ta përfytyroni drejt vendosjen e personave; është shumë interesante. Unë jam mbikëqyrësi, atje mbi valixhe rrinë ulur dy roje, pranë fotografive qëndrojnë tre të rinj. Në dorezën e dritares varet — e përmend vetëm kalimthi — një bluzë e bardhë. Dhe tani fillon. Po, po harroj veten: personi më i rëndësishëm, pra unë, qëndron këtu, para tryezës. Mbikëqyrësi rri ulur jashtëzakonisht rehat, me këmbë mbi këmbë, me krahun të varur këtu poshtë mbi shpinore, një harbut i pashoq. Dhe tani, pra, fillon vërtet. Mbikëqyrësi thërret, sikur të duhej të më zgjonte, madje bërtet; fatkeqësisht, po të dua t'jua bëj të kuptueshme, duhet të bërtas edhe unë; për më tepër, është vetëm emri im që ai bërtet kështu.“ Zonjusha Byrstner, që dëgjonte duke qeshur, vuri gishtin tregues mbi buzë për ta penguar K.-në të bërtiste, por ishte tepër vonë; K. ishte futur tepër në rol; thirri ngadalë: „Jozef K.!“, jo aq fort sa kishte kërcënuar, por prapëseprapë ashtu që thirrja, pasi u lëshua papritur, dukej sikur përhapej vetëm pak nga pak nëpër dhomë.

Atëherë u trokit disa herë në derën e dhomës ngjitur, fort, shkurt dhe rregullisht. Zonjusha Byrstner u zbardh në fytyrë dhe vuri dorën mbi zemër. K. u tremb veçanërisht shumë, sepse edhe për pak kohë kishte qenë krejt i paaftë të mendonte për ndonjë gjë tjetër përveç ngjarjeve të mëngjesit dhe vajzës të cilës po ia paraqiste. Sapo e mblodhi veten, u hodh te zonjusha Byrstner dhe ia kapi dorën. „Mos kini frikë“, pëshpëriti ai, „do

t'i rregulloj të gjitha. Po kush mund të jetë? Këtu ngjitur është vetëm dhoma e ndenjes, ku nuk fle njeri.“ „Po, fle“, i pëshpëriti zonjusha Byrstner K.-së në vesh, „që nga dje këtu fle një nip i zonjës Grubah, një kapiten. Tani për tani s'ka asnjë dhomë tjetër të lirë. Edhe unë e kisha harruar. Pse duhej të bërtisnit kështu! Jam e mjerë për këtë.“ „S'ka asnjë arsye“, tha K., dhe, ndërsa ajo tani u lëshua prapë mbi jastëk, e puthi në ballë. „Ikni, ikni“, tha ajo dhe u ngrit sërish me nxitim, „shkoni, pra, shkoni, ç'doni? Ai po dëgjon pas derës, i dëgjon të gjitha. Sa më mundoni!“ „Nuk iki“, tha K., „pa u qetësuar pak. Ejani në qoshen tjetër të dhomës; atje s'mund të na dëgjojë.“ Ajo e la veten të çohej atje. „Ju nuk e mendoni“, tha ai, „se këtu bëhet fjalë, sigurisht, për një gjë të pakëndshme për ju, por aspak për ndonjë rrezik. E dini sa më nderon zonja Grubah, që në këtë punë vendos ajo, sidomos meqë kapiteni është nipi i saj; ajo gati më adhuron dhe beson pa kushte gjithçka që them. Veç kësaj, ajo varet nga unë, sepse ka marrë hua prej meje një shumë të madhe. Çdo propozim tuajin për një shpjegim të ndenjës sonë bashkë e pranoj, mjafton që t'i shërbejë sadopak qëllimit, dhe marr përsipër ta bëj zonjën Grubah ta besojë shpjegimin jo vetëm para botës, por vërtet e sinqerisht. Mua nuk duhet të më kurseni aspak në këtë. Po të doni të përhapet se ju kam sulmuar unë, zonja Grubah do të njoftohet në këtë kuptim dhe do ta besojë, pa e humbur besimin tek unë; aq shumë është e lidhur me mua.“ Zonjusha Byrstner shikonte përdhe përpara vetes, e heshtur dhe pak e kërrusur. „Pse të mos besonte zonja Grubah se ju kam sulmuar?“ shtoi K. Përpara vetes shihte flokët e saj, flokë të kuqërremtë, të ndarë, të fryrë poshtë, të mbledhur fort. Kujtoi se do ta kthente shikimin nga ai, por ajo tha pa e ndryshuar qëndrimin: „Më falni, më trembi trokitja e papritur, jo aq pasojat që mund të ketë prania e kapitenit. Ishte kaq qetë pas britmës suaj, dhe atëherë u trokit; prandaj u tremba kaq shumë; edhe rrija ulur afër derës, u trokit gati pranë meje. Ju falënderoj për propozimet, por nuk i pranoj. Për gjithçka që

ndodh në dhomën time, mund ta mbaj vetë përgjegjësinë, dhe atë përpara kujtdo. Çuditem që nuk e vini re ç'fyerje ka për mua në propozimet tuaja, krahas qëllimeve të mira, natyrisht, që me siguri i pranoj. Por tani shkoni, më lini vetëm, tani kam më shumë nevojë se më parë. Nga ato pak minuta që kërkuat, u bë tani një gjysmë ore e më shumë.“ K. e kapi për dore dhe pastaj për kyçi: „Po nuk jeni e zemëruar me mua?“ tha ai. Ajo ia hoqi dorën dhe u përgjigj: „Jo, jo, unë s'jam kurrë e zemëruar, me askënd.“ Ai e kapi sërish për kyçi; ajo tani e duroi dhe e çoi kështu deri te dera. Ai ishte i vendosur fort të largohej. Por para derës, sikur të mos e kishte pritur të gjente këtu një derë, ngeci; këtë çast zonjusha Byrstner e shfrytëzoi për t'u çliruar, për të hapur derën, për t'u futur në paradhomë dhe për t'i thënë që andej K.-së me zë të ulët: „Hajde, pra, ejani, ju lutem. Shikoni“ — tregoi derën e kapitenit, nga poshtë së cilës dilte një rrip drite — „ka ndezur dritën dhe po argëtohet me ne.“ „Po vij“, tha K., vrapoi përpara, e kapi, e puthi në buzë dhe pastaj në gjithë fytyrën, si një kafshë e etur që e lëpin me gjuhë ujin e burimit të gjetur më në fund. Më në fund e puthi në qafë, aty ku është gurmazi, dhe aty i la buzët gjatë. Një zhurmë nga dhoma e kapitenit e bëri të ngrinte sytë. „Tani do të iki“, tha ai; donte ta thërriste zonjushën Byrstner me emrin e pagëzimit, por nuk e dinte. Ajo pohoi me kokë e lodhur, ia la dorën për ta puthur, tashmë gjysmë e kthyer mënjanë, sikur të mos dinte asgjë për këtë, dhe hyri e kërrusur në dhomën e saj. Pak më vonë K. ishte shtrirë në shtratin e tij. Ra shumë shpejt në gjumë; para se ta zinte gjumi, mendoi edhe pak për sjelljen e tij; ishte i kënaqur me të, por çuditej që nuk ishte edhe më i kënaqur; për shkak të kapitenit, shqetësohej seriozisht për zonjushën Byrstner.

Kapitulli II — Hetimi i parë

K.-në e kishin njoftuar me telefon se të dielën e ardhshme do të bëhej një hetim i vogël për çështjen e tij. I tërhoqën vëmendjen se këto hetime tani e tutje do të pasonin njëri-tjetrin rregullisht, ndoshta jo çdo javë, por gjithsesi më shpesh. Nga njëra anë ishte në interesin e përgjithshëm që procesi të çohej shpejt në fund, por nga ana tjetër hetimet duhej të ishin të hollësishme në çdo pikëpamje dhe megjithatë, për shkak të mundimit që sillnin, kurrë të mos zgjatnin tepër. Prandaj ishte zgjedhur kjo rrugëdalje, me hetime të shkurtra që pasonin shpejt njëri-tjetrin. E diela ishte caktuar si ditë hetimi që të mos e pengonin K.-në në punën e tij. Supozohej se ai ishte dakord; po të dëshironte një datë tjetër, do t'i dilnin përkrah sa të mundnin. Hetimet do të ishin të mundshme, për shembull, edhe natën, por atëherë K. ndoshta nuk do të ishte mjaft i freskët. Sidoqoftë, përderisa K. nuk kundërshtonte, do të mbetej e diela. Kuptohej vetvetiu që ai duhej të paraqitej patjetër; për këtë s'kishte nevojë t'ia tërhiqnin vëmendjen. I thanë numrin e shtëpisë ku duhej të paraqitej; ishte një shtëpi në një rrugë të largët të periferisë, ku K. s'kishte qenë kurrë.

Kur e mori këtë njoftim, K. e vari receptorin pa u përgjigjur; vendosi menjëherë të shkonte të dielën; ishte sigurisht e nevojshme, procesi po vihej në lëvizje dhe ai duhej t'i dilte përballë; ky hetim i parë duhej të ishte edhe i fundit. Ende qëndronte i menduar pranë aparatit, kur dëgjoi pas vetes zërin e zëvendës-

drejtorit, që donte të telefononte, por të cilit K. i zinte rrugën. „Lajme të këqija?“ pyeti zëvendësdrejtori kalimthi, jo për të mësuar ndonjë gjë, por për ta larguar K.-në nga aparati. „Jo, jo“, tha K., u mënjanua, por nuk iku. Zëvendësdrejtori mori receptorin dhe, ndërsa priste lidhjen telefonike, tha përtej receptorit: „Një pyetje, zoti K.: a do të më bënit nder të dielën në mëngjes të vinit për një shëtitje me varkën time me vela? Do të jetë një shoqëri e madhe, me siguri edhe të njohur tuajt ndër ta. Ndër të tjerë, prokurori Hasterer. Doni të vini? Ejani, pra!“ K. u përpoq t'i kushtonte vëmendje asaj që thoshte zëvendësdrejtori. Nuk ishte pa rëndësi për të, sepse kjo ftesë e zëvendësdrejtorit, me të cilin s'kishte shkuar kurrë shumë mirë, ishte një përpjekje për pajtim nga ana e tij dhe tregonte sa i rëndësishëm ishte bërë K. në bankë dhe sa e vlefshme i dukej miqësia e tij, ose të paktën paanshmëria e tij, nëpunësit të dytë më të lartë të bankës. Kjo ftesë ishte një poshtërim për zëvendësdrejtorin, edhe pse ishte thënë vetëm përtej receptorit, ndërsa priste lidhjen telefonike. Por K. duhej t'i shtonte një poshtërim të dytë; tha: „Shumë faleminderit! Por fatkeqësisht të dielën nuk kam kohë, kam tashmë një detyrim.“ „Sa keq“, tha zëvendësdrejtori dhe iu kthye bisedës telefonike, që sapo ishte lidhur. Nuk ishte bisedë e shkurtër, por K., në hutimin e tij, mbeti gjithë kohën në këmbë pranë aparatit. Vetëm kur zëvendësdrejtori e mbylli telefonin, u trondit dhe, për ta justifikuar sadopak qëndrimin e tij të kotë aty, tha: „Më thirrën tani në telefon; duhet të shkoj diku, por kanë harruar të më thonë në ç'orë.“ „Pyetni, pra, edhe një herë“, tha zëvendësdrejtori. „Nuk është aq e rëndësishme“, tha K., megjithëse kështu justifikimi i tij i mëparshëm, që në vetvete ishte i dobët, u rrënua edhe më shumë. Zëvendësdrejtori, duke ikur, foli edhe për gjëra të tjera. K. e detyroi veten t'u përgjigjej, por mendonte kryesisht se do të ishte më mirë të shkonte të dielën në nëntë të paradites, sepse në atë orë, në ditët e punës, të gjitha gjykatat fillojnë punën.

Të dielën moti ishte i vrenjtur. K. ishte shumë i lodhur, sepse për një festë të shoqërisë së tryezës së tij kishte ndenjur në birrari deri vonë natën; gati e kishte zënë gjumi. Me nxitim, pa pasur kohë të mendohej dhe t'i bashkonte planet e ndryshme që kishte sajuar gjatë javës, u vesh dhe vrapoi pa ngrënë mëngjes në periferinë që i ishte treguar. Çuditërisht, megjithëse kishte pak kohë për të vështruar përreth, takoi të tre nëpunësit që ishin përzier në çështjen e tij, Rabenshtajnerin, Kulihun dhe Kaminerin. Dy të parët kaluan me një tramvaj tërthor rrugës së K.-së, kurse Kamineri rrinte ulur në tarracën e një kafeneje dhe, pikërisht kur kaloi K., u përkul me kureshtje mbi parmak. Me siguri të gjithë e ndoqën me sy dhe u çuditën si vraponte eprori i tyre; ishte njëfarë kryeneçësie ajo që e kishte penguar K.-në të merrte një makinë; e neveritej çdo ndihmë të huaj, qoftë edhe më të voglën, në këtë çështje të tijën; edhe nuk donte të kërkonte shërbimin e askujt dhe kështu ta fuste në punë, qoftë edhe së largu; më në fund, nuk kishte as dëshirën më të vogël ta poshtëronte veten para komisionit hetimor me një përpikëri të tepruar. Sigurisht, tani po vraponte, vetëm që të mbërrinte sa më afër orës nëntë, megjithëse nuk e kishin thirrur as për ndonjë orë të caktuar.

Kishte menduar se shtëpinë do ta njihte që larg nga ndonjë shenjë, që as vetë nuk e kishte përfytyruar saktë, ose nga ndonjë lëvizje e veçantë para hyrjes. Por rruga Julius, ku duhej të ishte dhe në fillim të së cilës K. u ndal për një çast, kishte në të dyja anët shtëpi pothuajse krejt njësoj, shtëpi të larta, gri, me qira, të banuara nga njerëz të varfër. Tani, të dielën në mëngjes, shumica e dritareve ishin të zëna; burra me mëngë këmishe rrinin të mbështetur aty dhe pinin duhan ose mbanin me kujdes e dashuri fëmijë të vegjël në buzë të dritares. Dritare të tjera ishin mbushur deri lart me plaçka shtrati, mbi të cilat dukej për një çast koka e shprishur e ndonjë gruaje. Njerëzit thërrisnin njëritjetrin përtej rrugës; një thirrje e tillë shkaktoi një të qeshur të madhe pikërisht mbi kokën e K.-së. Të shpërndara në mënyrë

të rregullt përgjatë rrugës së gjatë, ndodheshin dyqane të vogla ushqimesh të ndryshme, më poshtë se rruga, ku zbrisje me disa shkallë. Aty hynin e dilnin gra ose qëndronin në shkallë dhe llomotitnin. Një shitës frutash, që ua ofronte mallrat e tij dritareve lart, gati e rrëzoi K.-në me karrocën e tij, po aq i pavëmendshëm sa ai. Pikërisht atëherë nisi të luante në mënyrë vrastare një gramafon i vjetëruar, që kishte shërbyer dikur në lagje më të mira të qytetit.

K. hyri më thellë në rrugë, ngadalë, sikur tani të kishte kohë, ose sikur gjykatësi hetues ta shihte nga ndonjë dritare dhe ta dinte, pra, se K. kishte ardhur. Ishte pak pas orës nëntë. Shtëpia ndodhej mjaft larg; ishte gati jashtëzakonisht e gjerë, sidomos porta e hyrjes ishte e lartë dhe e gjerë. Me sa dukej, ishte bërë për qerret e ngarkuara që u përkisnin magazinave të ndryshme të mallrave, të cilat, tani të mbyllura, rrethonin oborrin e madh dhe mbanin mbishkrime firmash, disa prej të cilave K. i njihte nga puna e bankës. Ndryshe nga zakoni i tij, duke u marrë më me kujdes me gjithë këto gjëra të jashtme, u ndal edhe pak te hyrja e oborrit. Pranë tij, mbi një arkë, rrinte ulur një burrë zbathur dhe lexonte një gazetë. Mbi një karrocë dore lëkundeshin dy djem. Para një pompe uji qëndronte një vajzë e re e dobët me një xhaketë nate dhe, ndërsa uji rridhte në kanën e saj, vështronte nga K. Në një qoshe të oborrit, midis dy dritareve, po tendosej një litar, mbi të cilin ishin varur tashmë rrobat që do të thaheshin. Një burrë qëndronte poshtë dhe e drejtonte punën me disa thirrje.

K. u kthye nga shkallët, për të shkuar te dhoma e hetimit, por pastaj u ndal sërish, sepse përveç këtyre shkallëve pa në oborr edhe tri shkallë të tjera, dhe për më tepër një kalim i vogël në fund të oborrit dukej sikur të çonte në një oborr të dytë. U zemërua që nuk ia kishin treguar më saktë vendin e dhomës; ishte vërtet një pakujdesi ose një shpërfillje e çuditshme ajo me të cilën e trajtonin; kishte ndër mend ta thoshte këtë me zë të lartë e qartë. Më në fund u ngjit prapëseprapë në shkallët e para dhe në

mendje luante me kujtimin e asaj që kishte thënë roja Vilem, se gjykata tërhiqet nga faji, prej nga, në të vërtetë, rridhte se dhoma e hetimit duhej të ndodhej pikërisht në shkallët që zgjodhi rastësisht K.

Duke u ngjitur, shqetësoi shumë fëmijë që luanin në shkallë dhe që e shikonin me inat kur kalonte nëpër rreshtin e tyre. „Po të më duhet të vij sërish këtu“, i tha vetes, „duhet të marr me vete ose karamele, për t'i fituar, ose bastunin, për t'i rrahur.“ Fill para katit të parë iu desh madje të priste pak, derisa një rruazë loje ta mbaronte rrugën e saj; dy djem të vegjël me fytyrat dinake të rrugaçëve të rritur e mbanin ndërkohë për pantallonash; po të donte t'i shkundte, do t'u bënte keq, dhe kishte frikë nga të bërtiturat e tyre.

Në katin e parë filloi kërkimi i vërtetë. Meqë nuk mund të pyeste për komisionin hetimor, sajoi një marangoz Lanc — emri i ra ndër mend sepse kështu quhej kapiteni, nipi i zonjës Grubah — dhe tani donte të pyeste në të gjitha banesat nëse banonte aty një marangoz Lanc, për të pasur kështu mundësinë të shihte brenda dhomave. Por doli se kjo, më së shumti, ishte e mundur pa asnjë vështirësi, sepse pothuajse të gjitha dyert ishin të hapura dhe fëmijët vraponin brenda e jashtë. Zakonisht ishin dhoma të vogla me një dritare, ku edhe gatuhej. Disa gra mbanin foshnja në krah dhe me dorën e lirë punonin te sobat. Vajza ende të parritura, me sa dukej të veshura vetëm me përparëse, vraponin më me zell andej-këtej. Në të gjitha dhomat shtretërit ishin ende në përdorim; aty ishin shtrirë të sëmurë, ose njerëz që ende flinin, ose njerëz që ishin shtrirë aty të veshur. Në banesat me dyer të mbyllura, K. trokiste dhe pyeste nëse banonte aty një marangoz Lanc. Më së shumti hapte një grua, e dëgjonte pyetjen dhe kthehej nga brenda te dikush që ngrihej nga shtrati. „Zotëria pyet nëse banon këtu një marangoz Lanc.“ „Marangoz Lanc?“ pyeste ai nga shtrati. „Po“, thoshte K., megjithëse këtu pa dyshim nuk ndodhej komisioni hetimor dhe, për rrjedhojë, detyra e tij kishte

mbaruar. Shumë besonin se K.-së i interesonte shumë ta gjente marangozin Lanc, mendoheshin gjatë, përmendnin një marangoz që nuk quhej Lanc, ose një emër që kishte një ngjashmëri shumë të largët me Lancin, ose pyesnin fqinjët, ose e shoqëronin K.-në te ndonjë derë shumë larg, ku, sipas mendimit të tyre, mund të banonte si nënqiramarrës një burrë i tillë, ose ku ishte dikush që mund të jepte informacion më të mirë se ata vetë. Më në fund K. mezi kishte nevojë të pyeste vetë, por në këtë mënyrë e tërhiqnin nga kati në kat. U pendua për planin e tij, që në fillim i ishte dukur kaq praktik. Para katit të pestë vendosi të hiqte dorë nga kërkimi, u përshëndet me një punëtor të ri e të sjellshëm, që donte ta çonte më lart, dhe zbriti poshtë. Por pastaj u zemërua përsëri me kotësinë e gjithë kësaj ndërmarrjeje, u kthye edhe një herë dhe trokiti në derën e parë të katit të pestë. Gjëja e parë që pa në dhomën e vogël ishte një orë e madhe muri, që tregonte tashmë orën dhjetë. „Banon këtu një marangoz Lanc?“ pyeti ai. „Urdhëroni“, tha një grua e re me sy të zinj që shkëlqenin, e cila po lante rroba fëmijësh në një govatë, dhe tregoi me dorën e lagur derën e hapur të dhomës ngjitur.

K. kujtoi se po hynte në një mbledhje. Një turmë njerëzish nga më të ndryshmit — askush nuk merrej me atë që hynte — mbushte një dhomë mesatare me dy dritare, e cila, fill poshtë tavanit, ishte e rrethuar nga një galeri, po ashtu krejt e zënë, ku njerëzit mund të qëndronin vetëm të kërrusur dhe ku i përplasnin kokat e shpinat pas tavanit. K., që e gjeti ajrin tepër të rëndë, doli sërish jashtë dhe i tha gruas së re, që me siguri e kishte keqkuptuar: „Unë pyeta për një marangoz, njëfarë Lanci?“ „Po“, tha gruaja, „hyni, ju lutem.“ K. ndoshta nuk do ta kishte dëgjuar, po të mos i ishte afruar gruaja, të mos kishte kapur dorezën e derës dhe të mos kishte thënë: „Pas jush duhet ta mbyll; askush s'mund të hyjë më.“ „Shumë e arsyeshme“, tha K., „por që tani është tepër plot.“ Pastaj, megjithatë, hyri përsëri brenda.

Midis dy burrave që po bisedonin fill pranë derës — njëri, me të dyja duart të zgjatura shumë përpara, bënte lëvizjen e numërimit të parave, tjetri e vështronte ngultas në sy —, një dorë u zgjat drejt K.-së. Ishte një djalë i vogël me faqe të kuqe. „Ejani, ejani“, tha ai. K. e la veten ta çonte; doli se në turmën që gëlonte rrëmujshëm kishte prapëseprapë një shteg të ngushtë të lirë, që ndoshta ndante dy palë; këtë e tregonte edhe fakti që K. në rreshtat e parë, djathtas e majtas, mezi pa ndonjë fytyrë të kthyer nga ai, por vetëm shpinat e njerëzve, që ua drejtonin fjalët dhe lëvizjet vetëm njerëzve të palës së tyre. Shumica ishin të veshur me të zeza, me xhaketa të vjetra feste, të gjata e që varnin lirshëm poshtë. Vetëm kjo veshje e hutonte K.-në; përndryshe do ta kishte marrë gjithë këtë për një mbledhje politike të lagjes.

Në skajin tjetër të sallës, ku u çua K., mbi një podium shumë të ulët, po ashtu të mbushur plot, ishte një tryezë e vogël, e vendosur tërthor, dhe pas saj, afër buzës së podiumit, rrinte ulur një burrë i vogël, i trashë, që gulçonte, dhe që po bisedonte me të qeshura të mëdha me dikë që qëndronte në këmbë pas tij — ky e kishte mbështetur bërrylin mbi shpinoren e karriges dhe i kishte kryqëzuar këmbët. Herë pas here ngrinte krahun në ajër, sikur të karikaturonte dikë. Djalit që e shoqëronte K.-në i vinte rëndë ta jepte lajmin. Dy herë ishte përpjekur tashmë të thoshte diçka, duke qëndruar në majë të gishtave, pa e vënë re burri lart. Vetëm kur një nga njerëzit lart në podium ia tregoi djalin, burri u kthye nga ai dhe, i përkulur poshtë, dëgjoi raportin e tij të pëshpëritur. Pastaj nxori orën dhe hodhi shpejt sytë nga K. „Duhej të ishit paraqitur para një ore e pesë minutash“, tha ai. K. deshi të përgjigjej diçka, por s'pati kohë, sepse sapo e mbaroi fjalën burri, në gjysmën e djathtë të sallës u ngrit një murmurimë e përgjithshme. „Duhej të ishit paraqitur para një ore e pesë minutash“, përsëriti tani burri me zë të ngritur dhe hodhi shpejt sytë edhe poshtë në sallë. Menjëherë edhe murmurima u forcua dhe, meqë burri nuk tha asgjë më, u shua vetëm pak nga pak.

Tani në sallë ishte shumë më qetë se kur hyri K. Vetëm njerëzit në galeri nuk pushonin së bëri vërejtjet e tyre. Me aq sa mund të dallohej lart, në gjysmerrësirë, në avull e në pluhur, dukej se ishin më keq të veshur se ata poshtë. Disa kishin sjellë jastëkë, që i kishin vënë midis kokës dhe tavanit të dhomës, për të mos u vrarë.

K. kishte vendosur të vëzhgonte më shumë sesa të fliste; për rrjedhojë, hoqi dorë nga mbrojtja për vonesën e tij të pretenduar dhe tha vetëm: „Le të kem ardhur vonë; tani jam këtu." Pasoi një duartrokitje, përsëri nga gjysma e djathtë e sallës. „Njerëz që fitohen lehtë", mendoi K., dhe e shqetësonte vetëm heshtja në gjysmën e majtë të sallës, që ishte fill pas tij dhe nga e cila ishin ngritur vetëm duartrokitje fare të rralla. Mendoi ç'mund të thoshte për t'i fituar të gjithë njëherësh, ose, po të mos ishte e mundur, të paktën për një kohë edhe të tjerët.

— Po, — tha burri, — por nuk jam më i detyruar t'ju marr në pyetje tani. — Përsëri murmurima, por këtë herë nga një keqkuptim, sepse burri, duke u bërë shenjë njerëzve me dorë që të pushonin, vazhdoi: — Megjithatë, sot dua ta bëj edhe një herë, si përjashtim. Por një vonesë e tillë nuk duhet të përsëritet më. Dhe tani dilni përpara! — Dikush u hodh poshtë nga podiumi, kështu që për K.-në u lirua një vend, ku ai u ngjit. Qëndronte i ngjeshur pas tryezës; shtyrja pas tij ishte aq e madhe, sa duhej t'i bënte qëndresë, po të mos donte ta hidhte poshtë nga podiumi tryezën e gjykatësit hetues, e ndoshta edhe vetë atë.

Por gjykatësi hetues nuk u shqetësua për këtë; rrinte ulur mjaft rehat në karrigen e tij dhe, pasi i tha burrit pas tij një fjalë të fundit, zgjati dorën drejt një blloku të vogël shënimesh, sendit të vetëm mbi tryezën e tij. Ishte si fletore shkolle, e vjetër, krejt e deformuar nga shfletimi i shpeshtë. „Pra", tha gjykatësi hetues, shfletoi fletoren dhe iu drejtua K.-së me tonin e dikujt që konstaton një fakt, „ju jeni bojaxhi?" „Jo", tha K., „por prokuristi i parë

i një banke të madhe."[2] Kësaj përgjigjeje i pasoi te pala e djathtë një e qeshur aq e përzemërt, sa K. u detyrua të qeshte bashkë me ta. Njerëzit mbështeteshin me duar mbi gjunjë dhe dridheshin si nga kriza të rënda kolle. Qeshnin madje edhe disa në galeri. Gjykatësi hetues, që ishte zemëruar keqas dhe që ndoshta ishte i pafuqishëm kundër njerëzve poshtë, kërkoi të shpaguhej me galerinë; u hodh në këmbë, e kërcënoi galerinë, dhe vetullat e tij, përndryshe pak të dukshme, iu mblodhën mbi sy të dendura, të zeza e të mëdha.

Por gjysma e majtë e sallës ishte ende e qetë; njerëzit atje qëndronin në rreshta, i kishin kthyer fytyrat nga podiumi dhe i dëgjonin fjalët që shkëmbeheshin lart po aq të qetë sa edhe zhurmën e palës tjetër; madje duronin që disa nga rreshtat e tyre të vepronin herë pas here bashkë me palën tjetër. Njerëzit e palës së majtë, që për më tepër ishte më e vogël në numër, në thelb mund të ishin po aq të parëndësishëm sa ata të palës së djathtë, por qetësia e sjelljes së tyre i bënte të dukeshin më të rëndësishëm. Kur K. nisi tani të fliste, ishte i bindur se fliste në frymën e tyre.

— Pyetja juaj, zoti gjykatës hetues, nëse jam bojaxhi — ose më mirë, ju nuk më pyetët fare, por ma thatë në fytyrë si të vërtetë — është tipike për gjithë natyrën e procedurës që po zhvillohet kundër meje. Mund të kundërshtoni se nuk është fare procedurë; keni shumë të drejtë, sepse është procedurë vetëm po ta njoh unë si të tillë. Por, pra, tani për tani e njoh, në njëfarë mënyre nga mëshira. Nuk mund ta shohësh ndryshe veçse me mëshirë, po të duash ta përfillësh fare. Nuk them se është një procedurë e çrregullt, por do të doja t'jua ofroja këtë emërtim për ta njohur veten.

K. e ndërpreu veten dhe vështroi poshtë në sallë. Ajo që kishte thënë ishte e ashpër, më e ashpër nga ç'kishte pasur ndër mend,

[2] Prokurist: në firmat dhe në bankat gjermane e austriake, nëpunësi i lartë që kishte prokurë, d.m.th. të drejtën ligjore për të vepruar e për të nënshkruar në emër të firmës. K. është „prokuristi i parë", pra një nga nëpunësit më të lartë të bankës, pas drejtorit dhe zëvendësdrejtorit.

por prapëseprapë e drejtë. Do të kishte merituar duartrokitje këtu ose atje, por gjithçka ishte e heshtur; me sa dukej, prisnin me padurim vazhdimin; ndoshta në heshtje po përgatitej një shpërthim që do t'u jepte fund të gjithave. Shqetësuese ishte që tani u hap dera në fund të sallës dhe hyri rrobalarësja e re, që me siguri e kishte mbaruar punën, dhe, me gjithë kujdesin që tregoi, tërhoqi disa shikime. Vetëm gjykatësi hetues i dha K.-së një gëzim të menjëhershëm, sepse dukej sikur fjalët e goditën menjëherë. Deri tani kishte dëgjuar në këmbë, sepse fjalimi i K.-së e kishte zënë në befasi ndërsa ishte ngritur për galerinë. Tani, në pushim, u ul pak nga pak, sikur të mos donte të vihej re. Ndoshta për ta qetësuar fytyrën, e mori sërish në dorë fletoren.

— S'ka gjë që bën, — vazhdoi K., — edhe fletorja juaj, zoti gjykatës hetues, e vërteton atë që them. — I kënaqur që dëgjonte vetëm fjalët e tij të qeta në këtë mbledhje të huaj, K. guxoi madje t'ia merrte pa ceremoni fletoren gjykatësit hetues dhe ta ngrinte me majat e gishtave, sikur t'i vinte neveri, duke e kapur nga një fletë e mesit, kështu që nga të dyja anët vareshin poshtë fletët e shkruara dendur, me njolla, me anët e verdha. — Këto janë dosjet e gjykatësit hetues, — tha ai dhe e la fletoren të binte mbi tryezë. — Vazhdoni të lexoni në të pa merak, zoti gjykatës hetues; nga ky libër fajesh[3] vërtet nuk kam frikë, megjithëse për mua është i paarritshëm, sepse mund ta prek vetëm me dy maja gishtash dhe jo ta marr në dorë. — Mund të ishte vetëm shenjë e një poshtërimi të thellë, ose të paktën duhej kuptuar kështu, që gjykatësi hetues e kapi fletoren ashtu si kishte rënë mbi tryezë, u përpoq ta rregullonte pak dhe e mori sërish përpara për të lexuar në të.

Fytyrat e njerëzve në rreshtin e parë ishin drejtuar me aq ankth nga K., sa ai i vështroi për pak kohë poshtë. Ishin të gjithë burra të moshuar, disa me mjekër të bardhë. A mos ishin

[3] Libër fajesh: në origjinal *Schuldbuch*, që zakonisht do të thotë „libër borxhesh“, por fjala gjermane *Schuld* do të thotë njëherësh „borxh“ dhe „faj“.

vallë këta ata që vendosnin, që mund të ndikonin mbi gjithë mbledhjen, e cila as me poshtërimin e gjykatësit hetues nuk po dilte nga palëvizshmëria ku ishte zhytur që nga fjalimi i K.-së?

— Ajo që më ka ndodhur mua, — vazhdoi K., pak më me zë të ulët se më parë, dhe kërkonte vazhdimisht me sy fytyrat e rreshtit të parë, gjë që i jepte fjalimit të tij një shprehje disi të shqetësuar, — ajo që më ka ndodhur mua, është vetëm një rast i veçantë dhe si i tillë nuk është shumë i rëndësishëm, meqë unë nuk e marr shumë rëndë; por është shenja e një procedure siç zbatohet kundër shumë njerëzve. Për ta dal unë këtu, jo për veten.

Pa dashur e kishte ngritur zërin. Diku dikush duartrokiti me duart lart dhe thirri: „Bravo! E pse jo? Bravo! Dhe prapë bravo!“ Ata të rreshtit të parë i kapnin herë pas here mjekrat; asnjëri nuk u kthye për shkak të thirrjes. As K. nuk i dha rëndësi, por megjithatë u gjallërua; tani nuk e shihte më fare të nevojshme që të duartrokitnin të gjithë; mjaftonte që shumica të fillonte të mendohej për çështjen dhe vetëm herë pas here të fitohej ndonjëri me bindje.

— Nuk dua sukses si orator, — tha K., i nisur nga ky mendim, — dhe as që do ta arrija dot. Zoti gjykatës hetues ndoshta flet shumë më mirë; kjo i takon profesionit të tij. Ajo që dua është vetëm të diskutohet publikisht një e keqe publike. Dëgjoni: para nja dhjetë ditësh më arrestuan; me vetë faktin e arrestimit qesh, por kjo tani s'ka të bëjë këtu. Më sulmuan në mëngjes në shtrat; ndoshta — pas asaj që tha gjykatësi hetues, nuk përjashtohet — kishin urdhër të arrestonin ndonjë bojaxhi, po aq të pafajshëm sa unë, por zgjodhën mua. Dhomën ngjitur e kishin zënë dy roje të vrazhda. Sikur të isha një kusar i rrezikshëm, nuk do të kishin marrë dot masa më të mira. Këto roje, për më tepër, ishin një hurdhë e prishur moralisht; ma mbushën veshët me llafe, donin t'u jepja ryshfet, donin të më zhvatnin me gënjeshtra të brendshmet e rrobat, kërkonin para, gjoja për të më sjellë mëngjesin,

pasi kishin ngrënë pa turp para syve të mi mëngjesin tim. Dhe jo vetëm kaq. Më çuan në një dhomë të tretë përpara mbikëqyrësit. Ishte dhoma e një zonje që e çmoj shumë, dhe m'u desh të shihja si kjo dhomë, për shkakun tim, por pa fajin tim, u ndot në njëfarë mënyre nga prania e rojeve dhe e mbikëqyrësit. Nuk ishte e lehtë të rrije i qetë. Por ia dola dhe e pyeta mbikëqyrësin krejtësisht i qetë — po të ishte këtu, duhej ta vërtetonte — pse isha i arrestuar. E ç'u përgjigj, pra, ky mbikëqyrës, që ende e shoh përpara meje, si rri ulur në karrigen e zonjës që përmenda si përfytyrim i mendjemadhësisë më të trashë? Zotërinj, në thelb nuk u përgjigj asgjë; ndoshta vërtet nuk dinte asgjë; më kishte arrestuar dhe ishte i kënaqur me kaq. Madje bëri edhe më shumë dhe solli në dhomën e asaj zonje tre nëpunës të vegjël të bankës sime, që u morën me prekjen dhe me çrregullimin e fotografive, pronë e zonjës. Prania e këtyre nëpunësve kishte, natyrisht, edhe një qëllim tjetër: ata, ashtu si qiradhënësja ime dhe shërbyesja e saj, duhej ta përhapnin lajmin e arrestimit tim, të ma dëmtonin emrin para botës dhe sidomos të ma lëkundnin pozitën në bankë. Por asgjë nga këto nuk u arrit, as në masën më të vogël; madje qiradhënësja ime, një person krejt i thjeshtë — dua ta përmend këtu emrin e saj me nderim, quhet zonja Grubah —, madje edhe zonja Grubah ishte mjaft e mençur për të kuptuar se një arrestim i tillë nuk vlen më shumë se një rreng që bëjnë në rrugë ca djem që nuk i ruan njeri si duhet. E përsëris: mua e gjithë kjo më solli vetëm bezdi dhe një mërzi kalimtare; por a nuk mund të kishte pasur edhe pasoja më të rënda?

Kur K. e ndërpreu veten këtu dhe vështroi gjykatësin hetues të heshtur, iu duk sikur vuri re se ky pikërisht po i bënte me sy një shenjë dikujt në turmë. K. buzëqeshi dhe tha: „Ja, tani, këtu pranë meje, zoti gjykatës hetues i bën një shenjë të fshehtë dikujt prej jush. Ka, pra, njerëz midis jush që drejtohen që këtu lart. Nuk e di nëse shenja duhej të sillte tani fishkëllima apo duartrokitje, dhe, duke e zbuluar punën para kohe, heq dorë me

vetëdije të plotë nga mësimi i kuptimit të shenjës. Për mua është krejt e njëjta gjë, dhe e autorizoj publikisht zotin gjykatës hetues t'i komandojë nëpunësit e tij me pagesë atje poshtë jo me shenja të fshehta, por me fjalë, me zë të lartë, duke thënë, për shembull, njëherë: Tani fishkëllini, dhe herën tjetër: Tani duartrokitni."

I sikletosur ose i paduruar, gjykatësi hetues lëvizte andej-këtej në karrigen e tij. Burri pas tij, me të cilin kishte biseduar edhe më parë, u përkul sërish drejt tij, qoftë për t'i dhënë guxim në përgjithësi, qoftë për t'i dhënë ndonjë këshillë të veçantë. Poshtë njerëzit bisedonin me zë të ulët, por me gjallëri. Të dyja palët, që më parë dukej se kishin mendime kaq të kundërta, përziheshin; disa njerëz tregonin me gisht K.-në, të tjerë gjykatësin hetues. Avulli si mjegull në dhomë ishte jashtëzakonisht i bezdisshëm; madje pengonte të vëzhgoje më saktë ata që qëndronin më larg. Sidomos për vizitorët e galerisë duhej të ishte shqetësues; ata ishin të detyruar, sigurisht duke i hedhur sy anash me druajtje gjykatësit hetues, t'u bënin pyetje me zë të ulët pjesëmarrësve të mbledhjes, për t'u informuar më mirë. Përgjigjet jepeshin po aq me zë të ulët, nën mbrojtjen e duarve të vëna para gojës.

— Mbaroj menjëherë, — tha K., dhe meqë s'kishte zile, i ra tryezës me grusht. Nga tmerri, kokat e gjykatësit hetues dhe të këshilltarit të tij u ndanë menjëherë. — Gjithë kjo çështje më rri larg, prandaj e gjykoj me qetësi, dhe ju, me kusht që ta keni për zemër këtë të ashtuquajtur gjykatë, mund të nxirrni dobi të madhe po të më dëgjoni. Diskutimet tuaja me njëri-tjetrin për ato që parashtroj ju lutem t'i shtyni për më vonë, sepse nuk kam kohë dhe do të iki shpejt.

Menjëherë u bë heshtje; kaq shumë e zotëronte tashmë K. mbledhjen. Nuk bërtisnin më përzier si në fillim, as nuk duartrokitnin më, por dukeshin tashmë të bindur, ose në rrugën më të shkurtër drejt bindjes.

— Nuk ka dyshim, — tha K. me zë shumë të ulët, sepse e gëzonte vëmendja e tendosur e gjithë mbledhjes; në atë heshtje

lindi një gumëzhimë që ishte më ngacmuese se duartrokitja më e shfrenuar, — nuk ka dyshim që pas të gjitha shfaqjeve të kësaj gjykate, në rastin tim, pra, pas arrestimit dhe pas hetimit të sotëm, ndodhet një organizatë e madhe. Një organizatë që jo vetëm punëson roje të korruptueshme, mbikëqyrës budallenj dhe gjykatës hetues që, në rastin më të mirë, janë modestë, por që, për më tepër, mban me siguri edhe një trup gjykatësish të shkallëve të larta e më të lartave, me shpurën e panumërt e të domosdoshme të shërbyesve, shkruesve, xhandarëve dhe ndihmësve të tjerë, ndoshta madje edhe xhelatësh — nuk kam frikë nga kjo fjalë. Dhe cili është kuptimi i kësaj organizate të madhe, zotërinj? Ai qëndron në atë që arrestohen njerëz të pafajshëm dhe kundër tyre niset një procedurë e pakuptimtë dhe, më së shumti, si në rastin tim, pa përfundim. Si mund të fshihej, me këtë pakuptimësi të të gjithës, korrupsioni më i keq i nëpunësve? Kjo është e pamundur; këtë nuk do ta arrinte dot as gjykatësi më i lartë, qoftë edhe për veten. Prandaj rojet përpiqen t'u vjedhin të arrestuarve edhe rrobat e trupit, prandaj mbikëqyrësit hyjnë me forcë në banesa të huaja, prandaj të pafajshmit, në vend që t'i marrin në pyetje, i poshtërojnë më mirë para mbledhjesh të tëra. Rojet më treguan vetëm për depot ku çohet pasuria e të arrestuarve; do të doja t'i shihja njëherë këto vende depozitimi, ku kalbet pasuria e fituar me mundim e të arrestuarve, me aq sa nuk e kanë vjedhur nëpunësit hajdutë të depove.

K.-në e ndërpreu një klithmë nga fundi i sallës; i vuri dorën sipër syve për të parë, sepse drita e turbullt e ditës e zbardhte avullin dhe të verbonte. Bëhej fjalë për rrobalarësen, që K. e kishte njohur menjëherë, që kur hyri, si një shqetësim të rëndësishëm. Nëse tani ishte fajtore apo jo, nuk mund të dallohej. K. pa vetëm se një burrë e kishte tërhequr në një kënd pranë derës dhe atje e shtrëngonte pas vetes. Por nuk klithte ajo, por burri; e kishte hapur gojën gjerë dhe vështronte nga tavani. Rreth të dyve ishte formuar një rreth i vogël; vizitorët e galerisë që

ishin afër dukeshin entuziastë që seriozitetin që K. kishte futur në mbledhje e ndërpriste kjo gjë. K., nën përshtypjen e parë, deshi të vraponte menjëherë atje; mendoi edhe se të gjithëve do t'u interesonte të vendosej rregull atje dhe, të paktën, çifti të nxirrej nga salla; por rreshtat e parë përpara tij mbetën krejt të palëvizur; askush nuk lëvizi dhe askush nuk e la K.-në të kalonte. Përkundrazi, e pengonin, dhe një dorë — s'pati kohë të kthehej — e kapi nga prapa për jake; pleq e zgjatnin krahun përpara; K. nuk mendonte më në të vërtetë për çiftin; i dukej sikur po ia kufizonin lirinë, sikur arrestimin po e merrnin seriozisht, dhe u hodh pa u kujdesur poshtë nga podiumi. Tani qëndronte sy më sy përballë turmës. A nuk i kishte gjykuar drejt njerëzit? A i kishte besuar tepër fjalimit të tij? A ishin shtirur ndërsa ai fliste, dhe tani, kur ai po vinte te përfundimet, a ishin ngopur me shtirjen? Ç'fytyra rreth e rrotull tij! Sy të vegjël të zinj rrëshqisnin andej-këtej, faqet u vareshin si pijanecëve, mjekrat e gjata ishin të ngurta e të rralla, dhe po t'i kapje, ishte sikur vetëm të formoje kthetra, jo sikur të kapje mjekra. Por nën mjekra — dhe ky ishte zbulimi i vërtetë që bëri K. — vezullonin në jakat e xhaketave distinktivë të madhësive e të ngjyrave të ndryshme. Të gjithë i kishin këta distinktivë, me aq sa mund të shihej. Të gjithë ishin bashkë, palët gjoja të ndryshme djathtas e majtas, dhe kur u kthye papritur, pa të njëjtët distinktivë në jakën e gjykatësit hetues, që, me duart në prehër, vështronte i qetë poshtë. „Ashtu, pra!“ thirri K. dhe i ngriti krahët lart — zbulimi i papritur kërkonte hapësirë. „Ju jeni të gjithë nëpunës, siç po shoh; ju jeni pikërisht banda e korruptuar kundër së cilës fola; u ngjeshët këtu si dëgjues e si zbulues, krijuat gjoja palë, dhe njëra duartrokiti për të më provuar; donit të mësonit si duhen joshur të pafajshmit. Hë, shpresoj se keni qenë këtu krejt kot; ose u zbavitët që dikush priste prej jush mbrojtjen e pafajësisë, ose — më lër, se të godas“, i thirri K. një plaku që dridhej dhe që ishte shtyrë veçanërisht afër tij, „ose vërtet mësuat diçka. Dhe me këtë

ju uroj fat në zanatin tuaj.“ Mori shpejt kapelën, që ishte në buzë të tryezës, dhe çau drejt daljes, mes heshtjes së përgjithshme, gjithsesi heshtjes së befasisë më të plotë. Por gjykatësi hetues duket se kishte qenë edhe më i shpejtë se K., sepse e priste te dera. „Një çast“, tha ai. K. u ndal, por nuk vështroi gjykatësin hetues, por derën, dorezën e së cilës e kishte kapur tashmë. „Desha vetëm t'ju tërhiqja vëmendjen“, tha gjykatësi hetues, „se sot — me siguri ende s'e keni kuptuar — e keni privuar veten nga përparësia që një marrje në pyetje i sjell gjithmonë të arrestuarit.“ K. i qeshi derës në fytyrë. „Rrugaçë, jua fal të gjitha marrjet në pyetje“, thirri ai, hapi derën dhe zbriti me nxitim shkallët. Pas tij u ngrit zhurma e mbledhjes që ishte gjallëruar sërish dhe që filloi t'i diskutonte ngjarjet si studentët.

Kapitulli III — Në sallën e zbrazët të seancave

Gjatë javës që pasoi, K. priste ditë pas dite një njoftim të ri; nuk mund ta besonte që heqjen e tij dorë nga marrja në pyetje e kishin marrë fjalë për fjalë, dhe kur njoftimi i pritur vërtet nuk erdhi deri të shtunën në mbrëmje, mendoi se ishte thirrur sërish në heshtje në të njëjtën shtëpi, për të njëjtën orë. Prandaj të dielën shkoi përsëri atje; këtë herë kaloi drejt e nëpër shkallë e korridore; disa njerëz që e mbanin mend e përshëndetën nga dyert e tyre, por nuk iu desh të pyeste më njeri dhe shpejt arriti te dera e duhur. Sapo trokiti, ia hapën menjëherë, dhe, pa e shikuar më gruan e njohur, që mbeti në këmbë pranë derës, deshi të hynte menjëherë në dhomën ngjitur. „Sot nuk ka seancë“, tha gruaja. „E pse të mos ketë seancë?“ pyeti ai dhe nuk donte ta besonte. Por gruaja e bindi, duke hapur derën e dhomës ngjitur. Ishte vërtet e zbrazët dhe në zbrazëtinë e saj dukej edhe më e mjerë se të dielën e kaluar. Mbi tryezën, që qëndronte e pandryshuar mbi podium, ishin disa libra. „A mund t'i shoh librat?“ pyeti K., jo nga ndonjë kureshtje e veçantë, por vetëm që të mos kishte ardhur krejt kot. „Jo“, tha gruaja dhe e mbylli sërish derën, „kjo nuk lejohet. Librat janë të gjykatësit hetues.“ „Ah, ashtu“, tha K. dhe pohoi me kokë, „librat me siguri janë libra ligjesh, dhe e ka në natyrë kjo gjyqësi që njeriu dënohet jo vetëm i pafajshëm, por edhe pa ditur asgjë.“ „Ashtu do të jetë“, tha gruaja, që nuk e kishte kuptuar

mirë. „Hë, atëherë po iki“, tha K. „T'i them gjë gjykatësit hetues?“ pyeti gruaja. „E njihni?“ pyeti K. „Natyrisht“, tha gruaja, „burri im është shërbyes i gjykatës.“ Vetëm tani e vuri re K. se dhoma, ku herën e kaluar kishte qenë vetëm një govatë rrobash, tani ishte një dhomë ndenjeje plotësisht e mobiluar. Gruaja e vuri re habinë e tij dhe tha: „Po, këtu kemi banesë falas, por në ditët e seancave duhet ta zbrazim dhomën. Pozita e burrit tim ka disa të meta.“ „Nuk çuditem aq shumë me dhomën“, tha K. dhe e vështroi me inat, „sa me faktin që jeni e martuar.“ „Mos ndoshta e keni fjalën për atë që ndodhi në seancën e kaluar, kur ua prisha fjalimin?“ pyeti gruaja. „Natyrisht“, tha K., „sot ka kaluar dhe gati është harruar, por atëherë më tërboi fare. Dhe tani thoni vetë që jeni grua e martuar.“ „Nuk qe në dëmin tuaj që ju ndërpre fjalimi. Pastaj e gjykuan shumë keq.“ „Mund të jetë“, tha K., duke e kthyer bisedën, „por kjo nuk ju shfajëson.“ „Para të gjithëve që më njohin jam e shfajësuar“, tha gruaja, „ai që më përqafoi atëherë më ndjek prej kohësh. Në përgjithësi ndoshta nuk jam joshëse, por për të jam. Nuk ka mbrojtje nga kjo; edhe burri im është pajtuar tashmë; po të dojë ta mbajë vendin, duhet ta durojë, sepse ai njeri është student dhe, me shumë gjasë, do të arrijë pushtet më të madh. Më rri vazhdimisht pas; pikërisht para se të vinit ju, iku.“ „Kjo shkon me gjithë të tjerat“, tha K., „nuk më befason.“ „Ju ndoshta doni të përmirësoni disa gjëra këtu?“ pyeti gruaja ngadalë, duke e shqyrtuar, sikur të thoshte diçka që ishte e rrezikshme si për të, ashtu edhe për K.-në. „Këtë e nxora që nga fjalimi juaj, që mua personalisht më pëlqeu shumë. Sigurisht, dëgjova vetëm një pjesë; fillimin e humba, dhe gjatë mbarimit isha shtrirë përdhe me studentin. — Është kaq e neveritshme këtu“, tha ajo pas një pushimi dhe e kapi K.-në për dore. „Besoni se do t'ia dilni të arrini ndonjë përmirësim?“ K. buzëqeshi dhe e rrotulloi pak dorën në duart e saj të buta. „Në të vërtetë“, tha ai, „unë nuk jam i punësuar këtu për të arritur përmirësime, siç shpreheni ju, dhe po t'ia thoshit këtë, për shembull, gjykatësit

hetues, do t'ju qeshnin ose do t'ju ndëshkonin. Në të vërtetë, me vullnetin tim të lirë sigurisht nuk do të isha përzier në këto gjëra, dhe gjumin nuk do të ma kishte prishur kurrë nevoja për përmirësim e kësaj gjyqësie. Por, ngaqë gjoja më arrestuan — sepse, në të vërtetë, jam i arrestuar —, u detyrova të ndërhyj këtu, dhe pikërisht për hatrin tim. Por, po të mund t'ju bëhem me këtë në njëfarë mënyre i dobishëm edhe juve, natyrisht do ta bëj me shumë qejf. Jo vetëm nga dashuria për të afërmin, por edhe sepse edhe ju mund të më ndihmoni." „Si mund ta bëja këtë?" pyeti gruaja. „Duke më treguar, për shembull, tani librat atje mbi tryezë." „Po, sigurisht", thirri gruaja dhe e tërhoqi me nxitim pas vetes. Ishin libra të vjetër, të konsumuar; njëra kapak ishte gati i thyer në mes, copat mbaheshin bashkë vetëm me fije. „Sa e ndyrë është gjithçka këtu", tha K. duke tundur kokën, dhe gruaja, para se K. të zgjaste dorën te librat, e fshiu pluhurin me përparësen e saj, të paktën sipërfaqësisht. K. hapi librin e parë; doli një figurë e pahijshme. Një burrë dhe një grua rrinin lakuriq mbi kanape; qëllimi i ndyrë i vizatuesit dallohej qartë, por ngathtësia e tij kishte qenë aq e madhe, sa në fund shiheshin vetëm një burrë dhe një grua që dilnin tepër trupërisht nga figura, rrinin ulur tepër drejt dhe, për shkak të një perspektive të gabuar, mezi ktheheshin nga njëri-tjetri. K. nuk shfletoi më tej, por hapi vetëm faqen e titullit të librit të dytë; ishte një roman me titull: „Mundimet që Greta duhej të hiqte nga burri i saj, Hansi". „Këta janë librat e ligjeve që studiohen këtu", tha K., „nga njerëz të tillë do të më gjykojnë." „Unë do t'ju ndihmoj", tha gruaja. „E doni?" „A mund ta bënit vërtet këtë pa e vënë veten në rrezik? Pak më parë thatë se burri juaj varet shumë nga eprorët." „Megjithatë dua t'ju ndihmoj", tha gruaja, „ejani, duhet ta bisedojmë. Për rrezikun tim mos flisni më; unë kam frikë nga rreziku vetëm aty ku dua të kem frikë. Ejani." I tregoi podiumin dhe iu lut të ulej me të në shkallë. „Keni sy të bukur të errët", tha ajo, pasi u ulën, dhe e vështroi K.-në nga poshtë në fytyrë, „mua më thonë se kam

edhe unë sy të bukur, por tuajt janë shumë më të bukur. Për më tepër, më ranë në sy që atëherë, kur hytë këtu për herë të parë. Ishin edhe shkaku pse pastaj erdha këtu në dhomën e mbledhjes, gjë që përndryshe s'e bëj kurrë dhe që në njëfarë mënyre madje ma kanë ndaluar." „Kjo, pra, është e gjitha", mendoi K., „po më ofrohet; është e prishur si të gjithë këtu përreth; i është mërzitur me nëpunësit e gjykatës, gjë që është e kuptueshme, dhe prandaj i përshëndet të huajt, cilido qofshin, me një kompliment për sytë e tyre." Dhe K. u ngrit në heshtje, sikur t'i kishte shprehur mendimet me zë dhe kështu t'ia kishte shpjeguar gruas sjelljen e tij. „Nuk besoj se mund të më ndihmoni", tha ai, „për të më ndihmuar vërtet, duhet të kesh lidhje me nëpunës të lartë. Kurse ju me siguri njihni vetëm nëpunësit e vegjël, që sillen këtu me shumicë. Këta me siguri i njihni shumë mirë dhe mund të arrinit edhe ndonjë gjë prej tyre, nuk e vë në dyshim; por gjëja më e madhe që mund të arrihej prej tyre do të ishte krejtësisht pa rëndësi për përfundimin përfundimtar të procesit. Kurse ju, me këtë, do të kishit humbur prapëseprapë disa miq. Këtë nuk e dua. Vazhdojeni marrëdhënien tuaj të deritanishme me këta njerëz; sepse më duket se ju është e domosdoshme. Këtë nuk e them pa keqardhje, sepse, për t'jua kthyer disi komplimentin, edhe ju më pëlqeni shumë, sidomos kur më shikoni, si tani, kaq e trishtuar, ndonëse për këtë, për më tepër, ju s'keni fare arsye. Ju i përkisni shoqërisë kundër së cilës duhet të luftoj, por në të ndiheni shumë mirë; madje e doni studentin, dhe po të mos e doni, të paktën e parapëlqeni nga burri juaj. Këtë mund ta kuptoje lehtë nga fjalët tuaja." „Jo", thirri ajo, mbeti ulur dhe vetëm zgjati dorën drejt dorës së K.-së, të cilën ai nuk e tërhoqi mjaft shpejt. „Tani nuk mund të ikni; nuk mund të ikni me një gjykim të gabuar për mua. Vërtet do t'ia dilnit të iknit tani? A jam vërtet kaq e pavlerë, sa nuk doni të më bëni as nderin të rrini këtu edhe pak?" „Më keq-kuptoni", tha K. dhe u ul, „po t'ju interesojë vërtet që të rri këtu, rri me qejf; kam kohë; erdha këtu duke pritur se sot do të kishte

seancë. Me atë që thashë më parë, doja vetëm t'ju lutesha të mos ndërmerrnit asgjë për mua në procesin tim. Por as kjo s'duhet t'ju fyejë, po të mendoni se mua s'më intereson fare përfundimi i procesit dhe se me një dënim vetëm do të qesh. Me kusht që procesi të arrijë fare në një përfundim të vërtetë, gjë për të cilën dyshoj shumë. Përkundrazi, besoj se procedura, nga dembelizmi ose harresa, ose ndoshta madje nga frika e nëpunësve, është ndërprerë tashmë ose do të ndërpritet së shpejti. Sigurisht, është e mundur edhe që, me shpresën e ndonjë ryshfeti më të madh, do ta vazhdojnë procesin në dukje; krejt kot, siç mund ta them që sot, sepse unë nuk i jap ryshfet askujt. Sidoqoftë, do të ishte një nder që mund të më bënit, po t'i thoshit gjykatësit hetues, ose kujtdo tjetër që i përhap me qejf lajmet e rëndësishme, se mua kurrë dhe me asnjë marifet, nga të cilët zotërinjtë me siguri janë të pasur, nuk do të më bindin të jap ryshfet. Do të ishte krejtësisht e kotë; këtë mund t'ua thoni hapur. Për më tepër, ndoshta e kanë vënë re edhe vetë, dhe edhe sikur të mos ishte kështu, mua nuk më intereson aq shumë që ta mësojnë që tani. Kështu zotërinjve do t'u kursehej vetëm punë, por sigurisht edhe mua disa bezdi, që megjithatë i marr me qejf përsipër, kur e di që çdonjëra është njëkohësisht një goditje për të tjerët. Dhe që të jetë kështu, do të kujdesem unë. A e njihni, në të vërtetë, gjykatësin hetues?“
„Natyrisht“, tha gruaja, „madje për atë mendova së pari, kur ju ofrova ndihmë. Nuk e dija që është vetëm një nëpunës i vogël, por meqë e thoni ju, me siguri do të jetë e vërtetë. Megjithatë, besoj se raporti që ai u dërgon atyre lart ka sidoqoftë njëfarë ndikimi. Dhe shkruan kaq shumë raporte. Ju thoni se nëpunësit janë dembelë; jo të gjithë, me siguri, sidomos jo ky gjykatës hetues; ai shkruan shumë. Të dielën e kaluar, për shembull, seanca zgjati deri afër mbrëmjes. Të gjithë njerëzit ikën, por gjykatësi hetues mbeti në sallë; m'u desh t'i sillja një llambë; kisha vetëm një llambë të vogël kuzhine, por ai ishte i kënaqur me të dhe filloi menjëherë të shkruante. Ndërkohë kishte ardhur edhe burri

im, që atë të diel ishte me leje; sollëm mobiliet, e rregulluam sërish dhomën tonë; pastaj erdhën edhe fqinjë, bisedonim edhe nën dritën e një qiriu; shkurt, e harruam gjykatësin hetues dhe shkuam të flinim. Papritur natën — duhet të ketë qenë natë e thellë — zgjohem; pranë shtratit qëndron gjykatësi hetues dhe e mbulon llambën me dorë, që të mos i bjerë drita burrit tim; ishte kujdes i panevojshëm, burri im fle aq rëndë, sa as drita nuk do ta kishte zgjuar. U tremba aq shumë, sa gati bërtita, por gjykatësi hetues ishte shumë i sjellshëm, më këshilloi të isha e kujdesshme, më pëshpëriti se kishte shkruar deri atëherë, se tani po ma kthente llambën dhe se kurrë nuk do ta harronte pamjen kur më kishte gjetur në gjumë. Me gjithë këtë, doja t'ju thoja vetëm se gjykatësi hetues shkruan vërtet shumë raporte, sidomos për ju, sepse marrja juaj në pyetje ishte me siguri një nga temat kryesore të seancës dyditore. E raporte kaq të gjata s'mund të jenë krejt pa rëndësi. Por përveç kësaj, nga kjo ngjarje mund ta shihni edhe se gjykatësi hetues më vjen rrotull dhe se unë, pikërisht tani, në kohën e parë — duhet të më ketë vënë re vetëm tani —, mund të kem ndikim të madh mbi të. Që i intereson shumë për mua, kam tani edhe prova të tjera. Dje më dërgoi si dhuratë, me anë të studentit, të cilit i ka shumë besim dhe që është bashkëpunëtori i tij, çorape mëndafshi, gjoja për atë që e pastroj sallën e seancave; por ky është vetëm një shkak, sepse kjo punë është vetëm detyra ime dhe për të paguhet burri im. Janë çorape të bukura, shikoni“ — i shtriu këmbët, i ngriti fundet deri në gju dhe i vështroi edhe vetë çorapet — „janë çorape të bukura, por në të vërtetë tepër të holla dhe nuk më shkojnë mua.“

Papritur e ndërpreu veten, vuri dorën mbi dorën e K.-së, sikur të donte ta qetësonte, dhe pëshpëriti: „Shët, Bertoldi po na shikon.“ K. ngriti ngadalë sytë. Te dera e sallës së seancave qëndronte një djalë i ri; ishte i vogël, nuk i kishte këmbët krejt të drejta dhe përpiqej t'i jepte vetes dinjitet me një mjekër të shkurtër, të rrallë, të kuqërremtë, nëpër të cilën i shtinte vazhdimisht

gishtat. K. e vështroi me kureshtje; ishte, pra, studenti i parë i shkencës së panjohur të drejtësisë që e takonte, në njëfarë mënyre, si njeri me njeri; një njeri që ndoshta një ditë do të arrinte edhe në poste më të larta nëpunësi. Studenti, përkundrazi, me sa dukej nuk e përfillte fare K.-në; i bëri vetëm shenjë gruas me një gisht, që e nxori për një çast nga mjekra, dhe shkoi te dritarja; gruaja u përkul drejt K.-së dhe pëshpëriti: „Mos u zemëroni me mua, ju lutem shumë, as mos mendoni keq për mua; tani duhet të shkoj tek ai, te ky njeri i neveritshëm; shikojini vetëm këmbët e shtrembra. Por kthehem menjëherë dhe pastaj vij me ju, po të më merrni me vete; shkoj ku të doni; mund të bëni me mua ç'të doni; do të jem e lumtur, po të jem sa më gjatë larg prej këtej, më mirë, sigurisht, përgjithmonë." I përkëdheli edhe një herë dorën K.-së, u hodh në këmbë dhe vrapoi te dritarja. Pa dashur, K. ia kapi edhe dorën në zbrazëti. Gruaja e joshte vërtet; me gjithë mendimet që bëri, nuk gjeti asnjë arsye të qëndrueshme pse të mos i dorëzohej joshjes. Kundërshtimin kalimtar se gruaja e zinte në kurth për gjykatën e largoi pa mundim. Si mund ta zinte në kurth? A nuk mbetej ai gjithmonë kaq i lirë, sa mund ta copëtonte menjëherë gjithë gjykatën, të paktën me aq sa kishte të bënte me të? A s'mund ta kishte ai këtë pak besim te vetja? Dhe oferta e saj për ndihmë tingëllonte e sinqertë dhe ndoshta nuk ishte pa vlerë. Dhe ndoshta s'kishte hakmarrje më të mirë kundër gjykatësit hetues dhe shpurës së tij se t'ua merrte këtë grua dhe ta mbante për vete. Atëherë mund të ndodhte një ditë që gjykatësi hetues, pas një pune të mundimshme mbi raporte të rreme për K.-në, natën vonë ta gjente bosh shtratin e gruas. Dhe bosh, sepse ajo i përkiste K.-së, sepse kjo grua te dritarja, ky trup i plotë, i lakueshëm, i ngrohtë, në rrobën e errët prej stofi të trashë e të rëndë, i përkiste krejtësisht vetëm K.-së.

Pasi i largoi kështu dyshimet kundër gruas, biseda e pëshpëritur te dritarja iu duk tepër e gjatë; trokiti me nyjat e gishtave mbi podium dhe pastaj edhe me grusht. Studenti hodhi shkurt sytë

nga K. mbi supin e gruas, por nuk u shqetësua; madje u ngjesh edhe më shumë pas gruas dhe e përqafoi. Ajo e uli kokën thellë, sikur ta dëgjonte me vëmendje; ai, kur ajo u përkul, e puthi me zhurmë në qafë, pa e ndërprerë thuajse fare të folurin. K. pa në këtë të vërtetuar tiraninë që, sipas ankesave të gruas, studenti ushtronte mbi të; u ngrit dhe eci lart e poshtë nëpër dhomë. Duke i hedhur sytë anash studentit, mendonte si ta largonte sa më shpejt, dhe prandaj nuk i erdhi keq kur studenti, me sa dukej i shqetësuar nga ecja e K.-së, që herë-herë ishte kthyer në rrapëllimë, vërejti: „Po të jeni i paduruar, mund të ikni. Mund të kishit ikur edhe më parë; askush s'do t'ju kishte marrë malli. Po, madje duhej të kishit ikur, dhe pikërisht kur hyra unë, dhe sa më shpejt.“ Në këtë vërejtje mund të shpërthente gjithfarë tërbimi, por gjithsesi në të ishte edhe mendjemadhësia e nëpunësit të ardhshëm të gjykatës që i fliste një të akuzuari të papëlqyer. K. u ndal shumë afër tij dhe tha duke buzëqeshur: „Jam i paduruar, kjo është e vërtetë, por kjo padurim do të largohet më lehtë po të na lini ju. Por, në qoftë se ndoshta keni ardhur këtu për të studiuar — dëgjova që jeni student —, me qejf do t'ju lë vendin dhe do të iki me gruan. Për më tepër, do t'ju duhet të studioni edhe shumë para se të bëheni gjykatës. Sigurisht, gjyqësinë tuaj nuk e njoh ende shumë mirë, por supozoj se vetëm me fjalë të vrazhda, që, sigurisht, i thoni tashmë paturpësisht mirë, nuk mbaron puna.“ „Nuk duhej ta kishin lënë të sillej kaq i lirë“, tha studenti, sikur të donte t'i jepte gruas një shpjegim për fjalimin fyes të K.-së, „ishte një gabim. Ia thashë gjykatësit hetues. Duhej ta kishin mbajtur të paktën në dhomën e tij midis marrjeve në pyetje. Gjykatësi hetues ndonjëherë është i pakuptueshëm.“ „Fjalë të kota“, tha K. dhe e zgjati dorën drejt gruas, „ejani.“ „Ah, ashtu“, tha studenti, „jo, jo, këtë s'e merrni“, dhe, me një forcë që s'do t'ia kishe pandehur, e ngriti mbi njërin krah dhe vrapoi me shpinë të kërrusur drejt derës, duke e vështruar me dashuri nga poshtë. Njëfarë frike nga K. nuk mund të mos dallohej këtu; megjithatë

guxoi ta ngacmonte K.-në edhe më, duke i përkëdhelur e shtrënguar krahun gruas me dorën e lirë. K. vrapoi disa hapa pranë tij, gati për ta kapur dhe, po të duhej, për ta mbytur, kur gruaja tha: „S'ka gjë që bën, gjykatësi hetues dërgon të më marrin; nuk mund të vij me ju; ky përbindësh i vogël“ — dhe i kaloi studentit dorën nëpër fytyrë — „ky përbindësh i vogël nuk më lë.“ „Dhe ju nuk doni të çliroheni!“ bërtiti K. dhe vuri dorën mbi supin e studentit, që i kërciti dhëmbët asaj. „Jo“, thirri gruaja dhe e shtyu K.-në me të dyja duart, „jo, jo, vetëm këtë jo, ç'po mendoni! Kjo do të ishte shkatërrimi im. Lëreni, pra, oh, ju lutem, lëreni. Ai vetëm po zbaton urdhrin e gjykatësit hetues dhe po më çon tek ai.“ „Atëherë le të vrapojë, dhe ju s'dua t'ju shoh më kurrë“, tha K., i tërbuar nga zhgënjimi, dhe i dha studentit një të shtyrë në shpinë, sa ky u pengua pak, për t'u hedhur menjëherë pas kësaj, nga kënaqësia që nuk kishte rënë, edhe më lart me barrën e tij. K. i ndoqi ngadalë; e kuptoi se kjo ishte disfata e parë e padyshimtë që kishte pësuar nga këta njerëz. Natyrisht, nuk kishte asnjë arsye të frikësohej për këtë; disfatën e pësonte vetëm sepse e kërkonte luftën. Po të rrinte në shtëpi dhe të bënte jetën e tij të zakonshme, ishte njëmijë herë më i fortë se secili nga këta njerëz dhe mund ta hiqte secilin nga rruga me një shkelm. Dhe përfytyroi skenën më qesharake që mund të kishte, për shembull, po të gjunjëzohej ky student i mjerë, ky fëmijë i fryrë, ky mjekroç i shtrembër, para shtratit të Elzës dhe t'i lutej për mëshirë me duar të bashkuara. Ky përfytyrim i pëlqeu aq shumë K.-së, sa vendosi që, po t'i jepej ndonjëherë rasti, ta merrte një ditë studentin me vete te Elza.

Nga kureshtja, K. nxitoi edhe te dera; donte të shihte ku po e çonin gruan; studenti s'do ta mbante gjithsesi në krah nëpër rrugë. Doli se rruga ishte shumë më e shkurtër. Fill përballë derës së banesës, një shkallë e ngushtë druri çonte, me sa dukej, në papafingo; bënte një kthesë, kështu që nuk ia shihje fundin. Nëpër këtë shkallë studenti e ngjiti gruan lart, tashmë shumë

ngadalë dhe duke rënkuar, sepse ishte dobësuar nga vrapimi i deritanishëm. Gruaja e përshëndeti K.-në poshtë me dorë dhe, duke ngritur e ulur supet, u përpoq të tregonte se ishte e pafajshme për rrëmbimin; por në këtë lëvizje nuk kishte shumë keqardhje. K. e vështroi pa shprehje, si një të huaj; nuk donte të tregonte as që ishte i zhgënjyer, as që mund ta kapërcente lehtë zhgënjimin.

Të dy ishin zhdukur tashmë, por K. qëndronte ende te dera. Duhej të supozonte se gruaja jo vetëm e kishte tradhtuar, por, duke thënë se po e çonin te gjykatësi hetues, edhe e kishte gënjyer. Gjykatësi hetues nuk do të rrinte gjithsesi duke pritur në papafingo. Shkalla prej druri nuk shpjegonte asgjë, sado gjatë ta shikoje. Atëherë K. vuri re një copë letër të vogël pranë hyrjes së shkallës, shkoi atje dhe lexoi, me një shkrim fëminor, të pastërvitur: „Hyrja për në kancelaritë e gjykatës.“ Këtu, pra, në papafingon e kësaj shtëpie me qira, ishin kancelaritë e gjykatës? Ky nuk ishte një institucion që mund të ngjallte shumë respekt, dhe për një të akuzuar ishte qetësuese të përfytyronte sa pak mjete parash kishte në dispozicion kjo gjykatë, kur i vendoste kancelaritë e saj atje ku qiramarrësit, që ishin vetë ndër më të varfrit, hidhnin plaçkat e tyre të panevojshme. Sigurisht, nuk përjashtohej që kishte para mjaft, por që nëpunësit hidheshin mbi to para se të përdoreshin për qëllimet e gjykatës. Kjo, sipas përvojës së deritanishme të K.-së, ishte madje shumë e mundshme; vetëm se atëherë një shthurje e tillë e gjykatës, për një të akuzuar, ishte sigurisht poshtëruese, por në thelb edhe më qetësuese se ç'do të kishte qenë varfëria e gjykatës. Tani K.-së i ishte e kuptueshme edhe pse në marrjen e parë në pyetje u kishte ardhur turp ta thërrisnin të akuzuarin në papafingo dhe kishin parapëlqyer ta bezdisnin në banesën e tij. Në ç'pozitë ndodhej, pra, K. ndaj gjykatësit që rrinte ulur në papafingo, ndërsa ai vetë në bankë kishte një dhomë të madhe me paradhomë dhe mund të shihte poshtë, përmes një xhami të stërmadh dritareje, sheshin e gjallë

të qytetit! Sigurisht, ai nuk kishte të ardhura anësore nga ryshfetet ose përvetësimet dhe nuk mund ta urdhëronte shërbyesin t'i sillte në zyrë ndonjë grua në krah. Por nga kjo K. donte të hiqte dorë me qejf, të paktën në këtë jetë.

K. qëndronte ende para letrës së ngjitur, kur një burrë u ngjit nëpër shkallë, vështroi nëpër derën e hapur në dhomën e ndenjes, prej nga shihej edhe salla e seancave, dhe më në fund e pyeti K.-në nëse kishte parë aty para pak kohe një grua. „Ju jeni shërbyesi i gjykatës, apo jo?“ pyeti K. „Po“, tha burri, „ah, ashtu, ju jeni i akuzuari K.; tani ju njoh edhe unë; mirë se erdhët.“ Dhe i zgjati dorën K.-së, që nuk e priste fare. „Por sot nuk është njoftuar ndonjë seancë“, tha pastaj shërbyesi i gjykatës, meqë K. heshte. „E di“, tha K. dhe vështroi xhaketën civile të shërbyesit të gjykatës, që, si shenjë e vetme zyrtare, përveç disa kopsave të zakonshme kishte edhe dy kopsa të praruara, që dukeshin të shqitura nga ndonjë pallto e vjetër oficeri. „Para pak kohe fola me gruan tuaj. Nuk është më këtu. Studenti e çoi në krah te gjykatësi hetues.“ „E shihni?“ tha shërbyesi i gjykatës. „Gjithmonë ma marrin. Sot është e diel dhe nuk jam i detyruar të bëj asnjë punë, por, vetëm për të më larguar që këtej, më dërgojnë me ndonjë njoftim të kotë. Dhe nuk më dërgojnë larg, kështu që kam shpresë se, po të nxitoj shumë, ndoshta kthehem ende në kohë. Vrapoj, pra, sa mundem, i bërtas zyrës ku më kanë dërguar njoftimin nëpër të çarën e derës aq pa frymë, sa mezi do ta kenë kuptuar, kthehem me vrap, por studenti ka nxituar edhe më shumë se unë; sigurisht, ai kishte edhe një rrugë më të shkurtër; i duhej vetëm të zbriste me vrap shkallët e papafingos. Po të mos isha kaq i varur, do ta kisha shtypur prej kohësh studentin këtu pas murit. Këtu, pranë letrës së ngjitur. Për këtë ëndërroj gjithmonë. Këtu, pak më lart se dyshemeja, rri i shtypur, me krahët të shtrirë, me gishtat të hapur, me këmbët e shtrembra të përdredhura si rreth, dhe rreth e qark spërkatje gjaku. Por deri tani ka qenë vetëm ëndërr.“ „S'ka ndonjë ndihmë tjetër?“ pyeti

K. duke buzëqeshur. „Unë s'di ndonjë“, tha shërbyesi i gjykatës. „Dhe tani po bëhet edhe më keq: deri tani e çonte vetëm te vetja, tani e çon, gjë që sigurisht e prisja prej kohësh, edhe te gjykatësi hetues.“ „A s'ka fare faj gruaja juaj në këtë?“ pyeti K.; iu desh ta mposhtte veten për këtë pyetje, aq shumë e ndiente tani edhe ai xhelozinë. „Po, sigurisht“, tha shërbyesi i gjykatës, „madje ka fajin më të madh. Ajo iu var atij në qafë. Sa për atë, ai u vjen pas të gjitha grave. Vetëm në këtë shtëpi e kanë përzënë tashmë nga pesë banesa ku ishte futur fshehurazi. Gruaja ime, sigurisht, është më e bukura në gjithë shtëpinë, dhe pikërisht unë nuk mund të mbrohem.“ „Po të jetë kështu, atëherë, sigurisht, s'ka ndihmë“, tha K. „E pse jo?“ pyeti shërbyesi i gjykatës. „Studentin, që është frikacak, duhej ta rrihte dikush njëherë, kur të dojë ta prekë gruan time, aq keq sa të mos guxojë më kurrë. Por unë nuk kam të drejtë, dhe të tjerët nuk ma bëjnë këtë nder, sepse të gjithë kanë frikë nga pushteti i tij. Vetëm një njeri si ju mund ta bënte.“ „Si kështu unë?“ pyeti K. i habitur. „Po ju jeni i akuzuar“, tha shërbyesi i gjykatës. „Po“, tha K., „por pikërisht prandaj do të duhej të kisha edhe më shumë frikë se ai, ndonëse ndoshta nuk ka ndikim mbi përfundimin e procesit, me siguri ka ndikim mbi hetimin paraprak.“ „Po, sigurisht“, tha shërbyesi i gjykatës, sikur mendimi i K.-së të ishte po aq i drejtë sa i tiji. „Por te ne, si rregull, nuk zhvillohen procese pa shpresë.“ „Nuk jam i mendimit tuaj“, tha K., „por kjo s'duhet të më pengojë ta marr studentin nën kujdes me ndonjë rast.“ „Do t'ju isha shumë mirënjohës“, tha shërbyesi i gjykatës pak zyrtarisht; në të vërtetë, dukej se nuk besonte se mund të plotësohej dëshira e tij më e lartë. „Ndoshta“, vazhdoi K., „edhe nëpunës të tjerë tuajt, e ndoshta madje të gjithë, do ta meritonin të njëjtën gjë.“ „Po, po“, tha shërbyesi i gjykatës, sikur të ishte fjala për diçka të vetëkuptueshme. Pastaj e vështroi K.-në me një shikim besimi, siç s'e kishte bërë deri atëherë, me gjithë mirësjelljen, dhe shtoi: „Njeriu gjithmonë rebelohet.“ Por biseda dukej se i ishte bërë

pak e pakëndshme, sepse e ndërpreu duke thënë: „Tani duhet të paraqitem në kancelari. Doni të vini?“ „S'kam ç'të bëj atje“, tha K. „Mund t'i shihnit kancelaritë. Askush s'do t'ju përfillë.“ „Ia vlen t'i shohësh?“ pyeti K. duke ngurruar, por kishte shumë dëshirë të shkonte. „Hë“, tha shërbyesi i gjykatës, „mendova se do t'ju interesonte.“ „Mirë“, tha K. më në fund, „vij me ju.“ Dhe u ngjit nëpër shkallë më shpejt se shërbyesi i gjykatës.

Kur hyri, gati ra përdhe, sepse pas derës kishte edhe një shkallë. „Për publikun nuk kujdesen shumë“, tha ai. „Nuk kujdesen fare“, tha shërbyesi i gjykatës, „shikoni vetëm këtu dhomën e pritjes.“ Ishte një korridor i gjatë, prej nga dyer të ashpra, të bëra me dërrasa, çonin në ndarjet e veçanta të papafingos. Ndonëse drita nuk hynte drejtpërdrejt, nuk ishte krejtësisht errësirë, sepse disa ndarje nga ana e korridorit, në vend të mureve të plota prej dërrase, kishin vetëm kangjella druri, që sigurisht arrinin deri në tavan, nëpër të cilat depërtonte pak dritë dhe nëpër të cilat mund të shihje edhe disa nëpunës, si shkruanin në tryeza ose qëndronin fill pas kangjellave dhe vëzhgonin nëpër të çarat njerëzit në korridor. Ndoshta ngaqë ishte e diel, në korridor kishte pak njerëz. Linin një përshtypje shumë modeste. Rrinin ulur në largësi gati të rregullta nga njëri-tjetri, në dy rreshtat e bankave të gjata prej druri, të vendosura në të dyja anët e korridorit. Të gjithë ishin veshur shkel e shko, megjithëse shumica, nga shprehja e fytyrës, nga qëndrimi, nga mënyra si mbanin mjekrën dhe nga shumë hollësi të vogla që mezi mund të përcaktoheshin, u përkisnin klasave më të larta. Meqë s'kishte varëse rrobash, kapelat i kishin vënë nën bankë, ndoshta duke ndjekur njëri shembullin e tjetrit. Kur ata që rrinin më afër derës panë K.-në dhe shërbyesin e gjykatës, u ngritën për t'i përshëndetur; kur e panë këtë ata që vinin pas, kujtuan se duhej të përshëndetnin edhe ata, kështu që të gjithë u ngritën kur kaluan të dy. Nuk qëndronin kurrë krejt drejt; shpina u ishte e përkulur, gjunjët të përthyer; qëndronin si lypsarë rrugësh. K. priti shërbyesin e gjykatës, që ecte pak pas

tij, dhe tha: „Sa të poshtëruar duhet të jenë!“ „Po“, tha shërbyesi i gjykatës, „janë të akuzuar; të gjithë ata që shihni këtu janë të akuzuar.“ „Vërtet!“ tha K. „Atëherë janë kolegët e mi.“ Dhe iu drejtua më të afërmit, një burri të gjatë e të hollë, me flokë gati të thinjura. „Ç'prisni këtu?“ pyeti K. me mirësjellje. Por kjo fjalë e papritur e hutoi burrin, gjë që dukej aq më e sikletshme, sepse me sa dukej ishte fjala për një njeri me përvojë të botës, që diku tjetër me siguri dinte ta përmbante veten dhe nuk e lëshonte lehtë epërsinë që kishte fituar mbi shumë të tjerë. Por këtu nuk dinte t'i përgjigjej një pyetjeje kaq të thjeshtë dhe vështronte nga të tjerët, sikur ata të ishin të detyruar ta ndihmonin dhe sikur askush të mos mund t'i kërkonte përgjigje, po të mos vinte kjo ndihmë. Atëherë iu afrua shërbyesi i gjykatës dhe, për ta qetësuar e për ta gjallëruar burrin, tha: „Zotëria këtu ju pyet vetëm se çfarë prisni. Përgjigjuni, pra.“ Zëri i shërbyesit të gjykatës, që me siguri e njihte, pati efekt më të mirë: „Pres —“ nisi ai dhe ngeci. Me sa dukej, e kishte zgjedhur këtë fillim për t'iu përgjigjur krejt saktë pyetjes, por tani nuk e gjente vazhdimin. Disa nga ata që prisnin ishin afruar dhe e rrethonin grupin; shërbyesi i gjykatës u tha: „Largohuni, largohuni, lironi korridorin.“ U tërhoqën pak prapa, por jo deri në vendet e tyre të mëparshme. Ndërkohë i pyeturi e kishte mbledhur veten dhe u përgjigj madje me një buzëqeshje të vogël: „Para një muaji kam bërë disa kërkesa për prova në çështjen time dhe pres që të shqyrtohen.“ „Me sa duket, e lodhni shumë veten“, tha K. „Po“, tha burri, „është çështja ime.“ „Jo të gjithë mendojnë si ju“, tha K., „unë, për shembull, jam edhe unë i akuzuar, por, për shpëtimin e shpirtit tim, nuk kam bërë as kërkesë për prova, as ndonjë gjë tjetër të tillë. A e quani këtë të nevojshme?“ „Nuk e di saktë“, tha burri përsëri në pasiguri të plotë; me sa dukej kujtonte se K. po tallej me të, dhe prandaj, nga frika se mos bënte ndonjë gabim të ri, me siguri do të kishte dashur ta përsëriste plotësisht përgjigjen e mëparshme; por para shikimit të paduruar të K.-së tha vetëm: „Sa për mua,

kam bërë kërkesa për prova.“ „Me siguri nuk besoni se jam i akuzuar?“ pyeti K. „Oh, ju lutem, sigurisht që besoj“, tha burri dhe u mënjanua pak, por në përgjigje nuk kishte besim, vetëm frikë. „Nuk më besoni, pra?“ pyeti K. dhe, i shtyrë pa e kuptuar nga natyra e përulur e burrit, e kapi për krahu, sikur të donte ta detyronte të besonte. Nuk donte t'i shkaktonte dhimbje, edhe e kishte prekur fare lehtë; megjithatë burri ulëriti, sikur K. ta kishte kapur jo me dy gishta, por me një darë të skuqur në zjarr. Kjo britmë qesharake e mërziti përfundimisht K.-në; po të mos i besonin se ishte i akuzuar, aq më mirë; ndoshta burri madje e kujtonte gjykatës. Dhe tani, për ta përshëndetur, e kapi vërtet më fort, e shtyu sërish në bankë dhe vazhdoi rrugën. „Shumica e të akuzuarve janë kaq të ndjeshëm“, tha shërbyesi i gjykatës. Pas tyre tani u mblodhën rreth burrit, që kishte pushuar së bërtituri, gati të gjithë ata që prisnin, dhe dukeshin sikur e pyesnin me hollësi për ngjarjen. Tani përballë K.-së erdhi një roje, që njihej sidomos nga një shpatë, millja e së cilës, të paktën nga ngjyra, ishte prej alumini. K. u habit me këtë dhe madje e zgjati dorën ta prekte. Roja, që kishte ardhur për shkak të britmës, pyeti ç'kishte ndodhur. Shërbyesi i gjykatës u përpoq ta qetësonte me disa fjalë, por roja deklaroi se duhej të shihte vetë, përshëndeti ushtarakisht dhe vazhdoi rrugën me hapa shumë të nxituar, por shumë të shkurtër, me siguri të matur nga cermja.

K. nuk u mor gjatë me të dhe me shoqërinë në korridor, sidomos meqë, aty nga mesi i korridorit, pa mundësinë të kthehej djathtas nëpër një hapje pa derë. U mor vesh me shërbyesin e gjykatës nëse ishte rruga e duhur; shërbyesi i gjykatës pohoi me kokë, dhe K. tani u kthye vërtet atje. E bezdiste që duhej të ecte gjithmonë një a dy hapa para shërbyesit të gjykatës; të paktën në këtë vend mund të dukej sikur po e çonin si të arrestuar. Prandaj e priste shpesh shërbyesin e gjykatës, por ky mbetej menjëherë sërish pas. Më në fund K., për t'i dhënë fund sikletit të tij, tha: „Tani e pashë si duket këtu; dua të iki.“ „Nuk i keni parë ende

të gjitha“, tha shërbyesi i gjykatës krejt pafajësisht. „Nuk dua t'i shoh të gjitha“, tha K., që, për më tepër, ndihej vërtet i lodhur, „dua të iki; si shkohet te dalja?“ „Mos keni humbur, vallë?“ pyeti shërbyesi i gjykatës i habitur. „Shkoni këtu deri te qoshja dhe pastaj djathtas, poshtë korridorit, drejt te dera.“ „Ejani me mua“, tha K., „ma tregoni rrugën; do ta gaboj; ka kaq shumë rrugë këtu.“ „Është rruga e vetme“, tha shërbyesi i gjykatës tani me qortim, „nuk mund të kthehem me ju; duhet ta jap njoftimin tim dhe kam humbur tashmë shumë kohë për shkakun tuaj.“ „Ejani me mua“, përsëriti K. tani më ashpër, sikur ta kishte kapur më në fund shërbyesin e gjykatës në një gënjeshtër. „Mos bërtisni kështu, pra“, pëshpëriti shërbyesi i gjykatës, „këtu kudo ka zyra. Po të mos doni të ktheheni vetëm, ejani edhe pak me mua, ose prisni këtu derisa ta mbaroj njoftimin, dhe pastaj me qejf kthehem me ju.“ „Jo, jo“, tha K., „nuk do të pres, dhe ju duhet të vini tani me mua.“ K. ende s'e kishte vështruar fare hapësirën ku ndodhej; vetëm kur tani u hap një nga dyert e shumta prej druri që e rrethonin, hodhi sytë atje. Një vajzë, e thirrur ndoshta nga të folurit me zë të lartë të K.-së, hyri dhe pyeti: „Ç'dëshiron zotëria?“ Pas saj, në largësi, në gjysmerrësirë, shihej edhe një burrë që po afrohej. K. vështroi shërbyesin e gjykatës. Ky kishte thënë, pra, se askush s'do ta përfillte K.-në, dhe tani po vinin tashmë dy; edhe pak, dhe nëpunësit do ta vinin re, do të donin një shpjegim për praninë e tij. I vetmi i kuptueshëm dhe i pranueshëm ishte se ai ishte i akuzuar dhe donte të mësonte datën e marrjes së ardhshme në pyetje; por pikërisht këtë shpjegim nuk donte ta jepte, sidomos meqë nuk ishte as i vërtetë, sepse kishte ardhur vetëm nga kureshtja, ose, gjë që si shpjegim ishte edhe më e pamundur, nga dëshira për të vërtetuar se pjesa e brendshme e kësaj gjyqësie ishte po aq e neveritshme sa pjesa e jashtme. Dhe dukej, pra, se me këtë supozim kishte të drejtë; nuk donte të futej më thellë; ishte mjaft i shtrënguar nga ajo që kishte parë deri tani; pikërisht tani nuk ishte në gjendje të dilte përballë ndonjë

nëpunësi më të lartë, siç mund të shfaqej pas çdo dere; donte të ikte, dhe pikërisht me shërbyesin e gjykatës, ose vetëm, po të duhej.

Por qëndrimi i tij aty pa folur duhej të binte në sy, dhe vërtet vajza dhe shërbyesi i gjykatës e vështronin sikur në minutën tjetër t'i ndodhte ndonjë shndërrim i madh, që nuk donin ta humbnin pa e parë. Dhe në hapjen e derës qëndronte burri që K. e kishte vënë re më parë në largësi; mbahej pas trarit sipër derës së ulët dhe lëkundej pak në majat e gishtave, si një spektator i paduruar. Por vajza ishte e para që e kuptoi se sjellja e K.-së e kishte shkakun në një sëmundje të lehtë; solli një karrige dhe pyeti: „Nuk doni të uleni?“ K. u ul menjëherë dhe, për t'u mbajtur edhe më mirë, mbështeti bërrylat mbi mbështetëset. „Ju merren pak mendtë, apo jo?“ e pyeti ajo. Tani e kishte fytyrën e saj fare afër; kishte atë shprehje të rreptë që kanë disa gra pikërisht në rininë e tyre më të bukur. „Mos u shqetësoni për këtë“, tha ajo, „këtu kjo s'është gjë e jashtëzakonshme; gati çdokush e pëson një krizë të tillë kur vjen këtu për herë të parë. Jeni për herë të parë këtu? Hë, po, por kjo s'është gjë e jashtëzakonshme. Dielli djeg këtu mbi skeletin e çatisë dhe druri i nxehtë e bën ajrin kaq të mbytur e të rëndë. Prandaj vendi nuk është shumë i përshtatshëm për zyra, sado përparësi të mëdha të ketë, sigurisht, përndryshe. Por, sa për ajrin, në ditët kur vijnë shumë palë, dhe kjo ndodh gati çdo ditë, mezi merr më frymë. Po të mendoni edhe se këtu shpesh varen rroba për t'u tharë — qiramarrësve s'mund t'ua ndalosh krejtësisht —, nuk do të çuditeni më që ju erdhi pak keq. Por me ajrin, në fund të fundit, mësohesh shumë mirë. Po të vini këtu për herë të dytë ose të tretë, mbytjen këtu mezi do ta ndieni. Ndiheni tashmë më mirë?“ K. nuk u përgjigj; i vinte tepër rëndë që, për shkak të kësaj dobësie të papritur, ishte në dorë të njerëzve të këtushëm; për më tepër, tani që kishte mësuar shkaqet e të përzierit, nuk ndihej më mirë, por edhe pak më keq. Vajza e vuri re menjëherë dhe, për t'i sjellë K.-së pak freski,

mori një shkop me çengel që ishte mbështetur pas murit dhe me të shtyu e hapi një frëngji të vogël, që ndodhej pikërisht mbi K.-në dhe që binte jashtë. Por ra brenda aq shumë blozë, sa vajza u detyrua ta mbyllte menjëherë sërish frëngjinë dhe t'ia pastronte K.-së duart nga bloza me shaminë e saj, sepse K. ishte tepër i lodhur për ta bërë vetë. Me qejf do të kishte ndenjur këtu i qetë, derisa të merrte mjaft forcë për të ikur; por kjo duhej të ndodhte aq më shpejt, sa më pak ta përfillnin. Por tani, për më tepër, vajza tha: „Këtu nuk mund të rrini; këtu pengojmë qarkullimin.“ — K. pyeti me sy se çfarë qarkullimi pengonte këtu — „po të doni, do t'ju çoj në dhomën e të sëmurëve.“ „Më ndihmoni, ju lutem“, i tha ajo burrit te dera, i cili gjithashtu u afrua menjëherë. Por K. nuk donte të shkonte në dhomën e të sëmurëve; pikërisht këtë donte të shmangte, që ta çonin më tej; sa më tej të shkonte, aq më keq do të bëhej. „Mund të eci vetë“, tha prandaj dhe u ngrit duke u dridhur, i llastuar nga ndenja e rehatshme. Por pastaj nuk mundi të mbahej drejt. „Nuk bën, pra“, tha duke tundur kokën dhe u ul sërish duke psherëtirë. Iu kujtua shërbyesi i gjykatës, që, me gjithë të gjitha, mund ta nxirrte lehtë jashtë, por ai dukej se kishte ikur prej kohësh; K. vështroi midis vajzës dhe burrit që qëndronin para tij, por nuk mundi ta gjente shërbyesin e gjykatës.

— Besoj, — tha burri, që, për më tepër, ishte veshur elegant dhe binte në sy sidomos për një jelek gri që mbaronte në dy maja të gjata, të prera mprehtë, — se sëmundja e zotërisë vjen nga atmosfera këtu; prandaj do të jetë më mirë, edhe për të më e pëlqyeshme, ta nxjerrim jo në dhomën e të sëmurëve, por fare jashtë kancelarive. — Pikërisht kjo! — thirri K., dhe nga gëzimi gati ia preu fjalën burrit. — Me siguri do të ndihem menjëherë më mirë; edhe nuk jam fare aq i dobët, më duhet vetëm pak mbështetje nën sqetulla; nuk do t'ju lodh shumë; edhe rruga s'është e gjatë; më çoni vetëm deri te dera; pastaj ulem edhe pak në shkallë dhe do të marr veten menjëherë; sepse unë nuk vuaj

fare nga kriza të tilla; më befason edhe mua vetë. Edhe unë jam nëpunës dhe jam mësuar me ajrin e zyrave, por këtu duket se është tepër keq, e thoni edhe vetë. A do të keni, pra, mirësinë të më shoqëroni pak, sepse më merren mendtë dhe më bëhet keq po të ngrihem vetëm. — Dhe ngriti supet, për t'u lehtësuar të dyve kapjen e tij nën krahë.

Por burri nuk e ndoqi ftesën; i mbajti duart të qeta në xhepat e pantallonave dhe qeshi me zë të lartë. „E shihni?“ i tha vajzës. „E qëllova, pra, në shenjë. Zotërisë i bëhet keq vetëm këtu, jo në përgjithësi.“ Edhe vajza buzëqeshi, por i ra lehtë burrit me majat e gishtave në krah, sikur ky të kishte bërë një shaka tepër të fortë me K.-në. „Po ç'mendoni, pra?“ tha burri, ende duke qeshur, „unë vërtet dua ta nxjerr zotërinë jashtë.“ „Atëherë mirë“, tha vajza, duke e ulur për një çast kokën e saj të hijshme. „Mos i jepni shumë rëndësi të qeshurës“, i tha vajza K.-së, që ishte trishtuar sërish, vështronte ngultas përpara dhe nuk dukej se kishte nevojë për ndonjë shpjegim, „ky zotëri — mund t'jua prezantoj, apo jo?“ (zotëria e dha lejen me një lëvizje dore) — „ky zotëri, pra, është informuesi. Ai u jep palëve që presin të gjitha informacionet që u duhen, dhe meqë gjyqësia jonë nuk është shumë e njohur te njerëzit, kërkohen shumë informacione. Ai di një përgjigje për të gjitha pyetjet; mund ta provoni, po të keni ndonjëherë dëshirë. Por kjo nuk është cilësia e tij e vetme; cilësia e tij e dytë është veshja elegante. Ne, domethënë nëpunësit, menduam njëherë se informuesin, që merret vazhdimisht me palët, dhe i pari, duhej ta vishnim elegant, për hir të një përshtypjeje të parë dinjitoze. Ne të tjerët, siç mund ta shihni menjëherë tek unë, për fat të keq jemi veshur shumë keq dhe me rroba të vjetruara; edhe s'ka shumë kuptim të shpenzosh për veshje, meqë jemi gati pa pushim në kancelari; këtu edhe flemë. Por, siç thashë, për informuesin menduam njëherë se rrobat e bukura ishin të nevojshme. Meqë nga administrata jonë, që në këtë drejtim është pak e çuditshme, nuk mund të merreshin, bëmë një mbledhje parash

— dhanë edhe palët — dhe i blemë këtë kostum të bukur e të tjerë. Tani gjithçka do të ishte gati për të lënë përshtypje të mirë, por me të qeshurën e vet ai e prish përsëri dhe i tremb njerëzit.“ „Ashtu është“, tha zotëria me tallje, „por nuk e kuptoj, zonjushë, pse ia tregoni zotërisë të gjitha intimitetet tona, ose më mirë ia impononi, sepse ai nuk do fare t'i mësojë. Shikoni vetëm si rri, me sa duket i zënë me punët e veta.“ K. nuk kishte dëshirë as të kundërshtonte; qëllimi i vajzës mund të ishte i mirë, ndoshta synonte ta zbaviste ose t'i jepte mundësinë të mblidhte veten, por mjeti ishte i gabuar. „Më duhej t'ia shpjegoja të qeshurën tuaj“, tha vajza. „Ishte fyese.“ „Besoj se ai do të falte edhe fyerje më të rënda, po ta nxjerr më në fund jashtë.“ K. nuk tha asgjë, as nuk ngriti sytë; e duronte që të dy të bisedonin për të si për ndonjë send; madje kjo i pëlqente më shumë. Por papritur ndjeu dorën e informuesit në njërin krah dhe dorën e vajzës në tjetrin. „Hajde, pra, ngrihuni, o njeri i dobët“, tha informuesi. „Ju falënderoj shumë të dyve“, tha K., i befasuar me gëzim, u ngrit ngadalë dhe vetë i çoi duart e huaja në vendet ku i duhej më shumë mbështetja. „Duket sikur“, i tha vajza K.-së me zë të ulët në vesh, ndërsa po i afroheshin korridorit, „sikur më intereson veçanërisht shumë ta paraqes informuesin në dritë të mirë; por, besojeni ose jo, unë dua të them të vërtetën. Ai nuk ka zemër të gurtë. Nuk është i detyruar t'i nxjerrë jashtë palët e sëmura, dhe megjithatë e bën, siç e shihni. Ndoshta asnjë prej nesh nuk është zemërgur; ndoshta do të donim të gjithë të ndihmonim; por si nëpunës gjykate marrim lehtë pamjen sikur të ishim zemërgur dhe nuk donim të ndihmonim askënd. Unë madje vuaj për këtë.“ „Nuk doni të uleni pak këtu?“ pyeti informuesi; ishin tashmë në korridor dhe pikërisht përpara të akuzuarit të cilit K. i kishte folur më parë. K.-së gati i erdhi turp para tij; më parë kishte qëndruar kaq drejt para tij, tani duhej ta mbanin dy veta; kapelën ia ekuilibronte informuesi mbi gishtat e hapur, krehja i ishte prishur, flokët i vareshin mbi ballin e mbuluar me djersë. Por i

akuzuari dukej se nuk vinte re asgjë nga këto; qëndronte i përulur para informuesit, që vështronte përtej tij, dhe përpiqej vetëm të justifikonte praninë e tij. „E di“, tha ai, „që përgjigjja për kërkesat e mia nuk mund të jepet ende sot. Por erdha prapëseprapë; mendova se mund të prisja këtu; është e diel, kam kohë, dhe këtu nuk pengoj.“ „S'ka nevojë të justifikoheni kaq shumë“, tha informuesi, „kujdesi juaj është krejt i lavdërueshëm; këtu, sigurisht, zini vend pa nevojë, por megjithatë, përderisa nuk më bezdis, nuk dua aspak t'ju pengoj ta ndiqni nga afër rrjedhën e çështjes suaj. Kur ke parë njerëz që e lënë pas dore në mënyrë të turpshme detyrën e tyre, mëson të kesh durim me njerëz si ju. Uluni.“ „Sa mirë di të flasë me palët!“ pëshpëriti vajza. K. pohoi me kokë, por u hodh menjëherë përpjetë, kur informuesi e pyeti sërish: „Nuk doni të uleni këtu?“ „Jo“, tha K., „nuk dua të pushoj.“ E kishte thënë sa më prerë që mundi, por në të vërtetë do t'i kishte bërë shumë mirë të ulej. Ishte si i zënë nga deti. I dukej sikur ishte në një anije në det të trazuar. I dukej sikur uji përplasej pas mureve prej druri, sikur nga thellësia e korridorit vinte një gjëmim si nga ujë që derdhet përmbys, sikur korridori lëkundej tërthor dhe sikur palët që prisnin në të dyja anët uleshin e ngriheshin. Aq më e pakuptueshme ishte qetësia e vajzës dhe e burrit që e shoqëronin. Ishte në dorë të tyre; po ta lëshonin, do të binte përdhe si dërrasë. Nga sytë e tyre të vegjël shkonin andej-këtej shikime të mprehta; hapat e tyre të njëtrajtshëm K. i ndiente pa i bërë vetë, sepse pothuajse e mbanin hap pas hapi. Më në fund vuri re se po i flisnin, por nuk i kuptonte; dëgjonte vetëm zhurmën që mbushte gjithçka dhe përmes së cilës dukej sikur tingëllonte një ton i lartë, i pandryshueshëm, si prej një sirene. „Më fort“, pëshpëriti ai me kokë të ulur dhe i erdhi turp, sepse e dinte që kishin folur mjaft fort, ndonëse për të në mënyrë të pakuptueshme. Atëherë më në fund, sikur të ishte shqyer muri përpara tyre, i erdhi përballë një rrymë e freskët ajri dhe dëgjoi pranë vetes të thoshin: „Në fillim do të ikë, pastaj mund t'i thuash

njëqind herë se dalja është këtu, dhe ai s'lëviz.“ K. vuri re se qëndronte para derës së daljes, që vajza e kishte hapur. I dukej sikur iu kthyen njëherësh të gjitha forcat; për të shijuar paraprakisht lirinë, doli menjëherë në një shkallë dhe që andej u përshëndet me shoqëruesit e tij, që u përkulën drejt tij. „Shumë faleminderit“, përsëriti ai, ua shtrëngoi të dyve duart disa herë dhe pushoi vetëm kur iu duk se ata, të mësuar me ajrin e kancelarive, e duronin keq ajrin relativisht të freskët që vinte nga shkallët. Mezi mund të përgjigjeshin, dhe vajza ndoshta do të rrëzohej, po të mos e kishte mbyllur K. derën jashtëzakonisht shpejt. Pastaj K. qëndroi edhe një çast i palëvizur, i rregulloi flokët me ndihmën e një pasqyre xhepi, mori kapelën që ishte në pushimin e shkallës më të afërt — me siguri e kishte hedhur informuesi — dhe pastaj zbriti me vrap shkallët, kaq i freskët dhe me kërcime kaq të gjata, sa gati u frikësua nga ky ndryshim. Befasi të tilla nuk ia kishte shkaktuar kurrë gjendja e tij shëndetësore, përndryshe krejt e qëndrueshme. Mos vallë donte trupi i tij të ngrinte krye dhe t'i përgatiste një proces të ri, meqë të vjetrin e duronte pa mundim? Nuk e hodhi krejt poshtë mendimin të shkonte me rastin e parë te një mjek; gjithsesi donte — në këtë mund ta këshillonte veten vetë — t'i përdorte të gjitha paraditet e ardhshme të së dielës më mirë se këtë.

Kapitulli IV — Shoqja e zonjushës Byrstner

Në kohën që pasoi, K.-së i qe e pamundur të shkëmbente me zonjushën Byrstner qoftë edhe pak fjalë. U përpoq t'i afrohej në mënyrat më të ndryshme, por ajo gjithmonë dinte ta pengonte. Kthehej në shtëpi menjëherë pas zyrës, rrinte ulur në kanape në dhomën e tij pa ndezur dritën dhe nuk merrej me asgjë tjetër veçse me vëzhgimin e paradhomës. Po të kalonte, për shembull, shërbyesja dhe të mbyllte derën e dhomës që dukej e zbrazët, ai ngrihej pas pak dhe e hapte sërish. Në mëngjes ngrihej një orë më herët se zakonisht, që ta takonte ndoshta zonjushën Byrstner vetëm, kur ajo shkonte në zyrë. Por asnjë nga këto përpjekje nuk pati sukses. Atëherë i shkroi një letër, si në zyrë ashtu edhe në banesë; në të u përpoq sërish ta justifikonte sjelljen e tij, u ofrua për çdo shpagim, premtoi se kurrë nuk do t'i kapërcente kufijtë që do t'i vinte ajo, dhe iu lut vetëm t'i jepte mundësinë të fliste njëherë me të, sidomos meqë edhe te zonja Grubah nuk mund të ndërmerrte asgjë pa u këshilluar më parë me të; më në fund e njoftoi se të dielën e ardhshme, gjatë gjithë ditës, do të priste në dhomën e tij një shenjë prej saj, që t'i jepte shpresë për plotësimin e lutjes së tij, ose që të paktën t'i shpjegonte pse nuk mund ta plotësonte lutjen, megjithëse ai kishte premtuar se do t'i bindej në gjithçka. Letrat nuk u kthyen, por as nuk erdhi ndonjë përgjigje. Përkundrazi, të dielën pati një shenjë, qartësia

e së cilës ishte e mjaftueshme. Që herët në mëngjes, K. vuri re nëpër vrimën e çelësit një lëvizje të veçantë në paradhomë, e cila u sqarua shpejt. Një mësuese e frëngjishtes — që, për më tepër, ishte gjermane dhe quhej Montag —, një vajzë e dobët, e zbehtë, që çalonte pak dhe që deri atëherë kishte banuar në një dhomë të vetën, po shpërngulej në dhomën e zonjushës Byrstner. Me orë të tëra e shihje duke zvarritur këmbët nëpër paradhomë. Gjithmonë kishte harruar edhe ndonjë copë të brendshme, ose ndonjë mbulesë të vogël, ose ndonjë libër, që duhej marrë veçmas dhe çuar në banesën e re.

Kur zonja Grubah i solli K.-së mëngjesin — që kur e kishte zemëruar kaq shumë K.-në, nuk ia linte shërbyeses as shërbimin më të vogël —, K. nuk e përmbajti dot veten dhe i foli për herë të parë. „Pse ka sot kaq zhurmë në paradhomë?“ pyeti ai, ndërsa hidhte kafenë. „A s'mund të ndalej? Patjetër të dielën duhet të bëhet pastrim?“ Megjithëse K. nuk i ngriti sytë nga zonja Grubah, vuri re prapëseprapë se ajo mori frymë si e lehtësuar. Edhe këto pyetje të ashpra të K.-së i kuptoi si falje, ose si fillim faljeje. „Nuk po bëhet pastrim, zoti K.“, tha ajo, „zonjusha Montag vetëm po shpërngulet te zonjusha Byrstner dhe po i çon atje plaçkat e saj.“ Nuk tha gjë më tej, por priti si do ta priste K. dhe nëse do ta lejonte të fliste më tej. Por K. e vuri në provë; përzjeu i menduar kafenë me lugë dhe heshti. Pastaj ngriti sytë nga ajo dhe tha: „E keni lënë tashmë dyshimin tuaj të mëparshëm për zonjushën Byrstner?“ „Zoti K.!“ thirri zonja Grubah, që kishte pritur vetëm këtë pyetje, dhe i zgjati K.-së duart e bashkuara. „Ju e morët kaq rëndë një vërejtje të rastit që bëra herën e kaluar. Unë s'e kisha menduar as së largu të fyeja ju ose këdo tjetër. Ju më njihni prej kohësh, zoti K., për të qenë i bindur për këtë. Nuk e dini fare sa kam vuajtur këto ditët e fundit! Unë të shpifja për qiramarrësit e mi! Dhe ju, zoti K., e besuat! Dhe thatë se duhej t'ju nxirrja nga banesa! T'ju nxirrja juve!“ Thirrja e fundit iu mbyt në lot; ngriti përparësen te fytyra dhe qau me dënesë.

— Mos qani, pra, zonja Grubah, — tha K. dhe vështroi jashtë nga dritarja; mendonte vetëm për zonjushën Byrstner dhe për faktin që ajo kishte marrë në dhomën e saj një vajzë të huaj. — Mos qani, pra, — tha edhe një herë, kur u kthye sërish nga dhoma dhe zonja Grubah ende qante. — Atëherë as unë s'e kisha me aq të keq. Thjesht e keqkuptuam njëri-tjetrin. Kjo mund t'u ndodhë ndonjëherë edhe miqve të vjetër. — Zonja Grubah e uli përparësen nën sy, për të parë nëse K. ishte pajtuar vërtet. — Hë, po, ashtu është, — tha K., dhe, meqë nga sjellja e zonjës Grubah dukej se kapiteni nuk kishte treguar asgjë, guxoi të shtonte edhe: — A besoni vërtet se mund të zihesha me ju për shkak të një vajze të huaj? — Pikërisht kjo është, zoti K., — tha zonja Grubah; fatkeqësia e saj ishte që, sapo ndihej pak më e lirë, thoshte menjëherë ndonjë gjë të pahijshme. — Pyesja veten vazhdimisht: Pse kujdeset kaq shumë zoti K. për zonjushën Byrstner? Pse grindet me mua për të, megjithëse e di që çdo fjalë e keqe e tij ma heq gjumin? Unë për zonjushën s'kam thënë gjë tjetër veç asaj që pashë me sytë e mi. — K. nuk tha asgjë për këtë; me fjalën e parë do të duhej ta përzinte nga dhoma, dhe këtë nuk e donte. U kënaq duke pirë kafenë dhe duke e bërë zonjën Grubah të ndiente se ishte e tepërt. Jashtë u dëgjua përsëri hapi i zvarritur i zonjushës Montag, që përshkonte gjithë paradhomën. — E dëgjoni? — pyeti K. dhe tregoi me dorë derën. — Po, — tha zonja Grubah dhe psherëtiu, — desha ta ndihmoja dhe ta ndihmonte edhe shërbyesja, por ajo është kokëfortë, do t'i shpërngulë të gjitha vetë. Çuditem me zonjushën Byrstner. Mua shpesh më vjen rëndë që e kam zonjushën Montag me qira, kurse zonjusha Byrstner madje e merr në dhomën e saj. — Kjo s'duhet t'ju shqetësojë fare, — tha K. dhe shtypi mbetjet e sheqerit në filxhan. — Mos keni ndonjë dëm prej saj? — Jo, — tha zonja Grubah, — në vetvete kjo më vjen krejt mirë; kështu më lirohet një dhomë dhe atje mund ta vendos nipin tim, kapitenin. Kam frikë prej kohësh se mos ju ka shqetësuar këto ditët e fundit, kur m'u desh ta lija të

banonte këtu ngjitur, në dhomën e ndenjes. Ai nuk e çan shumë kokën për të tjerët. — Ç'ju shkon ndër mend! — tha K. dhe u ngrit. — S'është fjala fare për këtë. Me sa duket, më quani tepër të ndjeshëm, sepse nuk i duroj dot këto shëtitje të zonjushës Montag — ja tani po kthehet përsëri. — Zonja Grubah e ndiente veten krejt të pafuqishme. — Ta them, zoti K., që ta shtyjë pjesën tjetër të shpërnguljes? Po të doni, e bëj menjëherë. — Por ajo duhet të shpërngulet te zonjusha Byrstner! — tha K. — Po, — tha zonja Grubah; nuk e kuptonte mirë ç'donte të thoshte K. — Hë, pra, — tha K., — atëherë duhet t'i çojë plaçkat e saj atje. — Zonja Grubah vetëm pohoi me kokë. Kjo pafuqi e heshtur, që nga jashtë nuk dukej ndryshe nga kryeneçësia, e acaroi K.-në edhe më shumë. Nisi të ecte lart e poshtë nëpër dhomë, nga dritarja te dera, dhe kështu ia mori zonjës Grubah mundësinë të largohej, gjë që përndryshe me siguri do ta kishte bërë.

Sapo K. kishte arritur edhe një herë te dera, kur u trokit. Ishte shërbyesja, që njoftoi se zonjusha Montag do të donte t'i thoshte dy fjalë zotit K. dhe prandaj i lutej të vinte në dhomën e ngrënies, ku e priste. K. e dëgjoi shërbyesen i menduar; pastaj u kthye me një shikim gati tallës nga zonja Grubah e trembur. Ky shikim dukej sikur thoshte se K. e kishte parashikuar prej kohësh këtë ftesë të zonjushës Montag dhe se ajo shkonte shumë mirë me mundimin që i duhej të hiqte këtë paradite të diele nga qiramarrësit e zonjës Grubah. E ktheu shërbyesen me përgjigjen se po vinte menjëherë, pastaj shkoi te dollapi i rrobave për të ndërruar xhaketën dhe, si përgjigje për zonjën Grubah, që qahej me zë të ulët për personin e bezdisshëm, pati vetëm lutjen që ajo t'i hiqte tashmë enët e mëngjesit. „Po ju gati s'e keni prekur fare“, tha zonja Grubah. „Ah, hiqini, pra!“ thirri K.; i dukej sikur zonjusha Montag ishte përzier disi në gjithçka dhe e bënte të neveritshme.

Kur kaloi nëpër paradhomë, vështroi derën e mbyllur të dhomës së zonjushës Byrstner. Por nuk e kishin ftuar atje, por në dhomën e ngrënies, derën e së cilës e hapi me forcë pa trokitur.

Ishte një dhomë shumë e gjatë, por e ngushtë, me një dritare. Vendi aty mjaftonte vetëm sa për të vënë pjerrtas në qoshet nga ana e derës dy dollapë, ndërsa pjesa tjetër e hapësirës ishte zënë krejtësisht nga tryeza e gjatë e ngrënies, që fillonte pranë derës dhe arrinte fill deri te dritarja e madhe, e cila për këtë arsye ishte bërë gati e paarritshme. Tryeza ishte shtruar tashmë, dhe për shumë veta, sepse të dielën gati të gjithë qiramarrësit hanin drekë këtu.

Kur hyri K., zonjusha Montag i doli përpara nga dritarja, duke ecur përgjatë njërës anë të tryezës. U përshëndetën në heshtje. Pastaj zonjusha Montag, si gjithmonë me kokën të ngritur jashtë zakonit, tha: „Nuk e di nëse më njihni." K. e vështroi me sy të mbledhur. „Sigurisht", tha ai, „ju banoni prej kohësh te zonja Grubah." „Por ju, me sa besoj, nuk merreni shumë me pensionin", tha zonjusha Montag. „Jo", tha K. „Nuk doni të uleni?" tha zonjusha Montag. Që të dy nxorën në heshtje dy karrige në skajin e fundit të tryezës dhe u ulën përballë njëri-tjetrit. Por zonjusha Montag u ngrit menjëherë sërish, sepse e kishte harruar çantën e vogël të dorës mbi parvazin e dritares dhe shkoi ta merrte; zvarritej nëpër gjithë dhomën. Kur u kthye, duke e tundur lehtë çantën, tha: „Do të doja vetëm t'ju thoja dy fjalë në emër të shoqes sime. Donte të vinte vetë, por sot ndihet pak keq. Ju lutet ta falni dhe të më dëgjoni mua në vend të saj. Edhe ajo s'do t'ju kishte thënë gjë tjetër nga ç'do t'ju them unë. Përkundrazi, besoj se mund t'ju them edhe më shumë, meqë unë jam, relativisht, e papërzier në këtë punë. A nuk besoni edhe ju?"

— Ç'do të kishte për të thënë? — u përgjigj K., që ishte lodhur duke parë sytë e zonjushës Montag të ngulur vazhdimisht te buzët e tij. Me këtë ajo i jepte vetes tashmë një pushtet mbi atë që ai donte të thoshte. — Me sa duket, zonjusha Byrstner nuk do të ma japë bisedën personale që i kam kërkuar. — Pikërisht kjo është, — tha zonjusha Montag, — ose më mirë, nuk është fare kështu; ju e shprehni në mënyrë çuditërisht të ashpër. Në përgji-

thësi, bisedat as nuk jepen, as nuk ndodh e kundërta. Por mund të ndodhë që bisedat t'i quash të panevojshme, dhe pikërisht kështu është këtu. Tani, pas vërejtjes suaj, mund të flas hapur. Ju i keni kërkuar shoqes sime, me shkrim ose me gojë, një bisedë. Por shoqja ime e di — kështu të paktën duhet të supozoj —, se për çfarë do të ishte kjo bisedë, dhe prandaj, për arsye që unë nuk i di, është e bindur se nuk do t'i sillte dobi askujt, po të bëhej vërtet. Për më tepër, ajo m'i tregoi këto vetëm dje dhe fare kalimthi; tha në këtë rast se edhe ju, gjithsesi, s'mund ta keni shumë për zemër bisedën, sepse ju kishte shkuar një mendim i tillë ndër mend vetëm rastësisht dhe do ta kuptonit vetë, edhe pa ndonjë shpjegim të veçantë, në mos tani, shumë shpejt, pakuptimësinë e gjithë kësaj. Unë iu përgjigja se kjo mund të jetë e vërtetë, por që, për ta sqaruar plotësisht punën, do ta quaja megjithatë të dobishme t'ju dërgohej një përgjigje e shprehur. U ofrova ta merrja përsipër këtë detyrë; pas njëfarë ngurrimi, shoqja ime më dha të drejtë. Por tani shpresoj të kem vepruar edhe sipas dëshirës suaj, sepse edhe pasiguria më e vogël në gjënë më të parëndësishme është gjithmonë mundim, dhe po ta largosh dot lehtë, si në këtë rast, është më mirë ta bësh menjëherë. — Ju falënderoj, — tha K. menjëherë, u ngrit ngadalë, vështroi zonjushën Montag, pastaj përmbi tryezë, pastaj nga dritarja — shtëpia përballë ishte në diell — dhe shkoi te dera. Zonjusha Montag e ndoqi disa hapa, sikur të mos i besonte krejt. Por para derës të dy u detyruan të tërhiqeshin prapa, sepse ajo u hap dhe hyri kapiten Lanci. K. e pa për herë të parë nga afër. Ishte një burrë i gjatë, rreth dyzet vjeç, me fytyrë të mishtë, të nxirë nga dielli. Bëri një përkulje të lehtë, që i takonte edhe K.-së, pastaj shkoi te zonjusha Montag dhe ia puthi dorën me nderim. Ishte shumë i shkathët në lëvizje. Mirësjellja e tij ndaj zonjushës Montag binte në sy për ndryshimin me trajtimin që ajo kishte marrë nga K. Megjithatë, zonjusha Montag nuk dukej e zemëruar me K.-në, sepse madje donte, siç iu duk K.-së se e vuri re, t'ia prezantonte kapitenit. Por K. nuk donte

të prezantohej; nuk do të ishte në gjendje të sillej disi miqësisht as me kapitenin, as me zonjushën Montag; puthja e dorës i kishte bashkuar për të në një grup që, nën pamjen e pafajësisë dhe të vetëmohimit më të madh, donte ta mbante larg nga zonjusha Byrstner. Por K. besonte se nuk kuptonte vetëm këtë; kuptoi gjithashtu se zonjusha Montag kishte zgjedhur një mjet të mirë, por, sigurisht, me dy tehe. E zmadhonte rëndësinë e marrëdhënies midis zonjushës Byrstner dhe K.-së, e zmadhonte sidomos rëndësinë e bisedës së kërkuar dhe njëkohësisht përpiqej ta kthente punën sikur K. të ishte ai që i zmadhonte të gjitha. Do të gabohej: K. nuk donte të zmadhonte asgjë; e dinte se zonjusha Byrstner ishte një daktilografiste e vogël, që nuk do t'i bënte qëndresë për shumë kohë. Këtu me qëllim nuk mori fare parasysh atë që kishte mësuar nga zonja Grubah për zonjushën Byrstner. Të gjitha këto i mendoi ndërsa dilte nga dhoma, duke përshëndetur mezi. Donte të shkonte menjëherë në dhomën e tij, por një e qeshur e vogël e zonjushës Montag, që e dëgjoi pas vetes nga dhoma e ngrënies, i solli ndër mend se ndoshta mund t'u bënte të dyve, si kapitenit ashtu edhe zonjushës Montag, një befasi. Vështroi përreth dhe dëgjoi nëse mund të pritej ndonjë shqetësim nga ndonjë prej dhomave përreth; kudo ishte qetësi; dëgjohej vetëm biseda nga dhoma e ngrënies dhe, nga korridori që çonte në kuzhinë, zëri i zonjës Grubah. Rasti dukej i favorshëm; K. shkoi te dera e dhomës së zonjushës Byrstner dhe trokiti lehtë. Meqë nuk lëvizi asgjë, trokiti edhe një herë, por përgjigje ende nuk erdhi. Flinte? Apo ishte vërtet keq? Apo e mohonte se ishte aty vetëm sepse e merrte me mend që vetëm K. mund të ishte ai që trokiste kaq lehtë? K. supozoi se ajo e mohonte dhe trokiti më fort; më në fund, meqë trokitja nuk pati sukses, hapi derën me kujdes, jo pa ndjenjën se po bënte diçka të padrejtë dhe për më tepër të kotë. Në dhomë nuk kishte njeri. Për më tepër, ajo mezi i kujtonte më dhomën siç e kishte njohur K. Pas murit tani ishin vënë dy shtretër njëri pas tjetrit, tri karrige afër derës ishin mbushur plot me

rroba e të brendshme, një dollap ishte i hapur. Zonjusha Byrstner me siguri kishte dalë, ndërsa zonjusha Montag i fliste K.-së në dhomën e ngrënies. K. nuk u trondit shumë nga kjo; mezi e kishte pritur më ta takonte kaq lehtë zonjushën Byrstner; këtë përpjekje e kishte bërë gati vetëm nga inati kundër zonjushës Montag. Aq më e sikletshme i qe atëherë, kur, ndërsa po mbyllte derën, pa te dera e hapur e dhomës së ngrënies zonjushën Montag dhe kapitenin duke biseduar. Ndoshta qëndronin aty që kur K. kishte hapur derën; shmangnin çdo pamje sikur ta vëzhgonin K.-në; bisedonin me zë të ulët dhe i ndiqnin me sy lëvizjet e K.-së vetëm ashtu siç vështron njeriu përreth, i shpërqendruar, gjatë një bisede. Por mbi K.-në këto shikime rëndonin prapëseprapë; nxitoi të shkonte në dhomën e tij, duke ecur pranë murit.

Kapitulli V — Fshikulluesi

Kur K., një nga mbrëmjet e ardhshme, po kalonte nëpër korridorin që e ndante zyrën e tij nga shkallët kryesore — këtë herë po shkonte në shtëpi gati i fundit; vetëm në ekspeditë punonin ende dy shërbyes në rrethin e vogël të dritës së një llambe elektrike —, dëgjoi pas një dere, pas së cilës gjithmonë kishte menduar se ishte vetëm një dhomë plaçkash, pa e parë kurrë vetë, të nxirreshin psherëtima. U ndal i habitur dhe dëgjoi edhe një herë, për t'u siguruar se nuk gabohej — për pak u bë qetësi, por pastaj ishin prapë psherëtima. — Në fillim deshi të thërriste një nga shërbyesit; ndoshta mund t'i duhej një dëshmitar; por pastaj e pushtoi një kureshtje aq e papërmbajtshme, sa gati e shqeu derën duke e hapur. Ishte, siç e kishte menduar drejt, një dhomë plaçkash. Formularë të vjetër të shtypur, që s'vlenin më, shishe boje prej balte, bosh e të përmbysura, ishin menjëherë pas pragut. Por në vetë dhomën qëndronin tre burra, të kërrusur në hapësirën e ulët. Një qiri i ngulur mbi një raft u jepte dritë. „Ç'bëni ju këtu?“ pyeti K., duke u ngatërruar nga eksitimi, por jo me zë të lartë. Njëri burrë, që me sa dukej sundonte mbi të tjerët dhe që tërhoqi i pari vëmendjen, ishte futur në njëfarë veshjeje të errët prej lëkure, që ia linte lakuriq qafën deri thellë në gjoks dhe krahët krejt. Ai nuk u përgjigj. Por dy të tjerët thirrën: „Zotëri! Do të na fshikullojnë, sepse u ankuat për ne te gjykatësi hetues.“ Dhe vetëm tani K. e kuptoi se ishin vërtet rojet Franc dhe Vilem, dhe se i treti mbante në dorë një thupër për t'i fshikulluar. „Hë“, tha

K. dhe i vështroi ngultas, „unë nuk jam ankuar, thashë vetëm se si ndodhi në banesën time. Dhe ju nuk u sollët aspak pa të meta." „Zotëri", tha Vilemi, ndërsa Franci, pas tij, me sa dukej përpiqej të mbrohej nga i treti, „po ta dinit sa keq paguhemi, do të na gjykonit më mirë. Unë kam një familje për të mbajtur, dhe Franci këtu donte të martohej; njeriu përpiqet të pasurohet si të mundet; vetëm me punë nuk ia del, qoftë edhe me më të mundimshmen. Të brendshmet tuaja të holla më joshën; natyrisht, rojeve u ndalohet të veprojnë kështu, ishte e padrejtë, por është traditë që të brendshmet t'u takojnë rojeve; kështu ka qenë gjithmonë, besomëni; dhe është edhe e kuptueshme: ç'vlejnë më gjëra të tilla për atë që është aq fatkeq sa ta arrestojnë? Por, sigurisht, po ta nxjerrë ai këtë publikisht, atëherë duhet të vijë ndëshkimi." „Atë që thoni tani, unë s'e dija; edhe nuk kam kërkuar aspak ndëshkimin tuaj; për mua bëhej fjalë për një parim." „Franc", iu kthye Vilemi rojes tjetër, „a s'të thashë që zotëria nuk e ka kërkuar ndëshkimin tonë? Tani e dëgjon që as nuk e ka ditur se do të na ndëshkonin." „Mos u prek nga fjalë të tilla", i tha i treti K.-së, „ndëshkimi është po aq i drejtë sa edhe i pashmangshëm." „Mos e dëgjo", tha Vilemi dhe u ndal vetëm për ta çuar shpejt në gojë dorën, mbi të cilën kishte marrë një të rënë thupre, „ne po ndëshkohemi vetëm sepse na denoncove. Përndryshe s'do të na kishte ndodhur gjë, edhe sikur të kishin mësuar ç'kemi bërë. A mund ta quash këtë drejtësi? Ne të dy, por sidomos unë, ishim provuar prej kohësh si roje shumë të mira — ti vetë duhet ta pranosh se, nga pikëpamja e autoritetit, ne ruajtëm mirë —; kishim shpresë të ngjiteshim dhe me siguri do të bëheshim së shpejti edhe fshikullues, si ky këtu, që thjesht pati fatin të mos e denonconte njeri, sepse një denoncim i tillë ndodh vërtet shumë rrallë. Dhe tani, zotëri, çdo gjë ka humbur, karriera jonë ka mbaruar, do të na duhet të bëjmë punë edhe shumë më të ulëta se shërbimi i rojes, dhe për më tepër tani na hanë këto fshikullime tmerrësisht të dhimbshme." „Vallë shkakton thupra

dhimbje të tilla?“ pyeti K. dhe shqyrtoi thuprën që fshikulluesi e tundte para tij. „Do të na duhet të zhvishemi krejt lakuriq“, tha Vilemi. „Ah, ashtu“, tha K. dhe e vështroi me vëmendje fshikulluesin; ishte nxirë nga dielli si detar dhe kishte një fytyrë të egër e të freskët. „S'ka asnjë mundësi që këtyre të dyve t'u kursehen fshikullimet?“ e pyeti ai. „Jo“, tha fshikulluesi dhe tundi kokën duke buzëqeshur. „Zhvishuni“, u urdhëroi ai rojeve. Dhe K.-së i tha: „S'duhet t'u besosh gjithçka; nga frika e fshikullimeve janë bërë tashmë pak si mendjelehtë. Ato që tregoi ky këtu, për shembull“ — tregoi Vilemin — „për karrierën e tij të mundshme, janë vërtet qesharake. Shih sa i trashë është — të rënat e para të thuprës do të humbasin fare në dhjamë. — E di nga u bë kaq i trashë? E ka zakon t'u hajë mëngjesin të gjithë të arrestuarve. A s'ta hëngri edhe ty mëngjesin? Hë, ta thashë. Por një njeri me një bark të tillë s'mund të bëhet kurrë e asnjëherë fshikullues; kjo është krejtësisht e përjashtuar.“ „Ka edhe fshikullues të tillë“, pohoi Vilemi, që po zgjidhte rripin e pantallonave. „Jo“, tha fshikulluesi dhe ia kaloi thuprën nëpër qafë aq fort, sa ky u drodh, „ti s'duhet të dëgjosh, por të zhvishesh.“ „Do të të shpërbleja mirë, po t'i lësh të ikin“, tha K. dhe, pa e vështruar më fshikulluesin — punë të tilla zgjidhen më mirë kur të dyja palët i mbajnë sytë ulur —, nxori portofolin. „Ti do të më denoncosh pastaj edhe mua“, tha fshikulluesi, „dhe të më bësh të ha fshikullime edhe unë. Jo, jo!“ „Ji i arsyeshëm, pra“, tha K., „po të kisha dashur që këta të dy të ndëshkoheshin, nuk do të doja tani t'i shpengoja. Mund ta përplasja thjesht derën këtu, të mos doja të shihja e të dëgjoja asgjë më dhe të shkoja në shtëpi; por unë nuk e bëj këtë; përkundrazi, dua seriozisht t'i çliroj; po ta kisha marrë me mend se do të ndëshkoheshin, ose edhe vetëm se mund të ndëshkoheshin, nuk do t'ua kisha përmendur kurrë emrat. Sepse unë nuk i quaj fare fajtorë; fajtore është organizata, fajtorë janë nëpunësit e lartë.“ „Ashtu është!“ thirrën rojet dhe menjëherë morën një të rënë mbi shpinat e tyre tashmë të zhveshura. „Po të kishe këtu,

nën thuprën tënde, një gjykatës të lartë“, tha K. dhe, ndërsa fliste, shtypi poshtë thuprën që po ngrihej sërish, „vërtet nuk do të të pengoja të godisje; përkundrazi, do të të jepja edhe para, që të forcoheshe për këtë punë të mirë.“ „Ajo që thua tingëllon e besueshme“, tha fshikulluesi, „por unë nuk marr ryshfet. Jam punësuar për të fshikulluar, prandaj fshikulloj.“ Roja Franc, që, ndoshta duke pritur një përfundim të mirë nga ndërhyrja e K.-së, deri atëherë kishte qenë mjaft i përmbajtur, tani doli te dera, i veshur vetëm me pantallona, u gjunjëzua, iu var K.-së në krah dhe pëshpëriti: „Po të mos mund të arrish falje për të dy ne, përpiqu të paktën të më çlirosh mua. Vilemi është më i vjetër se unë, në çdo pikëpamje më pak i ndjeshëm; edhe ka marrë një herë, para disa vjetësh, një ndëshkim të lehtë me fshikullim; kurse unë nuk jam çnderuar ende, dhe në atë veprim më shtyu vetëm Vilemi, që është mësuesi im në të mirë e në të keq. Poshtë, para bankës, e dashura ime e gjorë pret si do të përfundojë; më vjen kaq turp, sa s'ka më keq.“ Me xhaketën e K.-së fshiu fytyrën, që i ishte mbuluar krejt me lot. „Nuk pres më“, tha fshikulluesi, e kapi thuprën me të dyja duart dhe i ra Francit, ndërsa Vilemi ishte strukur në një qoshe dhe shikonte fshehurazi, pa guxuar ta kthente kokën. Atëherë u ngrit britma që lëshoi Franci, e pandarë dhe e pandryshueshme; dukej sikur nuk vinte nga një njeri, por nga një vegël e torturuar; gjithë korridori rënkoi prej saj; gjithë godina duhej ta dëgjonte. „Mos bërtit!“ thirri K.; nuk mundi ta përmbante veten; dhe ndërsa vështronte me ankth nga ana prej nga duhej të vinin shërbyesit, e shtyu Francin, jo fort, por mjaft fort sa ai, i alivanosur, ra përdhe dhe, në ngërç, kërkonte me duar dyshemenë; por goditjeve nuk u shpëtoi; thupra e gjente edhe përdhe; ndërsa ai rrokullisej poshtë saj, maja e saj ngrihej e ulej rregullisht. Dhe tashmë në largësi u shfaq një shërbyes, dhe disa hapa pas tij një i dytë. K. e kishte përplasur shpejt derën, kishte shkuar te një dritare aty pranë që binte në oborr dhe e hapi. Britmat kishin pushuar krejtësisht. Që të mos linte shërbyesit të

afroheshin, thirri: „Jam unë.“ „Mirëmbrëma, zoti prokurist!“ u thirr në përgjigje. „Ndodhi gjë?“ „Jo, jo“, u përgjigj K., „vetëm një qen po bërtet në oborr.“ Meqë shërbyesit prapëseprapë nuk lëvizën, shtoi: „Mund të vazhdoni punën tuaj.“ Që të mos i duhej të hynte në bisedë me shërbyesit, u përkul jashtë dritares. Kur pas pak shikoi sërish në korridor, ata kishin ikur. Por K. tani mbeti te dritarja; në dhomën e plaçkave nuk guxonte të shkonte dhe në shtëpi nuk donte të shkonte. Ishte një oborr i vogël katror ai që shihte poshtë; përreth ishin vendosur zyra; të gjitha dritaret ishin tashmë të errëta; vetëm ato më lart kapnin një pasqyrim të hënës. K. përpiqej me mundim të depërtonte me sy në errësirën e një qosheje të oborrit, ku ishin futur njëra brenda tjetrës disa karroca dore. E mundonte që nuk ia kishte dalë ta pengonte fshikullimin, por nuk ishte faji i tij që nuk ia kishte dalë; po të mos kishte bërtitur Franci — sigurisht, duhej t'i kishte dhembur shumë, por në një çast vendimtar duhet ta përmbash veten —, po të mos kishte bërtitur, K., të paktën me shumë gjasë, do të kishte gjetur edhe ndonjë mjet tjetër për ta bindur fshikulluesin. Po të ishin hurdhë të gjithë nëpunësit e shkallës më të ulët, pse pikërisht fshikulluesi, që kishte detyrën më çnjerëzore, të bënte përjashtim? K. e kishte vënë re edhe mirë si i shkëlqyen sytë kur pa kartëmonedhën; me sa dukej, e kishte marrë seriozisht fshikullimin vetëm për ta ngritur edhe pak shumën e ryshfetit. Dhe K. nuk do të kishte kursyer; ai vërtet donte t'i çlironte rojet; meqë kishte filluar tashmë ta luftonte prishjen e kësaj gjyqësie, kuptohej vetvetiu që do të ndërhynte edhe nga kjo anë. Por në çastin kur Franci kishte nisur të bërtiste, natyrisht, gjithçka kishte mbaruar. K. nuk mund të lejonte që shërbyesit, e ndoshta edhe gjithfarë njerëzish të tjerë, të vinin dhe ta gjenin duke bërë pazar me shoqërinë në dhomën e plaçkave. Këtë sakrificë vërtet nuk mund ta kërkonte askush nga K. Po ta kishte pasur ndër mend ta bënte, do të kishte qenë gati më e thjeshtë që K. të zhvishej vetë dhe t'i ofrohej fshikulluesit në vend të rojeve. Për

më tepër, fshikulluesi me siguri nuk do ta kishte pranuar këtë zëvendësim, sepse kështu, pa fituar ndonjë përparësi, do ta kishte shkelur rëndë detyrën e tij, dhe me siguri do ta kishte shkelur dyfish, sepse K., për sa kohë që ishte në procedurë, duhej të ishte i paprekshëm për të gjithë punonjësit e gjykatës. Sigurisht, këtu mund të vlenin edhe rregulla të veçanta. Sidoqoftë, K. s'kishte mundur të bënte gjë tjetër veçse ta përplaste derën, megjithëse as kështu nuk ishte larguar për K.-në çdo rrezik. Që në fund i kishte dhënë edhe një të shtyrë Francit, kjo ishte për të ardhur keq dhe mund të justifikohej vetëm me eksitimin e tij.

Në largësi dëgjoi hapat e shërbyesve; që të mos u binte në sy, e mbylli dritaren dhe shkoi drejt shkallëve kryesore. Te dera e dhomës së plaçkave u ndal pak dhe dëgjoi. Ishte krejt qetë. Burri mund t'i kishte vrarë rojet me fshikullime; ata ishin dhënë krejtësisht në pushtetin e tij. K. e kishte zgjatur tashmë dorën drejt dorezës, por pastaj e tërhoqi sërish. Nuk mund të ndihmonte më askënd, dhe shërbyesit do të vinin menjëherë; por iu betua vetes se do ta ngrinte sërish këtë çështje dhe se fajtorët e vërtetë, nëpunësit e lartë, asnjëri prej të cilëve s'kishte guxuar ende t'i dilte përpara, do t'i ndëshkonte siç duhej, me aq sa ishte në fuqinë e tij. Kur zbriti shkallët e jashtme të bankës, i vëzhgoi me kujdes të gjithë kalimtarët, por as në rrethinat më të largëta nuk dukej ndonjë vajzë që të priste dikë. Fjala e Francit, që e dashura e priste, doli të ishte një gënjeshtër, sigurisht e falshme, që kishte pasur vetëm qëllimin të zgjonte më shumë mëshirë.

Edhe ditën tjetër rojet nuk i hiqeshin K.-së nga mendja; në punë ishte i shpërqendruar dhe, për ta përballuar, iu desh të rrinte në zyrë edhe pak më gjatë se një ditë më parë. Kur, duke u kthyer në shtëpi, kaloi përsëri pranë dhomës së plaçkave, e hapi nga zakoni. Para asaj që pa, në vend të errësirës që priste, nuk dinte si ta mblidhte veten. Gjithçka ishte e pandryshuar, ashtu siç e kishte gjetur mbrëmjen e kaluar kur hapi derën. Formularët dhe shishet e bojës fill pas pragut, fshikulluesi me thuprën,

rojet ende plotësisht të veshur, qiriu mbi raft, dhe rojet nisën të qaheshin e thirrën: „Zotëri!“ Menjëherë K. e përplasi derën dhe i ra edhe me grushta, sikur kështu të mbyllej më fort. Gati duke qarë, vrapoi te shërbyesit, që punonin të qetë te makinat e kopjimit dhe e ndërprenë punën të habitur. „Pastrojeni më në fund atë dhomë plaçkash!“ thirri ai. „Po mbytemi në pisllëk.“ Shërbyesit ishin gati ta bënin ditën tjetër; K. pohoi me kokë; tani, vonë në mbrëmje, nuk mund t'i detyronte më të bënin atë punë, siç e kishte pasur në të vërtetë ndër mend. U ul pak, për t'i mbajtur shërbyesit për ca kohë afër vetes, ngatërroi disa kopje, duke menduar se kështu linte përshtypjen se po i kontrollonte, dhe pastaj, kur e kuptoi se shërbyesit nuk do të guxonin të largoheshin njëkohësisht me të, shkoi në shtëpi i lodhur dhe pa asnjë mendim në kokë.

Kapitulli VI — Xhaxhai · Leni

Një pasdite — K. ishte shumë i zënë pikërisht para mbylljes së postës —, midis dy shërbyesve që po sillnin shkresa, u fut me ngut në dhomë xhaxhai i K.-së, Karli, një pronar i vogël tokash nga fshati. K. u tremb nga kjo pamje më pak se ç'ishte trembur prej kohësh nga përfytyrimi i ardhjes së xhaxhait. Xhaxhai duhej të vinte; për K.-në kjo ishte e sigurt që prej rreth një muaji. Që atëherë i dukej sikur e shihte si vinte, pak i kërrusur, me kapelën panama të shtypur në dorën e majtë, duke ia zgjatur që larg dorën e djathtë dhe duke ia shtrirë me një nxitim të pakujdesshëm përmbi tryezën e shkrimit, duke rrëzuar gjithçka që i dilte përpara. Xhaxhai ishte gjithmonë me nxitim, sepse e ndiqte mendimi fatkeq se gjatë qëndrimit të tij në kryeqytet, që zgjaste gjithmonë vetëm një ditë, duhej të mund t'i kryente të gjitha ato që kishte vendosur, dhe për më tepër nuk duhej t'i shpëtonte asnjë bisedë, punë apo argëtim që i dilte rastësisht përpara. Në këtë K., që i ishte veçanërisht i detyruar si ish-kujdestarit të tij, duhej ta ndihmonte në gjithfarë gjërash dhe veç kësaj ta linte të flinte te ai. „Fantazma e fshatit“, e quante zakonisht.

Menjëherë pas përshëndetjes — të ulej në kolltuk, ku e ftoi K., nuk kishte kohë —, i kërkoi K.-së një bisedë të shkurtër kokë më kokë. „Është e nevojshme“, tha ai, duke gëlltitur me mundim, „për qetësinë time është e nevojshme.“ K. i nxori menjëherë shërbyesit nga dhoma me urdhër që të mos lejonin askënd të hynte. „Çfarë kam dëgjuar, Jozef?“ thirri xhaxhai, kur mbetën

vetëm, u ul mbi tryezë dhe, pa shikuar, futi poshtë vetes letra të ndryshme, që të ulej më mirë. K. heshti; e dinte se ç'do të vinte, por, i çlodhur papritur nga puna e lodhshme, iu dorëzua në fillim një plogështie të këndshme dhe vështroi nga dritarja anën përballë të rrugës, nga e cila, prej vendit ku rrinte, shihej vetëm një copë e vogël trekëndëshe, një pjesë muri bosh shtëpish midis dy vitrinash dyqanesh. „Ti shikon nga dritarja!“ thirri xhaxhai me krahët lart. „Për hir të Zotit, Jozef, përgjigjmu, pra. Është e vërtetë? A mund të jetë e vërtetë?“ „I dashur xhaxha“, tha K., duke u shkëputur nga hutimi i tij, „unë nuk e di fare ç'do prej meje.“ „Jozef“, tha xhaxhai me ton paralajmërues, „ti gjithmonë ke thënë të vërtetën, me sa di unë. A duhet t'i marr fjalët e tua të fundit si shenjë të keqe?“ „E marr me mend ç'do“, tha K. i bindur, „me siguri ke dëgjuar për procesin tim.“ „Ashtu është“, u përgjigj xhaxhai, duke pohuar ngadalë me kokë, „kam dëgjuar për procesin tënd.“ „Nga kush, pra?“ pyeti K. „Ma shkroi Erna“, tha xhaxhai, „ajo s'ka lidhje me ty, ti fatkeqësisht s'merresh shumë me të; megjithatë e mësoi. Sot e mora letrën dhe natyrisht erdha menjëherë këtu. Për asnjë arsye tjetër, por duket të jetë arsye e mjaftueshme. Mund të ta lexoj pjesën e letrës që të përket ty.“ E nxori letrën nga portofoli. „Ja ku është. Ajo shkruan: Jozefin nuk e kam parë prej kohësh; javën e kaluar shkova njëherë në bankë, por Jozefi ishte aq i zënë, sa nuk më lanë të hyja; prita gati një orë, por pastaj më duhej të shkoja në shtëpi, sepse kisha mësim pianoje. Do të kisha dashur të flisja me të; ndoshta do të gjendet ndonjë rast së shpejti. Për ditën e emrit[4] më dërgoi një kuti të madhe me çokollata; ishte shumë e dashur dhe e vëmendshme nga ana e tij. Kisha harruar t'jua shkruaja atëherë; vetëm tani, që më pyesni, më kujtohet. Çokollata, duhet ta dini, në pension zhduket menjëherë; sapo kupton që të kanë dhuruar çokollata,

[4]Dita e emrit: festa e shenjtorit me emrin e të cilit është pagëzuar dikush. Në vendet katolike të Evropës Qendrore festohej shpesh si ditëlindja, me urime e dhurata.

ato kanë ikur. Por, sa për Jozefin, desha t'ju thosha edhe diçka. Siç e përmenda, në bankë nuk më lanë të shkoja tek ai, sepse po bisedonte me një zotëri. Pasi prita njëfarë kohe e qetë, pyeta një shërbyes nëse biseda do të zgjaste edhe shumë. Ai tha se mund të ishte kështu, sepse bëhej fjalë ndoshta për procesin që po zhvillohej kundër zotit prokurist. Pyeta ç'proces ishte ky, mos gabohej, por ai tha se nuk gabohej, se ishte një proces, madje një proces i rëndë, por më shumë nuk dinte. Ai vetë do të donte ta ndihmonte zotin prokurist, sepse ky ishte një zotëri i mirë dhe i drejtë, por nuk dinte si t'ia fillonte; vetëm do të dëshironte që të kujdeseshin për të zotërinj me ndikim. Kjo me siguri do të ndodhte, dhe në fund do të përfundonte mirë, por tani për tani, siç mund ta kuptonte nga humori i zotit prokurist, nuk shkonte fare mirë. Natyrisht, këtyre fjalëve nuk u dhashë shumë rëndësi; u përpoqa edhe ta qetësoja shërbyesin naiv, i ndalova t'u fliste të tjerëve për këtë, dhe e quaj gjithë këtë thashetheme. Megjithatë, ndoshta do të ishte mirë që Ti, babi im shumë i dashur, ta hetoje këtë punë në vizitën Tënde të ardhshme; do të të jetë e lehtë të mësosh më shumë dhe, po të ishte vërtet e nevojshme, të ndërhysh me anë të të njohurve të Tu të mëdhenj me ndikim. Po të mos jetë e nevojshme, gjë që është më e mundshmja, të paktën do t'i japë së shpejti bijës Sate rastin të të përqafojë, gjë që do ta gëzonte."
„Një fëmijë i mirë", tha xhaxhai, kur e mbaroi leximin, dhe fshiu disa lot nga sytë. K. pohoi me kokë; për shkak të shqetësimeve të ndryshme të kohës së fundit e kishte harruar krejtësisht Ernën, madje ia kishte harruar edhe ditëlindjen, dhe historia me çokollatat ishte shpikur me sa dukej për ta mbrojtur para xhaxhait dhe hallës. Ishte shumë prekëse dhe me siguri nuk shpërblehej mjaft me biletat e teatrit që donte t'i dërgonte rregullisht që tani e tutje; por për vizita në pension dhe për biseda me një gjimnaziste të vogël tetëmbëdhjetëvjeçare nuk ndihej i përshtatshëm tani. „Dhe ç'thua tani?" pyeti xhaxhai, që me letrën kishte harruar çdo nxitim e eksitim dhe dukej sikur po e lexonte edhe

një herë. „Po, xhaxha“, tha K., „është e vërtetë.“ „E vërtetë?“ thirri xhaxhai. „Çfarë është e vërtetë? Si mund të jetë e vërtetë? Ç'proces? Mos vallë proces penal?“ „Proces penal“, u përgjigj K. „Dhe ti rri këtu i qetë dhe ke një proces penal mbi kokë?“ thirri xhaxhai, që po e ngrinte zërin gjithnjë e më shumë. „Sa më i qetë të jem, aq më mirë për përfundimin“, tha K. i lodhur. „Mos ki frikë.“ „Kjo s'mund të më qetësojë“, thirri xhaxhai. „Jozef, i dashur Jozef, mendo për veten, për të afërmit e tu, për emrin tonë të mirë. Deri tani ti ke qenë nderi ynë; s'duhet të bëhesh turpi ynë. Qëndrimi yt“ — e vështroi K.-në me kokë të anuar — „nuk më pëlqen; kështu nuk sillet një i akuzuar i pafajshëm që është ende në fuqi. Më thuaj shpejt për çfarë bëhet fjalë, që të të ndihmoj. Natyrisht, bëhet fjalë për bankën?“ „Jo“, tha K. dhe u ngrit, „por ti flet tepër me zë të lartë, i dashur xhaxha; shërbyesi me siguri qëndron te dera dhe dëgjon. Kjo më vjen e pakëndshme. Më mirë të dalim. Pastaj do të të përgjigjem për të gjitha pyetjet sa më mirë që të mundem. E di shumë mirë që i detyrohem familjes llogari.“ „E drejtë!“ bërtiti xhaxhai. „Shumë e drejtë! Nxito vetëm, Jozef, nxito.“ „Më duhet të jap vetëm edhe disa urdhra“, tha K. dhe thirri në telefon zëvendësin e tij, i cili hyri pas pak çastesh. Xhaxhai, në eksitimin e tij, i tregoi me dorë se e kishte thirrur K., gjë për të cilën, përndryshe, nuk do të kishte pasur dyshim. K., që qëndronte para tryezës së shkrimit, i shpjegoi me zë të ulët djaloshit, që dëgjonte i ftohtë, por i vëmendshëm, me ndihmën e shkresave të ndryshme, se ç'duhej kryer ende sot në mungesën e tij. Xhaxhai pengonte, duke qëndruar në fillim aty pranë me sy të zgurdulluar e duke kafshuar buzët nervozisht, pa dëgjuar, sigurisht; por vetë pamja e kësaj ishte mjaft shqetësuese. Pastaj filloi të ecte lart e poshtë nëpër dhomë dhe ndalej herë pas here para dritares ose para ndonjë pikture, duke shpërthyer gjithmonë në thirrje të ndryshme, si: „Për mua është krejtësisht e pakuptueshme“, ose: „Tani më thoni vetëm, ç'do të dalë nga kjo?“ Djaloshi bëri sikur nuk vinte re asgjë, i dëgjoi i qetë urdhrat

e K.-së deri në fund, shënoi edhe disa gjëra dhe doli, pasi u përkul si para K.-së ashtu edhe para xhaxhait, i cili megjithatë i kishte kthyer pikërisht shpinën, shikonte nga dritarja dhe me duart të shtrira i rrudhte perdet. Dera sapo ishte mbyllur, kur xhaxhai thirri: „Më në fund iku kukulla; tani mund të shkojmë edhe ne. Më në fund!“ Fatkeqësisht, nuk kishte asnjë mjet për ta bindur xhaxhain që, në holl, ku qëndronin disa nëpunës e shërbyes dhe ku pikërisht po kalonte edhe zëvendësdrejtori, të mos bënte pyetje për procesin. „Hë, Jozef“, nisi xhaxhai, ndërsa u përgjigjej përkuljeve të të pranishmëve me një përshëndetje të lehtë ush-tarake, „tani më thuaj hapur ç'proces është.“ K. bëri disa vërejtje pa kuptim, qeshi edhe pak, dhe vetëm në shkallë i shpjegoi xhaxhait se para njerëzve nuk kishte dashur të fliste hapur. „E drejtë“, tha xhaxhai, „por tani fol.“ Me kokë të ulur, duke pirë një puro me thithje të shkurtra e të nxituara, dëgjonte. „Para së gjithash, xhaxha“, tha K., „nuk bëhet fjalë fare për një proces para gjykatës së zakonshme.“ „Kjo është keq“, tha xhaxhai. „Si?“ tha K. dhe e vështroi xhaxhain. „Që kjo është keq, dua të them“, përsëriti xhaxhai. Qëndronin në shkallët e jashtme që çonin në rrugë; meqë portieri dukej se po dëgjonte, K. e tërhoqi xhaxhain poshtë; i përpiu lëvizja e gjallë e rrugës. Xhaxhai, që i ishte varur K.-së në krah, nuk pyeste më me aq ngulm për procesin; madje ecën për njëfarë kohe në heshtje. „Por si ndodhi?“ pyeti më në fund xhaxhai, duke u ndalur aq papritur, sa njerëzit që ecnin pas tij u mënjanuan të trembur. „Gjëra të tilla nuk vijnë papritur; përgatiten prej kohësh; duhet të ketë pasur shenja; pse s'më shkrove? E di që unë bëj gjithçka për ty; në njëfarë mënyre jam ende kujdestari yt dhe deri sot krenohesha për këtë. Natyrisht, do të të ndihmoj edhe tani, vetëm se tani, kur procesi është tashmë në rrjedhë, është shumë e vështirë. Sidoqoftë, më mirë do të ishte të merrje tani një leje të vogël dhe të vije te ne në fshat. Je edhe pak i dobësuar; tani e vë re. Në fshat do të marrësh fuqi; kjo do të jetë mirë, sepse të presin me siguri mundime. Por

veç kësaj, kështu do t'i shpëtosh, në njëfarë mënyre, gjykatës. Këtu ata kanë gjithfarë mjetesh pushteti, që i përdorin domosdo, automatikisht, edhe kundër teje; por në fshat do t'u duhej së pari të delegonin organe ose të përpiqeshin të vepronin mbi ty vetëm me letra, me telegrame, me telefon. Kjo natyrisht e dobëson efektin; nuk të çliron, por të lë të marrësh frymë.“ „Ata mund të ma ndalonin të ikja“, tha K., që fjalimi i xhaxhait e kishte tërhequr pak në rrjedhën e mendimeve të tij. „Nuk besoj se do ta bëjnë këtë“, tha xhaxhai i menduar, „humbja e pushtetit që pësojnë nga ikja jote nuk është aq e madhe.“ „Mendoja“, tha K. dhe e kapi xhaxhain nën krah, për ta penguar të ndalej, „se ti do t'i jepje gjithë kësaj edhe më pak rëndësi se unë, dhe tani e merr vetë kaq rëndë.“ „Jozef!“ thirri xhaxhai dhe deshi t'i shkëputej për t'u ndalur, por K. nuk e la. „Ti ke ndryshuar; ti kishe gjithmonë një aftësi kaq të drejtë për t'i kuptuar gjërat, dhe pikërisht tani të braktis? Do vallë ta humbasësh procesin? E di ç'do të thotë kjo? Do të thotë që thjesht do të fshihesh. Dhe që gjithë farefisi do të tërhiqet pas teje, ose të paktën do të poshtërohet deri në dhe. Jozef, mblidhe veten, pra. Shpërfillja jote po më çmend. Kur të shikon, gati do t'i besoje fjalës së urtë: ‚Të kesh një proces të tillë do të thotë ta kesh humbur tashmë.‘“ „I dashur xhaxha“, tha K., „eksitimi është kaq i kotë; është i kotë nga ana jote dhe do të ishte i kotë edhe nga ana ime. Me eksitim nuk fitohen proceset; lëri të vlejnë pak edhe përvojat e mia praktike, ashtu siç unë i çmoj shumë të tuat, gjithmonë dhe edhe tani, edhe kur më befasojnë. Meqë thua se edhe familja do të vuante nga procesi — gjë që unë, nga ana ime, s'mund ta kuptoj aspak, por kjo është e dorës së dytë —, do të të bindem me qejf në gjithçka. Vetëm qëndrimin në fshat nuk e quaj të dobishëm, as sipas mendimit tënd, sepse kjo do të thoshte arratisje dhe ndërgjegje fajtori. Për më tepër, këtu, sigurisht, më ndjekin më shumë, por edhe vetë mund ta çoj më përpara çështjen.“ „E drejtë“, tha xhaxhai me një ton sikur më në fund po afroheshin me njëri-tjetrin, „e bëra propozimin vetëm

sepse, po të rrije këtu, e shihja çështjen në rrezik nga shpërfillja jote dhe e quaja më mirë të punoja unë për ty, në vendin tënd. Por po të duash ta çosh vetë përpara me gjithë fuqinë, natyrisht kjo është shumë më mirë.“ „Për këtë, pra, jemi dakord“, tha K. „Dhe a ke tani ndonjë propozim se ç'duhet të bëj në fillim?“ „Natyrisht, duhet ta mendoj edhe pak çështjen“, tha xhaxhai, „duhet ta kesh parasysh se tani jam njëzet vjet gati pa ndërprerje në fshat, dhe kështu nuhatja në këto drejtime dobësohet. Lidhje të ndryshme të rëndësishme me personalitete që ndoshta i njohin më mirë këto punë këtu janë dobësuar vetvetiu. Në fshat jam pak i braktisur, këtë e di. Në të vërtetë, këtë e vë re vetë vetëm në raste të tilla. Pjesërisht, çështja jote më erdhi edhe e papritur, ndonëse, çuditërisht, pas letrës së Ernës e parandjeja diçka të tillë, dhe sot, kur të pashë, e dija pothuajse me siguri. Por kjo s'ka rëndësi; më e rëndësishmja tani është të mos humbasim kohë.“ Që gjatë fjalimit i kishte bërë shenjë një automobili, duke qëndruar në majë të gishtave, dhe tani, ndërsa njëkohësisht i thirri shoferit një adresë, e tërhoqi K.-në pas vetes në makinë. „Tani po shkojmë te avokati Huld“, tha ai, „ishte shok shkolle me mua. Me siguri edhe ti ia njeh emrin? Jo? Kjo është vërtet e çuditshme. Ai ka një emër të madh si mbrojtës dhe si avokat i të varfërve.[5] Por unë, sidomos si njeriu, kam shumë besim tek ai.“ „Më pëlqen gjithçka që ndërmerr ti“, tha K., megjithëse mënyra e nxituar dhe ngulmuese me të cilën xhaxhai e trajtonte çështjen i shkaktonte siklet. Nuk ishte shumë e këndshme që, si i akuzuar, të shkoje te një avokat i të varfërve. „Nuk e dija“, tha ai, „që në një çështje të tillë mund të merrje edhe një avokat.“ „Po natyrisht“, tha xhaxhai, „kjo kuptohet vetvetiu. E pse jo? Dhe tani, që të jem i informuar saktë për çështjen, më trego gjithçka që ka ndodhur deri tani.“ K. filloi menjëherë të tregonte, pa fshehur asgjë; çiltërsia e tij e plotë ishte e vetmja protestë që mund ta lejonte kundër mendimit të

[5] Avokat i të varfërve: avokat që gjykata ua caktonte falas të pandehurve që s'kishin mundësi të paguanin mbrojtjen.

xhaxhait se procesi ishte një turp i madh. Emrin e zonjushës Byrstner e përmendi vetëm një herë dhe kalimthi, por kjo nuk e dëmtoi çiltërsinë, sepse zonjusha Byrstner nuk kishte asnjë lidhje me procesin. Ndërsa tregonte, shikonte nga dritarja dhe vërente se po i afroheshin pikërisht asaj periferie ku ishin kancelaritë e gjykatës; ia tërhoqi vëmendjen xhaxhait, por ky nuk e gjeti rastësinë veçanërisht të çuditshme. Makina u ndal para një shtëpie të errët. Xhaxhai i ra menjëherë ziles në katin përdhes, te dera e parë; ndërsa prisnin, i nxori dhëmbët e tij të mëdhenj duke buzëqeshur dhe pëshpëriti: „Ora tetë, një orë e pazakontë për vizita klientësh. Por Huldi nuk mërzitet me mua." Në dritaren e vogël të derës u shfaqën dy sy të mëdhenj të zinj, i vështruan për pak kohë të dy mysafirët dhe u zhdukën; por dera nuk u hap. Xhaxhai dhe K. ia vërtetuan njëri-tjetrit faktin që i kishin parë të dy sytë. „Një shërbyese e re, që ka frikë nga të huajt", tha xhaxhai dhe trokiti edhe një herë. Sytë u shfaqën përsëri; tani mund t'i merrje gati për të trishtuar, por ndoshta kjo ishte vetëm një iluzion, i shkaktuar nga flaka e hapur e gazit, që digjej fare pranë mbi kokat e tyre duke fështfërimë fort, por jepte pak dritë. „Hapni!" thirri xhaxhai dhe i ra derës me grusht. „Jemi miq të zotit avokat." „Zoti avokat është i sëmurë", pëshpëriti dikush pas tyre. Te një derë në skajin tjetër të korridorit të vogël qëndronte një zotëri me rrobë dhome dhe e jepte këtë njoftim me zë jashtëzakonisht të ulët. Xhaxhai, që ishte tërbuar tashmë nga pritja e gjatë, u kthye me një vrull dhe thirri: „I sëmurë? Ju thoni se është i sëmurë?" dhe shkoi drejt tij gati kërcënues, sikur zotëria të ishte vetë sëmundja. „Ju kanë hapur tashmë", tha zotëria, tregoi derën e avokatit, mblodhi rrobën e dhomës dhe u zhduk. Dera ishte hapur vërtet; një vajzë e re — K. i njohu sytë e errët, paksa të dalë jashtë — qëndronte në paradhomë me një përparëse të gjatë të bardhë dhe mbante një qiri në dorë. „Herën tjetër hapni më shpejt", tha xhaxhai në vend të përshëndetjes, ndërsa vajza bëri një reverancë të vogël. „Hajde, Jozef", i tha pastaj K.-së, që

po kalonte ngadalë pranë vajzës. „Zoti avokat është i sëmurë“, tha vajza, meqë xhaxhai, pa u ndalur, po nxitonte drejt një dere. K. ende e vështronte i habitur vajzën, ndërsa ajo ishte kthyer tashmë për ta mbyllur sërish derën e banesës; kishte një fytyrë të rrumbullakët si kukull; jo vetëm faqet e zbehta dhe mjekra ishin të rrumbullakëta, por edhe tëmthat dhe skajet e ballit. „Jozef!“ thirri përsëri xhaxhai, dhe vajzën e pyeti: „Është zemra?“ „Ashtu besoj“, tha vajza; kishte gjetur kohë të shkonte përpara me qiriun dhe të hapte derën e dhomës. Në një qoshe të dhomës, ku drita e qiriut ende s'arrinte, u ngrit në shtrat një fytyrë me mjekër të gjatë. „Leni, kush po vjen?“ pyeti avokati, që, i verbuar nga qiriu, nuk i njihte mysafirët. „Jam Alberti, miku yt i vjetër“, tha xhaxhai. „Ah, Albert“, tha avokati dhe u lëshua sërish mbi jastëkë, sikur para kësaj vizite të mos kishte nevojë të shtirej. „A je vërtet kaq keq?“ pyeti xhaxhai dhe u ul në buzë të shtratit. „Nuk e besoj. Është një krizë e sëmundjes sate të zemrës dhe do të kalojë si të mëparshmet.“ „Mund të jetë“, tha avokati me zë të ulët, „por është më keq se ç'ka qenë ndonjëherë. Marr frymë me vështirësi, nuk fle fare dhe humbas fuqi çdo ditë.“ „Ashtu“, tha xhaxhai dhe e shtypi fort kapelën panama me dorën e tij të madhe mbi gju. „Këto janë lajme të këqija. Po a ke kujdesin e duhur? Është edhe kaq e trishtë këtu, kaq e errët. Ka kohë që kur isha këtu për herë të fundit; atëherë më dukej më e gëzueshme. Edhe zonjusha jote e vogël këtu nuk duket shumë e gëzuar, ose shtiret.“ Vajza qëndronte ende me qiriun pranë derës; me aq sa linte të kuptohej shikimi i saj i paqartë, vështronte më shumë K.-në se xhaxhain, edhe kur ky tani po fliste për të. K. ishte mbështetur pas një karrigeje që e kishte shtyrë afër vajzës. „Kur je kaq i sëmurë si unë“, tha avokati, „duhet të kesh qetësi. Mua nuk më duket e trishtë.“ Pas një pushimi të vogël shtoi: „Dhe Leni kujdeset mirë për mua; është e mirë.“ Por kjo nuk mund ta bindte xhaxhain; ai ishte dukshëm i paragjykuar kundër infermieres, dhe, ndonëse nuk i kundërshtoi të sëmurit, e ndiqte infermieren

me shikime të rrepta, kur ajo tani shkoi te shtrati, e vuri qiriun mbi tryezën e vogël të natës, u përkul mbi të sëmurin dhe, duke i rregulluar jastëkët, pëshpëriste me të. Ai gati harroi kujdesin për të sëmurin, u ngrit, eci prapa infermieres andej-këtej, dhe K.-në nuk do ta kishte çuditur po ta kishte kapur nga fundet dhe ta kishte tërhequr nga shtrati. K. vetë i shikonte të gjitha i qetë; sëmundja e avokatit madje nuk i vinte krejt keq; zellit që xhaxhai kishte treguar për çështjen e tij nuk kishte mundur t'i kundërvihej; shmangien që ky zell po pësonte tani pa ndërhyrjen e tij e pranonte me qejf. Atëherë xhaxhai, ndoshta vetëm me qëllim që ta fyente infermieren, tha: „Zonjushë, ju lutem, na lini pak vetëm; kam për të biseduar me mikun tim një çështje personale.“ Infermierja, që ishte ende shumë e përkulur mbi të sëmurin dhe po lëmonte çarçafin pranë murit, ktheu vetëm kokën dhe tha shumë e qetë, gjë që bënte një ndryshim të dukshëm me fjalët e xhaxhait, që ngecnin nga tërbimi dhe pastaj vërshonin sërish: „E shihni, zotëria është kaq i sëmurë, nuk mund të bisedojë asnjë çështje.“ Fjalët e xhaxhait me siguri i kishte përsëritur vetëm nga rehatia; sidoqoftë, edhe një i paanshëm mund t'i kuptonte si tallje; kurse xhaxhai, natyrisht, u hodh përpjetë si i pickuar. „Ti, e mallkuar!“ tha ai, në gurgullimën e parë të eksitimit, ende mjaft pa u kuptuar; K. u tremb, megjithëse kishte pritur diçka të tillë, dhe vrapoi drejt xhaxhait, me qëllimin e prerë që t'ia mbyllte gojën me të dyja duart. Por për fat të mirë, pas vajzës u ngrit i sëmuri; xhaxhai bëri një fytyrë të vrenjtur, sikur të gëlltiste diçka të neveritshme, dhe pastaj tha më i qetë: „Natyrisht, ne ende s'e kemi humbur mendjen; po të mos ishte e mundur ajo që kërkoj, nuk do ta kërkoja. Ju lutem, shkoni tani.“ Infermierja qëndronte drejt pranë shtratit, krejt e kthyer nga xhaxhai; me njërën dorë, siç iu duk K.-së se e vuri re, i përkëdhelte dorën avokatit. „Mund të flasësh për gjithçka para Lenit“, tha i sëmuri, pa dyshim me tonin e një lutjeje ngulmuese. „Nuk më përket mua“, tha xhaxhai, „nuk është e fshehta ime.“ Dhe u kthye mënjanë, sikur

të mos kishte ndër mend të hynte më në pazare, por të jepte ende pak kohë për t'u menduar. „Po kujt i përket, pra?“ pyeti avokati me zë që po shuhej dhe u shtri sërish. „Nipit tim“, tha xhaxhai, „e kam sjellë edhe atë me vete.“ Dhe e prezantoi: prokuristi Jozef K. „Oh“, tha i sëmuri, shumë më i gjallë, dhe i zgjati K.-së dorën, „më falni, nuk ju kisha vënë re fare. Shko, Leni“, i tha pastaj infermieres, që nuk kundërshtoi më fare, dhe i dha dorën, sikur të ishte fjala për një ndarje të gjatë. „Ti, pra“, i tha më në fund xhaxhait, që ishte afruar i pajtuar, „nuk erdhe të më bësh një vizitë të sëmuri, por ke ardhur për punë.“ Ishte sikur përfytyrimi i një vizite të sëmuri ta kishte paralizuar avokatin deri atëherë; tani dukej aq i forcuar; qëndronte vazhdimisht i mbështetur mbi një bërryl, gjë që duhej të ishte mjaft e lodhshme, dhe tërhiqte vazhdimisht një tufë qimesh në mes të mjekrës. „Dukesh tashmë shumë më i shëndetshëm“, tha xhaxhai, „që kur doli jashtë kjo shtrigë.“ U ndërpre, pëshpëriti: „Vë bast që po dëgjon“, dhe u hodh te dera. Por pas derës nuk kishte njeri; xhaxhai u kthye, jo i zhgënjyer, sepse fakti që ajo nuk dëgjonte i dukej një ligësi edhe më e madhe, por i hidhëruar. „Ti e gjykon keq“, tha avokati, pa e mbrojtur më tej infermieren; ndoshta me këtë donte të thoshte se ajo s'kishte nevojë për mbrojtje. Por me një ton shumë më pjesëmarrës vazhdoi: „Sa për çështjen e zotit nip tëndin, do ta quaja veten, sigurisht, të lumtur, po të më mjaftonin fuqitë për këtë detyrë jashtëzakonisht të vështirë; kam shumë frikë se nuk do të më mjaftojnë; sidoqoftë, nuk dua të lë asgjë pa provuar; po të mos mjaftoj unë, mund të thirret edhe dikush tjetër. Për të qenë i sinqertë, çështja më intereson tepër për të hequr dorë nga çdo pjesëmarrje. Po të mos e durojë zemra ime, të paktën këtu do të gjejë një rast të denjë për t'u ndalur krejt.“ K.-së iu duk se nuk kuptoi asnjë fjalë nga gjithë ky fjalim; vështroi xhaxhain, për të gjetur ndonjë shpjegim, por ky rrinte ulur me qiriun në dorë mbi tryezën e vogël të natës, nga e cila një shishe ilaçi ishte rrokullisur tashmë mbi qilim, pohonte me kokë për gjithçka që thoshte

avokati, ishte dakord me gjithçka dhe herë pas here e vështronte K.-në duke e ftuar të ishte edhe ai dakord. Mos i kishte treguar ndoshta xhaxhai avokatit që më parë për procesin? Por kjo ishte e pamundur; gjithçka që kishte ndodhur më parë e kundërshtonte. „Nuk e kuptoj“ — tha prandaj. „Po, mos ju keqkuptova ndoshta unë?“ pyeti avokati, po aq i habitur dhe i sikletosur sa K. „Ndoshta u ngutova. Për çfarë donit, pra, të flisnit me mua? Mendova se bëhej fjalë për procesin tuaj?“ „Natyrisht“, tha xhaxhai dhe pastaj e pyeti K.-në: „Ç'do, pra?“ „Po, por nga e dini ju diçka për mua dhe për procesin tim?“ pyeti K. „Ah, ashtu“, tha avokati duke buzëqeshur, „unë jam avokat; lëviz në rrethet e gjykatës; flitet për procese të ndryshme, dhe ato më të dukshmet, sidomos kur bëhet fjalë për nipin e një miku, i mban mend. Kjo s'është ndonjë gjë e çuditshme.“ „Ç'do, pra?“ e pyeti xhaxhai K.-në edhe një herë. „Je kaq i shqetësuar.“ „Ju lëvizni në këto rrethe të gjykatës?“ pyeti K. „Po“, tha avokati. „Pyet si fëmijë“, tha xhaxhai. „Me kë do të shoqërohesha, pra, po të mos ishte me njerëz të profesionit tim?“ shtoi avokati. Tingëlloi aq e pakundërshtueshme, sa K. nuk u përgjigj fare. „Ju punoni në gjykatën e Pallatit të Drejtësisë, jo në atë të papafingos“, kishte dashur të thoshte, por nuk e mposhti dot veten ta thoshte vërtet. „Duhet ta keni parasysh“, vazhdoi avokati me një ton sikur shpjegonte diçka që kuptohej vetvetiu, pa nevojë dhe kalimthi, „duhet ta keni parasysh se nga një shoqërim i tillë unë nxjerr edhe përparësi të mëdha për klientët e mi, madje në shumë drejtime, për të cilat nuk mund të flasësh gjithmonë. Natyrisht, tani, për shkak të sëmundjes, jam pak i penguar, por megjithatë më vizitojnë miq të mirë nga gjykata dhe mësoj prapëseprapë disa gjëra. Mësoj ndoshta më shumë se disa që, me shëndet të plotë, e kalojnë gjithë ditën në gjykatë. Kështu, për shembull, pikërisht tani kam një vizitë të dashur.“ Dhe tregoi një qoshe të errët të dhomës. „Ku, pra?“ pyeti K., në befasinë e parë gati i vrazhdë. Vështroi përreth i pasigurt; drita e qiriut të vogël as që arrinte deri në murin përballë. Dhe

vërtet atje në qoshe diçka nisi të lëvizte. Në dritën e qiriut, që xhaxhai e mbante tani lart, u pa se atje, pranë një tryeze të vogël, rrinte ulur një zotëri i moshuar. Me siguri nuk kishte marrë fare frymë, që kishte mbetur kaq gjatë pa u vënë re. Tani u ngrit me ngadalësi të kujdesshme, dukshëm i pakënaqur që ia kishin tërhequr vëmendjen. Ishte sikur, me duart që i lëvizte si krahë të shkurtër, donte t'i largonte të gjitha prezantimet e përshëndetjet, sikur nuk donte në asnjë mënyrë t'i shqetësonte të tjerët me praninë e tij dhe sikur lutej me ngulm që ta kthenin sërish në errësirë dhe ta harronin praninë e tij. Por këtë nuk mund t'ia lejonin më. „Na zutë, pra, në befasi", tha avokati si shpjegim dhe i bëri shenjë zotërisë me inkurajim që të afrohej, gjë që ky e bëri ngadalë, duke ngurruar, duke vështruar përreth, por megjithatë me njëfarë dinjiteti, „zoti drejtor i kancelarisë — ah, po, më falni, nuk ju prezantova — ky është miku im Albert K., ky nipi i tij, prokuristi Jozef K., dhe ky zoti drejtor i kancelarisë — zoti drejtor i kancelarisë, pra, pati mirësinë të më vizitonte. Vlerën e një vizite të tillë mund ta çmojë në të vërtetë vetëm i iniciuari, që e di sa i ngarkuar me punë është i dashuri drejtor i kancelarisë. Hë, por ai erdhi megjithatë; bisedonim në paqe, me aq sa ma lejonte dobësia; sigurisht, Lenit nuk i kishim ndaluar të linte vizitorët të hynin, sepse nuk pritej asnjë, por mendimi ynë ishte se duhej të mbeteshim vetëm; pastaj erdhën goditjet e tua me grusht, Albert; zoti drejtor i kancelarisë u tërhoq me karrige e tryezë në qoshe; por tani doli se ndoshta, domethënë po të ketë dëshirë për këtë, kemi për të biseduar një çështje të përbashkët dhe mund të afrohemi shumë mirë sërish. — Zoti drejtor i kancelarisë", tha ai, duke ulur kokën dhe me një buzëqeshje servile, dhe tregoi një kolltuk afër shtratit. „Fatkeqësisht mund të rri vetëm edhe pak minuta", tha drejtori i kancelarisë me mirësjellje, u ul gjerë-gjerë në kolltuk dhe shikoi orën, „më thërrasin punët. Sidoqoftë, nuk dua ta lë të më shpëtojë rasti të njoh një mik të mikut tim." E përkuli pak kokën nga xhaxhai, i cili dukej

shumë i kënaqur me njohjen e re, por, për shkak të natyrës së tij, nuk mund të shprehte ndjenja nderimi dhe i shoqëroi fjalët e drejtorit të kancelarisë me një të qeshur të sikletosur, por me zë të lartë. Një pamje e shëmtuar! K. mund t'i vëzhgonte të gjitha i qetë, sepse askush nuk merrej me të; drejtori i kancelarisë, siç dukej zakon i tij, meqë e kishin nxjerrë njëherë në dritë, e mori në dorë drejtimin e bisedës; avokati, dobësia e parë e të cilit ndoshta kishte pasur për qëllim vetëm ta largonte vizitën e re, dëgjonte me vëmendje, me dorën te veshi; xhaxhai, si mbajtës qiriu — e ekuilibronte qiriun mbi kofshë, dhe avokati e shikonte shpesh me merak —, shpejt u çlirua nga sikleti dhe ishte vetëm i mrekulluar, si nga mënyra e të folurit të drejtorit të kancelarisë, ashtu edhe nga lëvizjet e buta, valëzuese, të duarve, me të cilat e shoqëronte. K., që ishte mbështetur pas shtyllës së shtratit, u la krejtësisht pas dore nga drejtori i kancelarisë, ndoshta madje me qëllim, dhe u shërbente zotërinjve të moshuar vetëm si dëgjues. Për më tepër, mezi e dinte se për çfarë bëhej fjalë dhe mendonte herë për infermieren dhe për trajtimin e keq që kishte pësuar nga xhaxhai, herë nëse nuk e kishte parë ndonjëherë drejtorin e kancelarisë, ndoshta madje në mbledhjen e hetimit të tij të parë. Edhe sikur të gabohej ndoshta, drejtori i kancelarisë do të ishte përshtatur shkëlqyeshëm midis pjesëmarrësve të mbledhjes në rreshtin e parë, zotërinjve të moshuar me mjekra të rralla.

Atëherë një zhurmë nga paradhoma, si prej porcelani që thyhet, i bëri të gjithë të vinin veshin. „Po shkoj të shoh ç'ka ndodhur“, tha K. dhe doli ngadalë, sikur t'u jepte të tjerëve edhe rastin ta mbanin. Sapo hyri në paradhomë dhe deshi të orientohej në errësirë, mbi dorën me të cilën e mbante ende derën u vu një dorë e vogël, shumë më e vogël se dora e K.-së, dhe e mbylli derën pa zhurmë. Ishte infermierja, që kishte pritur këtu. „Nuk ka ndodhur gjë“, pëshpëriti ajo, „thjesht përplasa një pjatë pas murit, që t'ju nxirrja jashtë.“ Në sikletin e tij, K. tha: „Edhe unë mendova për ju.“ „Aq më mirë“, tha infermierja, „ejani.“ Pas

disa hapash arritën te një derë me xham të mjegullt, të cilën infermierja e hapi para K.-së. „Hyni, pra“, tha ajo. Ishte, me siguri, dhoma e punës e avokatit; me aq sa mund të shihej në dritën e hënës, që tani ndriçonte fort vetëm një pjesë të vogël katrore të dyshemesë pranë secilës nga dy dritaret e mëdha, ishte e mobiluar me orendi të rënda e të vjetra. „Këtu“, tha infermierja dhe tregoi një arkë të errët me shpinore të gdhendur në dru. Edhe pasi u ul, K. vështronte përreth nëpër dhomë; ishte një dhomë e lartë e e madhe; klientët e avokatit të të varfërve duhej të ndiheshin të humbur këtu. K.-së iu duk sikur shihte hapat e vegjël me të cilët vizitorët përparonin drejt tryezës së shkrimit të stërmadhe. Por pastaj e harroi këtë dhe kishte sy vetëm për infermieren, që rrinte ulur fare pranë tij dhe gati e shtypte pas mbështetëses anësore. „Mendova“, tha ajo, „se do të dilnit vetë te unë, pa qenë nevoja t'ju thërrisja. Ishte vërtet e çuditshme. Në fillim, sapo hytë, më vështronit pa pushim, dhe pastaj më latë të prisja. Për më tepër, më thërrisni Leni“, shtoi shpejt e papritur, sikur të mos duhej humbur asnjë çast nga kjo bisedë. „Me qejf“, tha K. „Por, sa për të çuditshmen, Leni, kjo shpjegohet lehtë. Së pari, më duhej t'i dëgjoja llafet e zotërinjve të moshuar dhe nuk mund të ikja pa shkak; së dyti, unë nuk jam i pacipë, por më tepër i turpshëm, dhe as ju, Leni, vërtet nuk dukeshit sikur mund t'ju fitonte njeriu me një kërcim.“ „Nuk është kjo“, tha Leni, e vuri krahun mbi mbështetëse dhe e vështroi K.-në, „por unë nuk ju pëlqeva dhe ndoshta nuk ju pëlqej as tani.“ „Të pëlqesh s'do të ishte ndonjë gjë e madhe“, tha K., duke iu shmangur. „Oh!“ tha ajo duke buzëqeshur, dhe me vërejtjen e K.-së dhe me këtë thirrje të vogël fitoi njëfarë epërsie. Prandaj K. heshti për pak. Meqë ishte mësuar tashmë me errësirën e dhomës, mund të dallonte hollësi të ndryshme të mobilimit. Sidomos i ra në sy një pikturë e madhe që varej djathtas derës; u përkul përpara për ta parë më mirë. Paraqiste një burrë me togë gjykatësi; rrinte ulur mbi një fron të lartë, praruar e të cilit dilte në shumë vende jashtë

pikturës. E pazakonta ishte se ky gjykatës nuk rrinte aty i qetë e me dinjitet, por e shtypte fort krahun e majtë pas shpinores dhe mbështetëses anësore, kurse krahun e djathtë e kishte krejt të lirë dhe vetëm me dorë kapte mbështetësen anësore, sikur në çastin tjetër të donte të hidhej përpjetë me një kthesë të furishme e ndoshta të indinjuar, për të thënë diçka vendimtare apo edhe për të shpallur vendimin. I akuzuari duhej përfytyruar ndoshta në këmbët e shkallëve, shkallaret më të sipërme të të cilave, të mbuluara me një qilim të verdhë, dukeshin ende në pikturë. „Ndoshta ky është gjykatësi im“, tha K. dhe e tregoi pikturën me një gisht. „E njoh“, tha Leni dhe ngriti edhe ajo sytë nga piktura, „vjen shpesh këtu. Piktura është nga rinia e tij, por ai s'mund t'i ketë ngjarë kurrë pikturës, qoftë edhe pak, sepse është gati i vockël. Megjithatë e ka lënë veten të zgjatet kështu në pikturë, sepse është mendjemadh pa masë, si të gjithë këtu. Por edhe unë jam mendjemadhe dhe shumë e pakënaqur që nuk ju pëlqej fare.“ Vërejtjes së fundit K. iu përgjigj vetëm duke e përqafuar Lenin dhe duke e tërhequr pas vetes; ajo e mbështeti në heshtje kokën mbi supin e tij. Por për pjesën tjetër tha: „Ç'gradë ka?“ „Është gjykatës hetues“, tha ajo, ia kapi K.-së dorën me të cilën e mbante të përqafuar dhe luante me gishtat e tij. „Përsëri vetëm gjykatës hetues“, tha K. i zhgënjyer, „nëpunësit e lartë fshihen. Por ai rri ulur në fron.“ „Të gjitha janë sajesa“, tha Leni, me fytyrën të përkulur mbi dorën e K.-së, „në të vërtetë rri ulur mbi një karrige kuzhine, mbi të cilën është palosur një mbulesë e vjetër kali. Por, a duhet të mendoni vazhdimisht për procesin tuaj?“ shtoi ajo ngadalë. „Jo, aspak“, tha K., „madje ndoshta mendoj tepër pak për të.“ „Ky s'është gabimi që bëni“, tha Leni, „ju jeni tepër i papërkulshëm; kështu kam dëgjuar.“ „Kush e ka thënë këtë?“ pyeti K.; e ndiente trupin e saj pas gjoksit dhe vështronte poshtë flokët e saj të dendur, të errët, të përdredhur fort. „Do të tregoja tepër po ta thoja“, u përgjigj Leni. „Mos pyetni, ju lutem, për emra, por hiqeni gabimin tuaj, mos jini më kaq i papërkulshëm;

kundër kësaj gjykate nuk mund të mbrohesh; duhet të bësh rrëfimin. Bëjeni, pra, rrëfimin me rastin e parë. Vetëm atëherë jepet mundësia të shpëtosh, vetëm atëherë. Megjithatë, as kjo nuk është e mundur pa ndihmën e të tjerëve; por për këtë ndihmë s'duhet të shqetësoheni; atë do t'jua jap unë vetë." „Ju dini shumë për këtë gjykatë dhe për mashtrimet që nevojiten këtu", tha K. dhe, meqë ajo po ngjeshej tepër fort pas tij, e ngriti mbi prehrin e vet. „Kështu është mirë", tha ajo dhe u rehatua mbi prehrin e tij, duke lëmuar fundin dhe duke rregulluar bluzën. Pastaj iu var me të dyja duart në qafë, u mbështet prapa dhe e vështroi gjatë. „Dhe po të mos e bëj rrëfimin, atëherë nuk mund të më ndihmoni?" pyeti K. si për ta provuar. Po rekrutoj ndihmëse, mendoi ai gati i habitur, së pari zonjushën Byrstner, pastaj gruan e shërbyesit të gjykatës dhe më në fund këtë infermiere të vogël, që duket se ka një nevojë të pakuptueshme për mua. Si rri ulur mbi prehrin tim, sikur të ishte i vetmi vend i duhur për të! „Jo", u përgjigj Leni dhe tundi kokën ngadalë, „atëherë nuk mund t'ju ndihmoj. Por ju nuk e doni fare ndihmën time, s'ju intereson, jeni kokëfortë dhe nuk e lini veten të bindeni." „Keni një të dashur?" pyeti ajo pas pak. „Jo", tha K. „Oh, po", tha ajo. „Po, vërtet", tha K., „mendoni vetëm, e mohova, dhe megjithatë mbaj me vete edhe fotografinë e saj." Me lutjet e saj, i tregoi një fotografi të Elzës; e mbledhur kruspull mbi prehrin e tij, ajo e studioi fotografinë. Ishte një fotografi e çastit; Elza ishte fotografuar pas një vallëzimi rrotullues, siç i pëlqente ta vallëzonte në pijetoren e verës; fundi i fluturonte ende rreth trupit në palat e rrotullimit; duart i kishte vënë mbi ijët e forta dhe, me qafën të tendosur, vështronte anash duke qeshur; kujt i drejtohej e qeshura e saj, nuk mund ta kuptoje nga fotografia. „Është shumë e shtrënguar me korse", tha Leni dhe tregoi vendin ku, sipas saj, shihej kjo. „Nuk më pëlqen; është e ngathët dhe e vrazhdë. Por ndoshta me ju është e butë dhe e dashur; kështu mund të gjykohej nga fotografia. Vajza kaq të mëdha e të forta shpesh s'dinë të jenë ndryshe veçse të

buta e të dashura. Por a do të mund të sakrifikohej për ju?“ „Jo“, tha K., „ajo nuk është as e butë e e dashur, as nuk do të mund të sakrifikohej për mua. Edhe unë deri tani s'i kam kërkuar as njërën, as tjetrën. Madje nuk e kam parë as fotografinë kaq me vëmendje sa ju.“ „Pra, nuk ju intereson fort për të“, tha Leni, „pra, nuk është fare e dashura juaj.“ „Po, është“, tha K. „Nuk e kthej fjalën prapa.“ „Le të jetë, pra, tani e dashura juaj“, tha Leni, „por nuk do t'ju merrte shumë malli për të, po ta humbnit ose ta ndërronit me dikë tjetër, për shembull me mua.“ „Sigurisht“, tha K. duke buzëqeshur, „kjo do të ishte e mundshme, por ajo ka një përparësi të madhe ndaj jush: nuk di asgjë për procesin tim, dhe edhe sikur të dinte diçka, nuk do të mendonte për të. Nuk do të përpiqej të më bindte të përkulesha.“ „Kjo s'është përparësi“, tha Leni. „Po të mos ketë përparësi të tjera, nuk e humbas guximin. A ka ndonjë të metë trupore?“ „Ndonjë të metë trupore?“ pyeti K. „Po“, tha Leni, „sepse unë kam një të metë të vogël të tillë, shikoni.“ I hapi gishtin e mesëm dhe gishtin e unazës së dorës së djathtë, midis të cilëve lëkura lidhëse arrinte gati deri te nyja më e sipërme e gishtave të shkurtër. K. në errësirë nuk e kuptoi menjëherë se ç'donte t'i tregonte; prandaj ajo ia çoi dorën atje, që ta prekte. „Ç'lojë e natyrës!“ tha K. dhe, kur e pa gjithë dorën, shtoi: „Ç'kthetër e bukur!“ Me njëfarë krenarie, Leni vështronte si K., i habitur, i hapte e i bashkonte vazhdimisht dy gishtat e saj, derisa më në fund i puthi kalimthi dhe i lëshoi. „Oh!“ thirri ajo menjëherë, „më puthët!“ Me nxitim, me gojë hapur, u ngjit me gjunjë mbi prehrin e tij; K. ngriti sytë drejt saj gati i tronditur; tani, që ishte kaq afër tij, prej saj vinte një erë e hidhur, ngacmuese, si piper; ajo ia mori kokën, u përkul mbi të dhe i kafshoi e i puthi qafën, madje i kafshoi edhe flokët. „Më ndërruat me të!“ thërriste herë pas here, „e shihni, tani më ndërruat prapëseprapë!“ Atëherë i rrëshqiti gjuri; me një britmë të vogël gati ra mbi qilim; K. e përqafoi për ta mbajtur dhe u tërhoq poshtë drejt saj. „Tani më përket mua“, tha ajo.

— Ja çelësi i shtëpisë; eja kur të duash, — ishin fjalët e saj të fundit, dhe një puthje pa shenjë e goditi edhe në shpinë, ndërsa po ikte. Kur doli nga porta e shtëpisë, binte një shi i lehtë; donte të shkonte në mes të rrugës, për ta parë ndoshta Lenin edhe një herë te dritarja, kur nga një automobil që priste para shtëpisë, dhe që K., në hutimin e tij, s'e kishte vënë fare re, u hodh xhaxhai, e kapi për krahësh dhe e shtyu pas portës së shtëpisë, sikur të donte ta gozhdonte aty. — Djalë, — thirri ai, — si mund ta bëje këtë! I bëre një dëm të tmerrshëm çështjes sate, që ishte në rrugë të mbarë. Futesh me një gjësend të vogël të ndyrë, që për më tepër është dukshëm e dashura e avokatit, dhe zhdukesh me orë të tëra. Nuk kërkon as ndonjë shkak, nuk fsheh asgjë, jo, je krejt i hapur, vrapon pas saj dhe rri me të. Dhe ndërkohë ne rrimë ulur bashkë, xhaxhai që lodhet për ty, avokati që duhet fituar për ty, drejtori i kancelarisë mbi të gjitha, ky zotëri i madh, që në fazën e saj të tanishme madje e zotëron çështjen tënde. Duam të këshillohemi si të të ndihmojmë; unë duhet ta trajtoj me kujdes avokatin, ky nga ana e vet drejtorin e kancelarisë, dhe ti do të kishe çdo arsye të më përkrahje të paktën mua. Në vend të kësaj, ti mungon. Në fund nuk mund të fshihet më; hë, janë burra të sjellshëm, të shkathët, nuk flasin për këtë, më kursejnë mua, por në fund as ata nuk e mposhtin dot veten, dhe meqë nuk mund të flasin për këtë, heshtin. Ndenjëm minuta të tëra në heshtje dhe dëgjonim mos vinte më në fund. Gjithçka kot. Më në fund drejtori i kancelarisë, që ndenji shumë më gjatë nga ç'kishte dashur në fillim, ngrihet, përshëndetet, i vjen dukshëm keq për mua, pa mundur të më ndihmojë, pret edhe ca kohë te dera me një mirësjellje të pakuptueshme, pastaj ikën. Natyrisht, isha i lumtur që iku; më kishte mbaruar fryma. Mbi avokatin e sëmurë të gjitha këto ndikuan edhe më fort; njeriu i mirë nuk mund të fliste fare kur u përshëndeta me të. Ndoshta ke ndihmuar në rrënimin e tij të plotë dhe kështu po e shpejton vdekjen e një

njeriu nga i cili varesh. Dhe mua, xhaxhain tënd, më lë këtu në shi — preke vetëm, jam bërë qull —, të pres me orë të tëra.

Kapitulli VII — Avokati · Fabrikanti · Piktori

Një paradite dimri — jashtë binte borë nën dritën e turbullt —, K., me gjithë orën e hershme, rrinte ulur në zyrën e tij tashmë jashtëzakonisht i lodhur. Për t'u mbrojtur të paktën nga nëpunësit më të vegjël, i kishte dhënë urdhër shërbyesit të mos linte asnjë prej tyre të hynte, meqë ishte i zënë me një punë të madhe. Por, në vend që të punonte, rrotullohej në karrige, zhvendoste ngadalë disa sende mbi tryezë, pastaj, pa e ditur, e la gjithë krahun të shtrirë mbi sipërfaqen e tryezës dhe mbeti ulur i palëvizur me kokë të ulur.

Mendimi për procesin nuk e linte më. Kishte menduar shpesh nëse nuk do të ishte mirë të hartonte një shkresë mbrojtjeje dhe ta dorëzonte në gjykatë. Në të donte të paraqiste një jetëshkrim të shkurtër dhe, për çdo ngjarje sadopak të rëndësishme, të shpjegonte për ç'arsye kishte vepruar ashtu, nëse kjo mënyrë veprimi, sipas gjykimit të tij të tanishëm, duhej dënuar apo miratuar, dhe çfarë arsyesh mund të sillte për njërën a për tjetrën. Përparësitë e një shkrese të tillë mbrojtjeje ndaj mbrojtjes së thjeshtë nga avokati, që për më tepër nuk ishte as përndryshe pa të meta, ishin të padyshimta. K. nuk e dinte fare se ç'ndërmerrte avokati; gjithsesi nuk ishte shumë; që prej një muaji nuk e kishte thirrur më tek ai, dhe as në asnjë nga bisedat e mëparshme K. nuk kishte pasur përshtypjen se ky njeri mund të arrinte shumë

për të. Para së gjithash, gati nuk e kishte pyetur fare. E këtu kishte kaq shumë për të pyetur. Pyetja ishte gjëja kryesore. K. kishte ndjesinë se vetë mund t'i bënte të gjitha pyetjet që duheshin këtu. Kurse avokati, në vend që të pyeste, tregonte vetë ose rrinte ulur përballë tij pa folur, përkulej pak përpara mbi tryezën e shkrimit, ndoshta për shkak të dëgjimit të dobët, tërhiqte një tufë qimesh në brendësi të mjekrës dhe shikonte poshtë në qilim, ndoshta pikërisht në vendin ku K. ishte shtrirë me Lenin. Herë pas here i jepte K.-së disa këshilla boshe, si ato që u jepen fëmijëve. Fjalime po aq të kota sa edhe të mërzitshme, që K., në llogarinë përfundimtare, nuk kishte ndër mend t'i paguante as me një heler.[6] Pasi avokati besonte se e kishte poshtëruar mjaft, zakonisht fillonte ta gjallëronte sërish pak. Kishte fituar, tregonte ai atëherë, plotësisht ose pjesërisht, shumë procese të ngjashme. Procese që, edhe pse në të vërtetë ndoshta jo aq të vështira sa ky, nga jashtë ishin edhe më të pashpresë. Një listë të këtyre proceseve e kishte këtu në sirtar — dhe këtu trokiste në ndonjë sirtar të tryezës —; shkresat, fatkeqësisht, nuk mund t'i tregonte, sepse bëhej fjalë për sekrete zyrtare. Megjithatë, përvoja e madhe që kishte fituar me të gjitha këto procese tani i shërbente K.-së. Natyrisht, kishte filluar menjëherë punën dhe parashtresa e parë ishte gati e mbaruar. Ishte shumë e rëndësishme, sepse përshtypja e parë që linte mbrojtja shpesh e përcaktonte gjithë drejtimin e procedurës. Fatkeqësisht — këtë, sigurisht, duhej t'ia tërhiqte vëmendjen K.-së —, ndonjëherë ndodhte që parashtresat e para në gjykatë nuk lexoheshin fare. Thjesht vendoseshin në dosje dhe thuhej se tani për tani marrja në pyetje dhe vëzhgimi i të akuzuarit ishin më të rëndësishme se çdo gjë e shkruar. Kur kërkuesi bëhej ngulmues, shtohej se para vendimit, sapo të mblidhej i gjithë materiali, do të shqyrtoheshin natyrisht, në lidhje me njëra-tjetrën, të gjitha dosjet, pra edhe kjo parashtresë e parë. Por fatkeqësisht as kjo zakonisht

[6] Heler: monedha më e vogël e Austro-Hungarisë, e qindta pjesë e koronës.

nuk ishte e vërtetë; parashtresa e parë zakonisht vihej gabim diku ose humbiste krejt, dhe, edhe sikur të ruhej deri në fund, siç kishte mësuar avokati, sigurisht vetëm nga thashethemet, mezi lexohej. E gjithë kjo ishte për të ardhur keq, por jo krejt pa arsye. K. të mos e harronte se procedura nuk ishte publike; mund të bëhet publike, po ta quajë gjykata të nevojshme, por ligji nuk e parashikon publicitetin. Për rrjedhojë, edhe shkresat e gjykatës, mbi të gjitha akti i akuzës, janë të paarritshme për të akuzuarin dhe për mbrojtjen e tij; prandaj në përgjithësi nuk dihet, ose të paktën nuk dihet saktë, kundër çfarë duhet të drejtohet parashtresa e parë; ajo, pra, në të vërtetë, vetëm rastësisht mund të përmbajë diçka që ka rëndësi për çështjen. Parashtresa vërtet të qëlluara dhe me prova mund të hartohen vetëm më vonë, kur, gjatë marrjeve në pyetje të të akuzuarit, pikat e veçanta të akuzës dhe arsyetimi i tyre dalin më qartë ose mund të merren me mend. Në këto kushte, natyrisht, mbrojtja ndodhet në një gjendje shumë të pafavorshme e të vështirë. Por edhe kjo është e qëllimshme. Sepse mbrojtja, në të vërtetë, nuk lejohet nga ligji, por vetëm durohet, dhe madje edhe për këtë, nëse nga paragrafi përkatës i ligjit duhet lexuar të paktën durimi, ka mosmarrëveshje. Prandaj, në kuptimin e ngushtë, nuk ka fare avokatë të njohur nga gjykata; të gjithë ata që dalin si avokatë para kësaj gjykate janë në thelb vetëm avokatë rrugicash.[7] Kjo, natyrisht, ndikon shumë poshtërueshëm mbi gjithë profesionin, dhe po të shkonte K. ndonjë ditë në kancelaritë e gjykatës, mund ta shihte, për ta parë edhe këtë njëherë, dhomën e avokatëve. Me siguri do të tmerrohej nga shoqëria që mblidhej atje. Që vetë dhoma e ngushtë dhe e ulët që u ishte caktuar tregonte përbuzjen që ka gjykata për këta njerëz. Dhoma merr dritë vetëm nga një frëngji e vogël, që ndodhet aq lart, sa po të duash të shohësh jashtë —

[7] Avokat rrugicash: në origjinal *Winkeladvokat*, emri që u jepej atyre që merreshin me çështje gjyqësore pa qenë avokatë të diplomuar e të regjistruar, shpesh me mënyra të dyshimta.

ku, për më tepër, tymi i një oxhaku fill përpara të hyn në hundë dhe ta nxin fytyrën —, duhet të kërkosh së pari një koleg që të të marrë mbi kurriz. Në dyshemenë e kësaj dhome — për të përmendur vetëm edhe një shembull të kësaj gjendjeje — që prej më shumë se një viti ka një vrimë, jo aq të madhe sa të bjerë njeriu brenda, por mjaft të madhe sa të fundosësh krejt njërën këmbë. Dhoma e avokatëve ndodhet në papafingon e dytë; po të fundoset, pra, dikush, këmba i varet poshtë në papafingon e parë, dhe pikërisht në korridorin ku presin palët. Nuk është tepër po t'i quajnë në rrethet e avokatëve të turpshme kushte të tilla. Ankesat në administratë nuk kanë as suksesin më të vogël; përkundrazi, avokatëve u ndalohet me rreptësinë më të madhe të ndryshojnë në dhomë çfarëdo gjëje me shpenzimet e veta. Por edhe ky trajtim i avokatëve ka arsyetimin e vet. Mbrojtja kërkohet të përjashtohet sa më shumë; gjithçka duhet të mbështetet te vetë i akuzuari. Në thelb, s'është pikëpamje e keqe, por asgjë nuk do të ishte më e gabuar se të nxirrje që këtu përfundimin se në këtë gjykatë avokatët janë të panevojshëm për të akuzuarin. Përkundrazi, në asnjë gjykatë tjetër nuk janë kaq të nevojshëm sa në këtë. Sepse procedura në përgjithësi është e fshehtë jo vetëm për publikun, por edhe për të akuzuarin. Natyrisht, vetëm me aq sa është e mundur, por është e mundur në një masë shumë të gjerë. Sepse edhe i akuzuari nuk mund t'i shohë shkresat e gjykatës, dhe nga marrjet në pyetje të nxjerrësh përfundime për shkresat që qëndrojnë në themel të tyre është shumë e vështirë, sidomos për të akuzuarin, që është i hutuar dhe ka gjithfarë hallesh që ia shpërqendrojnë mendjen. Këtu ndërhyn, pra, mbrojtja. Në marrjet në pyetje, në përgjithësi, mbrojtësit nuk lejohen të jenë të pranishëm; prandaj, pas marrjeve në pyetje, dhe mundësisht ende te dera e dhomës së hetimit, duhet ta pyesin hollësisht të akuzuarin për marrjen në pyetje dhe nga këto raporte, shpesh tashmë shumë të mjegullta, të nxjerrin atë që i vlen mbrojtjes. Por kjo nuk është më e rëndësishmja, sepse në këtë mënyrë

s'mund të mësosh shumë, ndonëse, natyrisht, edhe këtu si kudo, një njeri i zoti mëson më shumë se të tjerët. Më e rëndësishmja mbeten megjithatë lidhjet personale të avokatit; në to qëndron vlera kryesore e mbrojtjes. Tani K. ndoshta e kishte kuptuar që nga përvojat e veta se organizata më e ulët e gjykatës nuk ishte krejt e përsosur, se kishte nëpunës që e harronin detyrën dhe që merrnin ryshfet, për shkak të të cilëve, në njëfarë mënyre, mbyllja e rreptë e gjykatës merrte të çara. Këtu, pra, futen me ngut shumica e avokatëve; këtu jepet ryshfet dhe përgjohet; madje, të paktën në kohët e kaluara, kishte pasur edhe raste vjedhjesh dosjesh. Nuk mund të mohohet se në këtë mënyrë, për çastin, mund të arrihen disa rezultate madje çuditërisht të favorshme për të akuzuarin; me këto krekosen edhe këta avokatë të vegjël dhe tërheqin klientë të rinj; por për vazhdimin e mëtejshëm të procesit kjo nuk do të thotë asgjë, ose asgjë të mirë. Vlerë të vërtetë kanë vetëm lidhjet personale të ndershme, dhe atë me nëpunës më të lartë, ku, natyrisht, nënkuptohen vetëm nëpunës më të lartë të shkallëve të ulëta. Vetëm kështu mund të ndikohet vazhdimi i procesit, edhe pse në fillim pa u vënë re, por më vonë gjithnjë e më qartë. Këtë, natyrisht, mund ta bëjnë vetëm pak avokatë, dhe këtu zgjedhja e K.-së kishte qenë shumë e favorshme. Vetëm ndoshta edhe një a dy avokatë mund të tregonin lidhje të ngjashme si doktor Huld. Këta, sigurisht, nuk merren me shoqërinë në dhomën e avokatëve dhe s'kanë të bëjnë asgjë me të. Aq më e ngushtë ishte lidhja e tyre me nëpunësit e gjykatës. Nuk ishte as gjithmonë e nevojshme që doktor Huld të shkonte në gjykatë, të priste në paradhomat e gjykatësve hetues shfaqjen e tyre të rastit dhe, sipas humorit të tyre, të arrinte një sukses, më së shumti vetëm në dukje, ose as këtë. Jo, K. e kishte parë vetë: nëpunësit, e ndër ta edhe mjaft të lartë, vijnë vetë, japin me gatishmëri informacione, të hapura ose të paktën lehtësisht të kuptueshme, bisedojnë vazhdimin e ardhshëm të proceseve, madje në disa raste lejojnë të binden dhe e pranojnë me qejf mendimin e tjetrit.

Sigurisht, pikërisht në këtë pikë të fundit nuk duhet t'u besosh tepër; sado prerë ta shprehin qëllimin e tyre të ri, të favorshëm për mbrojtjen, ndoshta shkojnë drejt e në kancelarinë e tyre dhe nxjerrin për ditën tjetër një vendim gjykate që përmban pikërisht të kundërtën dhe që ndoshta është edhe shumë më i rreptë për të akuzuarin se qëllimi i tyre i parë, nga i cili pohonin se ishin larguar krejtësisht. Kundër kësaj, natyrisht, s'mund të mbrohesh, sepse ajo që kanë thënë kokë më kokë është thënë vetëm kokë më kokë dhe nuk lejon asnjë përfundim publik, edhe sikur mbrojtja të mos ishte e detyruar, edhe për arsye të tjera, të përpiqej ta ruante mirëdashjen e zotërinjve. Nga ana tjetër, sigurisht, është e vërtetë edhe që zotërinjtë nuk lidhen me mbrojtjen — natyrisht vetëm me një mbrojtje të kompetentë — thjesht nga dashuria për njerëzit ose nga ndjenja miqësore, por në një farë kuptimi varen edhe ata prej saj. Këtu del pikërisht e meta e një organizimi gjyqësor që, që në fillimet e tij, vendos procedurën e fshehtë. Nëpunësve u mungon lidhja me popullin; për proceset e zakonshme, të mesme, janë të pajisur mirë; një proces i tillë rrokulliset gati vetë në rrugën e tij dhe ka nevojë vetëm herë pas here për ndonjë shtytje; por përballë rasteve fare të thjeshta, ashtu si edhe përballë atyre veçanërisht të vështirave, shpesh janë të hutuar; meqë janë vazhdimisht, ditë e natë, të mbërthyer në ligjin e tyre, nuk kanë ndjenjën e duhur për marrëdhëniet njerëzore, dhe në raste të tilla kjo u mungon rëndë. Atëherë vijnë te avokati për këshillë, dhe pas tyre një shërbyes mban dosjet, që përndryshe janë kaq të fshehta. Te kjo dritare mund të kishe gjetur disa zotërinj, që do t'i prisje më pak se të gjithë, si vështronin jashtë në rrugë fare të pangushëllueshëm, ndërsa avokati, në tryezën e tij, studionte dosjet, për t'u dhënë një këshillë të mirë. Për më tepër, pikërisht në raste të tilla mund të shihje sa jashtëzakonisht seriozisht e marrin zotërinjtë profesionin e tyre dhe në ç'dëshpërim të madh bien përpara pengesave që, për vetë natyrën e tyre, nuk mund t'i kapërcejnë. Edhe përndryshe,

pozita e tyre nuk ishte e lehtë, dhe nuk duhej t'u bëje padrejtësi duke e quajtur pozitën e tyre të lehtë. Hierarkia dhe shkallëzimi i gjykatës ishin të pafundme dhe të pakapshme me sy edhe për të iniciuarin. Por procedura para gjykatave ishte në përgjithësi e fshehtë edhe për nëpunësit e ulët; prandaj ata thuajse kurrë nuk mund t'i ndiqnin plotësisht në rrjedhën e tyre të mëtejshme çështjet që trajtonin; çështja gjyqësore shfaqet, pra, në rrethin e tyre gjyqësor pa e ditur shpesh nga vjen, dhe shkon më tej pa e mësuar ata se ku. Mësimi, pra, që mund të nxirret nga studimi i fazave të veçanta të procesit, i vendimit përfundimtar dhe i arsyeve të tij, u shpëton këtyre nëpunësve. Ata mund të merren vetëm me atë pjesë të procesit që u është kufizuar nga ligji dhe për vazhdimin, pra për rezultatet e punës së tyre, zakonisht dinë më pak se mbrojtja, e cila, si rregull, mbetet në lidhje me të akuzuarin gati deri në fund të procesit. Edhe në këtë drejtim, pra, mund të mësojnë nga mbrojtja disa gjëra të vlefshme. A do të çuditej ende K., duke i pasur parasysh të gjitha këto, për acarimin e nëpunësve, që ndonjëherë shfaqet ndaj palëve në mënyrë — këtë përvojë e bën kushdo — fyese? Të gjithë nëpunësit ishin të acaruar, edhe kur dukeshin të qetë. Natyrisht, avokatët e vegjël vuajnë veçanërisht shumë nga kjo. Tregohet, për shembull, kjo histori, që ka shumë pamjen e së vërtetës. Një nëpunës i vjetër, një zotëri i mirë e i qetë, kishte studiuar pa pushim një ditë e një natë një çështje gjyqësore të vështirë, që ishte ngatërruar sidomos nga parashtresat e avokatit — këta nëpunës janë vërtet punëtorë si askush tjetër. Aty nga mëngjesi, pas njëzet e katër orësh pune, me siguri jo shumë të frytshme, shkoi te dera e hyrjes, zuri pritë atje dhe e hidhte poshtë shkallëve çdo avokat që donte të hynte. Avokatët u mblodhën poshtë në pushimin e shkallëve dhe u këshilluan se ç'duhej të bënin; nga njëra anë, nuk kanë ndonjë të drejtë të vërtetë që t'i lënë të hyjnë, prandaj mezi mund të ndërmarrin gjë ligjërisht kundër nëpunësit dhe, siç u përmend, duhet të ruhen edhe që të mos i

ngrenë nëpunësit kundër vetes. Nga ana tjetër, çdo ditë që nuk e kalojnë në gjykatë është ditë e humbur për ta, dhe kështu u interesonte shumë të futeshin. Më në fund ranë dakord ta lodhnin plakun. Dërgohej vazhdimisht nga një avokat, që ngjitej me vrap shkallët dhe pastaj, me qëndresën më të madhe të mundshme, por sigurisht pasive, e linte veten ta hidhnin poshtë, ku e zinin kolegët. Kjo zgjati rreth një orë; pastaj zotëria i vjetër, që ishte tashmë i rraskapitur edhe nga puna e natës, u lodh vërtet dhe u kthye në kancelarinë e tij. Ata poshtë në fillim nuk donin ta besonin dhe dërguan së pari njërin të shihte pas derës nëse ishte vërtet bosh. Vetëm atëherë hynë, dhe me siguri nuk guxuan as të murmuritnin. Sepse avokatët — dhe edhe më i vogli mund t'i shohë kushtet të paktën pjesërisht — as që e mendojnë të futin ose të arrijnë ndonjë përmirësim në gjykatë, ndërsa — dhe kjo është shumë karakteristike — pothuajse çdo i akuzuar, edhe njerëz fare të thjeshtë, që në hyrjen e parë në proces fillon të mendojë për propozime përmirësimi dhe kështu shpesh humbet kohë e fuqi që mund të përdoreshin shumë më mirë ndryshe. E vetmja gjë e drejtë ishte të pajtoheshe me kushtet ekzistuese. Edhe sikur të ishte e mundur të përmirësoje hollësi — por ky është një paragjykim i pakuptimtë —, në rastin më të mirë do të kishe arritur diçka për rastet e ardhshme, por vetes do t'i kishe bërë një dëm të pamatë, sepse do të kishe zgjuar vëmendjen e veçantë të nëpunësve, që janë gjithmonë hakmarrës. Vetëm mos tërhiq vëmendjen! Rri i qetë, sado që të vijë kundër qejfit! Përpiqu ta kuptosh se ky organizëm i madh gjyqësor, në njëfarë mënyre, mbetet përjetësisht pezull, dhe se, po të ndryshosh vetë diçka në vendin tënd, ta heq vetes tokën nën këmbë dhe mund të rrëzohesh vetë, ndërsa organizmi i madh, për shqetësimin e vogël, e zëvendëson lehtësisht në ndonjë vend tjetër — gjithçka, pra, është e lidhur — dhe mbetet i pandryshuar, po të mos bëhet, gjë që është madje e mundshme, edhe më i mbyllur, edhe më i vëmendshëm, edhe më i rreptë, edhe më i lig. T'ia linte, pra, punën

avokatit, në vend që ta pengonte. Qortimet nuk vlejnë shumë, sidomos kur nuk mund ta bësh të kuptueshëm shkakun e tyre në gjithë rëndësinë e vet; por duhej thënë prapëseprapë sa e kishte dëmtuar K. çështjen e tij me sjelljen ndaj drejtorit të kancelarisë. Ky njeri me ndikim duhej gati të fshihej tashmë nga lista e atyre te të cilët mund të ndërmerrej diçka për K.-në. Madje edhe përmendjet kalimthi të procesit i bënte sikur s'i dëgjonte, me qëllim të qartë. Në disa gjëra nëpunësit ishin vërtet si fëmijë. Shpesh mund të lëndohen nga gjëra të pafajshme — ndër të cilat, fatkeqësisht, nuk bënte pjesë sjellja e K.-së — aq shumë, sa pushojnë së foluri edhe me miq të mirë, u kthejnë shpinën kur i takojnë dhe u kundërvihen në gjithçka. Por pastaj, një ditë, befas, pa ndonjë arsye të veçantë, i bën të qeshin një shaka e vogël, që e guxon vetëm sepse gjithçka duket e pashpresë, dhe pajtohen. Ishte, pra, njëkohësisht e vështirë dhe e lehtë të merreshe me ta; parime për këtë mezi ka. Ndonjëherë të çudiste që një jetë e vetme mesatare mjaftonte për të kuptuar aq sa të mund të punoje këtu me njëfarë suksesi. Sigurisht, vijnë orë të errëta, si i ka kushdo, kur beson se nuk ke arritur asgjë, as më të voglën, kur të duket sikur vetëm proceset e caktuara që në fillim për një përfundim të mirë kanë mbaruar mirë, ashtu siç do të kishte ndodhur edhe pa ndihmën tënde, ndërsa të gjitha të tjerat kanë humbur, me gjithë vrapimet anash, gjithë mundin, gjithë sukseset e vogla në dukje, për të cilat ishe gëzuar kaq shumë. Atëherë, sigurisht, asgjë s'të duket më e sigurt, dhe ndaj pyetjeve të caktuara nuk do të guxoje as të mohoje se pikërisht me ndihmën tënde ke nxjerrë nga rruga procese që, për nga natyra e tyre, po shkonin mirë. Edhe kjo është njëfarë besimi në vetvete, por është i vetmi që mbetet atëherë. Krizave të tilla — natyrisht janë vetëm kriza, asgjë më shumë — avokatët u nënshtrohen sidomos kur një proces, që e kanë çuar mjaft larg dhe në mënyrë të kënaqshme, u merret papritur nga dora. Kjo është ndoshta gjëja më e keqe që mund t'i ndodhë një avokati. Procesi nuk u merret nga i akuzuari; kjo s'ndodh ndosh-

ta kurrë; një i akuzuar që ka marrë njëherë një avokat të caktuar duhet të mbetet me të, ndodhë ç'të ndodhë. Si mund të mbahej vetë, në përgjithësi, pasi të ketë kërkuar njëherë ndihmë? Kjo, pra, nuk ndodh, por ndodh ndonjëherë që procesi merr një drejtim ku avokati nuk lejohet më ta ndjekë. Procesi, i akuzuari dhe gjithçka i merren avokatit thjesht; atëherë as lidhjet më të mira me nëpunësit nuk mund të ndihmojnë më, sepse as ata vetë nuk dinë asgjë. Procesi ka hyrë thjesht në një fazë ku nuk lejohet më të jepet ndihmë, ku e trajtojnë gjykata të paarritshme, ku edhe i akuzuari nuk mund të arrihet më nga avokati. Atëherë një ditë kthehesh në shtëpi dhe gjen mbi tryezë të gjitha parashtresat e shumta që ke bërë në këtë çështje me gjithë zellin dhe me shpresat më të bukura; janë kthyer, sepse nuk lejohen të kalojnë në fazën e re të procesit; janë copa letre pa vlerë. Megjithatë, procesi ende s'duhet të jetë humbur, aspak, të paktën nuk ka ndonjë arsye vendimtare për këtë supozim; thjesht nuk di më asgjë për procesin dhe as nuk do të mësosh më asgjë për të. Tani, për fat të mirë, raste të tilla janë përjashtime, dhe edhe sikur procesi i K.-së të ishte një rast i tillë, tani për tani ishte ende larg një faze të tillë. Këtu kishte ende rast të bollshëm për punën e avokatit, dhe që do të shfrytëzohej, për këtë K. mund të ishte i sigurt. Parashtresa, siç u përmend, nuk ishte dorëzuar ende, por as nuk ngutej; shumë më të rëndësishme ishin bisedat paraprake me nëpunësit vendimtarë, dhe këto ishin bërë tashmë. Me sukses të ndryshëm, siç duhet pranuar hapur. Ishte shumë më mirë që tani për tani të mos zbuloheshin hollësi, të cilat mund ta ndikonin K.-në vetëm në mënyrë të pafavorshme dhe ta bënin tepër shpresëplotë ose tepër të frikësuar; mjaftonte të thuhej se disa ishin shprehur shumë favorshëm dhe ishin treguar edhe shumë të gatshëm, ndërsa të tjerë ishin shprehur më pak favorshëm, por megjithatë nuk e kishin refuzuar aspak ndihmën e tyre. Rezultati, pra, në tërësi ishte shumë i gëzueshëm; vetëm se nuk duhej të nxirreshin prej tij përfundime të veçanta, meqë të gjitha

bisedimet paraprake fillojnë njësoj dhe vetëm zhvillimi i mëtejshëm e tregon vlerën e këtyre bisedimeve paraprake. Sidoqoftë, asgjë s'kishte humbur ende, dhe po t'ia dilnin ta fitonin, me gjithë të gjitha, edhe drejtorin e kancelarisë — për këtë qëllim ishin nisur tashmë disa gjëra —, atëherë e gjithë kjo do të ishte, siç thonë kirurgët, një plagë e pastër, dhe mund ta prisje pa frikë vazhdimin.

Në fjalime të tilla e të ngjashme avokati ishte i pashtershëm. Ato përsëriteshin në çdo vizitë. Gjithmonë kishte përparime, por kurrë nuk mund të tregohej natyra e këtyre përparimeve. Vazhdimisht punohej për parashtresën e parë, por ajo nuk mbaronte, gjë që në vizitën e ardhshme zakonisht dilte si njëfarë përparësie, meqë koha e fundit, gjë që s'kishte mundur ta parashikonte njeri, do të kishte qenë shumë e pafavorshme për dorëzimin. Kur K. vërente ndonjëherë, krejt i rraskapitur nga fjalimet, se, edhe duke marrë parasysh të gjitha vështirësitë, punët ecnin shumë ngadalë, i kundërpërgjigjeshin se nuk ecnin aspak ngadalë, por se do të ishin shumë më përpara, po t'i ishte drejtuar K. avokatit në kohë. Por këtë, fatkeqësisht, e kishte lënë pas dore, dhe kjo lënie pas dore do të sillte edhe dëme të tjera, jo vetëm në kohë.

E vetmja ndërprerje e mirë e këtyre vizitave ishte Leni, që dinte gjithmonë ta rregullonte punën që t'i sillte avokatit çajin në praninë e K.-së. Atëherë qëndronte pas K.-së, gjoja duke parë si avokati, i përkulur thellë mbi filxhan me njëfarë lakmie, hidhte çajin e pinte, dhe në fshehtësi e linte K.-në t'ia kapte dorën. Mbretëronte heshtje e plotë. Avokati pinte, K. i shtrëngonte dorën Lenit, dhe Leni guxonte ndonjëherë t'ia përkëdhelte K.-së butësisht flokët. „Ende këtu je?“ pyeste avokati, kur mbaronte. „Doja t'i merrja enët“, thoshte Leni; pasonte edhe një shtrëngim i fundit duarsh; avokati fshinte gojën dhe nisi t'i fliste K.-së me forcë të re.

Ngushëllim apo dëshpërim donte të arrinte avokati? K. nuk e dinte, por shpejt e quajti të sigurt se mbrojtja e tij nuk ishte në duar të mira. Mund të ishte e vërtetë gjithçka që tregonte avokati, edhe pse ishte e qartë se donte ta nxirrte veten sa më shumë në plan të parë dhe se me siguri nuk kishte drejtuar kurrë një proces kaq të madh sa ishte, sipas mendimit të tij, procesi i K.-së. Por të dyshimta mbeteshin lidhjet personale me nëpunësit, që i theksonte pa pushim. A duhej të shfrytëzoheshin ato vetëm për dobinë e K.-së? Avokati nuk harronte kurrë të vërente se bëhej fjalë vetëm për nëpunës të ulët, pra për nëpunës në pozitë shumë të varur, për ngjitjen e të cilëve disa kthesa të proceseve mund të kishin ndoshta rëndësi. Mos e përdornin ndoshta avokatin për të arritur kthesa të tilla, natyrisht gjithmonë të pafavorshme për të akuzuarin? Ndoshta nuk e bënin këtë në çdo proces; sigurisht, kjo nuk ishte e mundshme; do të kishte, ndoshta, procese të tjera, gjatë të cilave i jepnin avokatit përparësi për shërbimet e tij, sepse duhej t'u interesonte edhe atyre ta ruanin të padëmtuar emrin e tij. Por, po të ishte vërtet kështu, në ç'mënyrë do të ndërhynin në procesin e K.-së, që, siç deklaronte avokati, ishte një proces shumë i vështirë, pra i rëndësishëm, dhe që që në fillim kishte zgjuar vëmendje të madhe në gjykatë? Nuk mund të kishte shumë dyshim se ç'do të bënin. Shenja të kësaj mund të shiheshin tashmë në faktin që parashtresa e parë ende nuk ishte dorëzuar, megjithëse procesi zgjaste tashmë prej muajsh, dhe se, sipas fjalëve të avokatit, gjithçka ishte ende në fillim, gjë që natyrisht ishte shumë e përshtatshme për ta vënë në gjumë të akuzuarin dhe për ta mbajtur të pafuqishëm, për ta zënë pastaj papritur me vendimin, ose të paktën me njoftimin se hetimi, i mbyllur në disfavor të tij, po u kalohej autoriteteve më të larta.

Ishte patjetër e nevojshme që K. të ndërhynte vetë. Pikërisht në gjendje lodhjeje të madhe, si në këtë paradite dimri, kur gjithçka i kalonte nëpër kokë pa vullnet, kjo bindje ishte e pashmangshme. Përbuzja që kishte pasur më parë për procesin nuk vlente

më. Po të kishte qenë vetëm në botë, do ta kishte përbuzur lehtë procesin, ndonëse ishte e sigurt edhe se atëherë procesi nuk do të kishte lindur fare. Por tani xhaxhai e kishte çuar tashmë te avokati; flisnin edhe konsideratat për familjen; pozita e tij nuk ishte më plotësisht e pavarur nga rrjedha e procesit; ai vetë, pa kujdes, me njëfarë kënaqësie të pashpjegueshme, e kishte përmendur procesin para të njohurve; të tjerë e kishin mësuar në mënyrë të panjohur; marrëdhënia me zonjushën Byrstner dukej se lëkundej sipas procesit — shkurt, mezi kishte më zgjedhje ta pranonte apo ta refuzonte procesin; ishte në mes të tij dhe duhej të mbrohej. Po të ishte i lodhur, kjo ishte keq.

Megjithatë, tani për tani nuk kishte arsye për shqetësim të tepruar. Në bankë kishte ditur të ngjitej, në një kohë relativisht të shkurtër, deri në pozitën e tij të lartë dhe të mbahej në këtë pozitë i njohur nga të gjithë; tani duhej vetëm t'i kthente pak nga procesi këto aftësi që ia kishin bërë të mundur këtë, dhe s'kishte dyshim se do të përfundonte mirë. Para së gjithash, po të duhej të arrihej diçka, ishte e nevojshme ta hidhje poshtë që në fillim çdo mendim për një faj të mundshëm. Nuk kishte faj. Procesi nuk ishte gjë tjetër veçse një punë e madhe, si ato që kishte lidhur shpesh me përfitim për bankën, një punë brenda së cilës, siç ndodhte zakonisht, fshiheshin rreziqe të ndryshme, që duheshin pikërisht zmbrapsur. Për këtë qëllim, sigurisht, nuk duhej të luaje me mendime për ndonjë faj, por ta mbaje sa më fort mendimin për përfitimin tënd. Nga kjo pikëpamje ishte gjithashtu e pashmangshme t'ia hiqte avokatit përfaqësimin shumë shpejt, më mirë që këtë mbrëmje. Sigurisht, sipas atyre që tregonte ai, kjo ishte diçka e padëgjuar dhe ndoshta shumë fyese, por K. nuk mund të duronte që përpjekjeve të tij në proces t'u dilnin përpara pengesa të shkaktuara ndoshta nga vetë avokati i tij. Por, sapo të hiqte qafe avokatin, parashtresa duhej dorëzuar menjëherë dhe, mundësisht, çdo ditë duhej ngulur këmbë që ta merrnin parasysh. Për këtë qëllim, natyrisht, nuk do të mjaftonte që K.

të rrinte ulur në korridor si të tjerët dhe ta vinte kapelën nën bankë. Ai vetë, ose gratë, ose lajmëtarë të tjerë, duhej t'i mësynin nëpunësit ditë pas dite dhe t'i detyronin që, në vend që të shikonin korridorin nëpër kangjella, të uleshin në tryezën e tyre dhe të studionin parashtresën e K.-së. Nga këto përpjekje nuk duhej hequr dorë; gjithçka duhej organizuar e mbikëqyrur; gjykata duhej të ndeshej njëherë me një të akuzuar që dinte ta mbronte të drejtën e tij.

Por edhe sikur K. të guxonte t'i zbatonte të gjitha këto, vështirësia e hartimit të parashtresës ishte dërrmuese. Më parë, ndoshta edhe para një jave, kishte mundur të mendonte vetëm me një ndjenjë turpi se mund të detyrohej një ditë ta bënte vetë një parashtresë të tillë; që kjo mund të ishte edhe e vështirë, s'e kishte menduar fare. I kujtohej si një paradite, kur ishte i mbytur me punë, i kishte shtyrë papritur të gjitha mënjanë dhe kishte marrë bllokun e shënimeve, për të skicuar si provë rrjedhën e mendimeve të një parashtrese të tillë dhe për t'ia vënë ndoshta në dispozicion avokatit të ngathët, dhe si pikërisht në atë çast ishte hapur dera e zyrës së drejtorisë dhe kishte hyrë zëvendësdrejtori me një të qeshur të madhe. Për K.-në atëherë kishte qenë shumë e sikletshme, megjithëse zëvendësdrejtori, natyrisht, nuk kishte qeshur me parashtresën, për të cilën nuk dinte asgjë, por me një shaka të bursës që sapo e kishte dëgjuar, një shaka që, për t'u kuptuar, kërkonte një vizatim, të cilin zëvendësdrejtori, i përkulur mbi tryezën e K.-së, e bëri me lapsin e K.-së, që ia mori nga dora, mbi bllokun e shënimeve që ishte caktuar për parashtresën.

Sot K. nuk dinte më asgjë për turpin; parashtresa duhej bërë. Po të mos gjente kohë për të në zyrë, gjë që ishte shumë e mundshme, atëherë duhej ta bënte në shtëpi, netëve. Po të mos mjaftonin as netët, atëherë duhej të merrte leje. Vetëm të mos ndalej në gjysmë të rrugës; kjo ishte gjëja më e pakuptimtë, jo vetëm në punë, por gjithmonë dhe kudo. Parashtresa, sigurisht,

do të thoshte një punë gati e pafund. Nuk duhej të kishe karakter shumë të frikshëm, e megjithatë mund të arrije lehtë në bindjen se ishte e pamundur ta mbaroje ndonjëherë parashtresën. Jo nga dembelizmi ose dinakëria, që mund ta pengonin vetëm avokatin ta përfundonte, por sepse, pa e njohur akuzën ekzistuese, e aq më pak zgjerimet e saj të mundshme, gjithë jeta, deri te veprimet dhe ngjarjet më të vogla, duhej sjellë sërish në kujtesë, paraqitur dhe shqyrtuar nga të gjitha anët. Dhe sa e trishtë ishte, për më tepër, një punë e tillë! Ndoshta do të ishte e përshtatshme për ta mbajtur të zënë, ndonjë ditë pas daljes në pension, mendjen e rënë në fëmijëri dhe për ta ndihmuar t'i kalonte ditët e gjata. Por tani, kur K.-së i duheshin të gjitha mendimet për punën e tij, kur çdo orë — meqë ai ishte ende në ngjitje dhe përbënte tashmë një kërcënim për zëvendësdrejtorin — kalonte me shpejtësinë më të madhe, dhe kur donte t'i shijonte si i ri mbrëmjet dhe netët e shkurtra, tani duhej të fillonte hartimin e kësaj parashtrese. Përsëri mendimet i përfunduan në ankime. Gati pa dashur, vetëm për t'i dhënë fund kësaj, kërkoi me gisht butonin e ziles elektrike që binte në paradhomë. Ndërsa e shtypte, ngriti sytë nga ora. Ishte ora njëmbëdhjetë; dy orë, një kohë të gjatë e të çmuar, i kishte kaluar duke ëndërruar, dhe natyrisht ishte edhe më i plogësht se më parë. Sidoqoftë, koha nuk kishte humbur; kishte marrë vendime që mund të ishin të vlefshme. Shërbyesit, përveç postës së ndryshme, sollën dy karta vizite zotërinjsh që po e prisnin K.-në prej kohësh. Ishin pikërisht klientë shumë të rëndësishëm të bankës, që në asnjë mënyrë nuk duhej t'i kishin lënë të prisnin. Pse vinin në një orë kaq të papërshtatshme? — dhe pse, dukej sikur pyesnin nga ana e tyre zotërinjtë pas derës së mbyllur, K. i zellshëm i përdorte kohën më të mirë të punës për punë private? I lodhur nga ajo që kishte ndodhur dhe i lodhur duke pritur atë që do të vinte, K. u ngrit për të pritur të parin.

Ishte një zotëri i vogël e i gjallë, një fabrikant që K. e njihte mirë. I erdhi keq që e kishte shqetësuar K.-në në një punë të

rëndësishme, dhe K., nga ana e tij, kërkoi ndjesë që e kishte lënë fabrikantin të priste kaq gjatë. Por që këtë ndjesë e shprehu në mënyrë kaq mekanike dhe me një theks gati të rremë, sa fabrikanti, po të mos ishte krejt i zënë me punën, duhej ta kishte vënë re. Në vend të kësaj, nxori me nxitim nga të gjithë xhepat fatura e tabela, ia shtroi përpara K.-së, shpjegoi zëra të ndryshëm, korrigjoi një gabim të vogël llogarie që i kishte rënë në sy edhe në këtë vështrim të shpejtë, i kujtoi K.-së një punë të ngjashme që kishte lidhur me të rreth një vit më parë, përmendi kalimthi se këtë herë një bankë tjetër, me sakrificat më të mëdha, po përpiqej ta merrte këtë punë, dhe më në fund heshti, për të mësuar tani mendimin e K.-së. K., në të vërtetë, në fillim e kishte ndjekur mirë fjalimin e fabrikantit; mendimi për punën e rëndësishme e kishte pushtuar edhe atë, por për fat të keq jo për gjatë; shpejt kishte pushuar së dëgjuari, kishte vazhduar edhe pak të tundte kokën në thirrjet më të forta të fabrikantit, por më në fund kishte hequr dorë edhe nga kjo dhe ishte kufizuar në vështrimin e kokës tullace të përkulur mbi letrat, duke pyetur veten kur do ta kuptonte më në fund fabrikanti se gjithë fjalimi i tij ishte i kotë. Kur ky tani heshti, K. në fillim besoi vërtet se e bënte këtë për t'i dhënë rastin të pranonte se nuk ishte në gjendje të dëgjonte. Por vetëm me keqardhje e kuptoi, nga shikimi i tendosur i fabrikantit, që me sa dukej ishte gati për çdo kundërpërgjigje, se biseda e punës duhej vazhduar. Uli kokën, pra, si para një urdhri dhe nisi ta lëvizte ngadalë lapsin mbi letrat andej-këtej; herë pas here ndalej dhe vështronte ngultas ndonjë shifër. Fabrikanti pandehu se kishte kundërshtime; ndoshta shifrat nuk ishin vërtet të sigurta, ndoshta nuk ishin ato vendimtaret; sidoqoftë, fabrikanti i mbuloi letrat me dorë dhe, duke iu afruar fare K.-së, nisi nga e para një paraqitje të përgjithshme të punës. „Është e vështirë“, tha K., shtrembëroi buzët dhe, meqë letrat, e vetmja gjë e kapshme, ishin mbuluar, u lëshua pa mbështetje pas mbështetëses anësore. Madje vetëm sa ngriti dobët sytë, kur u hap dera

e zyrës së drejtorisë dhe aty u shfaq, jo krejt qartë, si pas një veli garze, zëvendësdrejtori. K. nuk u mendua më tej për këtë, por ndoqi vetëm efektin e menjëhershëm, që për të ishte shumë i gëzueshëm. Sepse fabrikanti u hodh menjëherë nga karrigia dhe nxitoi drejt zëvendësdrejtorit; por K. do të kishte dashur ta bënte edhe dhjetë herë më të shkathët, sepse kishte frikë se mos zëvendësdrejtori zhdukej sërish. Ishte frikë e kotë; zotërinjtë u takuan, i dhanë dorën njëri-tjetrit dhe shkuan bashkë drejt tryezës së K.-së. Fabrikanti u ankua se te prokuristi kishte gjetur kaq pak prirje për punën dhe tregoi K.-në, që, nën shikimin e zëvendësdrejtorit, u përkul sërish mbi letrat. Kur pastaj të dy u mbështetën pas tryezës dhe fabrikanti nisi ta fitonte zëvendësdrejtorin për vete, K.-së iu duk sikur mbi kokën e tij dy burra, madhësinë e të cilëve e përfytyronte të zmadhuar, po bisedonin për vetë atë. Ngadalë, me sytë e kthyer me kujdes lart, përpiqej të mësonte se ç'po ndodhte atje sipër; mori nga tryeza, pa shikuar, një nga letrat, e vuri mbi pëllëmbë dhe e ngriti pak nga pak drejt zotërinjve, ndërsa ngrihej edhe vetë. Nuk mendonte për ndonjë gjë të caktuar, por vepronte vetëm me ndjesinë se kështu duhej të sillej kur të kishte përfunduar një ditë parashtresën e madhe, që do ta shfajësonte krejtësisht. Zëvendësdrejtori, që merrte pjesë në bisedë me gjithë vëmendjen, i hodhi vetëm një sy kalimthi letrës, nuk e lexoi fare se ç'shkruante aty, sepse ajo që ishte e rëndësishme për prokuristin për të ishte e parëndësishme, ia mori K.-së nga dora, tha: „Faleminderit, i di të gjitha“, dhe e vuri sërish qetësisht mbi tryezë. K. e vështroi anash i hidhëruar. Por zëvendësdrejtori ose nuk e vuri fare re, ose, po ta vinte re, vetëm sa gjallërohej më shumë prej saj; qeshi disa herë me zë të lartë, një herë e vuri fabrikantin në siklet të dukshëm me një kundërpërgjigje të shpejtë, nga i cili e nxori menjëherë duke i bërë vetes një kundërshtim, dhe më në fund e ftoi të kalonte në zyrën e tij, ku mund ta çonin çështjen në fund. „Është një çështje shumë e rëndësishme“, i tha fabrikantit, „e kuptoj plotësisht. Dhe zotit

prokurist“ — edhe me këtë vërejtje, në të vërtetë, i fliste vetëm fabrikantit — „me siguri do t'i vijë mirë po ta heqim ne nga barra. Çështja kërkon mendim të qetë. Kurse ai sot duket shumë i ngarkuar; edhe po e presin disa njerëz në paradhomë prej orësh.“ K. pati vetëm aq vetëpërmbajtje sa t'ia kthente shpinën zëvendësdrejtorit dhe t'ia drejtonte buzëqeshjen e tij të sjellshme, por të ngrirë, vetëm fabrikantit; përndryshe nuk ndërhyri fare; u mbështet pak i përkulur përpara me të dyja duart mbi tryezë si një shitës pas banakut dhe shikoi si të dy zotërinjtë, duke vazhduar të flisnin, morën letrat nga tryeza dhe u zhdukën në zyrën e drejtorisë. Te dera fabrikanti u kthye edhe një herë dhe tha se nuk po përshëndetej ende, por, natyrisht, do t'i raportonte zotit prokurist për suksesin e bisedës; edhe kishte për t'i bërë një njoftim tjetër të vogël.

Më në fund K. mbeti vetëm. As që i shkonte ndër mend të linte ndonjë palë tjetër të hynte, dhe vetëm turbullt e kuptoi sa e këndshme ishte që njerëzit jashtë besonin se ai po bisedonte ende me fabrikantin dhe se për këtë arsye askush, as shërbyesi, nuk mund të hynte tek ai. Shkoi te dritarja, u ul në parvaz, u mbajt me njërën dorë pas dorezës dhe vështroi jashtë sheshin. Bora binte ende; ende nuk ishte kthjelluar fare.

Ndenji gjatë kështu, pa e ditur se ç'e shqetësonte në të vërtetë; vetëm herë pas here hidhte sytë, pak i trembur, përmbi supe nga dera e paradhomës, ku gabimisht i ishte dukur se dëgjoi një zhurmë. Por meqë s'vinte njeri, u qetësua, shkoi te lavamani, u la me ujë të ftohtë dhe u kthye me kokë më të lirë te vendi i tij pranë dritares. Vendimi për ta marrë vetë në dorë mbrojtjen e tij tani i dukej më i rëndë nga ç'e kishte menduar në fillim. Për sa kohë që ia kishte hedhur mbrojtjen avokatit mbi supe, në thelb procesi e kishte prekur pak; e kishte vëzhguar nga larg dhe mezi kishte mundur të arrihej drejtpërdrejt prej tij; kishte mundur të shihte, kur të donte, si qëndronte çështja e tij, por kishte mundur edhe ta tërhiqte sërish kokën, kur të donte. Tani, përkundrazi,

po ta drejtonte vetë mbrojtjen e tij, duhej t'i ekspozohej, të paktën për çastin, krejtësisht gjykatës; suksesi i kësaj, sigurisht, duhej të ishte më vonë çlirimi i tij i plotë dhe përfundimtar, por për ta arritur këtë, tani për tani duhej gjithsesi të hynte në një rrezik shumë më të madh se deri atëherë. Po të kishte dashur të dyshonte për këtë, takimi i sotëm me zëvendësdrejtorin dhe me fabrikantin do ta kishte bindur mjaftueshëm për të kundërtën. Si kishte ndenjur, pra, krejt i shastisur vetëm nga vendimi për t'u mbrojtur vetë? Si do të ishte më vonë? Ç'ditë e prisnin! A do ta gjente rrugën që, përmes gjithçkaje, të çonte në një fund të mirë? A nuk do të thoshte një mbrojtje e kujdesshme — dhe gjithçka tjetër ishte e pakuptimtë —, a nuk do të thoshte një mbrojtje e kujdesshme njëkohësisht nevojën për t'u mbyllur sa më shumë ndaj çdo gjëje tjetër? A do ta kalonte këtë me sukses? Dhe si do t'ia dilte ta zbatonte në bankë? Nuk bëhej fjalë vetëm për parashtresën, për të cilën ndoshta do të mjaftonte një leje, ndonëse kërkesa për leje pikërisht tani do të kishte qenë një rrezik i madh; bëhej fjalë, pra, për një proces të tërë, kohëzgjatja e të cilit ishte e paparashikueshme. Ç'pengesë i ishte hedhur papritur K.-së në karrierë!

Dhe tani duhej të punonte për bankën? — Vështroi tryezën e shkrimit. — Tani duhej të priste palë dhe të bisedonte me to? Ndërsa procesi i tij vazhdonte të rrokullisej, ndërsa lart në papafingo nëpunësit e gjykatës rrinin mbi shkresat e këtij procesi, ai duhej të kujdesej për punët e bankës? A nuk dukej si një torturë që, e njohur nga gjykata, lidhej me procesin dhe e shoqëronte? Dhe a do ta merrnin parasysh në bankë, kur të gjykonin punën e tij, gjendjen e tij të veçantë? Askush dhe kurrë. Procesi i tij nuk ishte krejt i panjohur, ndonëse nuk ishte ende krejt e qartë kush dinte për të dhe sa. Por deri te zëvendësdrejtori, shpresonte, nuk kishte arritur ende fjala; përndryshe do të kishe parë qartë si do ta shfrytëzonte kundër K.-së pa asnjë kolegjialitet e njerëzi. Po drejtori? Sigurisht, ai ishte i mirë me K.-në dhe, sapo të mësonte

për procesin, me siguri do të kishte dashur t'i krijonte K.-së disa lehtësime, me aq sa varej prej tij; por me siguri nuk do t'ia dilte, sepse tani, kur kundërpesha që kishte qenë deri atëherë K. kishte nisur të dobësohej, i nënshtrohej gjithnjë e më shumë ndikimit të zëvendësdrejtorit, i cili, për më tepër, e shfrytëzonte edhe gjendjen e sëmurë të drejtorit për të forcuar pushtetin e vet. Ç'kishte, pra, për të shpresuar K.? Ndoshta me mendime të tilla po e dobësonte forcën e tij të qëndresës, por ishte e nevojshme edhe të mos e gënjeje veten dhe t'i shihje të gjitha aq qartë sa ishte e mundur për çastin.

Pa ndonjë arsye të veçantë, vetëm që tani për tani të mos i duhej të kthehej te tryeza, hapi dritaren. Hapej me vështirësi; iu desh ta rrotullonte dorezën me të dyja duart. Pastaj, nëpër dritaren, në gjithë gjerësinë e lartësinë e saj, mjegulla e përzier me tym hyri në dhomë dhe e mbushi me një erë të lehtë djegieje. U futën brenda nga era edhe disa flokë bore. „Një vjeshtë e shëmtuar“, tha pas K.-së fabrikanti, që, duke ardhur nga zëvendësdrejtori, kishte hyrë në dhomë pa u vënë re. K. pohoi me kokë dhe vështroi i shqetësuar çantën e fabrikantit, nga e cila ky tani ndoshta do të nxirrte letrat për t'i treguar K.-së rezultatin e bisedimeve me zëvendësdrejtorin. Por fabrikanti e ndoqi shikimin e K.-së, i ra çantës me dorë dhe tha pa e hapur: „Doni të dëgjoni si doli. E kam gati në xhep lidhjen e marrëveshjes. Një njeri i mrekullueshëm zëvendësdrejtori juaj, por aspak i parrezikshëm.“ Qeshi, ia shtrëngoi dorën K.-së dhe donte ta bënte të qeshte edhe atë. Por K.-së iu duk sërish e dyshimtë që fabrikanti nuk donte t'i tregonte letrat, dhe në vërejtjen e fabrikantit nuk gjeti asgjë për të qeshur. „Zoti prokurist“, tha fabrikanti, „ju ndoshta vuani nga moti. Sot dukeni kaq i dërrmuar.“ „Po“, tha K. dhe vuri dorën te tëmthi, „dhimbje koke, halle familjeje.“ „Shumë e drejtë“, tha fabrikanti, që ishte njeri i nxituar dhe nuk mund të dëgjonte askënd me qetësi, „secili ka kryqin e vet për të mbajtur.“ Pa dashur, K. kishte bërë një hap drejt derës, sikur

të donte ta përcillte fabrikantin, por ky tha: „Do të kisha, zoti prokurist, edhe një njoftim të vogël për ju. Kam shumë frikë se pikërisht sot ndoshta ju bezdis me këtë, por kam qenë tashmë dy herë këto kohët e fundit te ju dhe e kam harruar çdo herë. Por po ta shtyj edhe më, me siguri do ta humbasë krejt qëllimin. E kjo do të ishte për të ardhur keq, sepse në thelb njoftimi im ndoshta nuk është pa vlerë.“ Para se K. të kishte kohë të përgjigjej, fabrikanti iu afrua fare, i ra lehtë me nyjën e gishtit në gjoks dhe tha me zë të ulët: „Ju keni një proces, apo jo?“ K. u tërhoq prapa dhe thirri menjëherë: „Këtë jua tha zëvendësdrejtori.“ „Ah, jo“, tha fabrikanti, „nga ta dinte zëvendësdrejtori?“ „Nga ju?“ pyeti K., tashmë shumë më i përmbajtur. „Unë mësoj herë pas here diçka nga gjykata“, tha fabrikanti, „pikërisht për këtë është njoftimi që doja t'ju jepja.“ „Kaq shumë njerëz janë të lidhur me gjykatën!“ tha K. me kokë të ulur dhe e çoi fabrikantin te tryeza. U ulën sërish si më parë, dhe fabrikanti tha: „Fatkeqësisht, nuk është shumë ajo që mund t'ju them. Por në gjëra të tilla nuk duhet lënë pas dore as më e vogla. Përveç kësaj, ndieja nevojë t'ju ndihmoja disi, sado modeste të jetë ndihma ime. Kemi qenë deri tani miq të mirë pune, apo jo? Hë, pra.“ K. deshi të kërkonte ndjesë për sjelljen e tij në bisedën e sotme, por fabrikanti nuk duroi asnjë ndërprerje, e shtyu çantën lart nën sqetull, për të treguar se ngutej, dhe vazhdoi: „Për procesin tuaj di nga njëfarë Titoreli. Është piktor; Titoreli është vetëm emri i tij artistik; emrin e tij të vërtetë as nuk e di. Prej vitesh vjen herë pas here në zyrën time dhe sjell piktura të vogla, për të cilat unë — ai është gati lypës — i jap gjithmonë njëfarë lëmoshe. Për më tepër, janë piktura të bukura, peizazhe shqopishtesh e të ngjashme. Këto shitje — ishim mësuar tashmë të dy me to — shkonin krejt pa pengesë. Por njëherë këto vizita u përsëritën prapëseprapë tepër shpesh; e qortova, hymë në bisedë; më interesonte si mund të mbahej vetëm me pikturë, dhe tani mësova me habi se burimi i tij kryesor i të ardhurave ishte piktura e portreteve. Punonte

për gjykatën, tha ai. Për cilën gjykatë, e pyeta. Dhe atëherë më tregoi për gjykatën. Ju ndoshta e përfytyroni më mirë se kushdo sa u habita me këto tregime. Që atëherë, në çdo vizitë të tij dëgjoj ndonjë lajm të ri nga gjykata dhe kështu, pak nga pak, po marr një pamje të gjerë të çështjes. Sigurisht, Titoreli është llafazan dhe shpesh më duhet ta zmbraps, jo vetëm sepse me siguri edhe gënjen, por mbi të gjitha sepse një njeri i biznesit si unë, që gati po shembet nën hallet e punëve të veta, s'mund të merret shumë edhe me gjërat e të tjerëve. Por kjo vetëm kalimthi. Ndoshta — kështu mendova tani — Titoreli mund t'ju ndihmojë pak; njeh shumë gjykatës, dhe edhe sikur të mos ketë vetë ndikim të madh, mund t'ju japë prapëseprapë këshilla si t'u afroheni njerëzve të ndryshëm me ndikim. Dhe edhe sikur këto këshilla të mos jenë vendimtare në vetvete, sipas mendimit tim, në zotërimin tuaj do të kenë rëndësi të madhe. Ju jeni gati avokat. Unë e kam zakon të them gjithmonë: Prokuristi K. është gati avokat. Oh, unë s'kam merak për procesin tuaj. Por, a doni të shkoni te Titoreli? Me rekomandimin tim, ai me siguri do të bëjë gjithçka që i është e mundur. Mendoj vërtet se duhet të shkoni. Natyrisht, nuk është nevoja të jetë sot; ndonjëherë, me rast. Sigurisht — këtë dua ta them edhe — nga fakti që pikërisht unë ju jap këtë këshillë, ju nuk jeni aspak i detyruar të shkoni vërtet te Titoreli. Jo, po të besoni se mund t'ia dilni pa Titorelin, është me siguri më mirë ta lini krejt mënjanë. Ndoshta keni tashmë një plan fare të saktë dhe Titoreli mund t'jua prishë. Jo, atëherë natyrisht mos shkoni në asnjë mënyrë. Me siguri të duhet edhe ta mposhtësh veten, që të lësh të të japë këshilla një djalosh i tillë. Hë, si të doni. Ja letra e rekomandimit dhe ja adresa."

I zhgënjyer, K. e mori letrën dhe e futi në xhep. Edhe në rastin më të favorshëm, dobia që mund t'i sillte rekomandimi ishte relativisht më e vogël se dëmi që qëndronte në faktin që fabrikanti dinte për procesin e tij dhe që piktori po e përhapte lajmin. Mezi e detyroi veten ta falënderonte me dy fjalë fabrikantin, që ishte

tashmë në rrugë drejt derës. „Do të shkoj“, tha ai, kur u përshëndet me fabrikantin te dera, „ose, meqë tani jam shumë i zënë, do t'i shkruaj të vijë njëherë te unë në zyrë.“ „E dija“, tha fabrikanti, „që do ta gjenit rrugëdaljen më të mirë. Sigurisht, mendoja se do të parapëlqenit të shmangnit ftesën e njerëzve si ky Titoreli në bankë, për të folur me të këtu për procesin. Edhe nuk është gjithmonë e dobishme t'u lëshosh nga dora letra njerëzve të tillë. Por ju me siguri i keni menduar të gjitha dhe e dini ç'mund të bëni.“ K. pohoi me kokë dhe e përcolli fabrikantin edhe nëpër paradhomë. Por, me gjithë qetësinë e jashtme, ishte trembur shumë nga vetja. Që do t'i shkruante Titorelit, në të vërtetë e kishte thënë vetëm për t'i treguar disi fabrikantit se e çmonte rekomandimin dhe se po mendonte menjëherë mundësitë për t'u takuar me Titorelin; por po ta kishte quajtur të vlefshme ndihmën e Titorelit, nuk do të kishte ngurruar t'i shkruante vërtet. Por rreziqet që mund të sillte kjo i kishte kuptuar vetëm nga vërejtja e fabrikantit. Vallë s'mund të mbështetej më aq pak në mendjen e vet? Po të ishte e mundur që të ftonte në bankë me një letër të qartë një njeri të dyshimtë, për t'i kërkuar këshilla për procesin e tij, të ndarë nga zëvendësdrejtori vetëm me një derë, a nuk ishte atëherë e mundur, madje shumë e mundshme, që edhe rreziqe të tjera t'i shpëtonin pa i parë ose të futej drejt e në to? Jo gjithmonë do të ishte dikush pranë tij për ta paralajmëruar. Dhe pikërisht tani, kur donte të dilte me të gjitha forcat e mbledhura, duhej t'i shfaqeshin dyshime të tilla për vigjilencën e vet, deri atëherë të huaja për të! Mos vallë vështirësitë që ndiente në kryerjen e punës së zyrës do të fillonin tani edhe në proces? Tani, sigurisht, nuk e kuptonte fare më si kishte qenë e mundur që kishte dashur t'i shkruante Titorelit dhe ta ftonte në bankë.

Ende po tundte kokën për këtë, kur shërbyesi iu afrua dhe i tërhoqi vëmendjen për tre zotërinj që rrinin ulur këtu në paradhomë mbi një bankë. Prisnin prej kohësh t'i linin të hynin te K. Tani, kur shërbyesi po fliste me K.-në, ishin ngritur, dhe secili

donte të shfrytëzonte një rast të favorshëm për t'iu afruar K.-së para të tjerëve. Meqë banka ishte treguar kaq e pavëmendshme sa t'i linte ta humbnin kohën këtu në dhomën e pritjes, as ata nuk donin të ishin më të vëmendshëm. „Zoti prokurist“, tha tashmë njëri. Por K. i kishte thënë shërbyesit t'i sillte pallton e dimrit dhe, ndërsa e vishte me ndihmën e shërbyesit, u tha të treve: „Më falni, zotërinj, fatkeqësisht tani për tani s'kam kohë t'ju pres. Ju kërkoj shumë ndjesë, por kam për të kryer një punë të ngutshme jashtë dhe duhet të iki menjëherë. E patë vetë sa gjatë më mbajtën tani. A do të kishit mirësinë të vinit nesër ose kurdo? Apo t'i bisedojmë ndoshta punët në telefon? Apo doni ndoshta të më thoni tani shkurt për çfarë bëhet fjalë, dhe pastaj unë t'ju jap një përgjigje të hollësishme me shkrim? Më mirë do të ishte, sigurisht, të vinit një herë tjetër.“ Këto propozime të K.-së i habitën aq shumë zotërinjtë, që paskëshin pritur krejt kot, sa vështruan njëri-tjetrin pa folur. „Jemi dakord, pra?“ pyeti K., që ishte kthyer nga shërbyesi, i cili tani po i sillte edhe kapelën. Nëpër derën e hapur të dhomës së K.-së shihej se jashtë bora ishte shtuar shumë. Prandaj K. e ngriti jakën e palltos dhe e mbërtheu lart nën qafë.

Pikërisht atëherë doli nga dhoma ngjitur zëvendësdrejtori, pa duke buzëqeshur K.-në me pallto dimri duke biseduar me zotërinjtë dhe pyeti: „Po ikni tani, zoti prokurist?“ „Po“, tha K. dhe u drejtua, „kam një punë për të bërë jashtë.“ Por zëvendësdrejtori ishte kthyer tashmë nga zotërinjtë. „Po zotërinjtë?“ pyeti ai. „Besoj se presin prej kohësh.“ „Ne jemi marrë vesh tashmë“, tha K. Por tani zotërinjtë nuk u mbajtën më; e rrethuan K.-në dhe deklaruan se nuk do të kishin pritur me orë të tëra, po të mos ishin të rëndësishme punët e tyre dhe po të mos duhej të bisedoheshin tani, dhe pikërisht hollësisht e kokë më kokë. Zëvendësdrejtori i dëgjoi për pak, vështroi edhe K.-në, që e mbante kapelën në dorë dhe i pastronte pluhurin aty-këtu, dhe pastaj tha: „Zotërinj, ka një rrugëdalje shumë të thjeshtë. Po të pranoni të merreni me

mua, i marr me shumë qejf përsipër bisedimet në vend të zotit prokurist. Punët tuaja, natyrisht, duhen bisedur menjëherë. Ne jemi njerëz biznesi si ju dhe dimë ta çmojmë drejt kohën e njerëzve të biznesit. A doni të hyni këtu?“ Dhe hapi derën që çonte në paradhomën e zyrës së tij.

Sa mirë dinte zëvendësdrejtori të përvetësonte gjithçka që K. tani, nga nevoja, duhej ta lëshonte! Por a nuk po lëshonte K. më shumë nga ç'ishte patjetër e nevojshme? Ndërsa ai vraponte, me shpresa të paqarta dhe, siç duhej ta pranonte, shumë të vogla, te një piktor i panjohur, këtu emri i tij po përsonte një dëm të pariparueshëm. Me siguri do të kishte qenë shumë më mirë ta hiqte sërish pallton e dimrit dhe të paktën dy zotërinjtë, që gjithsesi duhej të prisnin ende aty ngjitur, t'i fitonte sërish për vete. K. ndoshta do ta kishte provuar, po të mos e kishte parë tani zëvendësdrejtorin në dhomën e tij, duke kërkuar diçka në raftin e librave, sikur të ishte i tiji. Kur K. iu afrua derës i eksituar, ai thirri: „Ah, ende s'keni ikur.“ E ktheu fytyrën nga ai — fytyrë, rrudhat e shumta e të tendosura të së cilës dukeshin se tregonin jo moshë, por forcë — dhe nisi menjëherë të kërkonte sërish. „Po kërkoj një kopje kontrate“, tha ai, „që, siç pohon përfaqësuesi i firmës, duhet të jetë te ju. Nuk doni të më ndihmoni ta kërkoj?“ K. bëri një hap, por zëvendësdrejtori tha: „Faleminderit, e gjeta“, dhe u kthye në dhomën e tij me një pako të madhe shkresash, që përmbante jo vetëm kopjen e kontratës, por me siguri edhe shumë gjëra të tjera.

Tani nuk ia dal dot, i tha vetes K., por kur të largohen njëherë vështirësitë e mia personale, atëherë ai do të jetë vërtet i pari që do ta ndiejë, dhe sa më hidhur. Pak i qetësuar nga ky mendim, K. i dha shërbyesit, që prej kohësh po ia mbante të hapur derën e korridorit, urdhrin që t'i njoftonte drejtorit me rast se ai ndodhej jashtë për një punë, dhe doli nga banka gati i lumtur që për një kohë mund t'i kushtohej më plotësisht çështjes së tij.

Shkoi menjëherë me makinë te piktori, që banonte në një periferi krejt në anën e kundërt me atë ku ndodheshin kancelaritë e gjykatës. Ishte një lagje edhe më e varfër, shtëpitë edhe më të errëta, rrugicat plot me pisllëk që rrëshqiste ngadalë mbi borën e shkrirë. Në shtëpinë ku banonte piktori ishte hapur vetëm njëri kanat i portës së madhe; në tjetrin, poshtë në mur, ishte çarë një vrimë, nga e cila, pikërisht kur iu afrua K., shpërtheu një lëng i verdhë i neveritshëm që avullonte, para të cilit një mi iku në kanalin aty pranë. Poshtë shkallëve ishte shtrirë barkas përdhe një fëmijë i vogël dhe qante, por mezi dëgjohej për shkak të zhurmës që mbulonte gjithçka dhe që vinte nga një punishte teneqexhiu në anën tjetër të hyrjes. Dera e punishtes ishte e hapur; tre kallfë qëndronin në gjysmërreth rreth ndonjë pjese pune, mbi të cilën godisnin me çekiçë. Një fletë e madhe teneqeje, e varur në mur, hidhte një dritë të zbehtë, që futej midis dy kallfëve dhe ua ndriçonte fytyrat dhe përparëset e punës. K. u hodhi të gjithave vetëm një shikim të shpejtë; donte të mbaronte sa më shpejt këtu, vetëm ta pyeste piktorin me disa fjalë dhe të kthehej menjëherë në bankë. Po të kishte këtu edhe suksesin më të vogël, kjo do të kishte një efekt të mirë edhe mbi punën e tij të sotme në bankë. Në katin e tretë iu desh ta ngadalësonte hapin; i kishte mbaruar fryma; shkallët, ashtu si edhe katet, ishin tepër të larta, dhe piktori thuhej se banonte fare lart, në një dhomë nën çati. Edhe ajri ishte shumë i rëndë; shkallët nuk kishin pus drite; shkallët e ngushta ishin të mbyllura nga të dyja anët me mure, ku vetëm aty-këtu, gati fare lart, ishin hapur dritare të vogla. Pikërisht kur K. u ndal pak, disa vajza të vogla dolën me vrap nga një banesë dhe nxituan duke qeshur më lart nëpër shkallë. K. i ndoqi ngadalë, arriti njërën nga vajzat, që ishte penguar dhe kishte mbetur pas të tjerave, dhe e pyeti, ndërsa ngjiteshin pranë njëra-tjetrit: „Banon këtu një piktor Titoreli?“ Vajza, që mezi ishte trembëdhjetë vjeçe dhe pak me gungë, e goditi atëherë me bërryl dhe i ngriti sytë anash. As rinia, as e meta e trupit nuk

kishin mundur ta pengonin që të ishte tashmë krejt e prishur. As nuk buzëqeshi, por e vështroi K.-në seriozisht, me një shikim të mprehtë, ftues. K. bëri sikur s'e kishte vënë re sjelljen e saj dhe pyeti: „E njeh piktorin Titoreli?“ Ajo pohoi me kokë dhe pyeti nga ana e saj: „Ç'doni prej tij?“ K.-së iu duk e dobishme të informohej edhe pak shpejt për Titorelin: „Dua të më bëjë një portret“, tha ai. „Të ju bëjë portret?“ pyeti ajo, e hapi gojën tepër, i ra lehtë K.-së me dorë, sikur ai të kishte thënë diçka jashtëzakonisht befasuese ose të pahijshme, ngriti me të dyja duart fundin e saj, që ishte gjithsesi shumë i shkurtër, dhe vrapoi sa më shpejt që mundi pas vajzave të tjera, britmat e të cilave humbnin tashmë të paqarta lart. Por në kthesën e radhës së shkallëve K. i gjeti sërish të gjitha vajzat. Me sa dukej, gungaçja i kishte njoftuar për qëllimin e K.-së dhe ato e prisnin. Qëndronin në të dyja anët e shkallëve, ngjesheshin pas murit, që K. të kalonte rehat midis tyre, dhe i lëmonin me dorë përparëset. Të gjitha fytyrat, ashtu si edhe ky rreshtim, paraqitnin një përzierje fëmijërie dhe shthurjeje. Lart, në krye të vajzave, që tani mbylleshin pas K.-së duke qeshur, ishte gungaçja, që mori drejtimin. K. i detyrohej asaj që e gjeti menjëherë rrugën e duhur. Sepse ai donte të ngjitej drejt, por ajo i tregoi se duhej të merrte një degëzim të shkallëve për të shkuar te Titoreli. Shkallët që çonin tek ai ishin veçanërisht të ngushta, shumë të gjata, pa kthesë, që shiheshin në gjithë gjatësinë e tyre dhe që lart mbyllnin drejtpërdrejt te dera e Titorelit. Kjo derë, që, ndryshe nga pjesa tjetër e shkallëve, ndriçohej relativisht mirë nga një dritare e vogël e vendosur pjerrtas sipër saj, ishte bërë me trarë të pasuvatuar, mbi të cilët ishte shkruar me bojë të kuqe, me të rëna të gjera peneli, emri Titoreli. K., me shpurën e tij, mezi kishte arritur në mes të shkallëve, kur lart, me sa dukej nga zhurma e hapave të shumtë, dera u hap pak dhe në të çarën e derës u shfaq një burrë, me siguri i veshur vetëm me një këmishë nate. „Oh!“ thirri ai, kur pa turmën që po

vinte, dhe u zhduk. Gungaçja duartrokiti nga gëzimi, dhe vajzat e tjera shtyheshin pas K.-së për ta çuar më shpejt përpara.

Por ende s'kishin arritur lart, kur piktori e hapi krejt derën me vrull dhe, me një përkulje të thellë, e ftoi K.-në të hynte. Vajzat, përkundrazi, i zmbrapsi; nuk donte të linte asnjërën të hynte, sado që luteshin dhe sado që përpiqeshin të futeshin, në mos me lejen e tij, kundër vullnetit të tij. Vetëm gungaçes i doli të rrëshqiste nën krahun e tij të shtrirë, por piktori u sul pas saj, e kapi nga fundet, e rrotulloi një herë rreth vetes dhe pastaj e la jashtë derës pranë vajzave të tjera, që, ndërsa piktori kishte lënë postin e tij, megjithatë nuk kishin guxuar ta kapërcenin pragun. K. nuk dinte si ta gjykonte të gjithë këtë, sepse dukej sikur gjithçka ndodhte me marrëveshje miqësore. Vajzat te dera i zgjatnin qafat lart njëra pas tjetrës, i thërrisnin piktorit fjalë të ndryshme si për shaka, që K. nuk i kuptonte, dhe qeshte edhe piktori, ndërsa gungaçja gati fluturonte në dorën e tij. Pastaj mbylli derën, u përkul edhe një herë para K.-së, i dha dorën dhe tha, duke u prezantuar: „Piktori artist Titoreli." K. tregoi derën, pas së cilës pështpërisnin vajzat, dhe tha: „Me sa duket, jeni shumë i dashur në shtëpi." „Ah, këto të prapa!" tha piktori dhe u përpoq kot ta mbërthente këmishën e natës në qafë. Për më tepër, ishte zbathur dhe i veshur vetëm me një pantallona të gjera, të verdhemta, prej liri, të shtrënguara me një rrip, maja e gjatë e të cilit lëkundej e lirë andej-këtej. „Këto të prapa janë një barrë e vërtetë për mua", vazhdoi ai, ndërsa e la këmishën e natës, kopsa e fundit e së cilës sapo ishte këputur, mori një karrige dhe e detyroi K.-në të ulej. „Kam pikturuar njëherë njërën prej tyre — sot nuk është as këtu — dhe që atëherë më ndjekin të gjitha. Kur jam vetë këtu, hyjnë vetëm po t'i lejoj; por sapo të iki, gjithmonë është të paktën njëra këtu. Kanë bërë një çelës për derën time, që ia huajnë njëratjetrës. Mezi mund ta përfytyrosh sa e bezdisshme është. Vij, për shembull, në shtëpi me një zonjë që duhet ta pikturoj, hap derën me çelësin tim dhe gjej, le të themi, gungaçen atje te tryeza e

vogël, duke i lyer buzët e kuqe me penel, ndërsa vëllezërit e motrat e saj të vegjël, që duhet t'i ruajë, sillen vërdallë dhe e ndotin dhomën në të gjitha qoshet. Ose vij, siç më ndodhi pikërisht dje, vonë në mbrëmje në shtëpi — prandaj më falni, ju lutem, për gjendjen time dhe për rrëmujën në dhomë —, pra vij vonë në mbrëmje në shtëpi dhe dua të hyj në shtrat, kur diçka më pickon në këmbë; shikoj nën shtrat dhe nxjerr prapë një gjë të tillë. Pse më ngjiten kështu, nuk e di; që unë nuk përpiqem t'i joshë, duhet ta keni vënë re pikërisht tani. Natyrisht, kjo më pengon edhe në punë. Po të mos ma kishin vënë në dispozicion falas këtë studio, do të kisha ikur prej kohësh." Pikërisht atëherë thirri pas derës një zë i vogël, i hollë e i trembur: „Titoreli, mund të vijmë tani?" „Jo", u përgjigj piktori. „As vetëm unë?" pyeti sërish zëri. „As ti", tha piktori, shkoi te dera dhe e mbylli me çelës.

K., ndërkohë, kishte vështruar përreth nëpër dhomë; kurrë nuk do t'i kishte shkuar vetë ndër mend se këtë dhomë të vogël e të mjerë mund ta quaje studio. Mezi mund të bëje këtu më shumë se dy hapa të gjatë, si për së gjati, ashtu edhe për së gjeri. Gjithçka, dyshemeja, muret dhe tavani, ishte prej druri; midis trarëve shiheshin të çara të ngushta. Përballë K.-së, pas murit, ishte shtrati, i mbingarkuar me plaçka shtrati të ngjyrave të ndryshme. Në mes të dhomës, mbi një kavalet, ishte një pikturë e mbuluar me një këmishë, mëngët e së cilës lëkundeshin deri në dysheme. Pas K.-së ishte dritarja, nga e cila, në mjegull, s'mund të shihje më larg se çatia e mbuluar me borë e shtëpisë fqinje.

Rrotullimi i çelësit në bravë ia kujtoi K.-së se kishte dashur të ikte shpejt. Prandaj nxori nga xhepi letrën e fabrikantit, ia zgjati piktorit dhe tha: „Mësova për ju nga ky zotëri, i njohuri juaj, dhe erdha me këshillën e tij." Piktori e lexoi letrën kalimthi dhe e hodhi mbi shtrat. Po të mos kishte folur fabrikanti në mënyrën më të prerë për Titorelin si për një të njohur të tij, si për një njeri të varfër që varej nga lëmoshat e tij, tani vërtet mund të kishe besuar se Titoreli nuk e njihte fabrikantin, ose të paktën

nuk dinte ta kujtonte. Për më tepër, piktori tani pyeti: „Doni të blini piktura apo të bëni vetë një portret?“ K. e vështroi piktorin i habitur. Ç'shkruante, pra, në të vërtetë në letër? K. e kishte marrë si të vetëkuptueshme që fabrikanti e kishte njoftuar piktorin në letër se K. nuk donte gjë tjetër veçse të informohej këtu për procesin e tij. Kishte ardhur me vrap këtu tepër me ngut e pa menduar! Por tani duhej t'i përgjigjej disi piktorit dhe tha, duke vështruar kavaletin: „Po punoni tani për ndonjë pikturë?“ „Po“, tha piktori dhe e hodhi këmishën që varej mbi kavalet pas letrës, mbi shtrat. „Është një portret. Një punë e mirë, por ende jo krejt e mbaruar.“ Rasti ishte në favor të K.-së; mundësia për të folur për gjykatën i ofrohej gati zyrtarisht, sepse ishte dukshëm portreti i një gjykatësi. Për më tepër, i ngjante çuditërisht pikturës në dhomën e punës së avokatit. Këtu, sigurisht, bëhej fjalë për një gjykatës krejt tjetër, një burrë të trashë me mjekër të plotë, të zezë e të dendur, që i ngjitej anash shumë lart nëpër faqe; edhe ajo pikturë ishte me vaj, kurse kjo ishte hedhur dobët e paqartë me ngjyra pasteli. Por gjithçka tjetër ishte e ngjashme, sepse edhe këtu gjykatësi pikërisht donte të ngrihej kërcënueshëm nga froni i tij, mbështetëset anësore të të cilit i mbante fort. „Ky është gjykatës!“ kishte dashur të thoshte K. menjëherë, por pastaj u përmbajt edhe për pak dhe iu afrua pikturës, sikur të donte ta studionte në hollësi. Një figurë të madhe, që qëndronte në mes, mbi shpinoren e fronit, nuk mundi ta shpjegonte dhe e pyeti piktorin për të. Duhej punuar edhe pak, u përgjigj piktori, mori nga një tryezë e vogël një shkop pasteli dhe hoqi me të disa vija të lehta në skajet e figurës, pa e bërë megjithatë më të qartë për K.-në. „Është Drejtësia“, tha më në fund piktori. „Tani po e njoh“, tha K., „ja shiriti mbi sy dhe ja peshorja. Por a nuk ka krahë te thembrat dhe a nuk është duke vrapuar?“ „Po“, tha piktori, „m'u desh ta pikturoja kështu me porosi; në të vërtetë, është Drejtësia dhe perëndesha e Fitores njëherësh.“ „Ky s'është bashkim i mirë“, tha K. duke buzëqeshur, „Drejtësia duhet të qëndrojë e pa-

lëvizur, përndryshe peshorja lëkundet dhe nuk është i mundur asnjë vendim i drejtë.“ „Në këtë i bindem porositësit tim“, tha piktori. „Po, sigurisht“, tha K., që me vërejtjen e tij nuk kishte dashur të fyente askënd. „Ju e keni pikturuar figurën ashtu siç qëndron vërtet mbi fron.“ „Jo“, tha piktori, „nuk e kam parë as figurën, as fronin; e gjitha është sajesë, por më thanë ç'duhej të pikturoja.“ „Si?“ pyeti K., duke bërë me qëllim sikur nuk e kuptonte plotësisht piktorin, „po është një gjykatës që rri ulur në karrigen e gjykatësit.“ „Po“, tha piktori, „por nuk është gjykatës i lartë dhe nuk ka ndenjur kurrë në një fron të tillë.“ „E megjithatë lë ta pikturojnë në një qëndrim kaq solemn? Rri ulur atje si kryetar gjykate.“ „Po, mendjemëdhenj janë zotërinjtë“, tha piktori. „Por kanë lejen nga lart që të pikturohen kështu. Secilit i është përcaktuar saktësisht si mund të pikturohet. Vetëm se, për fat të keq, pikërisht nga kjo pikturë nuk mund të gjykohen hollësitë e veshjes dhe të ndenjëses; ngjyrat e pastelit nuk janë të përshtatshme për paraqitje të tilla.“ „Po“, tha K., „është e çuditshme që është pikturuar me ngjyra pasteli.“ „Kështu e dëshiroi gjykatësi“, tha piktori, „është për një zonjë.“ Pamja e pikturës dukej se i kishte ngjallur dëshirë për punë; përveshi mëngët e këmishës, mori disa shkopinj në dorë, dhe K. pa si nën majat që dridheshin të shkopinjve, menjëherë pranë kokës së gjykatësit, formohej një hije e kuqërremtë, që shuhej me rreze drejt skajit të pikturës. Pak nga pak kjo lojë e hijes e rrethoi kokën si një zbukurim ose si një dekoratë e lartë. Por rreth figurës së Drejtësisë mbeti dritë, përveç një nuance të padukshme; në këtë dritë figura dukej sikur dilte veçanërisht përpara; mezi i kujtonte më perëndeshën e Drejtësisë, por as atë të Fitores; tani dukej më shumë krejtësisht si perëndesha e Gjuetisë. Puna e piktorit e tërhoqi K.-në më shumë nga ç'donte; por më në fund e qortoi veten që ishte këtu prej kaq kohësh dhe në thelb s'kishte ndërmarrë ende asgjë për çështjen e vet. „Si quhet ky gjykatës?“ pyeti papritur. „Këtë nuk më lejohet ta them“, u përgjigj piktori; ishte përkulur thellë mbi

pikturë dhe e linte qartë pas dore mysafirin e tij, të cilin në fillim e kishte pritur me kaq vëmendje. K. e mori këtë si tekë dhe u zemërua, sepse kështu humbte kohë. „Ju me siguri jeni njeri i besuar i gjykatës?“ pyeti ai. Menjëherë piktori i la shkopinjtë mënjanë, u drejtua, fërkoi duart dhe e vështroi K.-në duke buzëqeshur. „Nxirreni gjithmonë menjëherë të vërtetën“, tha ai, „ju doni të mësoni diçka për gjykatën, siç shkruan edhe në letrën tuaj të rekomandimit, dhe në fillim folët për pikturat e mia, për të më fituar. Por unë nuk mërzitem për këtë; ju s'mund ta dinit që me mua kjo s'vlen. Oh, ju lutem!“ tha ai, duke e zmbrapsur prerë, kur K. deshi të kundërshtonte diçka. Dhe vazhdoi pastaj: „Për më tepër, me vërejtjen tuaj keni plotësisht të drejtë: unë jam njeri i besuar i gjykatës.“ Bëri një pushim, sikur donte t'i linte K.-së kohë të pajtohej me këtë fakt. Tani u dëgjuan sërish vajzat pas derës. Ndoshta po shtyheshin rreth vrimës së çelësit; ndoshta mund të shihje në dhomë edhe nëpër të çarat. K. nuk kërkoi ndjesë në asnjë mënyrë, sepse nuk donte ta shpërqendronte piktorin; por nuk donte as që piktori ta ngrinte veten tepër lart dhe kështu, në njëfarë mënyre, të bëhej i paarritshëm; prandaj pyeti: „Është ky një post i njohur publikisht?“ „Jo“, tha piktori shkurt, sikur kjo t'ia kishte prerë fjalën më tej. Por K. nuk donte ta linte të heshtte dhe tha: „Hë, shpesh poste të tilla të panjohura kanë më shumë ndikim se ato të njohurat.“ „Pikërisht ky është rasti im“, tha piktori dhe pohoi me kokë me ballin të rrudhur. „Dje fola me fabrikantin për rastin tuaj; më pyeti nëse nuk doja t'ju ndihmoja; iu përgjigja: ‚Le të vijë njëherë njeriu te unë‘, dhe tani gëzohem që ju shoh këtu kaq shpejt. Me sa duket, çështja ju prek shumë, gjë për të cilën natyrisht nuk çuditem aspak. Nuk doni ndoshta, para së gjithash, ta hiqni pallton?“ Megjithëse K. kishte ndër mend të rrinte këtu vetëm fare pak, kjo ftesë e piktorit i erdhi shumë mirë. Ajri në dhomë i ishte bërë pak nga pak mbytës; disa herë kishte vështruar i habitur një sobë të vogël hekuri në qoshe, që pa dyshim nuk ishte ndezur; vapa në dhomë ishte e

pashpjegueshme. Ndërsa hiqte pallton e dimrit dhe zbërthente edhe xhaketën, piktori tha, duke kërkuar ndjesë: „Mua më duhet ngrohtësia. Është shumë rehat këtu, apo jo? Dhoma në këtë drejtim është shumë mirë e vendosur." K. nuk tha asgjë për këtë, por në të vërtetë nuk ishte ngrohtësia ajo që i shkaktonte siklet, por më tepër ajri i rëndë, që gati ta pengonte frymëmarrjen; dhoma me siguri nuk ishte ajrosur prej kohësh. Ky siklet për K.-në u shtua edhe më nga fakti që piktori iu lut të ulej mbi shtrat, ndërsa ai vetë u ul në karrigen e vetme të dhomës, para kavaletit. Përveç kësaj, piktori dukej se e keqkuptonte pse K. rrinte vetëm në buzë të shtratit; përkundrazi, iu lut të rehatohej dhe, meqë K. ngurroi, shkoi vetë dhe e shtyu thellë midis plaçkave të shtratit e jastëkëve. Pastaj u kthye sërish te karrigia e tij dhe më në fund bëri pyetjen e parë konkrete, që e bëri K.-në t'i harronte të gjitha të tjerat. „Jeni i pafajshëm?" pyeti ai. „Po", tha K. T'i përgjigjej kësaj pyetjeje i bënte madje qejf, sidomos meqë po i përgjigjej një personi privat, pra pa asnjë përgjegjësi. Askush nuk e kishte pyetur ende kaq hapur. Për ta shijuar këtë gëzim, shtoi edhe: „Jam krejtësisht i pafajshëm." „Ashtu", tha piktori, uli kokën dhe dukej se po mendohej. Papritur e ngriti sërish kokën dhe tha: „Po të jeni i pafajshëm, atëherë çështja është shumë e thjeshtë." Shikimi i K.-së u turbullua; ky gjoja njeri i besuar i gjykatës fliste si një fëmijë që s'di asgjë. „Pafajësia ime nuk e thjeshton çështjen", tha K. Me gjithë të gjitha, iu desh të buzëqeshte, dhe tundi kokën ngadalë. „Gjithçka varet nga shumë hollësi, në të cilat gjykata humbet. Por në fund, nga diku ku në fillim s'ka pasur fare asgjë, nxjerr një faj të madh." „Po, po, sigurisht", tha piktori, sikur K. t'ia prishte pa nevojë rrjedhën e mendimeve. „Por ju jeni i pafajshëm, apo jo?" „Hë, po", tha K. „Kjo është gjëja kryesore", tha piktori. Me kundërargumente nuk mund të ndikohej; vetëm se, me gjithë vendosmërinë e tij, nuk ishte e qartë nëse fliste kështu nga bindja apo vetëm nga mospërfillja. K. donte ta sqaronte këtë në fillim dhe prandaj tha: „Ju me siguri e njihni gjykatën shumë

më mirë se unë; unë nuk di shumë më tepër nga ç'kam dëgjuar për të, sigurisht nga njerëz krejt të ndryshëm. Por për këtë të gjithë ishin dakord: që akuzat nuk ngrihen me mendjelehtësi dhe që gjykata, kur akuzon njëherë, është e bindur fort për fajin e të akuzuarit dhe vetëm me vështirësi mund të largohet nga kjo bindje.“ „Me vështirësi?“ pyeti piktori dhe hodhi një dorë lart. „Kurrë nuk mund ta largosh gjykatën nga kjo. Po t'i pikturoj këtu të gjithë gjykatësit pranë njëri-tjetrit në një pëlhurë dhe ju të mbroheni para kësaj pëlhure, do të keni më shumë sukses se para gjykatës së vërtetë.“ „Po“, tha K. me vete dhe harroi se kishte dashur vetëm ta zbulonte piktorin.

Përsëri një vajzë nisi të pyeste pas derës: „Titoreli, s'do të ikë vallë shpejt?“ „Heshtni!“ thirri piktori drejt derës. „A s'e shihni që kam një bisedë me zotërinë?“ Por vajza nuk u kënaq me kaq, por pyeti: „Do ta pikturosh?“ Dhe kur piktori nuk u përgjigj, tha edhe: „Të lutem, mos e pikturo një njeri kaq të shëmtuar.“ Pasoi një rrëmujë thirrjesh miratuese të pakuptueshme. Piktori u hodh te dera, e hapi sa një të çarë — u panë duart e bashkuara të vajzave, të zgjatura përpara si në lutje — dhe tha: „Po të mos heshtni, do t'ju hedh të gjitha poshtë shkallëve. Uluni këtu në shkallë dhe rrini urtë.“ Me sa duket, nuk iu bindën menjëherë, kështu që iu desh të komandonte: „Ulur në shkallë!“ Vetëm atëherë u bë qetësi.

— Më falni, — tha piktori, kur u kthye sërish te K. K. mezi ishte kthyer nga dera; ia kishte lënë krejtësisht piktorit nëse dhe si do ta mbronte. As tani nuk bëri pothuajse asnjë lëvizje, kur piktori u përkul drejt tij dhe, që të mos e dëgjonin jashtë, i pëshpëriti në vesh: — Edhe këto vajza i përkasin gjykatës. — Si? — pyeti K., e shmangu kokën mënjanë dhe e vështroi piktorin. Por ky u ul sërish në karrigen e tij dhe tha, gjysmë me shaka, gjysmë si shpjegim: — Gjithçka i përket gjykatës. — Këtë s'e kam vënë re ende, — tha K. shkurt; vërejtja e përgjithshme e piktorit i hoqi çdo gjë shqetësuese aludimit për vajzat. Megjithatë, K.

vështroi për pak kohë nga dera, pas së cilës vajzat rrinin tani ulur të qeta në shkallë. Vetëm njëra kishte futur një fije kashte nëpër një të çarë midis trarëve dhe e lëvizte ngadalë lart e poshtë.

— Me sa duket, ende s'keni një pamje të përgjithshme të gjykatës, — tha piktori; i kishte shtrirë këmbët shumë larg njëra nga tjetra dhe trokiste me majat e gishtave në dysheme. — Por meqë jeni i pafajshëm, as nuk do t'ju duhet. Unë vetëm do t'ju nxjerr. — Si do ta bëni këtë? — pyeti K. — Meqë pak më parë thatë vetë që gjykata është krejtësisht e paarritshme për argumentet. — E paarritshme vetëm për argumentet që parashtrohen para gjykatës, — tha piktori dhe ngriti gishtin tregues, sikur K. të mos kishte vënë re një dallim të hollë. — Por ndryshe qëndron puna me atë që provon njeriu në këtë drejtim prapa gjykatës publike, pra në dhomat e këshillimit, në korridore ose, për shembull, edhe këtu në studio. — Ajo që thoshte tani piktori nuk iu duk më K.-së kaq e pabesueshme; përkundrazi, përputhej shumë me atë që K. kishte dëgjuar edhe nga njerëz të tjerë. Po, ishte madje shumë shpresëdhënëse. Po të mund të drejtohej gjykatësi vërtet kaq lehtë me anë të lidhjeve personale, siç e kishte paraqitur avokati, atëherë lidhjet e piktorit me gjykatësit mendjemëdhenj ishin veçanërisht të rëndësishme dhe sidoqoftë aspak për t'u nënvlerësuar. Atëherë piktori përshtatej shumë mirë në rrethin e ndihmësve që K. po mblidhte pak nga pak rreth vetes. Në bankë ia kishin lavdëruar njëherë talentin organizativ; këtu, ku ishte krejtësisht i mbështetur te vetja, kishte rast të mirë ta provonte deri në skaj. Piktori vëzhgoi efektin që shpjegimi i tij i kishte bërë K.-së dhe pastaj tha me njëfarë druajtjeje: — Nuk ju bie në sy që flas gati si jurist? Shoqërimi i pandërprerë me zotërinjtë e gjykatës më ndikon kështu. Natyrisht, kam shumë fitim prej tij, por vrulli artistik humbet në pjesën më të madhe. — Si u lidhët, pra, për herë të parë me gjykatësit? — pyeti K.; donte së pari të fitonte besimin e piktorit, para se ta merrte drejtpërdrejt në shërbim të vet. — Ishte shumë e thjeshtë, — tha piktori, — këtë lidhje e

kam trashëguar. Edhe babai im ishte piktor i gjykatës. Është një post që trashëgohet gjithmonë. Njerëz të rinj nuk vlejnë për të. Sepse për pikturimin e gradave të ndryshme të nëpunësve janë vendosur rregulla kaq të ndryshme, të shumëfishta dhe, mbi të gjitha, të fshehta, sa nuk dihen fare jashtë disa familjeve të caktuara. Atje në sirtar, për shembull, kam shënimet e babait tim, që s'ia tregoj askujt. Por vetëm kush i njeh është i aftë të pikturojë gjykatës. Megjithatë, edhe sikur t'i humbisja, do të më mbeteshin edhe kaq shumë rregulla që i mbaj vetëm në kokë, sa askush s'do të mund të ma kontestonte postin. Çdo gjykatës do të pikturohet ashtu siç janë pikturuar gjykatësit e mëdhenj të lashtë, dhe këtë mund ta bëj vetëm unë. — Kjo është për t'u pasur zili, — tha K., që mendonte për pozitën e tij në bankë. — Pozita juaj, pra, është e palëkundshme? — Po, e palëkundshme, — tha piktori dhe ngriti krenar supet. — Prandaj mund të guxoj edhe t'i ndihmoj herë pas here ndonjë njeriu të varfër që ka një proces. — Dhe si e bëni këtë? — pyeti K., sikur të mos ishte ai që burri sapo e kishte quajtur njeri të varfër. Por piktori nuk e la veten të shpërqendrohej, por tha: — Në rastin tuaj, për shembull, meqë jeni krejtësisht i pafajshëm, do të ndërmarr këtë që vijon. — Përmendja e përsëritur e pafajësisë së tij po i bëhej tashmë e bezdisshme K.-së. Ndonjëherë i dukej sikur piktori, me vërejtje të tilla, e bënte përfundimin e mirë të procesit kusht për ndihmën e tij, e cila kështu, natyrisht, shembej vetvetiu. Por, me gjithë këto dyshime, K. e mposhti veten dhe nuk e ndërpreu piktorin. Nga ndihma e piktorit nuk donte të hiqte dorë, për këtë ishte i vendosur; edhe kjo ndihmë nuk i dukej aspak më e dyshimtë se ajo e avokatit. K. madje e parapëlqente shumë më tepër se atë, sepse i ofrohej më pa të keq dhe më hapur.

Piktori e kishte afruar karrigen më pranë shtratit dhe vazhdoi me zë të ulët: „Harrova t'ju pyes në fillim se ç'lloj çlirimi dëshironi. Ka tri mundësi: shfajësimi i vërtetë, shfajësimi i dukshëm dhe zvarritja. Shfajësimi i vërtetë është, natyrisht, më i miri,

vetëm se unë nuk kam as ndikimin më të vogël mbi këtë lloj zgjidhjeje. Sipas mendimit tim, nuk ka fare ndonjë person të vetëm që të kishte ndikim mbi shfajësimin e vërtetë. Këtu me siguri vendos vetëm pafajësia e të akuzuarit. Meqë jeni i pafajshëm, do të ishte vërtet e mundur të mbështeteshit vetëm te pafajësia juaj. Por atëherë s'keni nevojë as për mua, as për ndonjë ndihmë tjetër."

Kjo paraqitje e rregullt e shtangu K.-në në fillim, por pastaj ai tha, po aq me zë të ulët sa piktori: „Besoj se kundërshtoni veten." „Si kështu?" pyeti piktori me durim dhe u mbështet prapa duke buzëqeshur. Kjo buzëqeshje i zgjoi K.-së ndjesinë sikur tani po merrej të zbulonte kundërthënie jo në fjalët e piktorit, por në vetë procedurën gjyqësore. Megjithatë, nuk u tërhoq dhe tha: „Më parë bëtë vërejtjen se gjykata është e paarritshme për argumentet; më vonë këtë e kufizuat te gjykata publike, dhe tani thoni madje se i pafajshmi nuk ka nevojë për ndihmë para gjykatës. Këtu qëndron tashmë një kundërthënie. Por përveç kësaj, më parë thatë se gjykatësit mund të ndikohen personalisht, kurse tani mohoni se shfajësimi i vërtetë, siç e quani ju, mund të arrihet ndonjëherë me ndikim personal. Këtu qëndron kundërthënia e dytë." „Këto kundërthënie sqarohen lehtë", tha piktori. „Këtu bëhet fjalë për dy gjëra të ndryshme, për atë që thuhet në ligj dhe për atë që kam provuar unë personalisht; këto nuk duhet t'i ngatërroni. Në ligj — sigurisht, unë nuk e kam lexuar — thuhet natyrisht, nga njëra anë, se i pafajshmi shfajësohet, por nga ana tjetër aty nuk thuhet se gjykatësit mund të ndikohen. Por unë kam provuar pikërisht të kundërtën e kësaj. Nuk di asnjë shfajësim të vërtetë, por di shumë ndikime. Natyrisht, është e mundur që në të gjitha rastet që njoh unë të mos ketë pasur pafajësi. Por a nuk është kjo e pagjasë? Në kaq shumë raste, asnjë pafajësi të vetme? Që fëmijë e dëgjoja me vëmendje babain kur tregonte në shtëpi për procese; edhe gjykatësit që vinin në studion e tij tregonin për gjykatën; në rrethet tona, në

përgjithësi, s'flitet për gjë tjetër; sapo mora mundësinë të shkoja vetë në gjykatë, e shfrytëzova gjithmonë; kam dëgjuar procese të panumërta në faza të rëndësishme dhe i kam ndjekur me aq sa janë të dukshme, dhe — duhet ta pranoj — nuk kam parë asnjë shfajësim të vetëm të vërtetë." „Asnjë shfajësim, pra", tha K., sikur t'i fliste vetes dhe shpresave të tij. „Por kjo e vërteton mendimin që kam tashmë për gjykatën. Edhe nga kjo anë, pra, është e kotë. Një xhelat i vetëm mund ta zëvendësonte gjithë gjykatën." „Nuk duhet të përgjithësoni", tha piktori i pakënaqur, „unë fola vetëm për përvojat e mia." „Kjo mjafton, pra", tha K., „apo keni dëgjuar për shfajësime nga kohët e mëparshme?" „Shfajësime të tilla", u përgjigj piktori, „thuhet, sigurisht, se ka pasur. Vetëm se është shumë e vështirë ta vërtetosh. Vendimet përfundimtare të gjykatës nuk botohen; nuk janë të arritshme as për gjykatësit; për rrjedhojë, për rastet e vjetra gjyqësore janë ruajtur vetëm legjenda. Këto përmbajnë, sigurisht, madje në shumicën e tyre, shfajësime të vërteta; mund t'u besosh, por nuk mund të vërtetohen. Megjithatë, nuk duhen lënë krejt pas dore; njëfarë të vërtete përmbajnë me siguri; edhe janë shumë të bukura; unë vetë kam pikturuar disa piktura që e kanë përmbajtjen nga legjenda të tilla." „Legjendat e thjeshta nuk ma ndryshojnë mendimin", tha K., „me siguri nuk mund të mbështetesh as para gjykatës te këto legjenda?" Piktori qeshi. „Jo, kjo nuk bëhet", tha ai. „Atëherë është e kotë të flasim për to", tha K.; tani për tani donte t'i pranonte të gjitha mendimet e piktorit, edhe sikur t'i quante të pagjasë dhe t'u kundërviheshin raporteve të tjera. Tani nuk kishte kohë ta shqyrtonte nëse ishte e vërtetë gjithçka që thoshte piktori, e aq më pak ta kundërshtonte; ishte arritur tashmë maksimumi, po ta bindte piktorin ta ndihmonte në ndonjë mënyrë, qoftë edhe jo vendimtare. Prandaj tha: „Le ta lëmë, pra, mënjanë shfajësimin e vërtetë; por ju përmendët edhe dy mundësi të tjera." „Shfajësimin e dukshëm dhe zvarritjen. Vetëm për to mund të bëhet fjalë", tha piktori. „Por, para se të flasim për to,

nuk doni ta hiqni xhaketën? Me siguri keni vapë.“ „Po“, tha K., që deri atëherë s'i kishte kushtuar vëmendje asgjëje tjetër veç shpjegimeve të piktorit, por të cilit tani, që ia kujtuan vapën, i shpërtheu djersë e madhe në ballë. „Është gati e padurueshme.“ Piktori pohoi me kokë, sikur ta kuptonte shumë mirë sikletin e K.-së. „A s'mund të hapej dritarja?“ pyeti K. „Jo“, tha piktori. „Është vetëm një xham i vendosur fiks; nuk mund të hapet.“ Tani K. e kuptoi se gjatë gjithë kohës kishte shpresuar që papritur piktori ose ai vetë të shkonte te dritarja dhe ta hapte me vrull. Ishte gati të thithte me gojë hapur edhe mjegullën. Ndjesia se këtu ishte krejtësisht i mbyllur nga ajri i shkaktonte marramendje. I ra lehtë me dorë dyshekut me pupla pranë tij dhe tha me zë të dobët: „Kjo është e parehatshme dhe e pashëndetshme.“ „Oh, jo“, tha piktori në mbrojtje të dritares së tij. „Meqë nuk mund të hapet, ngrohtësia këtu, megjithëse është vetëm një xham i thjeshtë, mbahet më mirë se me një dritare të dyfishtë. Por po të dua të ajros, gjë që nuk është shumë e nevojshme, meqë ajri hyn kudo nëpër të çarat e trarëve, mund të hap njërën nga dyert e mia, ose edhe të dyja.“ K., pak i ngushëlluar nga ky shpjegim, vështroi përreth për të gjetur derën e dytë. Piktori e vuri re këtë dhe tha: „Është pas jush; m'u desh ta zë me shtratin.“ Vetëm tani K. e pa derën e vogël në mur. „Këtu gjithçka është shumë e vogël për një studio“, tha piktori, sikur të donte t'i paraprinte ndonjë qortimi të K.-së. „M'u desh të rregullohesha si të mundja. Shtrati para derës, natyrisht, është në një vend shumë të keq. Gjykatësi, për shembull, që po pikturoj tani, vjen gjithmonë nga dera pranë shtratit, dhe i kam dhënë edhe një çelës të kësaj dere, që të më presë këtu në studio edhe kur nuk jam në shtëpi. Por zakonisht vjen herët në mëngjes, ndërsa unë ende fle. Natyrisht, më shkul gjithmonë nga gjumi më i thellë, kur hapet dera pranë shtratit. Do ta humbnit çdo nderim për gjykatësit, po t'i dëgjonit mallkimet me të cilat e pres kur kapërcen në mëngjes mbi shtratin tim. Sigurisht, mund t'ia merrja çelësin, por kështu do të bëhej vetëm

më keq. Këtu të gjitha dyert mund t'i shqitësh nga menteshat me përpjekjen më të vogël.“ Gjatë gjithë këtij fjalimi, K. mendonte nëse duhej ta hiqte xhaketën; por më në fund e kuptoi se, po të mos e bënte, nuk ishte në gjendje të rrinte më gjatë këtu; prandaj e hoqi xhaketën, por e vuri mbi gjunjë, që ta vishte sërish sapo të mbaronte biseda. Sapo e hoqi xhaketën, njëra nga vajzat thirri: „E hoqi xhaketën!“ dhe u dëgjua si u shtynë të gjitha drejt të çarave, për ta parë vetë shfaqjen. „Vajzat besojnë“, tha piktori, „se do t'ju pikturoj dhe se prandaj po zhvisheni.“ „Ashtu“, tha K., fare pak i zbavitur, sepse nuk ndihej shumë më mirë se më parë, megjithëse tani rrinte me mëngë këmishe. Gati i vrenjtur pyeti: „Si i quajtët dy mundësitë e tjera?“ I kishte harruar sërish shprehjet. „Shfajësimi i dukshëm dhe zvarritja“, tha piktori. „Varet nga ju cilën do të zgjidhni. Të dyja mund të arrihen me ndihmën time, natyrisht jo pa mundim; dallimi në këtë drejtim është se shfajësimi i dukshëm kërkon një përpjekje të përqendruar e të përkohshme, kurse zvarritja një përpjekje shumë më të vogël, por të vazhdueshme. Së pari, pra, shfajësimi i dukshëm. Po ta dëshironit këtë, shkruaj në një fletë letre një vërtetim të pafajësisë suaj. Teksti për një vërtetim të tillë më është lënë nga babai im dhe është krejtësisht i pakundërshtueshëm. Me këtë vërtetim bëj pastaj një xhiro te gjykatësit që njoh. Fillojmë, le të themi, kështu: gjykatësit që po pikturoj tani, sonte, kur të vijë për seancë, ia paraqes vërtetimin. Ia paraqes vërtetimin, i shpjegoj se jeni i pafajshëm dhe dal garant për pafajësinë tuaj. Por kjo nuk është një garanci vetëm e jashtme, por një garanci vërtet detyruese.“ Në shikimet e piktorit kishte si një qortim, që K. donte t'i vinte mbi supe barrën e një garancie të tillë. „Kjo do të ishte vërtet shumë e sjellshme“, tha K. „Dhe gjykatësi do t'ju besonte dhe megjithatë nuk do të më shfajësonte vërtet?“ „Siç e thashë“, u përgjigj piktori. „Për më tepër, nuk është aspak e sigurt që çdokush do të më besonte; ndonjë gjykatës, për shembull, do të kërkojë t'ju çoj vetë tek ai. Atëherë do t'ju duhej,

pra, të vinit njëherë me mua. Sigurisht, në një rast të tillë çështja është gjysmë e fituar, sidomos meqë, natyrisht, do t'ju udhëzoja saktë më parë si duhet të silleni me gjykatësin në fjalë. Më keq është me gjykatësit që — edhe kjo do të ndodhë — më zbrapsin që në fillim. Nga këta, ndonëse me siguri nuk do të kursej përpjekjet e shumta, duhet të heqim dorë; por kjo na lejohet, sepse gjykatësit e veçantë këtu nuk mund të jenë vendimtarë. Kur të kem pastaj në këtë vërtetim një numër të mjaftueshëm nënshkrimesh gjykatësish, shkoj me këtë vërtetim te gjykatësi që po e drejton tani procesin tuaj. Ndoshta kam edhe nënshkrimin e tij; atëherë gjithçka zhvillohet edhe pak më shpejt se zakonisht. Në përgjithësi, atëherë nuk ka më shumë pengesa; atëherë për të akuzuarin është koha e besimit më të madh. Është e çuditshme, por e vërtetë: njerëzit në këtë kohë janë më plot besim se pas shfajësimit. Tani nuk nevojitet më ndonjë mundim i veçantë. Gjykatësi, me vërtetimin, ka garancinë e një numri gjykatësish, mund t'ju shfajësojë pa merak, dhe, sigurisht, pasi të kryhen formalitete të ndryshme, pa dyshim do ta bëjë për hatrin tim dhe të të njohurve të tjerë. Kurse ju dilni nga gjykata dhe jeni i lirë."
„Atëherë jam, pra, i lirë", tha K. duke ngurruar. „Po", tha piktori, „por vetëm në dukje i lirë, ose, më mirë të them, përkohësisht i lirë. Sepse gjykatësit më të ulët, ndër të cilët janë të njohurit e mi, nuk kanë të drejtë të shfajësojnë përfundimisht; këtë të drejtë e ka vetëm gjykata më e lartë, krejtësisht e paarritshme për ju, për mua dhe për të gjithë ne. Si duket atje, nuk e dimë, dhe, kalimthi qoftë thënë, as nuk duam ta dimë. Të drejtën e madhe për të çliruar nga akuza, pra, gjykatësit tanë nuk e kanë; por kanë të drejtën ta shkëputin nga akuza. Domethënë, po të shfajësoheni në këtë mënyrë, për çastin jeni nxjerrë jashtë akuzës, por ajo vazhdon të qëndrojë pezull mbi ju dhe, sapo të vijë urdhri më i lartë, mund të hyjë menjëherë në fuqi. Meqë jam në lidhje kaq të mirë me gjykatën, mund t'ju them edhe si shfaqet, në rregulloret për kancelaritë e gjykatës, dallimi midis shfajësimit të

vërtetë dhe atij të dukshëm, krejt nga jashtë. Në një shfajësim të vërtetë, dosjet e procesit duhet të arkivohen plotësisht; zhduken krejtësisht nga procedura; jo vetëm akuza, por edhe procesi, madje edhe shfajësimi asgjësohen; gjithçka asgjësohet. Ndryshe me shfajësimin e dukshëm. Me dosjen nuk ka ndodhur asnjë ndryshim tjetër, veç se është pasuruar me vërtetimin e pafajësisë, me shfajësimin dhe me arsyetimin e shfajësimit. Përndryshe, ajo mbetet në procedurë; siç e kërkon qarkullimi i pandërprerë i kancelarive të gjykatës, u kalohet gjykatave më të larta, kthehet te më të ulëtat dhe kështu lëkundet lart e poshtë me luhatje më të mëdha e më të vogla, me ndalesa më të mëdha e më të vogla. Këto rrugë nuk mund t'i parashikojë njeri. Parë nga jashtë, ndonjëherë mund të duket sikur gjithçka është harruar prej kohësh, dosja ka humbur dhe shfajësimi është i plotë. Një i iniciuar nuk do ta besojë këtë. Asnjë dosje nuk humbet; në gjykatë s'ka harresë. Një ditë — askush nuk e pret — ndonjë gjykatës e merr dosjen në dorë me vëmendje, e kupton se në këtë rast akuza është ende e gjallë dhe urdhëron arrestimin e menjëhershëm. Këtu supozova se midis shfajësimit të dukshëm dhe arrestimit të ri kalon një kohë e gjatë; kjo është e mundur dhe di raste të tilla; por është po aq e mundur që i shfajësuari të kthehet nga gjykata në shtëpi dhe atje ta presin tashmë të ngarkuarit për ta arrestuar sërish. Atëherë, natyrisht, jeta e lirë ka mbaruar.“ „Dhe procesi fillon nga e para?“ pyeti K. gati pa e besuar. „Sigurisht“, tha piktori, „procesi fillon nga e para, por ekziston përsëri mundësia, ashtu si më parë, të arrihet një shfajësim i dukshëm. Duhen mbledhur përsëri të gjitha forcat dhe nuk duhet dorëzuar.“ Këtë të fundit piktori e tha ndoshta nën përshtypjen që i bëri K., i cili ishte kërrusur pak. „Po a nuk është“, pyeti K., sikur të donte t'u paraprinte tani ndonjë zbulimi të piktorit, „arritja e një shfajësimi të dytë më e vështirë se e të parit?“ „Në këtë drejtim“, u përgjigj piktori, „nuk mund të thuhet asgjë e sigurt. Ndoshta mendoni se gjykatësit ndikohen nga arrestimi i dytë në gjykimin e tyre

në dëm të të akuzuarit? Nuk është kështu. Gjykatësit e kanë parashikuar këtë arrestim që në shfajësim. Kjo rrethanë, pra, mezi ndikon. Por, për arsye të tjera të panumërta, mund të kenë ndryshuar humori i gjykatësve, si edhe gjykimi i tyre juridik për rastin, dhe prandaj përpjekjet për shfajësimin e dytë duhet t'u përshtaten rrethanave të ndryshuara dhe, në përgjithësi, duhet të jenë po aq të fuqishme sa ato para shfajësimit të parë." „Por edhe ky shfajësim i dytë nuk është përfundimtar", tha K. dhe ktheu kokën mënjanë me mospranim. „Natyrisht që jo", tha piktori, „shfajësimit të dytë i pason arrestimi i tretë, shfajësimit të tretë arrestimi i katërt, e kështu me radhë. Kjo qëndron tashmë në vetë konceptin e shfajësimit të dukshëm." K. heshti. „Shfajësimi i dukshëm, me sa duket, nuk ju duket i dobishëm", tha piktori, „ndoshta zvarritja ju përshtatet më mirë. T'jua shpjegoj natyrën e zvarritjes?" K. pohoi me kokë. Piktori ishte mbështetur prapa gjerë-gjerë në karrigen e tij; këmisha e natës ishte hapur shumë; kishte futur një dorë nën të, me të cilën lëmonte gjoksin dhe brinjët. „Zvarritja", tha piktori dhe vështroi për një çast përpara, sikur të kërkonte një shpjegim krejtësisht të saktë, „zvarritja qëndron në atë që procesi mbahet vazhdimisht në fazën më të ulët të procesit. Për ta arritur këtë, është e nevojshme që i akuzuari dhe ndihmësi, por sidomos ndihmësi, të mbeten në kontakt personal të pandërprerë me gjykatën. E përsëris: për këtë nuk nevojitet një harxhim i tillë forcash si për arritjen e një shfajësimi të dukshëm, por nevojitet një vëmendje shumë më e madhe. Procesin nuk duhet ta humbasësh nga sytë; duhet të shkosh te gjykatësi në fjalë në intervale të rregullta dhe, përveç kësaj, në raste të veçanta, dhe të përpiqesh ta mbash të mirë me çdo mënyrë; po të mos e njohësh personalisht gjykatësin, duhet ta bësh të ndikohet nga gjykatës të njohur, pa hequr dorë, pra, për këtë nga bisedat e drejtpërdrejta. Po të mos lësh pas dore asgjë në këtë drejtim, mund ta supozosh me siguri të mjaftueshme se procesi nuk del përtej fazës së tij të parë. Procesi, sigurisht,

nuk mbaron, por i akuzuari është gati po aq i siguruar nga një dënim sa sikur të ishte i lirë. Përballë shfajësimit të dukshëm, zvarritja ka përparësinë se e ardhmja e të akuzuarit është më pak e pasigurt; ai ruhet nga tmerri i arrestimeve të papritura dhe nuk ka frikë se do t'i duhet të marrë përsipër, ndoshta pikërisht në kohët kur rrethanat e tjera të tij janë më pak të favorshme për këtë, mundimet dhe tronditjet që lidhen me arritjen e shfajësimit të dukshëm. Sigurisht, edhe zvarritja ka për të akuzuarin disa të meta, që nuk duhen nënvlerësuar. Këtu nuk kam parasysh që i akuzuari nuk është kurrë i lirë; ai nuk është i lirë në kuptimin e vërtetë as me shfajësimin e dukshëm. Është një e metë tjetër. Procesi nuk mund të qëndrojë në vend pa pasur të paktën arsye në dukje për këtë. Prandaj në proces duhet të ndodhë diçka nga jashtë. Duhen marrë, pra, herë pas here masa të ndryshme, i akuzuari duhet marrë në pyetje, duhet të bëhen hetime e kështu me radhë. Procesi duhet rrotulluar vazhdimisht në rrethin e vogël ku është kufizuar artificialisht. Kjo natyrisht sjell disa bezdi për të akuzuarin, të cilat megjithatë nuk duhet t'i përfytyroni tepër të këqija. Gjithçka, pra, është vetëm e jashtme; marrjet në pyetje, për shembull, janë vetëm fare të shkurtra; po të mos kesh ndonjëherë kohë ose qejf të shkosh, mund të justifikohesh; te disa gjykatës mund t'i caktosh madje bashkë masat për një kohë të gjatë përpara; në thelb, bëhet fjalë vetëm që, meqë je i akuzuar, të paraqitesh herë pas here te gjykatësi yt.“ Që gjatë fjalëve të fundit, K. e kishte vënë xhaketën mbi krah dhe ishte ngritur. „U ngrit tashmë!“ u thirr menjëherë jashtë derës. „Doni të ikni tashmë?“ pyeti piktori, që ishte ngritur edhe ai. „Me siguri është ajri që ju përzë që këtej. Më vjen shumë keq. Do të kisha edhe shumë gjëra për t'ju thënë. M'u desh të isha fare i shkurtër. Por shpresoj se isha i kuptueshëm.“ „Oh, po“, tha K., të cilit i dhembte koka nga mundimi me të cilin e kishte detyruar veten të dëgjonte. Me gjithë këtë pohim, piktori i tha të gjitha edhe një herë përmbledhtas, sikur të donte t'i jepte K.-së një

ngushëllim për rrugën e shtëpisë: „Të dyja metodat kanë të përbashkët që e pengojnë dënimin e të akuzuarit.“ „Por e pengojnë edhe shfajësimin e vërtetë“, tha K. me zë të ulët, sikur t'i vinte turp që e kishte kuptuar. „E kapët thelbin e çështjes“, tha piktori shpejt. K. vuri dorën mbi pallton e dimrit, por nuk mundi të vendoste as ta vishte xhaketën. Më mirë do t'i kishte paketuar të gjitha dhe do të kishte vrapuar me to në ajër të pastër. As vajzat nuk mund ta bindnin të vishej, megjithëse ato, para kohe, po i thërrisnin njëra-tjetrës se po vishej. Piktorit i interesonte ta interpretonte disi humorin e K.-së, prandaj tha: „Me sa duket, ende s'keni vendosur për propozimet e mia. E miratoj këtë. Madje do t'ju kisha këshilluar të mos vendosnit menjëherë. Përparësitë dhe të metat janë sa një fije floku. Duhet çmuar gjithçka me kujdes. Sigurisht, as nuk duhet humbur shumë kohë.“ „Do të kthehem shpejt“, tha K., që me një vendim të papritur veshi xhaketën, hodhi pallton mbi sup dhe nxitoi drejt derës, pas së cilës vajzat tani nisën të bërtisnin. K.-së iu duk sikur i shihte nëpër derë vajzat që bërtisnin. „Por duhet ta mbani fjalën“, tha piktori, që nuk e kishte ndjekur, „përndryshe do të vij në bankë të pyes vetë.“ „Hapeni, pra, derën“, tha K. dhe tërhoqi dorezën, të cilën vajzat, siç e kuptoi nga shtypja e kundërt, e mbanin fort nga jashtë. „Doni t'ju bezdisin vajzat?“ pyeti piktori. „Përdorni më mirë këtë dalje“, dhe tregoi derën pas shtratit. K. ishte dakord dhe u hodh sërish te shtrati. Por, në vend që ta hapte derën atje, piktori u zvarrit nën shtrat dhe pyeti nga poshtë: „Edhe vetëm një çast. Nuk doni të shihni edhe një pikturë që mund t'jua shes?“ K. nuk donte të ishte i pasjellshëm; piktori ishte marrë vërtet me të dhe kishte premtuar ta ndihmonte edhe më tej; edhe për shkak të harresës së K.-së, ende s'ishte folur fare për shpërblimin e ndihmës; prandaj K. nuk mund ta refuzonte tani dhe e la t'ia tregonte pikturën, edhe pse dridhej nga padurimi për t'u larguar nga studioja. Piktori nxori nga poshtë shtratit një grumbull pikturash pa korniza, të mbuluara aq shumë me pluhur,

sa ky, kur piktori u përpoq ta frynte nga piktura më e sipërme, i vorbulloi K.-së para syve për një kohë të gjatë, duke ia zënë frymën. „Një peizazh shqopishteje“, tha piktori dhe ia zgjati K.-së pikturën. Paraqiste dy pemë të dobëta, që qëndronin shumë larg njëra-tjetrës në barin e errët. Në sfond ishte një perëndim dielli shumëngjyrësh. „E bukur“, tha K., „e blej.“ K. ishte shprehur kaq shkurt pa e menduar, prandaj u gëzua kur piktori, në vend që të mërzitej për këtë, ngriti nga dyshemeja një pikturë të dytë. „Ja një shoqe e kësaj pikture“, tha piktori. Ndoshta ishte menduar si shoqe, por nuk vihej re as dallimi më i vogël me pikturën e parë: këtu ishin pemët, këtu bari dhe atje perëndimi i diellit. Por K.-së pak i interesonte. „Janë peizazhe të bukura“, tha ai, „i blej të dyja dhe do t'i var në zyrën time.“ „Motivi duket se ju pëlqen“, tha piktori dhe nxori një pikturë të tretë, „bie mirë që kam këtu edhe një pikturë të ngjashme.“ Por nuk ishte e ngjashme; ishte më tepër i njëjti peizazh i vjetër shqopishteje. Piktori e shfrytëzonte mirë këtë rast për të shitur piktura të vjetra. „Po marr edhe këtë“, tha K. „Sa kushtojnë të tri pikturat?“ „Për këtë do të flasim herën tjetër“, tha piktori. „Tani keni ngut, dhe ne do të mbetemi në lidhje. Për më tepër, më gëzon që ju pëlqejnë pikturat; do t'jua jap me vete të gjitha pikturat që kam këtu poshtë. Janë të gjitha peizazhe shqopishtesh; kam pikturuar shumë peizazhe shqopishtesh. Disa njerëz i refuzojnë piktura të tilla, sepse janë tepër të zymta; por të tjerë, dhe ju jeni ndër ta, e duan pikërisht të zymtën.“ Por K. tani nuk kishte kokë për përvojat profesionale të piktorit lypës. „Paketojini të gjitha pikturat“, thirri ai, duke ia prerë fjalën piktorit, „nesër vjen shërbyesi im dhe do t'i marrë.“ „S'ka nevojë“, tha piktori. „Shpresoj se do të mund t'ju gjej një hamall që do të vijë menjëherë me ju.“ Dhe më në fund u përkul mbi shtrat dhe hapi derën me çelës. „Hipni mbi shtrat pa druajtje“, tha piktori, „këtë e bën kushdo që hyn këtu.“ K. edhe pa këtë ftesë nuk do të kishte pasur ndonjë ndrojtje; madje e kishte vënë tashmë njërën këmbë në mes të dyshekut me pupla, kur

vështroi jashtë nëpër derën e hapur dhe e tërhoqi këmbën prapa. „Ç'është kjo?“ e pyeti ai piktorin. „Për çfarë habiteni?“ pyeti ky, i habitur nga ana e tij. „Janë kancelaritë e gjykatës. Nuk e dinit që këtu ka kancelari gjykate? Kancelari gjykate ka gati në çdo papafingo; pse të mungonin pikërisht këtu? Edhe studioja ime, në të vërtetë, u përket kancelarive të gjykatës, por gjykata ma ka vënë në dispozicion.“ K. nuk u tremb aq shumë që kishte gjetur edhe këtu kancelari gjykate; u tremb kryesisht nga vetja, nga padija e tij në punët e gjykatës. Si rregull themelor për sjelljen e një të akuzuari i dukej të ishte gjithmonë i përgatitur, të mos lejonte kurrë ta zinin në befasi, të mos vështronte pa dyshuar djathtas, kur majtas, pranë tij, qëndronte gjykatësi — dhe pikërisht kundër këtij rregulli themelor gabonte vazhdimisht. Para tij shtrihej një korridor i gjatë, nga i cili frynte një ajër, krahasuar me të cilin ajri në studio ishte freskues. Në të dyja anët e korridorit ishin vënë banka, krejt njësoj si në dhomën e pritjes të kancelarisë që ishte kompetente për K.-në. Dukej se ekzistonin rregulla të sakta për mobilimin e kancelarive. Për momentin, lëvizja e palëve këtu nuk ishte shumë e madhe. Një burrë rrinte atje gjysmë i shtrirë; e kishte futur fytyrën mbi bankë në krahët e tij dhe dukej sikur flinte; një tjetër qëndronte në gjysmerrësirë në fund të korridorit. Tani K. kapërceu mbi shtrat; piktori e ndoqi me pikturat. Shpejt takuan një shërbyes gjykate — K. tani i njihte të gjithë shërbyesit e gjykatës nga kopsa e artë që kishin në kostumin e tyre civil midis kopsave të zakonshme —, dhe piktori i dha urdhër ta shoqëronte K.-në me pikturat. K. më shumë lëkundej sesa ecte; shaminë e mbante të shtypur pas gojës. Ishin tashmë afër daljes, kur u turrën drejt tyre vajzat, të cilave, pra, as K. nuk u kishte shpëtuar. Me sa dukej, kishin parë se ishte hapur dera e dytë e studios dhe kishin bërë një rrugë rrotull për të hyrë nga kjo anë. „Nuk mund t'ju shoqëroj më“, thirri piktori duke qeshur, nën vërshimin e vajzave. „Mirupafshim! Dhe mos u mendoni tepër gjatë!“ K. as nuk u kthye ta shihte. Në rrugë

mori karrocën e parë që i doli përpara. Donte ta hiqte qafe shërbyesin, kopsa e artë e të cilit i vriste vazhdimisht sytë, ndonëse përndryshe me siguri nuk i binte në sy askujt. Nga zelli për të shërbyer, shërbyesi deshi të ulej edhe në ndenjësen e karrocierit, por K. e përzuri poshtë. Mesdita kishte kaluar prej kohësh, kur K. mbërriti para bankës. Me qejf do t'i kishte lënë pikturat në karrocë, por kishte frikë se mos me ndonjë rast do të detyrohej t'ia tregonte piktorit si provë. Prandaj i çoi në zyrë dhe i mbylli në sirtarin më të poshtëm të tryezës së tij, për t'i ruajtur të paktën për ditët më të afërta nga shikimet e zëvendësdrejtorit.

Kapitulli VIII — Tregtari Blok

Më në fund K. kishte vendosur megjithatë t'ia hiqte avokatit përfaqësimin. Dyshimet nëse ishte e drejtë të vepronte kështu, sigurisht, nuk mund të çrrënjoseshin, por bindja për domosdoshmërinë e kësaj mbizotëronte. Vendimi i kishte marrë K.-së shumë fuqi pune ditën kur donte të shkonte te avokati; punonte veçanërisht ngadalë, iu desh të rrinte shumë gjatë në zyrë, dhe kishte kaluar ora dhjetë kur më në fund qëndroi para derës së avokatit. Ende pa i rënë ziles, mendoi nëse nuk do të ishte më mirë ta shkarkonte avokatin me telefon ose me letër; biseda personale me siguri do të ishte shumë e sikletshme. Megjithatë, më në fund K. nuk deshi të hiqte dorë prej saj; me çdo mënyrë tjetër shkarkimi, ky do të pranohej në heshtje ose me ndonjë fjalë zyrtare, dhe K., po të mos mund të zbulonte Leni ndonjë gjë, nuk do ta mësonte kurrë si e kishte pritur avokati shkarkimin dhe ç'pasoja mund të kishte ky shkarkim për K.-në sipas mendimit, jo pa rëndësi, të avokatit. Por po të rrinte avokati përballë K.-së dhe ta zinte shkarkimi në befasi, K., edhe sikur avokati të mos linte t'i nxirrej shumë gjë, do të mund të kuptonte lehtë nga fytyra dhe nga sjellja e tij gjithçka që donte. Madje nuk përjashtohej që të bindej se do të ishte megjithatë mirë t'ia linte mbrojtjen avokatit dhe që atëherë ta tërhiqte shkarkimin.

Rënia e parë e ziles në derën e avokatit qe, si zakonisht, e kotë. „Leni mund të ishte më e shkathët“, mendoi K. Por ishte tashmë një përparësi që nuk po përzihej pala tjetër, siç bënte

zakonisht, qoftë burri me rrobë dhome, qoftë ndonjë tjetër që fillonte të bezdiste. Ndërsa K. e shtypte butonin për herë të dytë, vështroi prapa nga dera tjetër, por këtë herë edhe ajo mbeti e mbyllur. Më në fund, në dritaren e vogël të derës së avokatit u shfaqën dy sy, por nuk ishin sytë e Lenit. Dikush e hapi derën me çelës, por tani për tani u mbështet ende pas saj, thirri nga brenda banesës: „Është ai“, dhe vetëm atëherë e hapi krejt. K. ishte shtyrë pas derës, sepse dëgjonte tashmë si pas tij, në derën e banesës tjetër, çelësi rrotullohej me nxitim në bravë. Prandaj, kur më në fund dera përpara tij u hap, u sul gati me vrull në paradhomë dhe pa ende si, nëpër korridorin që kalonte midis dhomave, Leni, së cilës i ishte drejtuar thirrja paralajmëruese e atij që hapi derën, ikte me vrap me këmishë. E ndoqi me sy për pak dhe pastaj u kthye nga ai që i kishte hapur derën. Ishte një burrë i vogël e i thatë, me mjekër të plotë, që mbante një qiri në dorë. „Ju punoni këtu?“ pyeti K. „Jo“, u përgjigj burri, „unë jam i huaj këtu; avokati është vetëm përfaqësuesi im; jam këtu për një çështje gjyqësore.“ „Pa xhaketë?“ pyeti K. dhe tregoi me një lëvizje dore veshjen e mangët të burrit. „Ah, më falni“, tha burri dhe ndriçoi veten me qiri, sikur ta shihte gjendjen e vet për herë të parë. „Leni është e dashura juaj?“ pyeti K. shkurt. I kishte hapur pak këmbët dhe duart, ku mbante kapelën, i kishte gërshetuar pas shpine. Vetëm duke pasur një pallto të trashë, ndihej shumë më i epërm se i vogli i dobët. „O Zot“, tha ai dhe ngriti njërën dorë para fytyrës si për t'u mbrojtur i trembur, „jo, jo, ç'po mendoni?“ „Dukeni i besueshëm“, tha K. duke buzëqeshur, „megjithatë — ejani.“ I bëri shenjë me kapelë dhe e la të ecte përpara. „Si quheni, pra?“ pyeti K. rrugës. „Blok, tregtari Blok“, tha i vogli dhe, me këtë prezantim, u kthye nga K., por K. nuk e la të ndalej. „Ky është emri juaj i vërtetë?“ pyeti K. „Sigurisht“, qe përgjigjja, „pse dyshoni?“ „Mendova se mund të kishit arsye ta fshihnit emrin“, tha K. Ndihej aq i lirë, sa ndihesh zakonisht vetëm kur, në vend të huaj, flet me njerëz të ulët, i

mban për vete të gjitha ato që të përkasin ty dhe flet vetëm me mospërfillje për interesat e të tjerëve, duke i ngritur kështu para vetvetes, por edhe duke mundur t'i lësh të bien kur të duash. Te dera e dhomës së punës së avokatit, K. u ndal, e hapi dhe i thirri tregtarit, që kishte vazhduar i bindur përpara: „Jo kaq shpejt; bëni dritë këtu.“ K. mendoi se Leni mund të ishte fshehur këtu; e la tregtarin të kërkonte në të gjitha qoshet, por dhoma ishte bosh. Para pikturës së gjykatësit, K. e mbajti tregtarin nga tirantët prapa. „E njihni këtë?“ pyeti ai dhe tregoi lart me gishtin tregues. Tregtari ngriti qiriun, vështroi lart duke pulitur sytë dhe tha: „Është një gjykatës.“ „Një gjykatës i lartë?“ pyeti K. dhe u vendos anash para tregtarit, për të vëzhguar përshtypjen që i bënte piktura. Tregtari vështronte lart me admirim. „Është një gjykatës i lartë“, tha ai. „Nuk keni shumë njohuri“, tha K. „Ndër gjykatësit hetues të ulët, ai është më i ulëti.“ „Tani më kujtohet“, tha tregtari dhe e uli qiriun, „e kam dëgjuar edhe unë.“ „Po natyrisht“, thirri K., „harrova, pra; natyrisht që duhet ta keni dëgjuar.“ „Po pse, pse, pra?“ pyeti tregtari, ndërsa, i shtyrë me duar nga K., lëvizte drejt derës. Jashtë në korridor K. tha: „Ju e dini, pra, ku është fshehur Leni?“ „E fshehur?“ tha tregtari. „Jo, por ndoshta është në kuzhinë dhe po i gatuan avokatit një supë.“ „Pse s'ma thatë menjëherë?“ pyeti K. „Doja t'ju çoja atje, por ju më thirrët prapë“, u përgjigj tregtari, si i hutuar nga urdhrat që kundërshtonin njëri-tjetrin. „Me siguri e kujtoni veten shumë dinak“, tha K., „më çoni, pra!“ Në kuzhinë K. nuk kishte qenë kurrë; ishte çuditërisht e madhe dhe e pajisur pasurisht. Vetëm soba ishte tri herë më e madhe se sobat e zakonshme; nga pjesa tjetër nuk shiheshin hollësi, sepse kuzhina tani ndriçohej vetëm nga një llambë e vogël, që varej pranë hyrjes. Te soba qëndronte Leni, me përparëse të bardhë si gjithmonë, dhe zbrazte vezë në një tenxhere që ishte mbi një furnelë me spirt. „Mirëmbrëma, Jozef“, tha ajo me një shikim anësor. „Mirëmbrëma“, tha K. dhe tregoi me njërën dorë një karrige mënjanë, ku duhej të ulej

tregtari, gjë që ky edhe e bëri. Kurse K. shkoi fare afër pas Lenit, u përkul mbi supin e saj dhe pyeti: „Kush është ky burrë?“ Leni e përqafoi K.-në me njërën dorë, me tjetrën përzjente supën, e tërhoqi përpara drejt vetes dhe tha: „Është një njeri për të ardhur keq, një tregtar i varfër, njëfarë Bloku. Shikoje vetëm.“ Që të dy vështruan prapa. Tregtari rrinte ulur në karrigen ku e kishte drejtuar K.; e kishte fikur qiriun, drita e të cilit tani ishte e panevojshme, dhe e shtypte me gishta fitilin, që të mos bënte tym. „Ishe me këmishë“, tha K. dhe ia ktheu me dorë kokën sërish nga soba. Ajo heshti. „Është i dashuri yt?“ pyeti K. Ajo deshi të kapte tenxheren e supës, por K. ia mori të dyja duart dhe tha: „Hë, përgjigju!“ Ajo tha: „Eja në dhomën e punës, do të t'i shpjegoj të gjitha.“ „Jo“, tha K., „dua që të ma shpjegosh këtu.“ Ajo iu var në qafë dhe deshi ta puthte. Por K. e zmbrapsi dhe tha: „Nuk dua që të më puthësh tani.“ „Jozef“, tha Leni dhe e vështroi K.-në në sy me lutje, por edhe hapur, „s'do të jesh xheloz për zotin Blok.“ „Rudi“, tha ajo pastaj, duke iu kthyer tregtarit, „ndihmomë, pra; e sheh që po dyshojnë për mua; lëre qiriun.“ Mund të kishe menduar se ai s'kishte qenë i vëmendshëm, por ishte krejtësisht në dijeni. „As unë nuk e di pse duhet të ishit xheloz“, tha ai, pak i shkathët në përgjigje. „Në të vërtetë, as unë s'e di“, tha K. dhe e vështroi tregtarin duke buzëqeshur. Leni qeshi me zë të lartë, e shfrytëzoi pavëmendjen e K.-së për t'iu varur në krah dhe pëshpëriti: „Lëre tani; e sheh vetë ç'njeri është. Jam marrë pak me të, sepse është një klient i madh i avokatit, për asnjë arsye tjetër. Po ti? Do të flasësh sot me avokatin? Sot është shumë i sëmurë, por po të duash, të lajmëroj prapëseprapë. Por natën do të rrish me siguri te unë. Edhe nuk ke ardhur prej kaq kohësh te ne; edhe avokati ka pyetur për ty. Mos e lër pas dore procesin! Edhe unë kam për të të thënë disa gjëra që i kam mësuar. Por tani, së pari, hiqe pallton!“ E ndihmoi ta hiqte, ia mori kapelën, vrapoi me sendet në paradhomë për t'i varur, pastaj u kthye sërish me vrap dhe shikoi supën. „Të të lajmëroj ty së pari, apo t'i çoj atij së

pari supën?“ „Më lajmëro mua së pari“, tha K. Ishte i inatosur; fillimisht kishte pasur ndër mend ta bisedonte me hollësi me Lenin çështjen e tij, sidomos shkarkimin në fjalë, por prania e tregtarit ia kishte hequr dëshirën. Por tani e quante çështjen e tij prapëseprapë tepër të rëndësishme që ky tregtar i vogël të ndërhynte ndoshta në mënyrë vendimtare, dhe kështu e thirri sërish Lenin, që ishte tashmë në korridor. „Çoji, pra, së pari supën“, tha ai, „le të forcohet për bisedën me mua; do t'i duhet.“ „Edhe ju jeni klient i avokatit“, tha tregtari me zë të ulët nga qoshja e tij, si për të konstatuar diçka. Por nuk u prit mirë. „Ç'ju intereson juve?“ tha K., dhe Leni tha: „Do të heshtësh apo jo?“ „Atëherë do t'i çoj, pra, së pari supën“, i tha Leni K.-së dhe e derdhi supën në një pjatë. „Vetëm se ka frikë se mos e zë gjumi shpejt; pas ngrënies e zë gjumi shpejt.“ „Ato që do t'i them do ta mbajnë zgjuar“, tha K.; donte vazhdimisht të linte të kuptohej se kishte ndër mend të bisedonte diçka të rëndësishme me avokatin; donte që Leni ta pyeste se çfarë ishte, dhe vetëm atëherë ta pyeste për këshillë. Por ajo i zbatonte me përpikëri vetëm urdhrat e shprehur. Kur kaloi pranë tij me filxhanin, e shtyu me qëllim butësisht dhe pëshpëriti: „Sapo të hajë supën, të lajmëroj menjëherë, që të të kem sa më shpejt përsëri.“ „Shko, pra“, tha K., „shko.“ „Ji pak më i dashur“, tha ajo dhe u kthye te dera, me filxhanin në dorë, edhe një herë krejt nga ai.

K. e ndoqi me sy; tani ishte vendosur përfundimisht që avokati do të shkarkohej; ndoshta ishte edhe më mirë që më parë të mos mund të fliste më me Lenin për këtë; ajo mezi e kishte pamjen e duhur të gjithë kësaj, me siguri do ta kishte këshilluar të mos e bënte, ndoshta do ta kishte penguar vërtet K.-në këtë herë nga shkarkimi; ai do të kishte mbetur edhe më tej në dyshim e në shqetësim, dhe në fund, pas njëfarë kohe, do ta kishte zbatuar prapëseprapë vendimin, sepse ky vendim ishte tepër i domosdoshëm. Por sa më shpejt të zbatohej, aq më shumë dëm do të

shmangej. Për më tepër, ndoshta tregtari dinte të thoshte diçka për këtë.

K. u kthye; sapo e vuri re këtë tregtari, deshi të ngrihej menjëherë. „Rrini ulur“, tha K. dhe tërhoqi një karrige pranë tij. „Jeni klient i vjetër i avokatit?“ pyeti K. „Po“, tha tregtari, „një klient shumë i vjetër.“ „Sa vjet ju përfaqëson, pra?“ pyeti K. „Nuk e di si e keni“, tha tregtari, „në çështjet juridike të biznesit — kam një tregti drithi — avokati më përfaqëson që kur e mora tregtinë në dorë, pra rreth njëzet vjet; në procesin tim, për të cilin me siguri e keni fjalën, më përfaqëson gjithashtu që në fillim; janë tashmë më shumë se pesë vjet. Po, shumë më tepër se pesë vjet“, shtoi pastaj dhe nxori një portofol të vjetër, „këtu i kam shënuar të gjitha; po të doni, jua them datat e sakta. Është e vështirë t'i mbash mend të gjitha. Procesi im ndoshta zgjat shumë më tepër; filloi pak pas vdekjes së gruas sime, dhe kjo ka qenë më shumë se pesë vjet e gjysmë më parë.“ K. u afrua më shumë pranë tij. „Avokati merr, pra, edhe çështje juridike të zakonshme?“ pyeti ai. Ky bashkim i punëve dhe i shkencave juridike i dukej K.-së jashtëzakonisht qetësues. „Sigurisht“, tha tregtari dhe pastaj i përshpëriti K.-së: „Thuhet madje se në këto çështje është më i zoti se në të tjerat.“ Por pastaj dukej se u pendua për atë që tha; i vuri K.-së një dorë mbi sup dhe tha: „Ju lutem shumë, mos më tradhtoni.“ K. i ra në kofshë për ta qetësuar dhe tha: „Jo, unë nuk jam tradhtar.“ „Sepse ai është hakmarrës“, tha tregtari. „Kundër një klienti kaq besnik me siguri s'do të bëjë asgjë“, tha K. „Oh, po“, tha tregtari, „kur është i nxehur, nuk njeh dallime; për më tepër, unë në të vërtetë nuk jam besnik ndaj tij.“ „Si kështu?“ pyeti K. „T'jua besoj?“ pyeti tregtari me dyshim. „Mendoj se mundeni“, tha K. „Hë“, tha tregtari, „do t'jua besoj pjesërisht, por edhe ju duhet të më thoni një të fshehtë, që të mbajmë njëri-tjetrin ndaj avokatit.“ „Jeni shumë i kujdesshëm“, tha K., „por do t'ju them një të fshehtë që do t'ju qetësojë plotësisht. Ku qëndron, pra, pabesia juaj ndaj avokatit?“ „Unë kam“, tha tregtari duke ngurruar dhe

me një ton sikur rrëfente diçka të pandershme, „unë kam përveç tij edhe avokatë të tjerë.“ „Kjo s'është ndonjë gjë kaq e keqe“, tha K. pak i zhgënjyer. „Këtu po“, tha tregtari, që ende merrte frymë me vështirësi pas rrëfimit, por, nga vërejtja e K.-së, mori më shumë besim. „Nuk lejohet. Dhe aq më pak lejohet që, krahas një të ashtuquajturi avokat, të marrësh edhe avokatë rrugicash. Dhe pikërisht këtë kam bërë: përveç tij kam edhe pesë avokatë rrugicash.“ „Pesë!“ thirri K.; vetëm numri e habiti. „Pesë avokatë përveç këtij?“ Tregtari pohoi me kokë: „Tani po bisedoj edhe me një të gjashtë.“ „Po përse ju duhen kaq shumë avokatë?“ pyeti K. „Më duhen të gjithë“, tha tregtari. „Nuk doni të ma shpjegoni?“ pyeti K. „Me qejf“, tha tregtari. „Para së gjithash, unë s'dua ta humbas procesin; kjo kuptohet vetvetiu. Për rrjedhojë, nuk duhet të lë pa marrë parasysh asgjë që mund të më bëjë dobi; edhe sikur shpresa për dobi në një rast të caktuar të jetë fare e vogël, nuk duhet ta hedh poshtë. Prandaj gjithçka që kam e kam shpenzuar për procesin. Kështu, për shembull, i kam hequr tregtisë sime të gjitha paratë; më parë zyrat e tregtisë sime zinin gati një kat, sot mjafton një dhomëz në shtëpinë e pasme, ku punoj me një çirak. Këtë rënie, natyrisht, nuk e kishte shkaktuar vetëm heqja e parave, por edhe më shumë heqja e fuqisë sime të punës. Kur do të bësh diçka për procesin tënd, mund të merresh pak me gjëra të tjera.“ „Ju punoni, pra, edhe vetë në gjykatë?“ pyeti K. „Pikërisht për këtë do të doja të mësoja diçka.“ „Për këtë mund të tregoj fare pak“, tha tregtari, „në fillim e kam provuar edhe unë, por shpejt hoqa dorë. Është tepër rraskapitëse dhe nuk sjell shumë sukses. Të punosh e të bisedosh vetë atje ka dalë, të paktën për mua, krejt e pamundur. Atje vetë ndenja dhe pritja janë një mundim i madh. Ju vetë e njihni ajrin e rëndë në kancelari.“ „Po nga e dini që kam qenë atje?“ pyeti K. „Isha pikërisht në dhomën e pritjes kur kaluat ju.“ „Ç'rastësi!“ thirri K., krejt i rrëmbyer, duke e harruar krejt qesharakësinë e mëparshme të tregtarit. „Më patë, pra! Ishit në dhomën e pritjes kur kalova

unë. Po, kam kaluar njëherë andej.“ „Nuk është ndonjë rastësi aq e madhe“, tha tregtari, „unë jam atje gati çdo ditë.“ „Tani ndoshta do të më duhet të shkoj edhe unë më shpesh“, tha K., „vetëm se mezi do të më presin më me aq nder sa atëherë. U ngritën të gjithë. Me siguri kujtuan se isha gjykatës.“ „Jo“, tha tregtari, „atëherë përshëndetëm shërbyesin e gjykatës. Që jeni i akuzuar, e dinim. Lajme të tilla përhapen shumë shpejt.“ „E dinit, pra, që atëherë“, tha K., „por atëherë sjellja ime ndoshta ju dukej mendjemadhe. Nuk folët për këtë?“ „Jo“, tha tregtari, „përkundrazi. Por këto janë budallallëqe.“ „Ç'budallallëqe, pra?“ pyeti K. „Pse pyesni për këtë?“ tha tregtari i mërzitur. „Me sa duket, nuk i njihni ende njerëzit atje dhe ndoshta do ta kuptoni gabim. Duhet ta keni parasysh se në këtë procedurë dalin vazhdimisht shumë gjëra për të cilat mendja nuk mjafton më; njeriu thjesht është tepër i lodhur e i shpërqendruar për shumë gjëra, dhe si zëvendësim i jepet bestytnisë. Flas për të tjerët, por vetë nuk jam aspak më i mirë. Një bestytni e tillë, për shembull, është që shumë veta duan ta njohin përfundimin e procesit nga fytyra e të akuzuarit, sidomos nga vija e buzëve. Këta njerëz, pra, kanë pohuar se ju, po të gjykohej nga buzët tuaja, do të dënoheshit me siguri dhe shpejt. E përsëris: është një bestytni qesharake, dhe në shumicën e rasteve faktet e kanë hedhur poshtë plotësisht; por kur jeton në atë shoqëri, është e vështirë t'u shpëtosh mendimeve të tilla. Mendoni vetëm sa fort mund të veprojë kjo bestytni. Ju i folët atje njërit, apo jo? Por ai mezi mundi t'ju përgjigjej. Ka, natyrisht, shumë arsye për të qenë i hutuar atje, por njëra prej tyre ishte edhe pamja e buzëve tuaja. Më vonë ai tregoi se i ishte dukur sikur pa në buzët tuaja edhe shenjën e dënimit të tij.“ „Buzët e mia?“ pyeti K., nxori një pasqyrë xhepi dhe e pa veten. „Nuk mund të shoh asgjë të veçantë në buzët e mia. Po ju?“ „As unë“, tha tregtari, „aspak.“ „Sa bestytnë janë këta njerëz!“ thirri K. „A s'jua thashë?“ pyeti tregtari. „Shoqërohen, pra, kaq shumë me njëri-tjetrin dhe i shkëmbejnë mendimet?“ tha K.

„Unë deri tani jam mbajtur krejt mënjanë.“ „Në përgjithësi nuk shoqërohen me njëri-tjetrin“, tha tregtari, „kjo nuk do të ishte e mundur; janë kaq shumë. Edhe interesa të përbashkëta ka pak. Kur ndonjëherë në një grup shfaqet besimi në një interes të përbashkët, shpejt del se është gabim. Bashkërisht kundër gjykatës nuk mund të arrihet asgjë. Çdo rast hetohet më vete; është, pra, gjykata më e kujdesshme. Bashkërisht, pra, nuk mund të arrihet asgjë; vetëm ndonjë i veçantë arrin ndonjëherë diçka në fshehtësi; vetëm kur është arritur, e mësojnë të tjerët; askush nuk e di si ka ndodhur. Nuk ka, pra, bashkësi; sigurisht, takohen herë pas here në dhomat e pritjes, por atje bisedohet pak. Mendimet bestyte ekzistojnë që nga kohët e lashta dhe shumohen gati vetvetiu.“ „I pashë zotërinjtë atje në dhomën e pritjes“, tha K., „pritja e tyre më dukej kaq e kotë.“ „Pritja nuk është e kotë“, tha tregtari, „e kotë është vetëm ndërhyrja e pavarur. Thashë që tani, përveç këtij, kam edhe pesë avokatë. Do të kujtoje — unë vetë e kujtova në fillim — se tani mund t'ua lija atyre çështjen krejtësisht. Por kjo do të ishte krejt e gabuar. Mund t'ua lë më pak se sikur të kisha vetëm një. Nuk e kuptoni këtë, apo jo?“ „Jo“, tha K. dhe, për ta penguar tregtarin në fjalimet e tij tepër të shpejta, i vuri dorën qetësuese mbi dorën e tij, „do t'ju lutesha vetëm të flisni pak më ngadalë; janë të gjitha gjëra shumë të rëndësishme për mua dhe nuk mund t'i ndjek mirë.“ „Mirë që ma kujtoni“, tha tregtari, „ju jeni, pra, i ri, një fillestar. Procesi juaj është gjashtë muajsh, apo jo? Po, e kam dëgjuar. Një proces kaq i ri! Kurse unë këto gjëra i kam menduar një mijë herë; për mua janë gjëja më e vetëkuptueshme në botë.“ „Me siguri jeni i gëzuar që procesi juaj ka ecur kaq përpara?“ pyeti K.; nuk donte të pyeste drejtpërdrejt si qëndronin punët e tregtarit. Por as nuk mori ndonjë përgjigje të qartë. „Po, procesin tim e kam rrokullisur përpara pesë vjet“, tha tregtari dhe uli kokën, „nuk është punë e vogël.“ Pastaj heshti për pak. K. dëgjoi mos po vinte Leni. Nga njëra anë, nuk donte që ajo të vinte, sepse kishte ende shumë gjëra për të pyetur dhe

as nuk donte që Leni ta gjente në këtë bisedë konfidenciale me tregtarin; nga ana tjetër, zemërohej që ajo, me gjithë praninë e tij, rrinte kaq gjatë te avokati, shumë më gjatë nga ç'duhej për t'i dhënë supën. „Më kujtohet ende mirë ajo kohë“, nisi sërish tregtari, dhe K. u bë menjëherë plot vëmendje, „kur procesi im ishte afërsisht i vjetër sa procesi juaj tani. Atëherë kisha vetëm këtë avokat, por nuk isha shumë i kënaqur me të.“ Këtu do t'i mësoj të gjitha, mendoi K. dhe pohoi me gjallëri me kokë, sikur kështu ta inkurajonte tregtarin të thoshte gjithçka që ia vlente të dihej. „Procesi im“, vazhdoi tregtari, „nuk ecte përpara; sigurisht bëheshin hetime, unë shkoja në secilin, mblidhja materiale, depozitova në gjykatë të gjithë librat e mi tregtarë, gjë që, siç mësova më vonë, as nuk ishte e nevojshme; vrapoja vazhdimisht te avokati; ai dorëzoi edhe parashtresa të ndryshme —.“ „Parashtresa të ndryshme?“ pyeti K. „Po, sigurisht“, tha tregtari. „Kjo është shumë e rëndësishme për mua“, tha K., „në rastin tim ai po punon ende për parashtresën e parë. Ende s'ka bërë asgjë. Tani po e shoh: më lë në mënyrë të turpshme pas dore.“ „Që parashtresa nuk është ende gati, mund të ketë arsye të ndryshme të justifikuara“, tha tregtari. „Për më tepër, për parashtresat e mia doli më vonë se ishin krejt pa vlerë. Madje njërën e lexova vetë, falë mirësjelljes së një nëpunësi gjykate. Ishte e ditur, sigurisht, por në të vërtetë pa përmbajtje. Para së gjithash shumë latinisht, që unë nuk e kuptoj, pastaj faqe të tëra thirrjesh të përgjithshme drejtuar gjykatës, pastaj lajka për disa nëpunës të caktuar, që sigurisht nuk përmendeshin me emër, por që një i iniciuar duhej t'i merrte me mend gjithsesi, pastaj vetëlavdërime të avokatit, ku poshtërohej para gjykatës në mënyrë gati qenërore, dhe më në fund shqyrtime çështjesh juridike nga kohët e vjetra, që gjoja i ngjanin çështjes sime. Këto shqyrtime ishin, sigurisht, me aq sa mund t'i ndiqja, bërë me shumë kujdes. Me gjithë këtë nuk dua të jap ndonjë gjykim për punën e avokatit; edhe parashtresa që lexova ishte vetëm njëra nga disa; por sidoqoftë, dhe për

këtë dua të flas tani, atëherë nuk mund të shihja asnjë përparim në procesin tim.“ „Ç'përparim donit të shihnit, pra?“ pyeti K. „Pyesni fare me arsye“, tha tregtari duke buzëqeshur, „në këtë procedurë rrallë mund të shohësh përparime. Por atëherë këtë nuk e dija. Jam tregtar dhe atëherë isha edhe shumë më tepër se sot; doja përparime të prekshme; e gjithë puna duhej të anonte drejt fundit, ose të paktën të merrte ngjitjen e rregullt. Në vend të kësaj, kishte vetëm marrje në pyetje, që zakonisht kishin të njëjtën përmbajtje; përgjigjet i kisha gati si një litani; disa herë në javë vinin lajmëtarë të gjykatës në tregtinë time, në banesën time ose kudo që mund të më gjenin; kjo natyrisht shqetësonte (sot, të paktën në këtë drejtim, është shumë më mirë; thirrja në telefon më shqetëson më pak); edhe midis miqve të mi të biznesit, por sidomos midis të afërmve të mi, filluan të përhapeshin thashetheme për procesin tim; dëme kishte, pra, nga të gjitha anët, por asnjë shenjë, as më e vogla, nuk tregonte se do të bëhej së shpejti qoftë edhe seanca e parë e gjyqit. Shkova, pra, te avokati dhe u ankova. Ai, sigurisht, më dha shpjegime të gjata, por refuzoi prerë të bënte diçka sipas dëshirës sime; askush s'kishte ndikim mbi caktimin e seancës; të ngulje këmbë për këtë në një parashtresë — siç kërkoja unë — ishte thjesht e padëgjuar dhe do të na shkatërronte mua dhe atë. Mendova: atë që ky avokat nuk do ose nuk mundet, do ta dojë e do ta mundë një tjetër. Kërkova, pra, avokatë të tjerë. Po e them që tani: asnjëri nuk e ka kërkuar ose arritur caktimin e seancës kryesore; kjo, sigurisht me një rezervë për të cilën do të flas më vonë, është vërtet e pamundur; në këtë pikë, pra, ky avokat nuk më ka mashtruar; por përndryshe nuk më erdhi keq që iu drejtova edhe avokatëve të tjerë. Ndoshta nga doktor Huldi keni dëgjuar edhe ju disa gjëra për avokatët e rrugicave; me siguri jua ka paraqitur si shumë të përbuzshëm, dhe vërtet janë të tillë. Sigurisht, kur flet për ta dhe e krahason veten dhe kolegët e vet me ta, i shpëton gjithmonë një gabim i vogël, për të cilin dua t'jua tërheq vëmendjen fare

kalimthi. Atëherë, për t'i dalluar, avokatët e rrethit të tij i quan gjithmonë ‚avokatët e mëdhenj'. Kjo është e gabuar; natyrisht, çdokush mund ta quajë veten ‚të madh', po t'i pëlqejë, por në këtë rast vendos vetëm përdorimi i gjykatës. Sipas tij, përveç avokatëve të rrugicave, ka edhe avokatë të vegjël e avokatë të mëdhenj. Por ky avokat dhe kolegët e tij janë vetëm avokatët e vegjël, kurse avokatët e mëdhenj, për të cilët vetëm kam dëgjuar dhe që s'i kam parë kurrë, qëndrojnë në gradë pa krahasim më lart mbi avokatët e vegjël se këta mbi avokatët e përbuzur të rrugicave." „Avokatët e mëdhenj?" pyeti K. „Kush janë ata? Si shkohet tek ata?" „S'keni dëgjuar, pra, kurrë për ta", tha tregtari. „Mezi ka ndonjë të akuzuar që, pasi të ketë mësuar për ta, të mos ëndërrojë për ta për njëfarë kohe. Më mirë mos e lini veten të joshet nga kjo. Kush janë avokatët e mëdhenj, nuk e di, dhe te ata me siguri nuk mund të shkosh fare. Nuk njoh asnjë rast për të cilin të mund të thuhej me siguri se ata kanë ndërhyrë. Disa i mbrojnë, por me vullnetin tënd nuk mund ta arrish këtë; ata mbrojnë vetëm atë që duan të mbrojnë. Por çështja për të cilën kujdesen duhet të ketë dalë tashmë përtej gjykatës së ulët. Përndryshe, është më mirë të mos mendosh për ta, sepse atëherë bisedat me avokatët e tjerë, këshillat dhe ndihmat e tyre të duken kaq të neveritshme e të kota — e kam provuar vetë —, sa më mirë do t'i hidhje të gjitha, do të shtriheshe në shtëpi në shtrat dhe nuk do të doje të dëgjoje më për asgjë. Por kjo, natyrisht, do të ishte përsëri gjëja më e marrë; edhe në shtrat nuk do të kishe qetësi për gjatë." „Atëherë, pra, nuk menduat për avokatët e mëdhenj?" pyeti K. „Jo për gjatë", tha tregtari dhe buzëqeshi sërish, „fatkeqësisht, nuk mund t'i harrosh krejtësisht; sidomos nata është e favorshme për mendime të tilla. Por atëherë doja suksese të menjëhershme; prandaj shkova te avokatët e rrugicave."

„Si rrini këtu bashkë!" thirri Leni, që ishte kthyer me filxhanin dhe u ndal te dera. Rrinin vërtet të ngjeshur pranë njëritjetrit; me lëvizjen më të vogël do të përplasnin kokat; tregtari,

që, përveç se ishte i vogël, mbante edhe shpinën të kërrusur, e kishte detyruar K.-në të përkulej thellë edhe ai, po të donte t'i dëgjonte të gjitha. „Edhe pak“, i thirri K. Lenit për ta larguar dhe lëvizi me padurim dorën që e mbante ende mbi dorën e tregtarit. „Ai donte t'i tregoja për procesin tim“, i tha tregtari Lenit. „Trego, pra, trego“, tha ajo. I fliste tregtarit me dashuri, por edhe nga lart. Kjo nuk i pëlqeu K.-së; siç e kishte kuptuar tani, ky njeri kishte megjithatë njëfarë vlere; para së gjithash, kishte përvoja që dinte t'i tregonte mirë. Leni me siguri e gjykonte gabim. Ai vështroi i inatosur kur Leni tani i mori tregtarit qiriun, që ky e kishte mbajtur gjatë gjithë kohës, i fshiu dorën me përparësen e saj dhe pastaj u gjunjëzua pranë tij për të gërryer pak dyll që kishte pikuar nga qiriu mbi pantallonat e tij. „Donit të më tregonit për avokatët e rrugicave“, tha K. dhe, pa ndonjë vërejtje tjetër, ia largoi dorën Lenit. „Ç'do ti, pra?“ pyeti Leni, i ra lehtë K.-së me dorë dhe vazhdoi punën e saj. „Po, për avokatët e rrugicave“, tha tregtari dhe kaloi dorën nëpër ballë, sikur të mendohej. K. deshi ta ndihmonte dhe tha: „Donit suksese të menjëhershme dhe prandaj shkuat te avokatët e rrugicave.“ „Krejt e drejtë“, tha tregtari, por nuk vazhdoi. „Ndoshta nuk do të flasë për këtë para Lenit“, mendoi K., e mposhti padurimin për të dëgjuar vazhdimin menjëherë dhe nuk i nguli këmbë më.

— Më lajmërove? — e pyeti ai Lenin. — Natyrisht, — tha ajo, — të pret. Lëre tani Blokun; me Blokun mund të flasësh edhe më vonë; ai mbetet këtu. — K. ende ngurronte. — Ju mbeteni këtu? — e pyeti tregtarin; donte përgjigjen e tij, nuk donte që Leni të fliste për tregtarin si për një që mungonte; sot ishte plot inat të fshehtë kundër Lenit. Dhe përsëri u përgjigj vetëm Leni: — Ai fle shpesh këtu. — Fle këtu? — thirri K.; kishte menduar se tregtari do ta priste këtu vetëm sa ai ta mbaronte shpejt bisedën me avokatin, dhe pastaj do të iknin bashkë dhe do t'i bisedonin të gjitha me hollësi e pa i shqetësuar njeri. — Po, — tha Leni, — jo çdokush futet, si ti, Jozef, te avokati në çfarëdo ore. Me sa duket,

nuk çuditesh fare që avokati, me gjithë sëmundjen, të pret ende në njëmbëdhjetë të natës. Atë që bëjnë miqtë e tu për ty e merr si tepër të vetëkuptueshme. Hë, miqtë e tu, ose së pari unë, e bëjnë me qejf. Nuk dua falënderim tjetër dhe as nuk kam nevojë për ndonjë tjetër, përveçse të më duash. — „Të të dua?“ mendoi K. në çastin e parë, dhe vetëm pastaj i kaloi nëpër kokë: „Hë, po, e dua.“ Megjithatë, duke i lënë mënjanë të gjitha të tjerat, tha: — Më pret sepse jam klienti i tij. Po të duhej edhe për këtë ndihmë e të tjerëve, do të duhej në çdo hap të lypje e të falënderoje njëkohësisht. — Sa i keq është sot, apo jo? — e pyeti Leni tregtarin. „Tani jam unë ai që mungon“, mendoi K. dhe gati u zemërua edhe me tregtarin, kur ky, duke e marrë përsipër pasjellshmërinë e Lenit, tha: — Avokati e pret edhe për arsye të tjera. Rasti i tij është më interesant se imi. Por përveç kësaj, procesi i tij është në fillim, pra me siguri ende jo shumë i ngatërruar; atëherë avokati merret ende me qejf me të. Më vonë do të jetë ndryshe. — Po, po, — tha Leni dhe e vështroi tregtarin duke qeshur, — si llomotit! Atij, — dhe këtu iu kthye K.-së, — mos i beso fare. Sa i dashur është, aq llafazan është. Ndoshta edhe prandaj s'e duron dot avokati. Sidoqoftë, e pret vetëm kur është në qejf. Jam munduar shumë ta ndryshoj këtë, por është e pamundur. Mendo vetëm: ndonjëherë e lajmëroj Blokun, por ai e pret vetëm ditën e tretë pas kësaj. Por po të mos jetë Bloku aty kur e thërrasin, gjithçka ka humbur dhe duhet lajmëruar nga e para. Prandaj e lejova Blokun të flejë këtu; ka ndodhur, pra, që i ka rënë ziles për të natën. Tani, pra, Bloku është gati edhe natën. Sigurisht, tani ndodh prapë që avokati, kur sheh se Bloku është këtu, ndonjëherë e tërheq urdhrin për ta lënë të hyjë. — K. vështroi me pyetje nga tregtari. Ky pohoi me kokë dhe tha, po aq hapur sa i kishte folur më parë K.-së — ndoshta ishte i hutuar nga turpi: — Po, më vonë bëhesh shumë i varur nga avokati yt. — Ankohet vetëm sa për sy e faqe, — tha Leni. — Fle shumë me qejf këtu, siç ma ka pranuar shpesh. — Shkoi te një derë e vogël dhe e hapi me një të shtyrë. — Do

ta shohësh dhomën e tij të gjumit? — e pyeti K.-në; K. shkoi dhe vështroi nga pragu në hapësirën e ulët pa dritare, që ishte mbushur krejt nga një shtrat i ngushtë. Në këtë shtrat duhej të hyje duke kapërcyer shtyllën e shtratit. Në krye të shtratit, në mur, ishte një kamare, ku ishin vënë me një rregull të përpiktë një qiri, një shishe boje dhe një pendë, si edhe një tufë letrash, me siguri shkresa të procesit. — Ju flini në dhomën e shërbyeses? — pyeti K. dhe u kthye sërish nga tregtari. — Leni ma ka lëshuar, — u përgjigj tregtari, — është shumë e leverdishme. — K. e vështroi gjatë; përshtypja e parë që kishte marrë nga tregtari ndoshta kishte qenë megjithatë e drejta; përvoja kishte, sepse procesi i tij zgjaste prej kohësh, por këto përvoja i kishte paguar shtrenjtë. Papritur K. nuk e duroi më dot pamjen e tregtarit. — Çoje, pra, në shtrat! — i thirri Lenit, që dukej se nuk e kuptonte fare. Kurse vetë donte të shkonte te avokati dhe, me shkarkimin, të çlirohej jo vetëm nga avokati, por edhe nga Leni e nga tregtari. Por para se të arrinte te dera, tregtari i foli me zë të ulët: — Zoti prokurist. — K. u kthye me fytyrë të inatosur. — E harruat premtimin tuaj, — tha tregtari dhe u zgjat nga vendi i tij drejt K.-së me lutje. — Donit të më thonit edhe ju një të fshehtë. — Vërtet, — tha K. dhe i hodhi një shikim edhe Lenit, që e vështronte me vëmendje, — dëgjoni, pra: sigurisht, gati nuk është më e fshehtë. Tani po shkoj te avokati për ta shkarkuar. — E shkarkon! — thirri tregtari, u hodh nga karrigia dhe vrapoi me krahët lart nëpër kuzhinë. Thërriste vazhdimisht: — E shkarkon avokatin! — Leni deshi t'i sulej menjëherë K.-së, por tregtari i doli përpara, prandaj ajo i dha një goditje me grushta. Pastaj, ende me duart e shtrënguara grusht, vrapoi pas K.-së, i cili megjithatë e kishte kaluar shumë. Kishte hyrë tashmë në dhomën e avokatit, kur Leni e arriti. Derën e kishte mbyllur fort pas vetes, por Leni, që e mbante kanatin hapur me këmbë, e kapi për krahu dhe deshi ta tërhiqte prapa. Por ai ia shtrëngoi kyçin e dorës aq fort, sa ajo, me një

psherëtimë, u detyrua ta lëshonte. Të hynte në dhomë nuk guxoi menjëherë, kurse K. e mbylli derën me çelës.

— Ju pres prej shumë kohësh, — tha avokati nga shtrati, vuri mbi tryezën e vogël të natës një shkresë që kishte lexuar në dritën e një qiriu dhe vuri një palë syze, me të cilat e vështroi K.-në me mprehtësi. Në vend që të kërkonte ndjesë, K. tha: — Do të iki shpejt. — Avokati, meqë vërejtja e K.-së nuk ishte kërkim ndjese, nuk e përfilli dhe tha: — Herën tjetër nuk do t'ju lë të hyni më në këtë orë të vonë. — Kjo i vjen mbarë kërkesës sime, — tha K. Avokati e vështroi me pyetje. — Uluni, — tha ai. — Meqë e dëshironi, — tha K., tërhoqi një karrige te tryeza e vogël e natës dhe u ul. — M'u duk sikur e mbyllët derën me çelës, — tha avokati. — Po, — tha K., — ishte për shkak të Lenit. — Nuk kishte ndër mend të kursente askënd. Por avokati pyeti: — Ishte prapë e bezdisshme? — E bezdisshme? — pyeti K. — Po, — tha avokati; qeshi, e zuri një krizë kolle, dhe pasi i kaloi, nisi sërish të qeshte. — Me siguri e keni vënë re tashmë bezdisjen e saj? — pyeti ai dhe i ra K.-së lehtë mbi dorën, që ky e kishte mbështetur i shpërqendruar mbi tryezën e vogël të natës dhe që tani e tërhoqi shpejt. — Nuk i jepni shumë rëndësi, — tha avokati, kur K. heshti, — aq më mirë. Përndryshe ndoshta do t'më duhej t'ju kërkoja ndjesë. Është një veçori e Lenit, që, për më tepër, ia kam falur prej kohësh dhe për të cilën as nuk do të flisja, po të mos e kishit mbyllur derën me çelës pikërisht tani. Kjo veçori — juve, sigurisht, duhej t'jua shpjegoja më pak se kujtdo, por më shikoni kaq të tronditur, dhe prandaj po e bëj —, kjo veçori qëndron në atë që Leni i gjen të bukur shumicën e të akuzuarve. U ngjitet të gjithëve, i do të gjithë, dhe me sa duket edhe e duan të gjithë; për të më zbavitur, ndonjëherë, kur e lejoj, më tregon për këtë. Për gjithë këtë nuk jam aq i habitur sa dukeni ju. Kur ke syrin e duhur për këtë, të akuzuarit vërtet i gjen shpesh të bukur. Kjo, sigurisht, është një dukuri e çuditshme, në njëfarë mënyre e shkencave të natyrës. Natyrisht, si pasojë e akuzës, nuk ndodh

ndonjë ndryshim i qartë, i përcaktueshëm saktë, i pamjes. Nuk është, pra, si në çështje të tjera gjyqësore; shumica mbeten në mënyrën e tyre të zakonshme të jetesës dhe, po të kenë një avokat të mirë që kujdeset për ta, procesi nuk i pengon shumë. Megjithatë, ata që kanë përvojë në këtë janë në gjendje t'i dallojnë të akuzuarit, një nga një, edhe në turmën më të madhe. Nga se? do të pyesni. Përgjigjja ime nuk do t'ju kënaqë. Të akuzuarit janë thjesht më të bukurit. Nuk mund të jetë faji ai që i bën të bukur, sepse — kështu të paktën duhet të flas unë si avokat — nuk janë të gjithë fajtorë; nuk mund të jetë as ndëshkimi i drejtë që i bën të bukur që tani, sepse nuk ndëshkohen të gjithë; mund të jetë, pra, vetëm procedura e ngritur kundër tyre, që u ngjitet disi. Sigurisht, ndër të bukurit ka edhe veçanërisht të bukur. Por të bukur janë të gjithë, madje edhe Bloku, ky krimb i mjerë.

— K., kur avokati mbaroi, ishte plotësisht i qetë; madje u kishte pohuar dukshëm me kokë fjalëve të fundit dhe kështu i kishte dhënë vetes vërtetimin e mendimit të tij të vjetër, sipas të cilit avokati gjithmonë, dhe kështu edhe këtë herë, përpiqej ta shpërqendronte me njoftime të përgjithshme, që nuk kishin të bënin me çështjen, dhe ta largonte nga pyetja kryesore, se çfarë pune të vërtetë kishte bërë për çështjen e K.-së. Avokati me siguri e vuri re që K. po i bënte këtë herë më shumë qëndresë se zakonisht, sepse tani heshti, për t'i dhënë K.-së mundësinë të fliste vetë, dhe pastaj, meqë K. mbeti i heshtur, pyeti: — Keni ardhur sot te unë me ndonjë qëllim të caktuar? — Po, — tha K. dhe e mbuloi pak qiriun me dorë, për ta parë më mirë avokatin, — doja t'ju thosha se që nga dita e sotme ju heq përfaqësimin tim. — A ju kuptoj drejt? — pyeti avokati, u ngrit gjysmë në shtrat dhe u mbështet me njërën dorë mbi jastëkë. — Supozoj se po, — tha K., që rrinte ulur drejt e i tendosur, si në pritë. — Hë, mund ta bisedojmë edhe këtë plan, — tha avokati pas pak. — Nuk është më plan, — tha K. — Mund të jetë, — tha avokati, — por megjithatë nuk duam të ngutemi. — Përdori fjalën „ne“, sikur të

mos kishte ndër mend ta linte K.-në të lirë dhe sikur të donte, po të mos i lejohej të ishte përfaqësuesi i tij, të mbetej të paktën këshilltari i tij. — Nuk është e ngutur, — tha K., u ngrit ngadalë dhe shkoi pas karriges së tij, — është menduar mirë, dhe ndoshta madje tepër gjatë. Vendimi është përfundimtar. — Atëherë më lejoni edhe vetëm disa fjalë, — tha avokati, hoqi dyshekun me pupla dhe u ul në buzë të shtratit. Këmbët e tij të zhveshura, me qime të bardha, dridheshin nga të ftohtit. I kërkoi K.-së t'i jepte një batanije nga kanapeja. K. mori batanijen dhe tha: — Po e ekspozoni veten krejt pa nevojë ndaj një të ftohti. — Shkaku është mjaft i rëndësishëm, — tha avokati, ndërsa e mbështillte pjesën e sipërme të trupit me dyshekun me pupla dhe pastaj i mbështolli këmbët me batanije. — Xhaxhai juaj është miku im, dhe edhe ju, me kalimin e kohës, më jeni bërë i dashur. Këtë e pranoj hapur. S'kam pse të turpërohem për këtë. — Këto fjalë të përmallshme të plakut i erdhën K.-së shumë keq, sepse e detyronin të jepte një shpjegim më të hollësishëm, që me qejf do ta kishte shmangur, dhe për më tepër e hutonin, siç e pranonte hapur me vete, edhe pse, sigurisht, kurrë nuk mund ta kthenin prapa vendimin e tij. — Ju falënderoj për ndjenjat tuaja miqësore, — tha ai, — e pranoj edhe se jeni marrë me çështjen time aq sa ju ka qenë e mundur dhe aq sa ju është dukur e dobishme për mua. Por unë, kohët e fundit, jam bindur se kjo nuk mjafton. Natyrisht, kurrë nuk do të përpiqem t'ju bind për mendimin tim juve, një njeri kaq më i moshuar dhe më me përvojë; po të jem përpjekur ndonjëherë pa dashur, më falni; por çështja, siç u shprehët vetë, është mjaft e rëndësishme, dhe sipas bindjes sime është e nevojshme të ndërhyhet në proces shumë më fuqishëm nga ç'është bërë deri tani. — Ju kuptoj, — tha avokati, — jeni i paduruar. — Nuk jam i paduruar, — tha K. pak i acaruar, dhe nuk u kujdes më aq shumë për fjalët e tij. — Duhet ta keni vënë re, në vizitën time të parë, kur erdha me xhaxhain tim te ju, se mua procesi nuk më interesonte shumë; po të mos ma kujtonin në njëfarë

mënyre me forcë, e harroja krejtësisht. Por xhaxhai im nguli këmbë që t'jua jepja përfaqësimin, dhe unë e bëra për t'ia bërë qejfin. Dhe tani do të ishte pritur që procesi të më vinte edhe më i lehtë se deri atëherë, sepse përfaqësimin ia jep avokatit pikërisht për ta hedhur pak nga vetja barrën e procesit. Por ndodhi e kundërta. Kurrë më parë nuk kisha pasur halle kaq të mëdha për procesin sa që nga koha kur më përfaqësoni ju. Kur isha vetëm, nuk ndërmerrja asgjë në çështjen time, por mezi e ndieja; tani, përkundrazi, kisha një përfaqësues, gjithçka ishte rregulluar që të ndodhte diçka; prisja pa pushim, dhe gjithnjë me më shumë ankth, ndërhyrjen tuaj, por ajo nuk erdhi. Sigurisht, mora nga ju njoftime të ndryshme për gjykatën, që ndoshta s'do të mund t'i merrja nga askush tjetër. Por kjo nuk mund të më mjaftojë, kur tani procesi, gati fshehurazi, po më afrohet gjithnjë e më shumë te lëkura. — K. e kishte shtyrë karrigen nga vetja dhe qëndronte drejt, me duart në xhepat e xhaketës. — Që nga një çast i caktuar i praktikës, — tha avokati me zë të ulët e të qetë, — nuk ndodh më asgjë thelbësisht e re. Sa palë kanë qëndruar para meje, në faza të ngjashme të proceseve, njësoj si ju, dhe kanë folur njësoj! — Atëherë, — tha K., — të gjitha këto palë të ngjashme kanë pasur të drejtë po aq sa unë. Kjo s'më hedh poshtë aspak. — Nuk doja t'ju hidhja poshtë me këtë, — tha avokati, — por doja të shtoja edhe se nga ju do të kisha pritur më shumë gjykim se nga të tjerët, sidomos meqë ju kam dhënë më shumë njohuri për gjyqësinë dhe për veprimtarinë time nga ç'u jap përndryshe palëve. Dhe tani më duhet të shoh se, me gjithë të gjitha, nuk keni mjaft besim tek unë. Nuk ma bëni të lehtë. — Si poshtërohej avokati para K.-së! Pa asnjë kujdes për nderin e profesionit, që me siguri pikërisht në këtë pikë është më i ndjeshëm. E pse e bënte këtë? Në dukje ishte një avokat shumë i zënë dhe, për më tepër, një njeri i pasur; në vetvete, nuk mund t'i interesonte shumë as humbja e fitimit, as humbja e një klienti. Përveç kësaj, ishte i sëmurë dhe duhej të kujdesej vetë që t'i hiqej puna. E megjithatë e mbante

K.-në kaq fort! Pse? Ishte pjesëmarrje personale për xhaxhain, apo e quante procesin e K.-së vërtet kaq të jashtëzakonshëm dhe shpresonte të shquhej në të, qoftë për K.-në, qoftë — kjo mundësi nuk mund të përjashtohej kurrë — për miqtë në gjykatë? Nga ai vetë nuk mund të kuptohej asgjë, sado pa kursim ta shqyrtonte K. me sy. Gati mund të kishe menduar se priste me fytyrë të mbyllur me qëllim efektin e fjalëve të tij. Por me sa dukej e interpretonte heshtjen e K.-së tepër në favor të vet, kur tani vazhdoi: — Duhet ta keni vënë re që, ndonëse kam një zyrë të madhe, nuk punësoj ndihmës. Më parë ishte ndryshe; ka pasur një kohë kur punonin për mua disa juristë të rinj; sot punoj vetëm. Kjo lidhet pjesërisht me ndryshimin e praktikës sime, meqë u kufizova gjithnjë e më shumë te çështjet juridike të llojit si e juaja, pjesërisht me njohjen gjithnjë e më të thellë që fitova për këto çështje. Gjeta se këtë punë nuk duhej t'ia lija askujt, po të mos doja të mëkatoja ndaj klientëve të mi dhe ndaj detyrës që kisha marrë përsipër. Por vendimi për ta kryer vetë gjithë punën pati pasojat e natyrshme: m'u desh t'i refuzoja gati të gjitha kërkesat për përfaqësim dhe mund t'u dorëzohesha vetëm atyre që më preknin veçanërisht — hë, ka mjaft krijesa, madje fare afër, që hidhen mbi çdo thërrime që hedh unë. Dhe përveç kësaj, u sëmura nga lodhja e tepërt. Por megjithatë nuk pendohem për vendimin tim; është e mundur që duhej të kisha refuzuar më shumë përfaqësime nga ç'kam refuzuar; por që iu kushtova krejtësisht proceseve që mora përsipër, doli patjetër e nevojshme dhe u shpërblye me suksese. Kam gjetur njëherë në një shkrim, të shprehur shumë bukur, dallimin që ekziston midis përfaqësimit në çështje juridike të zakonshme dhe përfaqësimit në këto çështje juridike. Thuhej aty: njëri avokat e çon klientin e tij me një fije peri deri te vendimi, kurse tjetri e ngre klientin menjëherë mbi supe dhe e mban, pa e ulur, deri te vendimi dhe madje përtej tij. Ashtu është. Por nuk ishte krejt e vërtetë kur thashë se nuk pendohem kurrë për këtë punë të madhe. Kur ajo, si në rastin tuaj, keqkup-

tohet kaq plotësisht, atëherë, hë, atëherë gati pendohem. — K. nga këto fjalë më shumë u bë i paduruar sesa u bind. I dukej sikur dëgjonte disi nga toni i avokatit se ç'e priste po të lëshonte pe: do të fillonin sërish ngushëllimet e kota, aludimet për parashtresën që po përparonte, për humorin e përmirësuar të nëpunësve të gjykatës, por edhe për vështirësitë e mëdha që i dilnin punës përpara — shkurt, do të nxirrej përsëri gjithçka e njohur deri në neveri, për ta mashtruar K.-në sërish me shpresa të paqarta dhe për ta munduar me kërcënime të paqarta. Kjo duhej penguar përfundimisht; prandaj tha: — Ç'doni të ndërmerrni në çështjen time, po ta mbani përfaqësimin? — Avokati iu nënshtrua madje edhe kësaj pyetjeje fyese dhe u përgjigj: — Të vazhdoj me atë që kam ndërmarrë tashmë për ju. — E dija, pra, — tha K., — por tani çdo fjalë tjetër është e tepërt. — Do të bëj edhe një përpjekje, — tha avokati, sikur ajo që e acaronte K.-në t'i ndodhte jo K.-së, por atij. — Sepse dyshoj se ju shtyheni jo vetëm në gjykimin e gabuar të ndihmës sime juridike, por edhe në sjelljen tuaj tjetër, nga fakti që ju trajtojnë, megjithëse jeni i akuzuar, tepër mirë, ose, më saktë të them, me pakujdesi, në dukje me pakujdesi. Edhe kjo e fundit e ka arsyen e vet: shpesh është më mirë të jesh në pranga se i lirë. Por do të doja t'ju tregoja si trajtohen të akuzuar të tjerë; ndoshta do t'ia dilni të nxirrni një mësim prej kësaj. Sepse tani do ta thërres Blokun; hapeni derën dhe uluni këtu pranë tryezës së natës. — Me qejf, — tha K. dhe bëri atë që kishte kërkuar avokati; të mësonte ishte gjithmonë gati. Por, për t'u siguruar në çdo rast, pyeti edhe: — Por e keni marrë parasysh që po ju heq përfaqësimin? — Po, — tha avokati, — por mund ta ktheni prapa ende sot. — U shtri sërish në shtrat, e tërhoqi dyshekun me pupla deri te gjuri dhe u kthye nga muri. Pastaj i ra ziles.

Gati njëkohësisht me tingullin e ziles u shfaq Leni; me shikime të shpejta u përpoq të mësonte ç'kishte ndodhur; që K. rrinte ulur i qetë pranë shtratit të avokatit, dukej se e qetësoi. I pohoi me kokë duke buzëqeshur K.-së, që e vështronte ngultas. „Sill

Blokun“, tha avokati. Por, në vend që ta sillte, ajo doli vetëm para derës, thirri: „Blok! Te avokati!“ dhe pastaj, ndoshta sepse avokati mbetej i kthyer nga muri dhe nuk merrej me asgjë, rrëshqiti pas karriges së K.-së. Që andej e tutje e shqetësonte, duke u përkulur mbi shpinoren e karriges ose duke i kaluar duart, sigurisht shumë butë e me kujdes, nëpër flokë dhe duke i lëmuar faqet. Më në fund K. u përpoq ta pengonte, duke e kapur për njërën dorë, të cilën ajo, pas njëfarë kundërshtimi, ia la.

Bloku kishte ardhur menjëherë me thirrjen, por mbeti para derës dhe dukej sikur po mendonte nëse duhej të hynte. Ngriti vetullat dhe anoi kokën, sikur të dëgjonte nëse do të përsëritej urdhri për të ardhur te avokati. K. mund ta kishte nxitur të hynte, por kishte vendosur të prishej përfundimisht jo vetëm me avokatin, por me gjithçka që ishte këtu në banesë, dhe prandaj qëndroi i palëvizur. Edhe Leni heshti. Bloku vuri re se të paktën askush nuk po e përzinte dhe hyri në majë të gishtave, me fytyrë të tendosur, me duart të ngërçuara pas shpine. Derën e kishte lënë hapur për një tërheqje të mundshme. K.-në as që e vështroi, por vetëm dyshekun e lartë me pupla, nën të cilin avokati, meqë ishte shtyrë fare pranë murit, as nuk dukej. Por atëherë u dëgjua zëri i tij: „Bloku këtu?“ pyeti ai. Kjo pyetje i dha Blokut, që kishte përparuar tashmë një copë të mirë rrugë, gati një të shtyrë në gjoks dhe pastaj një në shpinë; ai u lëkund, mbeti i përkulur thellë dhe tha: „Në shërbimin tuaj.“ „Ç'do?“ pyeti avokati. „Vjen në kohë të papërshtatshme.“ „A nuk më thirrën?“ pyeti Bloku, më shumë veten se avokatin, i mbajti duart përpara për t'u mbrojtur dhe ishte gati të ikte. „Të thirrën“, tha avokati, „megjithatë vjen në kohë të papërshtatshme.“ Dhe pas një pushimi shtoi: „Gjithmonë vjen në kohë të papërshtatshme.“ Që kur avokati kishte nisur të fliste, Bloku nuk e vështronte më shtratin; vështronte më tepër ngultas diku në një qoshe dhe vetëm dëgjonte, sikur shikimi anësor i atij që fliste të ishte tepër verbues për ta duruar. Por edhe dëgjimi ishte i vështirë, sepse

avokati fliste nga muri, dhe me zë të ulët e shpejt. „Doni të iki?“ pyeti Bloku. „Meqë erdhe njëherë“, tha avokati, „rri!“ Mund të kishe besuar se avokati nuk ia kishte plotësuar Blokut dëshirën, por e kishte kërcënuar me dru, sepse tani Bloku nisi vërtet të dridhej. „Dje isha“, tha avokati, „te gjykatësi i tretë, miku im, dhe pak nga pak e ktheva bisedën te ti. Do të dish ç'tha?“ „Oh, ju lutem“, tha Bloku. Meqë avokati nuk u përgjigj menjëherë, Bloku e përsëriti edhe një herë lutjen dhe u përkul sikur të donte të gjunjëzohej. Por atëherë K. iu turr: „Ç'bën ti?“ thirri ai. Meqë Leni kishte dashur ta pengonte nga kjo thirrje, ai i kapi edhe dorën e dytë. Nuk ishte shtrëngimi i dashurisë ai me të cilin e mbante; ajo edhe psherëtiu disa herë dhe u përpoq t'i shkëpuste duart. Por për thirrjen e K.-së u ndëshkua Bloku, sepse avokati e pyeti: „Kush është, pra, avokati yt?“ „Jeni ju“, tha Bloku. „Dhe përveç meje?“ pyeti avokati. „Askush përveç jush“, tha Bloku. „Atëherë mos dëgjo as askënd tjetër“, tha avokati. Bloku e pranoi këtë plotësisht; e mati K.-në me shikime të liga dhe tundi kokën fort kundër tij. Po ta kishe përkthyer këtë sjellje në fjalë, do të kishin qenë sharje të vrazhda. Me këtë njeri kishte dashur K. të fliste miqësisht për çështjen e vet! „Nuk do të të shqetësoj më“, tha K., i mbështetur prapa në karrige. „Gjunjëzohu ose zvarritu me të katra, bëj ç'të duash; s'do të merrem me këtë.“ Por Bloku kishte prapëseprapë ndjenjë nderi, të paktën ndaj K.-së, sepse shkoi drejt tij duke tundur grushtat dhe thirri aq fort sa guxonte pranë avokatit: „Nuk mund të më flisni kështu; kjo nuk lejohet. Pse më fyeni? Dhe për më tepër këtu, para zotit avokat, ku të dy, ju dhe unë, durohemi vetëm nga mëshira? Ju nuk jeni njeri më i mirë se unë, sepse edhe ju jeni i akuzuar dhe keni edhe ju një proces. Por po të jeni megjithatë ende zotëri, atëherë edhe unë jam po aq zotëri, në mos edhe më i madh. Dhe dua që të më drejtohen si i tillë, pikërisht ju. Por po ta quani veten të privilegjuar ngaqë rrini ulur këtu dhe mund të dëgjoni të qetë, ndërsa unë, siç shpreheni ju, zvarritem me të katra, atëherë po jua kujtoj fjalën e

vjetër juridike: për të dyshuarin lëvizja është më e mirë se qetësia, sepse ai që qëndron i qetë mund të jetë gjithmonë, pa e ditur, në njërin pjatë të peshores dhe të peshohet me mëkatet e tij.“ K. nuk tha asgjë; vetëm e vështroi i habitur, me sy të palëvizur, këtë njeri të hutuar. Ç'ndryshime kishin ndodhur me të vetëm në orën e fundit! Ishte procesi që e hidhte kështu andej-këtej dhe nuk e linte të kuptonte ku ishte miku e ku armiku? A nuk e shihte se avokati e poshtëronte me qëllim dhe këtë herë s'kishte ndonjë synim tjetër veçse të mburrej me pushtetin e tij para K.-së dhe kështu, ndoshta, ta nënshtronte edhe K.-në? Por po të mos ishte Bloku në gjendje ta kuptonte këtë, ose po ta kishte avokatin aq frikë sa ai kuptim të mos i ndihmonte dot, si ndodhte që ishte prapëseprapë kaq dinak ose kaq i guximshëm sa ta mashtronte avokatin dhe t'i fshihte se, përveç tij, kishte edhe avokatë të tjerë që punonin për të? Dhe si guxonte ta sulmonte K.-në, kur ky mund t'ia tradhtonte menjëherë të fshehtën? Por guxoi edhe më shumë: shkoi te shtrati i avokatit dhe nisi të ankohej për K.-në edhe atje: „Zoti avokat“, tha ai, „e dëgjuat si më foli ky njeri? Ende mund t'i numërosh orët e procesit të tij, dhe tashmë do t'i japë mësime të mira mua, një njeriu që është pesë vjet në proces. Madje më shan. Nuk di asgjë dhe më shan mua, që, me aq sa më mjaftojnë forcat e mia të dobëta, kam studiuar me kujdes atë që kërkojnë mirësjellja, detyra dhe zakoni i gjykatës.“ „Mos u merr me askënd“, tha avokati, „dhe bëj atë që të duket e drejtë.“ „Sigurisht“, tha Bloku, sikur t'i jepte guxim vetes, dhe, me një shikim të shkurtër anash, u gjunjëzua tani fare pranë shtratit. „Jam gjunjëzuar tashmë, avokati im“, tha ai. Por avokati heshti. Bloku përkëdheli me kujdes dyshekun me pupla me njërën dorë. Në heshtjen që mbretëronte tani, Leni, duke u çliruar nga duart e K.-së, tha: „Më dhemb. Më lër. Po shkoj te Bloku.“ Shkoi atje dhe u ul në buzë të shtratit. Bloku u gëzua shumë nga ardhja e saj; me shenja të gjalla, por pa fjalë, iu lut menjëherë të ndërhynte për të te avokati. Me sa dukej, i nevojiteshin me shumë ngut njoftimet e

avokatit, por ndoshta vetëm me qëllim që t'i shfrytëzonin avokatët e tij të tjerë. Leni me siguri e dinte saktë si mund t'i afroheshe avokatit; tregoi dorën e avokatit dhe i zgjati buzët si për puthje. Menjëherë Bloku ia puthi dorën dhe, me nxitjen e Lenit, e përsëriti edhe dy herë. Por avokati ende heshte. Atëherë Leni u përkul mbi avokatin — kur u shtri kështu, u duk shtati i bukur i trupit të saj — dhe, e përkulur thellë drejt fytyrës së tij, i lëmoi flokët e gjatë e të bardhë. Kjo më në fund i nxori një përgjigje. „Ngurroj t'ia them", tha avokati, dhe u pa si e tundi pak kokën, ndoshta për ta shijuar më shumë shtypjen e dorës së Lenit. Bloku dëgjonte me kokë të ulur, sikur me këtë dëgjim të shkelte ndonjë urdhër. „Po pse ngurron, pra?" pyeti Leni. K. kishte ndjesinë sikur po dëgjonte një bisedë të mësuar përmendësh, që ishte përsëritur shpesh, që do të përsëritej ende shpesh dhe që vetëm për Blokun nuk mund ta humbiste risinë. „Si u soll sot?" pyeti avokati, në vend që të përgjigjej. Para se të shprehej për këtë, Leni vështroi poshtë nga Bloku dhe vëzhgoi për pak si ai i ngrinte duart drejt saj dhe i fërkonte njërën pas tjetrës si në lutje. Më në fund pohoi seriozisht me kokë, iu kthye avokatit dhe tha: „Ishte i qetë dhe i zellshëm." Një tregtar i vjetër, një burrë me mjekër të gjatë, i lutej një vajze të re për një dëshmi të mirë. Edhe sikur të kishte ndonjë qëllim të fshehtë, asgjë nuk mund ta justifikonte në sytë e një njeriu tjetër. Gati e poshtëronte atë që e shikonte. Ja, pra, si vepronte metoda e avokatit, së cilës K., për fat të mirë, nuk i ishte nënshtruar mjaft gjatë: që klienti në fund e harronte gjithë botën dhe shpresonte të zvarritej deri në fund të procesit vetëm nëpër këtë rrugë të gabuar. Ky nuk ishte më klient; ky ishte qeni i avokatit. Po t'i kishte urdhëruar ky të zvarritej nën shtrat si në një kolibe qeni dhe të lehte që andej, do ta kishte bërë me ëndje. K. dëgjonte me sy shqyrtues e nga lart, sikur të ishte ngarkuar të përvetësonte me saktësi gjithçka që thuhej këtu, ta denonconte në një vend më të lartë dhe të jepte një raport. „Ç'ka bërë gjatë gjithë ditës?" pyeti avokati. „E kam mbyllur", tha Leni, „që të

mos më pengonte në punë, në dhomën e shërbyeses, ku rri zakonisht. Nëpër të çarë mund të shihja herë pas here ç'bënte. Rrinte gjithmonë i gjunjëzuar mbi shtrat, kishte hapur mbi parvazin e dritares shkresat që i ke huajtur ti dhe lexonte në to. Kjo më la përshtypje të mirë, sepse dritarja bie vetëm në një pus ajri dhe nuk jep gati fare dritë. Që Bloku lexonte megjithatë, më tregoi sa i bindur është." „Më gëzon ta dëgjoj këtë", tha avokati. „Por a lexoi edhe duke kuptuar?" Bloku i lëvizte buzët pa pushim gjatë kësaj bisede; me sa dukej formulonte përgjigjet që shpresonte nga Leni. „Për këtë, natyrisht", tha Leni, „nuk mund të përgjigjem me siguri. Sidoqoftë, pashë se lexonte me themel. Gjithë ditën lexoi të njëjtën faqe dhe, duke lexuar, e ndiqte rreshtin me gisht. Sa herë që shikoja brenda, psherëtinte, sikur leximi t'i kushtonte shumë mund. Shkresat që i ke huajtur ti me siguri kuptohen me vështirësi." „Po", tha avokati, „ashtu janë, sigurisht. As unë nuk besoj se kupton diçka prej tyre. Duhet vetëm t'i japin një ide se sa e vështirë është lufta që bëj unë për mbrojtjen e tij. Dhe për kë e bëj këtë luftë të vështirë? Për — është gati qesharake ta thuash — për Blokun. Edhe se ç'do të thotë kjo, duhet të mësojë ta kuptojë. Ka studiuar pa ndërprerje?" „Gati pa ndërprerje", u përgjigj Leni, „vetëm një herë më kërkoi ujë për të pirë. Atëherë i dhashë një gotë nëpër frëngji. Në tetë pastaj e nxora jashtë dhe i dhashë të hante diçka." Bloku i hodhi K.-së një shikim anësor, sikur këtu po tregohej diçka lavdëruese për të dhe duhej t'i bënte përshtypje edhe K.-së. Dukej se tani kishte shpresa të mira; lëvizte më lirshëm dhe zhvendosej mbi gjunjë andej-këtej. Aq më qartë u pa si ngriu nën fjalët që pasuan të avokatit. „E lavdëron", tha avokati. „Por pikërisht kjo ma bën të vështirë të flas. Sepse gjykatësi nuk u shpreh në mënyrë të favorshme, as për vetë Blokun, as për procesin e tij." „Jo të favorshme?" pyeti Leni. „Si është e mundur?" Bloku e vështroi me një shikim aq të tendosur, sikur ta besonte atë të aftë t'i kthente ende në favor të tij fjalët e gjykatësit, të thëna prej kohësh. „Jo të favorshme", tha avokati.

„Madje u prek në mënyrë të pakëndshme kur nisa të flisja për Blokun. Mos flisni për Blokun, tha ai. Është klienti im, thashë unë. Po lini të ju shfrytëzojnë, tha ai. Unë nuk e quaj çështjen e tij të humbur, thashë. Po lini të ju shfrytëzojnë, përsëriti ai. Nuk e besoj, thashë. Bloku është i zellshëm në proces dhe gjithmonë pas çështjes së tij. Gati banon te unë, që të jetë gjithmonë në dijeni. Zell të tillë nuk e gjen gjithmonë. Sigurisht, personalisht nuk është i këndshëm, ka sjellje të shëmtuara dhe është i pistë, por nga pikëpamja procesuale është i paqortueshëm. Thashë i paqortueshëm; e teprova me qëllim. Atëherë ai tha: Bloku është thjesht dinak. Ka mbledhur shumë përvojë dhe di ta zvarritë procesin. Por padija e tij është edhe shumë më e madhe se dinakëria e tij. Ç'do të thoshte vallë, po të mësonte se procesi i tij nuk ka filluar ende fare, po t'i thoshte dikush se ende nuk është dhënë as tingulli i ziles për fillimin e procesit? Qetë, Blok“, tha avokati, sepse Bloku pikërisht po niste të ngrihej mbi gjunjë të pasigurt dhe me sa dukej donte të kërkonte shpjegim. Ishte hera e parë që avokati i drejtohej Blokut drejtpërdrejt me fjalë më të hollësishme. Me sy të lodhur vështroi poshtë, gjysmë pa shenjë, gjysmë nga Bloku, i cili nën këtë shikim u lëshua sërish ngadalë mbi gjunjë. „Kjo shprehje e gjykatësit nuk ka për ty asnjë rëndësi“, tha avokati. „Mos u tremb, pra, nga çdo fjalë. Po të përsëritet kjo, s'do të të tregoj më asgjë. Nuk mund të fillosh asnjë fjali pa të të shikuar si të vinte tani vendimi yt përfundimtar. Turpërohu këtu para klientit tim! Edhe ia lëkund besimin që ka tek unë. Ç'do, pra? Ende jeton, ende je nën mbrojtjen time. Frikë e pakuptimtë! Ke lexuar diku se vendimi përfundimtar në disa raste vjen papritur, nga çfarëdo goje, në çfarëdo kohe. Me shumë rezerva, sigurisht, kjo është e vërtetë; por po aq e vërtetë është që frika jote më neverit dhe që në të shoh një mungesë të besimit të nevojshëm. Ç'thashë, pra? Përsërita shprehjen e një gjykatësi. E di që mendimet e ndryshme grumbullohen rreth procedurës deri sa bëhen të padepërtueshme. Ky gjykatës, për shembull,

e vendos fillimin e procedurës në një çast tjetër nga unë. Një ndryshim mendimi, asgjë më shumë. Në një fazë të caktuar të procesit, sipas një zakoni të vjetër, jepet një tingull zileje. Sipas mendimit të këtij gjykatësi, me këtë fillon procesi. Tani s'mund të të them gjithçka që flet kundër kësaj; as nuk do ta kuptoje; të mjaftojë që shumë flet kundër saj." I sikletosur, Bloku, poshtë, i kalonte gishtat nëpër gëzofin e qilimit para shtratit; frika për fjalën e gjykatësit e bënte herë-herë të harronte përulësinë e vet ndaj avokatit; atëherë mendonte vetëm për veten dhe i rrotullonte fjalët e gjykatësit nga të gjitha anët. „Blok", tha Leni me ton paralajmërues dhe e ngriti pak lart nga jaka e xhaketës. „Lëre tani gëzofin dhe dëgjo avokatin." K. nuk e kuptonte si kishte mundur të mendonte avokati se me këtë shfaqje do ta fitonte. Po të mos e kishte përzënë që më parë, me këtë skenë do ta kishte arritur.

Kapitulli IX — Në katedrale

K. mori detyrën t'i tregonte disa monumente arti një miku italian të bankës, një klienti shumë të rëndësishëm për të, që ndodhej për herë të parë në këtë qytet. Ishte një detyrë që në një kohë tjetër me siguri do ta kishte quajtur nder, por që tani, kur vetëm me mundim të madh mund ta ruante ende emrin e tij në bankë, e mori përsipër pa qejf. Çdo orë që i hiqej zyrës i shkaktonte hidhërim; sigurisht, kohën e zyrës nuk mund ta shfrytëzonte më aspak si më parë; disa orë i kalonte vetëm me pamjen më të domosdoshme të një pune të vërtetë; por aq më të mëdha ishin shqetësimet e tij kur nuk ishte në zyrë. Atëherë i dukej sikur shihte si zëvendësdrejtori, që gjithmonë kishte qenë në pritë, vinte herë pas here në zyrën e tij, ulej në tryezën e tij, kërkonte nëpër shkresat e tij, priste klientë me të cilët K. prej vitesh ishte gati mik dhe ia largonte, madje ndoshta zbulonte edhe gabime, nga të cilët K. tani, gjatë punës, ndihej gjithmonë i kërcënuar nga një mijë drejtime dhe që nuk mund t'i shmangte më. Prandaj, kur e ngarkonin ndonjëherë, qoftë edhe në mënyrën më nderuese, me ndonjë punë jashtë apo edhe me ndonjë udhëtim të vogël — detyra të tilla, krejt rastësisht, ishin shtuar kohët e fundit —, të shkonte mendja gjithsesi se donin ta largonin për pak kohë nga zyra dhe t'ia kontrollonin punën, ose të paktën se e quanin lehtësisht të zëvendësueshëm në zyrë. Shumicën e këtyre detyrave mund t'i kishte refuzuar pa vështirësi, por nuk guxonte, sepse, po të kishte frika e tij qoftë edhe bazën më të vo-

gël, refuzimi i detyrës do të thoshte rrëfim i frikës së tij. Për këtë arsye, detyra të tilla i pranonte në dukje me mospërfillje dhe, kur iu desh të bënte një udhëtim pune të lodhshëm dyditor, madje e fshehu një të ftohtë të rëndë, vetëm që të mos rrezikonte ta pengonin nga udhëtimi duke përmendur motin me shi të vjeshtës që mbretëronte atëherë. Kur u kthye nga ky udhëtim me një dhimbje koke të tërbuar, mësoi se ishte caktuar ta shoqëronte ditën tjetër mikun italian. Tundimi për të refuzuar të paktën këtë herë ishte shumë i madh; para së gjithash, ajo që i kishin caktuar këtu nuk ishte një punë e lidhur drejtpërdrejt me biznesin; por kryerja e kësaj detyre shoqërore ndaj mikut të biznesit ishte në vetvete pa dyshim mjaft e rëndësishme, vetëm jo për K.-në, që e dinte mirë se mund të mbahej vetëm me suksese në punë dhe se, po të mos ia dilte, do të ishte krejtësisht pa vlerë edhe sikur ta magjepste papritur këtë italian; nuk donte ta shtynin jashtë fushës së punës as për një ditë, sepse frika se nuk do ta linin më të kthehej ishte tepër e madhe, një frikë që e kuptonte shumë mirë se ishte e tepruar, por që megjithatë e shtrëngonte. Në këtë rast, sigurisht, ishte gati e pamundur të sajonte ndonjë kundërshtim të pranueshëm; njohuritë e K.-së për italishten nuk ishin shumë të mëdha, por gjithsesi të mjaftueshme; por vendimtare ishte që K. kishte, nga kohët e mëparshme, disa njohuri artistike, gjë që ishte bërë e njohur në bankë në mënyrë jashtëzakonisht të zmadhuar nga fakti që K. për njëfarë kohe — për më tepër, vetëm për arsye biznesi — kishte qenë anëtar i Shoqatës për Ruajtjen e Monumenteve të Artit të Qytetit. Por italiani, siç ishte mësuar nga fjalët që qarkullonin, ishte adhurues i artit, dhe zgjedhja e K.-së si shoqërues i tij ishte, pra, e vetëkuptueshme.

Ishte një mëngjes me shumë shi e furtunë, kur K., plot inat për ditën që e priste, erdhi në zyrë që në orën shtatë, për të mbaruar të paktën ndonjë punë para se vizita t'ia merrte të gjitha. Ishte shumë i lodhur, sepse gjysmën e natës e kishte kaluar duke studiuar një gramatikë italishteje, për t'u përgatitur pak;

dritarja, ku kohët e fundit e kishte zakon të ulej shumë shpesh, e tërhiqte më shumë se tryeza e shkrimit, por ai i rezistoi dhe u ul të punonte. Fatkeqësisht, pikërisht atëherë hyri shërbyesi dhe njoftoi se e kishte dërguar zoti drejtor të shihte nëse zoti prokurist kishte ardhur; po të ishte këtu, le të kishte mirësinë të kalonte në sallën e pritjes; zotëria nga Italia kishte ardhur. „Po vij“, tha K., futi një fjalor të vogël në xhep, mori nën krah një album me pamjet e qytetit që e kishte përgatitur për të huajin dhe kaloi nëpër zyrën e zëvendësdrejtorit në zyrën e drejtorisë. Ishte i lumtur që kishte ardhur kaq herët në zyrë dhe që mund të ishte menjëherë në dispozicion, gjë që me siguri askush nuk e kishte pritur seriozisht. Zyra e zëvendësdrejtorit ishte natyrisht ende bosh si në mes të natës; ndoshta shërbyesi duhej ta thërriste edhe atë në sallën e pritjes, por kishte qenë pa sukses. Kur K. hyri në sallën e pritjes, të dy zotërinjtë u ngritën nga kolltukët e thellë. Drejtori buzëqeshi me mirësi; me sa dukej ishte shumë i gëzuar nga ardhja e K.-së; bëri menjëherë prezantimin; italiani ia shtrëngoi fort dorën K.-së dhe, duke qeshur, e quajti dikë njeri që zgjohet herët; K. nuk e kuptoi mirë kë kishte parasysh; për më tepër, ishte një fjalë e çuditshme, kuptimin e së cilës K. e mori me mend vetëm pas pak. U përgjigj me disa fjali të lëmuara, që italiani i priti përsëri duke qeshur, dhe disa herë kaloi dorën nervoze nëpër mustaqet e tij të dendura, gri-blu. Këto mustaqe ishin dukshëm të parfumuara; gati të vinte t'i afroheshe e t'i nuhatje. Kur u ulën të gjithë dhe filloi një bisedë e vogël hyrëse, K. vuri re me siklet të madh se e kuptonte italianin vetëm copa-copa. Kur fliste krejt i qetë, e kuptonte gati plotësisht, por këto ishin vetëm përjashtime të rralla; më së shumti fjalët i gufonin nga goja, dhe ai tundte kokën sikur nga kënaqësia. Por në fjalime të tilla ngatërrohej rregullisht në ndonjë dialekt që për K.-në s'kishte më asgjë italiane, por që drejtori jo vetëm e kuptonte, por edhe e fliste, gjë që, sigurisht, K. mund ta kishte parashikuar, sepse italiani ishte nga Italia e Jugut, ku edhe drejtori kishte qenë disa

vjet. Sidoqoftë, K. e kuptoi se mundësia për t'u marrë vesh me italianin i ishte hequr në pjesën më të madhe, sepse edhe frëngjishtja e tij kuptohej me vështirësi; edhe mustaqet ia mbulonin lëvizjet e buzëve, pamja e të cilave ndoshta do ta kishte ndihmuar të kuptonte. K. nisi të parashikonte shumë bezdi; tani për tani hoqi dorë nga përpjekja për ta kuptuar italianin — në praninë e drejtorit, që e kuptonte kaq lehtë, do të kishte qenë mundim i kotë — dhe u kufizua duke e vëzhguar me mërzi si rrinte i thellë, por njëherësh i lehtë, në kolltuk, si i tërhiqte shpesh xhaketën e tij të shkurtër, të prerë me mprehtësi, dhe si një herë, me krahët lart dhe me duart që i lëvizte lirshëm në kyçe, u përpoq të paraqiste diçka që K. nuk mundi ta kuptonte, megjithëse, i përkulur përpara, nuk ia ndante sytë nga duart. Më në fund, K.-në, që përndryshe s'kishte ç'të bënte dhe vetëm ndiqte mekanikisht me sy vajtje-ardhjen e fjalimeve, e zuri lodhja e mëparshme, dhe një herë e kapi veten, me tmerr, por për fat ende në kohë, se, në hutimin e tij, pikërisht kishte dashur të ngrihej, të kthehej dhe të ikte. Më në fund italiani shikoi orën dhe u hodh në këmbë. Pasi u përshëndet me drejtorin, iu ngjesh K.-së, dhe aq afër, sa K. u detyrua ta shtynte prapa kolltukun për të lëvizur. Drejtori, që me siguri e njohu në sytë e K.-së ngushticën në të cilën ndodhej ky përballë kësaj italishteje, u përzie në bisedë, dhe aq mençurisht e aq butë, sa dukej sikur shtonte vetëm këshilla të vogla, ndërsa në të vërtetë i bënte të kuptueshme K.-së shkurt gjithçka që thoshte italiani, duke i prerë fjalën pa u lodhur. K. mësoi prej tij se italiani kishte ende tani për tani disa punë për të kryer, se fatkeqësisht në tërësi do të kishte pak kohë, se nuk kishte aspak ndër mend t'i përshkonte me nxitim të gjitha pamjet e qytetit, se më tepër kishte vendosur — sigurisht vetëm po të pranonte K.; vendimi ishte vetëm i tij — të vizitonte vetëm katedralen, por atë me themel. Do të gëzohej jashtëzakonisht ta bënte këtë vizitë në shoqërinë e një njeriu kaq të ditur e kaq të dashur — me këtë nënkuptohej K., që nuk merrej me asgjë tjetër veçse të

mos e dëgjonte italianin dhe t'i kapte shpejt fjalët e drejtorit — dhe i lutej, po t'i shkonte ora, të paraqitej pas dy orësh, rreth orës dhjetë, në katedrale. Ai vetë shpresonte të ishte me siguri atje në atë orë. K. u përgjigj diçka të përshtatshme; italiani i shtrëngoi dorën së pari drejtorit, pastaj K.-së, pastaj edhe një herë drejtorit dhe shkoi drejt derës, i ndjekur nga të dy, vetëm gjysmë i kthyer nga ata, por pa pushuar ende së foluri. K. mbeti pastaj edhe pak bashkë me drejtorin, që sot dukej veçanërisht i sëmurë. Ai mendonte se duhej t'i kërkonte disi ndjesë K.-së dhe tha — qëndronin pranë njëri-tjetrit në mënyrë konfidenciale — se në fillim kishte pasur ndër mend të shkonte vetë me italianin, por pastaj — nuk dha ndonjë arsye më të hollësishme — kishte vendosur ta dërgonte më mirë K.-në. Po të mos e kuptonte italianin menjëherë në fillim, nuk duhej të hutohej për këtë; të kuptuarit vjen shumë shpejt; dhe edhe sikur shumë gjëra të mos i kuptonte fare, nuk ishte as kaq keq, sepse për italianin nuk ishte aq e rëndësishme të kuptohej. Për më tepër, italishtja e K.-së ishte çuditërisht e mirë dhe me siguri do t'ia dilte shkëlqyeshëm. Me kaq K. u përshëndet. Kohën që i mbetej ende e kaloi duke nxjerrë nga fjalori fjalë të rralla që i duheshin për shoqërimin në katedrale. Ishte një punë jashtëzakonisht e bezdisshme; shërbyesit sillnin postën, nëpunësit vinin me pyetje të ndryshme dhe, meqë e shihnin K.-në të zënë, mbeteshin në këmbë te dera, por nuk largoheshin derisa K. t'i dëgjonte; zëvendësdrejtori nuk e la rastin t'i humbiste për ta shqetësuar K.-në; hyri disa herë, ia mori fjalorin nga dora dhe e shfletoi, me sa dukej krejt pa kuptim; madje edhe klientë shfaqeshin, kur hapej dera, në gjysmerrësirën e paradhomës dhe përkuleshin duke ngurruar; donin të tërhiqnin vëmendjen, por nuk ishin të sigurt nëse i shihnin — e gjithë kjo lëvizte rreth K.-së si rreth qendrës së saj, ndërsa ai vetë i mblidhte fjalët që i duheshin, pastaj i kërkonte në fjalor, pastaj i shkruante, pastaj ushtrohej në shqiptimin e tyre dhe më në fund përpiqej t'i mësonte përmendësh. Por kujtesa e tij e mirë

e dikurshme dukej se e kishte braktisur krejtësisht; ndonjëherë tërbohej aq shumë me italianin që i shkaktonte këtë mundim, sa e groposte fjalorin nën letra me qëllimin e prerë të mos përgatitej më; por pastaj e kuptonte se nuk mund të ecte lart e poshtë me italianin në katedrale para veprave të artit pa folur, dhe e nxirrte sërish fjalorin me një tërbim edhe më të madh.

Pikërisht në nëntë e gjysmë, kur donte të ikte, ra telefoni; Leni i uronte mirëmëngjes dhe e pyeste si ishte; K. e falënderoi me nxitim dhe vërejti se tani ishte e pamundur të hynte në bisedë, sepse duhej të shkonte në katedrale. „Në katedrale?“ pyeti Leni. „Hë, po, në katedrale.“ „Po pse në katedrale?“ tha Leni. K. u përpoq t'ia shpjegonte shkurt, por sapo kishte filluar, Leni tha papritur: „Po të ndjekin këmba-këmbës.“ Keqardhjen, që nuk e kishte provokuar dhe nuk e kishte pritur, K. nuk e duronte; u përshëndet me dy fjalë, por megjithatë tha, ndërsa e varte receptorin në vendin e vet, gjysmë me vete, gjysmë vajzës së largët, që nuk e dëgjonte më: „Po, më ndjekin këmba-këmbës.“

Por tani ishte bërë vonë; kishte gati rrezik që të mos mbërrinte në kohë. Shkoi me automobil; në çastin e fundit i ishte kujtuar edhe albumi, që në mëngjes nuk kishte gjetur rast t'ia dorëzonte dhe që prandaj e mori tani me vete. E mbante mbi gjunjë dhe gjatë gjithë udhëtimit i binte i shqetësuar si daulle. Shiu ishte dobësuar, por ishte lagështi, ftohtë dhe errët; në katedrale do të shihej pak, por atje, nga qëndrimi i gjatë në këmbë mbi pllakat e ftohta, i ftohti i K.-së me siguri do të përkeqësohej shumë.

Sheshi i katedrales ishte krejt bosh; K. kujtoi se që fëmijë i vogël i kishte rënë në sy që në shtëpitë e këtij sheshi të ngushtë ishin ulur gjithmonë gati të gjitha perdet e dritareve. Me motin e sotëm, sigurisht, kjo ishte më e kuptueshme se zakonisht. Edhe në katedrale dukej se s'kishte njeri; natyrisht, askujt nuk i shkonte ndër mend të vinte këtu tani. K. i përshkoi të dyja nefet anësore; takoi vetëm një plakë që, e mbështjellë në një shall të ngrohtë, ishte gjunjëzuar para një figure të Shën Mërisë dhe e

vështronte. Pastaj, nga larg, pa edhe një shërbyes që çalonte të zhdukej në një derë muri. K. kishte ardhur në kohë; pikërisht kur hyri, ora kishte rënë dhjetë; por italiani nuk ishte ende këtu. K. u kthye te hyrja kryesore, qëndroi aty për njëfarë kohe i pavendosur dhe pastaj, në shi, bëri një xhiro rreth katedrales, për të parë mos italiani priste ndoshta te ndonjë hyrje anësore. Nuk gjendej askund. Mos e kishte keqkuptuar ndoshta drejtori orën? Si mund ta kuptoje edhe drejt këtë njeri? Por si do që të ishte, sidoqoftë K. duhej ta priste së pari një gjysmë ore. Meqë ishte i lodhur, donte të ulej; hyri përsëri në katedrale, gjeti mbi një shkallë një copë të vogël si qilim, e tërhoqi me majën e këmbës para një banke aty pranë, u mbështoll më fort në pallton e tij, ngriti jakën dhe u ul. Për t'u zbavitur, hapi albumin, e shfletoi pak, por shpejt iu desh të pushonte, sepse u bë aq errët, sa, kur ngriti sytë, mezi mund të dallonte ndonjë hollësi në nefin anësor aty pranë.

Në largësi, mbi altarin kryesor, vezullonte një trekëndësh i madh qirinjsh të ndezur; K. nuk mund të thoshte me siguri nëse i kishte parë edhe më parë. Ndoshta i kishin ndezur vetëm tani. Shërbyesit e kishës janë rrëshqitës nga profesioni; nuk i vë re. Kur K. u kthye rastësisht, pa jo shumë larg pas vetes një qiri të gjatë e të trashë, të fiksuar pas një shtylle, që gjithashtu digjej. Sado e bukur të ishte kjo, për të ndriçuar pikturat e altarëve, që më së shumti vareshin në errësirën e altarëve anësorë, ishte krejtësisht e pamjaftueshme; përkundrazi, e shtonte errësirën. Italiani kishte vepruar po aq me arsye sa edhe pa edukatë që nuk kishte ardhur; nuk do të kishte qenë asgjë për të parë; do të duhej të kënaqeshin duke kërkuar disa piktura pëllëmbë për pëllëmbë me llambën elektrike të xhepit të K.-së. Për të provuar ç'mund të pritej prej saj, K. shkoi te një kapelë e vogël anësore aty pranë, u ngjit disa shkallë deri te një parmak i ulët mermeri dhe, i përkulur mbi të, ndriçoi me llambë pikturën e altarit. Para

saj varej, duke shqetësuar, drita e përjetshme.[8] Gjëja e parë që pa K. dhe që e mori pjesërisht me mend ishte një kalorës i madh me parzmore, i paraqitur në buzën më të skajshme të pikturës. Mbështetej mbi shpatën, që e kishte ngulur në tokën e zhveshur përpara tij — vetëm aty-këtu dilnin ca fije bari. Dukej sikur vëzhgonte me vëmendje një ngjarje që zhvillohej para tij. Ishte çuditërisht që qëndronte kështu dhe nuk afrohej. Ndoshta ishte caktuar të rrinte roje. K., që prej kohësh nuk kishte parë piktura, e vështroi kalorësin për një kohë të gjatë, megjithëse i duhej të pulitte vazhdimisht sytë, sepse nuk e duronte dritën e gjelbër të llambës. Kur pastaj e kaloi dritën mbi pjesën tjetër të pikturës, gjeti një Varrim të Krishtit në mënyrën e zakonshme; për më tepër, ishte një pikturë e re. E futi llambën në xhep dhe u kthye sërish në vendin e vet.

Tani me siguri ishte e kotë ta priste më italianin, por jashtë binte me siguri shi i rrëmbyeshëm, dhe meqë këtu nuk ishte aq ftohtë sa e kishte pritur K., vendosi të rrinte tani për tani këtu. Pranë tij ishte foltorja e madhe; mbi çatinë e saj të vogël të rrumbullakët ishin vendosur, gjysmë të shtrira, dy kryqe të arta, bosh, që kryqëzoheshin me majat e tyre më të skajshme. Muri i jashtëm i parmakut dhe kalimi te shtylla mbajtëse ishin bërë me gjethe të gjelbra, ku kapeshin engjëj të vegjël, herë të gjallë, herë në prehje. K. doli para foltores dhe e shqyrtoi nga të gjitha anët; punimi i gurit ishte jashtëzakonisht i kujdesshëm; errësira e thellë midis gjetheve dhe pas tyre dukej sikur ishte kapur e mbajtur aty; K. e futi dorën në një të çarë të tillë dhe pastaj e preku gurin me kujdes; për ekzistencën e kësaj foltoreje deri atëherë s'kishte ditur fare. Atëherë vuri re rastësisht, pas rreshtit të ardhshëm të bankave, një shërbyes kishe që qëndronte aty me një rrobë të zezë që i varej plot pala, mbante në dorën e majtë një kuti burnoti dhe e vështronte. „Ç'do ky njeri?“ mendoi

[8] Drita e përjetshme: llamba që në kishat katolike digjet vazhdimisht para altarit, si shenjë e pranisë së Krishtit në Sakramentin e Shenjtë.

K. „Mos i dukem i dyshimtë? Do bakshish?“ Por kur shërbyesi i kishës pa që K. e kishte vënë re, tregoi me të djathtën — midis dy gishtave mbante ende një majë burnoti — në ndonjë drejtim të papërcaktuar. Sjellja e tij ishte gati e pakuptueshme; K. priti edhe pak, por shërbyesi i kishës nuk pushonte së treguari diçka me dorë dhe e përforconte këtë edhe duke tundur kokën. „Ç'do, pra?“ pyeti K. me zë të ulët; nuk guxonte të thërriste këtu; por pastaj nxori portofolin dhe u fut nëpër bankën më të afërt për të shkuar te burri. Por ky bëri menjëherë një lëvizje refuzimi me dorë, ngriti supet dhe iku duke çaluar. Me një ecje të ngjashme me këtë çalim të nxituar, K., kur ishte fëmijë, ishte përpjekur të imitonte kalërimin. „Një plak që është bërë si fëmijë“, mendoi K., „mendja i mjafton vetëm për shërbimin e kishës. Si ndalet kur ndalem unë, dhe si përgjon nëse dua të eci më tej!“ Duke buzëqeshur, K. e ndoqi plakun nëpër gjithë nefin anësor, gati deri në lartësinë e altarit kryesor; plaku nuk pushonte së treguari diçka, por K. me qëllim nuk u kthye; të treguarit nuk kishte ndonjë qëllim tjetër veçse ta largonte nga gjurmët e plakut. Më në fund e la vërtet; nuk donte ta trembte tepër, edhe nuk donte ta përzinte krejtësisht këtë shfaqje, për rastin kur italiani do të vinte prapëseprapë.

Kur hyri në nefin kryesor, për të kërkuar vendin ku kishte lënë albumin, vuri re te një shtyllë, gati ngjitur me bankat e korit të altarit, një foltore të vogël anësore, fare të thjeshtë, prej guri të zhveshur e të zbehtë. Ishte aq e vogël, sa nga larg dukej si një kamare ende e zbrazët, e caktuar për të vendosur një statujë. Predikuesi me siguri nuk mund të tërhiqej prapa nga parmaku as një hap të plotë. Për më tepër, harku prej guri i foltores fillonte jashtëzakonisht poshtë dhe ngrihej, sigurisht pa asnjë zbukurim, por aq i lakuar, sa një burrë me shtat mesatar nuk mund të qëndronte drejt aty, por duhej të përkulej vazhdimisht mbi parmak. Gjithçka dukej si e bërë për mundimin e predikuesit; ishte e

pakuptueshme përse duhej kjo foltore, kur kishe në dispozicion tjetrën, të madhen dhe kaq artistikisht të zbukuruar.

K.-së as kjo foltore e vogël sigurisht nuk do t'i kishte rënë në sy, po të mos kishte qenë fiksuar sipër një llambë, siç vendoset zakonisht pak para një predikimi. Mos do të bëhej vallë tani një predikim? Në kishën bosh? K. vështroi poshtë shkallët që, të ngjeshura pas shtyllës, çonin në foltore dhe ishin aq të ngushta, sikur nuk ishin bërë për njerëz, por vetëm për të zbukuruar shtyllën. Por poshtë foltores — K. buzëqeshi nga habia — qëndronte vërtet prifti, mbante dorën te parmaku, gati për t'u ngjitur, dhe vështronte nga K. Pastaj pohoi fare lehtë me kokë, ku K. bëri kryqin dhe u përkul, gjë që duhej ta kishte bërë që më parë. Prifti mori një vrull të vogël dhe u ngjit me hapa të shkurtër e të shpejtë në foltore. Do të fillonte vërtet një predikim? Mos vallë shërbyesi i kishës nuk ishte krejt pa mend dhe kishte dashur ta shtynte K.-në drejt predikuesit, gjë që në kishën bosh ishte, sigurisht, jashtëzakonisht e nevojshme? Për më tepër, diku, para një figure të Shën Mërisë, ishte edhe një plakë, që do të duhej të vinte edhe ajo. Dhe po të ishte vërtet predikim, pse nuk e paraprinte organoja? Por ajo mbeti e heshtur dhe vetëm vezullonte dobët nga errësira e lartësisë së saj të madhe.

K. mendoi nëse nuk duhej të largohej tani me ngut; po të mos e bënte tani, nuk kishte shpresë ta bënte gjatë predikimit; atëherë do t'i duhej të rrinte sa të zgjaste; në zyrë po humbiste kaq shumë kohë; ta priste italianin nuk ishte më i detyruar prej kohësh; shikoi orën; ishte njëmbëdhjetë. Por a mund të predikohej vërtet? A mund ta përfaqësonte K. vetëm bashkësinë e besimtarëve? Po sikur të kishte qenë një i huaj që donte vetëm ta vizitonte kishën? Në thelb, as ai s'ishte gjë tjetër. Ishte e pakuptimtë të mendoje se do të predikohej, tani, në orën njëmbëdhjetë, në një ditë pune, me motin më të tmerrshëm. Prifti — prift ishte pa dyshim, një burrë i ri me fytyrë të lëmuar e të errët — me sa dukej po ngjitej vetëm për të fikur llambën që ishte ndezur gabimisht.

Por nuk ishte kështu; përkundrazi, prifti e shqyrtoi dritën dhe e rriti edhe pak; pastaj u kthye ngadalë nga parmaku, të cilin e kapi përpara, në skajin me cepa, me të dyja duart. Kështu qëndroi për pak kohë dhe vështroi përreth, pa e lëvizur kokën. K. ishte tërhequr shumë prapa dhe ishte mbështetur me bërryla pas bankës më të parë të kishës. Me sy të pasigurt pa diku, pa e përcaktuar saktë vendin, shërbyesin e kishës, me shpinë të kërrusur, të mblidhej kruspull i qetë, si pas një detyre të kryer. Ç'qetësi mbretëronte tani në katedrale! Por K. duhej ta prishte; nuk kishte ndër mend të rrinte këtu; po të ishte detyra e priftit të predikonte në një orë të caktuar pa marrë parasysh rrethanat, le ta bënte; do t'ia dilte edhe pa ndihmën e K.-së, ashtu si edhe prania e K.-së me siguri nuk do ta shtonte efektin. Ngadalë, pra, K. u vu në lëvizje, ecte me kujdes në majë të gishtave përgjatë bankës, doli pastaj në rrugën e gjerë kryesore dhe ecte edhe atje krejt i pashqetësuar, veç që dyshemeja prej guri tingëllonte nën hapin më të lehtë dhe harqet e jehonin dobët, por pa ndërprerje, në një përparim të shumëfishtë e të rregullt. K. ndihej pak i braktisur, ndërsa kalonte atje vetëm midis bankave të zbrazëta, ndoshta i vëzhguar nga prifti; edhe madhësia e katedrales i dukej sikur ishte pikërisht në kufirin e asaj që njeriu mund të durojë ende. Kur arriti te vendi i tij i mëparshëm, gati e rrëmbeu pa u ndalur albumin që kishte lënë aty dhe e mori me vete. Gati e kishte lënë tashmë zonën e bankave dhe po i afrohej hapësirës së lirë që ishte midis tyre dhe daljes, kur dëgjoi për herë të parë zërin e priftit. Një zë i fuqishëm, i stërvitur. Si e përshkoi katedralen, të gatshme për ta pritur! Por nuk ishte bashkësia e besimtarëve që thërriste prifti; ishte krejt e qartë dhe nuk kishte shmangie; ai thirri: Jozef K.!

K. ngeci dhe vështroi përdhe përpara vetes. Tani për tani ishte ende i lirë; mund të ecte ende më tej dhe të ikte nëpër njërën nga tri dyert e vogla e të errëta prej druri, që nuk ishin larg përpara tij. Kjo do të thoshte thjesht se nuk kishte kuptuar, ose

se kishte kuptuar, por nuk donte të merrej me këtë. Por po të kthehej, ishte i zënë, sepse atëherë do të kishte rrëfyer se kishte kuptuar mirë, se ishte vërtet ai që thirrej dhe se donte edhe të bindej. Po ta kishte thirrur prifti edhe një herë, K. me siguri do të kishte ikur; por meqë gjithçka mbeti e heshtur, sado që priti K., e ktheu prapëseprapë pak kokën, sepse donte të shihte ç'po bënte prifti tani. Ai qëndronte i qetë në foltore si më parë, por shihej qartë se e kishte vënë re kthimin e kokës së K.-së. Do të kishte qenë një lojë fëmijësh kukafshehti, po të mos ishte kthyer tani K. krejtësisht. E bëri, dhe prifti, me një shenjë gishti, e thirri të afrohej. Meqë tani gjithçka mund të ndodhte hapur, vrapoi — e bëri edhe nga kureshtja dhe për ta shkurtuar punën — me hapa të gjatë që fluturonin drejt foltores. Te bankat e para u ndal, por priftit largësia i dukej ende tepër e madhe; ai zgjati dorën dhe, me gishtin tregues të ulur fort, tregoi një vend fill para foltores. K. iu bind edhe në këtë; në këtë vend iu desh ta përkulte kokën shumë prapa, që ta shihte ende priftin. „Ti je Jozef K.“, tha prifti dhe ngriti njërën dorë mbi parmak me një lëvizje të papërcaktuar. „Po“, tha K.; mendoi sa hapur e kishte thënë gjithmonë më parë emrin e tij; prej ca kohësh i ishte bërë barrë; edhe tani ia dinin emrin njerëz që i takonte për herë të parë; sa bukur ishte të prezantoheshe së pari dhe vetëm pastaj të të njihnin! „Ti je i akuzuar“, tha prifti veçanërisht me zë të ulët. „Po“, tha K., „më kanë njoftuar për këtë.“ „Atëherë ti je ai që kërkoj“, tha prifti. „Unë jam kapelani i burgut.“ „Ah, ashtu“, tha K. „Të kam thirrur këtu“, tha prifti, „për të folur me ty.“ „S'e dija“, tha K. „Erdha këtu për t'i treguar katedralen një italiani.“ „Lëri të dorës së dytë“, tha prifti. „Ç'mban në dorë? Është libër lutjesh?“ „Jo“, u përgjigj K., „është një album me pamjet e qytetit.“ „Lëre nga dora“, tha prifti. K. e hodhi aq fort, sa ai u hap dhe, me fletët e shtypura, u zvarrit një copë rrugë mbi dysheme. „E di që procesi yt shkon keq?“ pyeti prifti. „Edhe mua më duket kështu“, tha K. „Jam përpjekur me të gjitha forcat, por deri tani pa sukses. Sigurisht,

parashtresën ende s'e kam mbaruar.“ „Si e përfytyron fundin?“ pyeti prifti. „Më parë mendoja se duhej të mbaronte mirë“, tha K., „tani ndonjëherë dyshoj edhe vetë. Nuk e di si do të mbarojë. A e di ti?“ „Jo“, tha prifti, „por kam frikë se do të mbarojë keq. Të mbajnë për fajtor. Procesi yt ndoshta nuk do të dalë fare përtej një gjykate të ulët. Të paktën tani për tani, fajin tënd e quajnë të provuar.“ „Por unë nuk jam fajtor“, tha K. „Është një gabim. Si mund të jetë, pra, një njeri fajtor? Këtu jemi të gjithë njerëz, njëri si tjetri.“ „Kjo është e vërtetë“, tha prifti, „por kështu e kanë zakon të flasin fajtorët.“ „Edhe ti ke paragjykim kundër meje?“ pyeti K. „Unë nuk kam paragjykim kundër teje“, tha prifti. „Të falënderoj“, tha K. „Por të gjithë të tjerët që marrin pjesë në procedurë kanë paragjykim kundër meje. Ua fusin edhe atyre që s'kanë të bëjnë. Pozita ime po bëhet gjithnjë e më e vështirë.“ „Ti i keqkupton faktet“, tha prifti. „Vendimi nuk vjen njëherësh; procedura kalon pak nga pak në vendim.“ „Ashtu qenka, pra“, tha K. dhe uli kokën. „Ç'do të bësh më tej në çështjen tënde?“ pyeti prifti. „Dua të kërkoj ende ndihmë“, tha K. dhe ngriti kokën, për të parë si e gjykonte prifti këtë. „Ka ende disa mundësi që s'i kam shfrytëzuar.“ „Kërkon tepër ndihmë nga të tjerët“, tha prifti me qortim, „dhe sidomos nga gratë. A nuk e vë re që nuk është ndihma e vërtetë?“ „Ndonjëherë, madje shpesh, mund të të jepja të drejtë“, tha K., „por jo gjithmonë. Gratë kanë një fuqi të madhe. Po të mund t'i bindja disa gra që njoh të punonin bashkërisht për mua, do të duhej t'ia dilja. Sidomos në këtë gjykatë, që përbëhet gati vetëm nga gjahtarë grash. Tregoji gjykatësit hetues një grua nga larg, dhe ai, vetëm që të arrijë në kohë, shkel përmbi tryezën e gjykatës dhe përmbi të akuzuarin.“ Prifti e anoi kokën nga parmaku; vetëm tani dukej sikur e shtypte poshtë mbulesa e foltores. Ç'stuhi duhej të ishte jashtë? Kjo s'ishte më ditë e vrenjtur; ishte tashmë natë e thellë. Asnjë nga xhamat me piktura të dritareve të mëdha nuk ishte në gjendje ta ndërpriste murin e errët qoftë edhe me një vezullim. Dhe pikërisht tani

shërbyesi i kishës nisi t'i fikte qirinjtë mbi altarin kryesor njërin pas tjetrit. „Je zemëruar me mua?“ e pyeti K. priftin. „Ndoshta ti nuk e di se ç'gjykate i shërben.“ Nuk mori përgjigje. „Janë vetëm përvojat e mia“, tha K. Lart mbeti ende heshtje. „Nuk doja të të fyeja“, tha K. Atëherë prifti i bërtiti K.-së poshtë: „A s'sheh dot as dy hapa larg?“ Ishte bërtitur nga zemërimi, por njëkohësisht si nga dikush që sheh një tjetër duke rënë dhe, ngaqë është trembur vetë, bërtet pa kujdes e pa dashur.

Tani të dy heshtën gjatë. Sigurisht, në errësirën që mbretëronte poshtë, prifti nuk mund ta dallonte mirë K.-në, ndërsa K. e shihte qartë priftin në dritën e llambës së vogël. Pse nuk zbriste prifti? Predikim nuk kishte mbajtur, por i kishte dhënë K.-së vetëm disa njoftime që, po t'i merrte me kujdes parasysh, me siguri do t'i bënin më shumë dëm se dobi. Por qëllimi i mirë i priftit K.-së i dukej i padyshimtë; nuk ishte e pamundur që, po të zbriste, të merrej vesh me të; nuk ishte e pamundur që të merrte prej tij një këshillë vendimtare e të pranueshme, që t'i tregonte, për shembull, jo si mund të ndikohej procesi, por si mund të shpërthehej jashtë procesit, si mund t'i shmangeshe, si mund të jetoje jashtë procesit. Kjo mundësi duhej të ekzistonte; K. kishte menduar shpesh për të kohët e fundit. Por po ta dinte prifti një mundësi të tillë, ndoshta do ta zbulonte, po t'i lutej njeriu, megjithëse vetë i përkiste gjykatës dhe megjithëse, kur K. e kishte sulmuar gjykatën, e kishte shtypur natyrën e tij të butë dhe madje i kishte bërtitur K.-së.

— Nuk do të zbresësh? — tha K. — Nuk ka, pra, predikim për të mbajtur. Zbrit këtu te unë. — Tani mund të vij, — tha prifti; ndoshta pendohej për britmën e tij. Ndërsa e shkëputste llambën nga grepi, tha: — Më duhej të flisja me ty së pari nga larg. Përndryshe ndikohem tepër lehtë dhe harroj shërbimin tim.

K. e priti poshtë te shkallët. Prifti, duke zbritur, ia zgjati dorën që nga një shkallë më lart. „Ke pak kohë për mua?“ pyeti K. „Sa kohë të të duhet“, tha prifti dhe i dha K.-së llambën e vogël, që ta

mbante ai. Edhe nga afër, një farë solemniteti nuk i humbte nga qenia e tij. „Je shumë i mirë me mua“, tha K. Ecnin pranë njëritjetrit lart e poshtë në nefin anësor të errët. „Ti je një përjashtim midis të gjithë atyre që i përkasin gjykatës. Kam më shumë besim te ti se te kushdo prej tyre, sado shumë që njoh. Me ty mund të flas hapur.“ „Mos u mashtro“, tha prifti. „Për çfarë do të mashtrohesha, pra?“ pyeti K. „Për gjykatën mashtrohesh“, tha prifti, „në shkrimet hyrëse të ligjit thuhet për këtë mashtrim: Para ligjit qëndron një rojtar porte. Te ky rojtar vjen një njeri nga fshati dhe i lutet ta lërë të hyjë në ligj. Por rojtari thotë se tani nuk mund ta lejojë të hyjë. Njeriu mendohet dhe pastaj pyet nëse, pra, do t'i lejohet të hyjë më vonë. ‚Është e mundur‘, thotë rojtari, ‚por jo tani.‘ Meqë porta e ligjit është e hapur si gjithmonë dhe rojtari mënjanohet, njeriu përkulet për të parë nëpër portë brenda. Kur e vë re këtë rojtari, qesh dhe thotë: ‚Po të të tërheqë kaq shumë, provo, pra, të hysh, pavarësisht nga ndalimi im. Por mbaje mend: unë jam i fuqishëm. Dhe jam vetëm rojtari më i ulët. Por nga salla në sallë qëndrojnë rojtarë, njëri më i fuqishëm se tjetri. Që pamjen e të tretit nuk e duroj dot as unë.‘ Vështirësi të tilla njeriu nga fshati nuk i ka pritur; ligji duhet të jetë i arritshëm për këdo dhe gjithmonë, mendon ai, por kur e shikon tani më me vëmendje rojtarin në pallton e tij prej gëzofi, hundën e tij të madhe e me majë, mjekrën e gjatë, të hollë, të zezë, tatare, vendos megjithatë të presë më mirë derisa të marrë lejen për të hyrë. Rojtari i jep një stol dhe e lë të ulet anash derës. Atje rri ditë e vite. Bën shumë përpjekje që ta lënë të hyjë dhe e lodh rojtarin me lutjet e tij. Rojtari i bën shpesh marrje të vogla në pyetje, e pyet për vendlindjen e tij dhe për shumë gjëra të tjera, por janë pyetje pa interes, si ato që bëjnë zotërinjtë e mëdhenj, dhe në fund i thotë gjithmonë përsëri se ende nuk mund ta lërë të hyjë. Njeriu, që për udhëtimin e tij është pajisur me shumë gjëra, i përdor të gjitha, sado të çmuara të jenë, për t'i dhënë ryshfet rojtarit. Ky, sigurisht, i pranon të gjitha, por thotë

ndërkohë: ‚E pranoj vetëm që të mos besosh se ke lënë diçka pa bërë.‘ Gjatë viteve të shumta, njeriu e vëzhgon rojtarin gati pa pushim. I harron rojtarët e tjerë, dhe ky i pari i duket pengesa e vetme për të hyrë në ligj. E mallkon rastin fatkeq, në vitet e para me zë të lartë; më vonë, kur plaket, vetëm murmurit me vete. Bëhet si fëmijë, dhe meqë, në studimin e rojtarit për vite të tëra, ka njohur edhe pleshtat në jakën e tij prej gëzofi, u lutet edhe pleshtave ta ndihmojnë dhe t'ia ndryshojnë mendjen rojtarit. Më në fund i dobësohet drita e syve dhe nuk e di nëse rreth tij po errësohet vërtet apo e mashtrojnë vetëm sytë. Por tani dallon në errësirë një shkëlqim që shpërthen pa u shuar nga porta e ligjit. Tani nuk jeton më gjatë. Para vdekjes, në kokën e tij mblidhen të gjitha përvojat e gjithë kësaj kohe në një pyetje që ende s'ia ka bërë rojtarit. I bën shenjë, sepse nuk mund ta ngrejë më trupin e tij që po mpihet. Rojtari duhet të përkulet thellë drejt tij, sepse dallimet e shtatit kanë ndryshuar shumë në disfavor të njeriut. ‚Ç'do të dish tani, pra?‘ pyet rojtari, ‚je i pangopur.‘ ‚Të gjithë priren drejt ligjit‘, thotë njeriu, ‚si ndodh që gjatë gjithë këtyre viteve askush përveç meje nuk ka kërkuar të hyjë?‘ Rojtari e kupton që njeriu është tashmë në fund dhe, për t'ia arritur ende dëgjimin që po shuhet, i ulërin: ‚Këtu askush tjetër nuk mund të hynte, sepse kjo hyrje ishte caktuar vetëm për ty. Tani po iki dhe po e mbyll.‘“

— Rojtari, pra, e mashtroi njeriun, — tha K. menjëherë, i tërhequr shumë fort nga historia. — Mos u ngut, — tha prifti, — mos e merr mendimin e tjetrit pa e shqyrtuar. Ta tregova historinë me fjalët e Shkrimit. Për mashtrim aty s'thuhet asgjë. — Por është e qartë, — tha K., — dhe interpretimi yt i parë ishte krejt i drejtë. Rojtari e dha njoftimin shpëtimtar vetëm kur ai nuk mund ta ndihmonte më njeriun. — Nuk e pyetën më parë, — tha prifti, — mendo edhe se ai ishte vetëm rojtar, dhe si i tillë e kreu detyrën. — Pse beson se e kreu detyrën? — pyeti K. — Ai nuk e kreu. Detyra e tij ndoshta ishte t'i zmbrapste të gjithë të huajt,

por këtë njeri, për të cilin ishte caktuar hyrja, duhej ta kishte lënë të hynte. — Nuk ke mjaft respekt për Shkrimin dhe e ndryshon historinë, — tha prifti. — Historia përmban për hyrjen në ligj dy deklarata të rëndësishme të rojtarit, një në fillim e një në fund. Njëri vend thotë: se tani nuk mund ta lejonte të hynte; dhe tjetri: kjo hyrje ishte caktuar vetëm për ty. Po të kishte kundërthënie midis këtyre dy deklaratave, atëherë do të kishe të drejtë ti, dhe rojtari do ta kishte mashtruar njeriun. Por kundërthënie nuk ka. Përkundrazi, deklarata e parë madje e paralajmëron të dytën. Gati mund të thuhej se rojtari e tejkaloi detyrën e tij duke i premtuar njeriut një mundësi të ardhshme për të hyrë. Në atë kohë, detyra e tij duket se ishte vetëm ta zmbrapste njeriun, dhe vërtet shumë komentues të Shkrimit çuditen që rojtari e bëri fare atë aludim, sepse ai duket se e do përpikërinë dhe e ruan me rreptësi detyrën e tij. Për shumë vite nuk e lë postin dhe e mbyll portën vetëm fare në fund; është shumë i vetëdijshëm për rëndësinë e shërbimit të tij, sepse thotë: „Unë jam i fuqishëm“; ka nderim për eprorët, sepse thotë: „Jam vetëm rojtari më i ulët“; nuk është llafazan, sepse gjatë viteve të shumta bën vetëm, siç thuhet, „pyetje pa interes“; nuk merr ryshfet, sepse për një dhuratë thotë: „E pranoj vetëm që të mos besosh se ke lënë diçka pa bërë“; kur bëhet fjalë për kryerjen e detyrës, nuk mund as ta prekësh, as ta hidhërosh, sepse thuhet për njeriun se „e lodh rojtarin me lutjet e tij“; më në fund, edhe pamja e tij e jashtme tregon një karakter pedant: hunda e madhe me majë dhe mjekra e gjatë, e hollë, e zezë, tatare. A mund të ketë rojtar më besnik ndaj detyrës? Por te rojtari përzihen edhe tipare të tjera, që janë shumë të favorshme për atë që kërkon të hyjë dhe që sidoqoftë e bëjnë të kuptueshme se, me atë aludim për një mundësi të ardhshme, ai mund ta tejkalonte pak detyrën. Sepse nuk mund të mohohet se ai është pak mendjeshkurtër dhe, në lidhje me këtë, pak mendjemadh. Edhe sikur shprehjet e tij për pushtetin e vet dhe për pushtetin e rojtarëve të tjerë, dhe për pamjen e tyre

që është e padurueshme madje edhe për të — them, edhe sikur të gjitha këto shprehje të jenë në vetvete të drejta, mënyra si i thotë tregon prapëseprapë se kuptimi i tij turbullohet nga mendjeshkurtësia dhe nga mendjemadhësia. Komentuesit thonë për këtë: „Kuptimi i drejtë i një gjëje dhe keqkuptimi i së njëjtës gjë nuk e përjashtojnë plotësisht njëri-tjetrin.“ Sidoqoftë, duhet supozuar se ajo mendjeshkurtësi dhe mendjemadhësi, sado pak të shfaqen ndoshta, e dobësojnë prapëseprapë ruajtjen e hyrjes; janë të çara në karakterin e rojtarit. Këtu shtohet edhe që rojtari, nga natyra e tij, duket i sjellshëm; ai nuk është aspak gjithmonë person zyrtar. Që në çastet e para bën shakanë ta ftojë njeriun të hyjë, pavarësisht nga ndalimi i mbajtur shprehimisht; pastaj nuk e përzë, por, siç thuhet, i jep një stol dhe e lë të ulet anash derës. Durimi me të cilin i duron lutjet e njeriut gjatë gjithë këtyre viteve, marrjet e vogla në pyetje, pranimi i dhuratave, fisnikëria me të cilën e lejon njeriun të mallkojë me zë të lartë, pranë tij, rastin fatkeq që e ka vënë rojtarin aty — të gjitha këto tregojnë lëvizje mëshire. Jo çdo rojtar do të kishte vepruar kështu. Dhe më në fund, me një shenjë, përkulet thellë drejt njeriut, për t'i dhënë rastin për pyetjen e fundit. Vetëm një padurim i dobët — rojtari e di, pra, që gjithçka ka mbaruar — shprehet në fjalët: „Je i pangopur.“ Disa shkojnë madje edhe më larg në këtë lloj shpjegimi dhe mendojnë se fjalët „Je i pangopur“ shprehin njëfarë admirimi miqësor, që, sigurisht, nuk është i lirë nga përbuzja. Sidoqoftë, figura e rojtarit përfundon kështu ndryshe nga ç'e beson ti. — Ti e njeh historinë më mirë se unë dhe prej më shumë kohësh, — tha K. Heshtën pak. Pastaj K. tha: — Ti beson, pra, se njeriu nuk u mashtrua? — Mos më keqkupto, — tha prifti, — unë po të tregoj vetëm mendimet që ekzistojnë për këtë. Nuk duhet t'u kushtosh tepër vëmendje mendimeve. Shkrimi është i pandryshueshëm, dhe mendimet shpesh janë vetëm shprehje e dëshpërimit për këtë. Në këtë rast, madje, ka një mendim sipas të cilit pikërisht rojtari është i mashtruari. — Ky është një mendim

që shkon larg, — tha K. — Si arsyetohet? — Arsyetimi, — u përgjigj prifti, — niset nga mendjeshkurtësia e rojtarit. Thuhet se ai nuk e njeh brendësinë e ligjit, por vetëm rrugën që duhet ta përshkojë vazhdimisht para hyrjes. Përfytyrimet që ka për brendësinë quhen fëminore, dhe supozohet se ai vetë ka frikë nga ajo me të cilën do ta frikësojë njeriun. Po, ka frikë më shumë se njeriu, sepse ky nuk do gjë tjetër veçse të hyjë, madje edhe kur ka dëgjuar për rojtarët e tmerrshëm të brendësisë, kurse rojtari nuk do të hyjë, të paktën nuk mësohet asgjë për këtë. Të tjerë thonë, sigurisht, se ai duhet të ketë qenë tashmë brenda, sepse njëherë, pra, është marrë në shërbim të ligjit, dhe kjo mund të ketë ndodhur vetëm brenda. Kësaj duhet t'i përgjigjesh se ai mund të jetë caktuar rojtar edhe me një thirrje nga brenda, dhe se, të paktën thellë brenda, me siguri nuk ka qenë, meqë nuk e duron dot as pamjen e rojtarit të tretë. Përveç kësaj, nuk tregohet as që gjatë viteve të shumta, përveç vërejtjes për rojtarët, të ketë treguar ndonjë gjë për brendësinë. Mund t'i jetë ndaluar, por as për ndalimin s'ka treguar gjë. Nga të gjitha këto nxirret se ai nuk di asgjë për pamjen dhe kuptimin e brendësisë dhe se për këtë është në mashtrim. Por edhe për njeriun nga fshati thuhet se është në mashtrim, sepse është në varësi të këtij njeriu dhe nuk e di. Që e trajton njeriun si një që varet prej tij, e kupton nga shumë gjëra që ndoshta i mban ende mend. Por që ai, në të vërtetë, varet prej tij, sipas këtij mendimi duhet të dalë po aq qartë. Para së gjithash, i liri qëndron mbi të lidhurin. Tani, njeriu është vërtet i lirë; mund të shkojë ku të dojë; vetëm hyrja në ligj i është ndaluar, dhe për më tepër vetëm nga një njeri i vetëm, nga rojtari. Kur ulet në stolin anash portës dhe rri atje gjithë jetën, kjo ndodh me vullnet të lirë; historia nuk flet për asnjë detyrim. Kurse rojtari është i lidhur me postin e tij nga detyra; nuk mund të largohet jashtë dhe, me sa duket, as nuk mund të hyjë brenda, edhe sikur të donte. Përveç kësaj, ai është, sigurisht, në shërbim të ligjit, por shërben vetëm për këtë hyrje, pra edhe vetëm për

këtë njeri, për të cilin është caktuar vetëm kjo hyrje. Edhe për këtë arsye varet prej tij. Duhet supozuar se, për shumë vite, për një jetë të tërë burri, në njëfarë mënyre ka bërë vetëm shërbim të zbrazët, sepse thuhet se vjen një njeri, pra dikush në moshën e burrërisë, që, pra, rojtari duhej të priste gjatë para se të përmbushej qëllimi i tij, dhe duhej të priste aq sa i pëlqente njeriut, që erdhi me vullnet të lirë. Por edhe fundi i shërbimit përcaktohet nga fundi i jetës së njeriut; deri në fund, pra, mbetet në varësi të tij. Dhe theksohet vazhdimisht se rojtari duket se nuk di asgjë nga të gjitha këto. Por në këtë nuk shihet ndonjë gjë e çuditshme, sepse sipas këtij mendimi rojtari ndodhet në një mashtrim edhe shumë më të rëndë, që i përket shërbimit të tij. Sepse në fund ai flet për hyrjen dhe thotë: „Tani po iki dhe po e mbyll“, por në fillim thuhet se porta e ligjit është e hapur si gjithmonë; por po të jetë gjithmonë e hapur, gjithmonë, domethënë pavarësisht nga kohëzgjatja e jetës së njeriut për të cilin është caktuar, atëherë as rojtari s'do të mund ta mbyllë. Për këtë mendimet ndahen: nëse rojtari, me njoftimin se do ta mbyllë portën, do vetëm të japë një përgjigje, apo të theksojë detyrën e tij, apo ta vërë njeriun edhe në çastin e fundit në pendim e në trishtim. Por për këtë shumë janë dakord, që ai nuk do të mund ta mbyllë portën. Madje besojnë se, të paktën në fund, ai është në varësi të njeriut edhe në dijen e tij, sepse ky e sheh shkëlqimin që shpërthen nga hyrja e ligjit, ndërsa rojtari, si i tillë, me siguri qëndron me shpinë nga hyrja dhe as nuk tregon me ndonjë shprehje se ka vënë re ndonjë ndryshim. — Kjo është arsyetuar mirë, — tha K., që i kishte përsëritur me vete gjysmë me zë disa vende nga shpjegimi i priftit. — Është arsyetuar mirë, dhe tani besoj edhe unë se rojtari është i mashtruar. Por kështu nuk jam larguar nga mendimi im i mëparshëm, sepse të dyja mbulojnë pjesërisht njëra-tjetrën. Nuk ka rëndësi nëse rojtari sheh qartë apo mashtrohet. Unë thashë: njeriu mashtrohet. Po të shohë qartë rojtari, mund të dyshohej për këtë; por po të jetë rojtari i mashtruar, atëherë mashtrimi i

tij duhet domosdo të kalojë te njeriu. Atëherë rojtari, sigurisht, nuk është mashtrues, por është aq mendjeshkurtër, sa duhej të përzihej menjëherë nga shërbimi. Duhet ta kesh parasysh, pra, se mashtrimi në të cilin ndodhet rojtari atij nuk i bën asnjë dëm, kurse njeriut i bën njëmijëfish. — Këtu ndeshesh me një mendim të kundërt, — tha prifti. — Disa thonë se historia nuk i jep askujt të drejtën të gjykojë rojtarin. Si do që të na duket, ai është prapë-seprapë një shërbëtor i ligjit, pra i përket ligjit, pra është përtej gjykimit njerëzor. Atëherë nuk duhet besuar as që rojtari varet nga njeriu. Të jesh i lidhur nga shërbimi yt, qoftë edhe vetëm me hyrjen e ligjit, është pa krahasim më shumë se të jetosh i lirë në botë. Njeriu sapo vjen te ligji; rojtari është tashmë atje. Ai është caktuar në shërbim nga ligji; të dyshosh për dinjitetin e tij do të thotë të dyshosh për ligjin. — Me këtë mendim nuk pajtohem, — tha K. duke tundur kokën, — sepse po t'i bashkohesh, duhet t'i quash të vërteta të gjitha ato që thotë rojtari. Por që kjo nuk është e mundur, e ke arsyetuar vetë hollësisht. — Jo, — tha prifti, — nuk duhet t'i quash të gjitha të vërteta; duhet vetëm t'i quash të domosdoshme. — Mendim i zymtë, — tha K. — Gënjeshtra bëhet rend i botës.

K. e tha këtë si përfundim, por nuk ishte gjykimi i tij përfundimtar. Ishte tepër i lodhur për t'i parë dot të gjitha përfundimet e historisë; edhe ishin rrugë mendimi të pazakonta ato ku e çonte ajo, gjëra joreale, më të përshtatshme për t'u diskutuar nga shoqëria e nëpunësve të gjykatës se nga ai. Historia e thjeshtë ishte bërë pa formë; donte ta shkundte nga vetja, dhe prifti, që tani tregoi një delikatesë të madhe, e duroi këtë dhe e priti në heshtje vërejtjen e K.-së, megjithëse ajo me siguri nuk përputhej me mendimin e tij.

Ecën për njëfarë kohe në heshtje; K. rrinte ngjitur pranë priftit, pa e ditur në errësirë ku ndodhej. Llamba në dorën e tij ishte shuar prej kohësh. Njëherë, pikërisht përpara tij, vezulloi statuja prej argjendi e një shenjtori, vetëm me shkëlqimin e

argjendit, dhe menjëherë u tret sërish në errësirë. Që të mos mbetej krejtësisht në varësi të priftit, K. e pyeti: „A nuk jemi tani afër hyrjes kryesore?“ „Jo“, tha prifti, „jemi shumë larg saj. Do të ikësh tashmë?“ Megjithëse K. pikërisht tani nuk kishte menduar për këtë, tha menjëherë: „Sigurisht, duhet të iki. Jam prokurist në një bankë, më presin; erdha këtu vetëm për t'i treguar katedralen një miku të huaj të biznesit.“ „Hë“, tha prifti dhe i zgjati K.-së dorën, „atëherë shko.“ „Por në errësirë nuk e gjej dot rrugën vetëm“, tha K. „Shko majtas, te muri“, tha prifti, „pastaj vazhdo përgjatë murit, pa u ndarë prej tij, dhe do të gjesh një dalje.“ Prifti ishte larguar vetëm disa hapa, por K. thirri tashmë shumë fort: „Të lutem, prit edhe pak.“ „Po pres“, tha prifti. „Nuk do gjë tjetër prej meje?“ pyeti K. „Jo“, tha prifti. „Më parë ishe kaq i mirë me mua“, tha K., „dhe m'i shpjegove të gjitha, kurse tani më lëshon sikur të mos të interesonte fare për mua.“ „Po ti duhet të ikësh“, tha prifti. „Hë, po“, tha K., „kuptoje, pra, këtë.“ „Kupto ti së pari kush jam unë“, tha prifti. „Ti je kapelani i burgut“, tha K. dhe iu afrua më shumë priftit; kthimi i tij i menjëhershëm në bankë nuk ishte aq i nevojshëm sa e kishte paraqitur; mund të rrinte fare mirë ende këtu. „I përkas, pra, gjykatës“, tha prifti. „Pse duhet, pra, të doja diçka prej teje? Gjykata nuk do asgjë prej teje. Të pranon kur vjen dhe të lëshon kur ikën.“

Kapitulli X — Fundi

Në prag të ditëlindjes së tij të tridhjetenjëtë — ishte rreth orës nëntë të mbrëmjes, ora e qetësisë nëpër rrugë — erdhën në banesën e K.-së dy zotërinj. Me redingota, të zbehtë e të trashë, me kapela cilindër që dukeshin të palëvizshme. Pas një formaliteti të vogël te dera e banesës, për atë se kush do të hynte i pari, i njëjti formalitet u përsërit në përmasa më të mëdha para derës së K.-së. Pa i qenë njoftuar vizita, K., i veshur gjithashtu me të zeza, rrinte ulur në një kolltuk pranë derës dhe vishte ngadalë doreza të reja, që i shtrëngoheshin fort pas gishtave, në qëndrimin e atij që pret mysafirë. U ngrit menjëherë dhe i vështroi zotërinjtë me kureshtje. „Ju, pra, jeni caktuar për mua?“ pyeti ai. Zotërinjtë pohuan me kokë; njëri tregoi tjetrin me kapelën cilindër në dorë. K. e pranoi me vete se kishte pritur një vizitë tjetër. Shkoi te dritarja dhe vështroi edhe një herë rrugën e errët. Edhe gati të gjitha dritaret në anën tjetër të rrugës ishin ende të errëta; në shumë prej tyre perdet ishin ulur. Në një dritare të ndriçuar të katit, disa fëmijë të vegjël luanin me njëri-tjetrin pas një kangjelle dhe, ende të paaftë të lëviznin nga vendet e tyre, zgjatnin duart e vogla drejt njëri-tjetrit. „Më dërgojnë aktorë të vjetër, të rangut të ulët“, i tha vetes K. dhe vështroi përreth, për t'u bindur edhe një herë. „Kërkojnë të ma mbarojnë punën me pak.“ K. u kthye papritur nga ata dhe pyeti: „Në cilin teatër luani?“ „Teatër?“ pyeti njëri zotëri, me cepat e buzëve që i dridheshin, duke i kërkuar këshillë tjetrit. Tjetri u soll si një memec që lufton me

organizmin e tij kokëfortë. „Nuk janë përgatitur që t'i pyesin“, i tha vetes K. dhe shkoi të merrte kapelën.

Që në shkallë zotërinjtë deshën ta kapnin K.-në nën krah, por K. tha: „Vetëm në rrugë; nuk jam i sëmurë.“ Por menjëherë para portës iu varën nën krah në një mënyrë si K. s'kishte ecur kurrë me ndonjë njeri. I mbanin supet ngjitur pas supeve të tij, nuk i përthyenin krahët, por i përdornin për t'ia mbështjellë krahët K.-së në gjithë gjatësinë e tyre; poshtë ia kapnin duart K.-së me një kapje të mësuar si në shkollë, të stërvitur, të papërballueshme. K. ecte drejt e i tendosur midis tyre; që të tre përbënin tani një njësi të tillë, sa, po ta kishe copëtuar njërin prej tyre, do të ishin copëtuar të gjithë. Ishte një njësi si ajo që mund ta përbëjnë gati vetëm gjërat pa jetë.

Nën fenerët, K. u përpoq disa herë, sado e vështirë që ishte në këtë ngjeshje, t'i shihte shoqëruesit e tij më qartë nga ç'kishte qenë e mundur në gjysmerrësirën e dhomës së tij. Ndoshta janë tenorë, mendoi ai, duke parë gushën e tyre të rëndë të dyfishtë. E neveriste pastërtia e fytyrave të tyre. Gati e shihje ende dorën që i kishte pastruar, që u ishte futur në cepat e syve, që u kishte fërkuar buzën e sipërme, që u kishte kruar rrudhat e mjekrës.

Kur e vuri re këtë, K. u ndal; për rrjedhojë u ndalën edhe të tjerët; ishin në buzë të një sheshi të hapur, pa njerëz, të zbukuruar me lulishte. „Pse dërguan pikërisht ju!“ thirri ai, më shumë sesa pyeti. Zotërinjtë me sa dukej nuk dinin ç'të përgjigjeshin; prisnin me krahun e lirë të varur, si infermierë kur i sëmuri do të pushojë. „Nuk eci më tej“, tha K. si për provë. Për këtë zotërinjtë nuk kishin nevojë të përgjigjeshin; mjaftonte që nuk e lironin kapjen dhe përpiqeshin ta shkulnin K.-në nga vendi; por K. bëri qëndresë. „Nuk do të më duhet më shumë fuqi; tani do ta përdor të gjithë“, mendoi ai. I erdhën ndër mend mizat që, duke shqyer këmbëzat e tyre, përpiqen të shkëputen nga shkopi me ngjitës. „Zotërinjtë do të kenë punë të rëndë.“

Atëherë, përpara tyre, nga një rrugicë më poshtë, zonjusha Byrstner u ngjit në shesh nëpër një shkallë të vogël. Nuk ishte krejt e sigurt që ishte ajo; ngjashmëria, sigurisht, ishte e madhe. Por K.-së nuk i interesonte nëse ishte me siguri zonjusha Byrstner; vetëm kotësia e qëndresës së tij iu bë menjëherë e qartë. Nuk ishte ndonjë heroizëm po të bënte qëndresë, po t'u krijonte tani zotërinjve vështirësi, po të përpiqej tani të shijonte në mbrojtje edhe vezullimin e fundit të jetës. Nisi të ecte, dhe nga gëzimi që u dha kështu zotërinjve kaloi diçka edhe tek ai vetë. Tani e duronin që ai të përcaktonte drejtimin e rrugës, dhe ai e përcaktoi sipas rrugës që merrte zonjusha para tyre, jo sepse donte ta arrinte, jo sepse donte ta shihte sa më gjatë, por vetëm që të mos e harronte paralajmërimin që ajo përfaqësonte për të. „E vetmja gjë që mund të bëj tani“, i tha vetes, dhe ritmi i barabartë i hapave të tij dhe i hapave të dy të tjerëve ia vërtetonte mendimet, „e vetmja gjë që bëj tani është të ruaj deri në fund mendjen e qetë që ndan e rregullon. Gjithmonë kam dashur të futem në botë me njëzet duar, dhe për më tepër për një qëllim që nuk mund të miratohej. Kjo ishte e gabuar; tani të tregoj vallë se as procesi njëvjeçar nuk mundi të më mësonte? Të iki si një njeri që s'kupton gjë? A do të mund të thonë pas meje se në fillim të procesit doja ta mbaroja, dhe tani, në fund të tij, dua ta nis përsëri? Nuk dua që të thuhet kjo. Jam mirënjohës që më dhanë në këtë rrugë këta zotërinj gjysmë memecë, që s'kuptojnë asgjë, dhe që më lanë mua t'i them vetes atë që është e nevojshme.“

Zonjusha, ndërkohë, ishte kthyer në një rrugicë anësore, por K. mund të bënte tani pa të dhe iu dorëzua shoqëruesve të tij. Që të tre kaluan tani, në marrëveshje të plotë, mbi një urë në dritën e hënës; çdo lëvizjeje të vogël që bënte K., zotërinjtë tani i bindeshin me gatishmëri; kur ai u kthye pak nga parmaku, u kthyen edhe ata me gjithë ballin atje. Uji, që shkëlqente e dridhej nën dritën e hënës, ndahej rreth një ishulli të vogël, ku grumbulloheshin, si të ngjeshura, masa gjethesh pemësh e shkurresh.

Poshtë tyre, tani të padukshme, kalonin rrugica me zhavorr me stola të rehatshëm, ku K. ishte shtrirë e ishte zgjatur shumë herë në verë. „Unë nuk doja fare të ndalesha“, u tha shoqëruesve, i turpëruar nga gatishmëria e tyre. Njëri dukej sikur i bëri tjetrit, pas shpinës së K.-së, një qortim të butë për ndalesën e keqkuptuar; pastaj vazhduan rrugën.

Kaluan nëpër disa rrugica të përpjeta, ku aty-këtu qëndronin ose ecnin policë, herë larg, herë fare afër. Njëri, me mustaqe të dendura, me dorën te doreza e shpatës, iu afrua grupit, jo krejt të padyshimtë, si me qëllim. Zotërinjtë ngecën; polici dukej sikur po hapte gojën, kur K. i tërhoqi zotërinjtë me forcë përpara. Disa herë u kthye me kujdes, për të parë mos i ndiqte polici; por kur kishin një qoshe midis tyre dhe policit, K. nisi të vraponte; zotërinjtë, megjithëse u merrej shumë fryma, u desh të vraponin bashkë me të.

Kështu dolën shpejt nga qyteti, i cili në këtë drejtim lidhej me arat gati pa kalim. Një gurore e vogël, e braktisur dhe e shkretë, ndodhej pranë një shtëpie ende krejt qytetare. Këtu zotërinjtë u ndalën, qoftë sepse ky vend kishte qenë që në fillim qëllimi i tyre, qoftë sepse ishin tepër të rraskapitur për të vrapuar më tej. Tani e lëshuan K.-në, që priste pa folur, hoqën kapelat cilindër dhe, ndërsa vështronin përreth nëpër gurore, fshinë me shamitë djersën nga balli. Kudo shtrihej drita e hënës, me atë natyrshmëri e qetësi që nuk i është dhënë asnjë drite tjetër.

Pas shkëmbimit të disa mirësjelljeve lidhur me atë se kush duhej t'i kryente detyrat e ardhshme — zotërinjtë dukej se i kishin marrë urdhrat pa i ndarë —, njëri shkoi te K. dhe ia hoqi xhaketën, jelekun dhe më në fund këmishën. K. u drodh pa dashur, ku zotëria i dha një goditje të lehtë qetësuese në shpinë. Pastaj i palosi sendet me kujdes, si gjëra që do të përdoren ende, edhe pse jo në kohën më të afërt. Që të mos e linte K.-në pa lëvizje në ajrin e natës, gjithsesi të freskët, e mori nën krah dhe eci me të pak lart e poshtë, ndërsa zotëria tjetër kërkonte nëpër gurore

ndonjë vend të përshtatshëm. Kur e gjeti, i bëri shenjë, dhe zotëria tjetër e çoi K.-në atje. Ishte afër murit të gurores; aty ishte një gur i shkëputur. Zotërinjtë e ulën K.-në përdhe, e mbështetën pas gurit dhe ia vunë kokën sipër. Me gjithë mundimin që bënë, dhe me gjithë gatishmërinë që tregoi K. ndaj tyre, qëndrimi i tij mbeti shumë i sforcuar dhe i pabesueshëm. Prandaj njëri zotëri iu lut tjetrit t'ia linte për pak kohë vetëm atij shtrirjen e K.-së, por as kështu nuk u bë më mirë. Më në fund e lanë K.-në në një pozitë që nuk ishte as më e mira nga pozitat e arritura tashmë. Pastaj njëri zotëri hapi redingotën dhe nxori nga një këllëf, që varej në një rrip të shtrënguar rreth jelekut, një thikë kasapi të gjatë, të hollë, të mprehur nga të dyja anët, e ngriti lart dhe shqyrtoi tehet në dritë. Përsëri nisën mirësjelljet e neveritshme: njëri ia zgjati thikën tjetrit përmbi K.-në, ky ia ktheu sërish përmbi K.-në. K. e dinte tani mirë se detyra e tij do të kishte qenë ta kapte vetë thikën, ndërsa ajo kalonte pezull mbi të nga dora në dorë, dhe ta ngulte në vetvete. Por ai nuk e bëri, por ktheu qafën, ende të lirë, dhe vështroi përreth. Nuk mund ta tregonte veten plotësisht të zotin, nuk mund t'ua merrte autoriteteve gjithë punën; përgjegjësinë për këtë gabim të fundit e mbante ai që ia kishte mohuar mbetjen e forcës që nevojitej për këtë. Shikimet e tij ranë mbi katin e fundit të shtëpisë që kufizohej me guroren. Si ndizet një dritë, ashtu u hapën kanatet e një dritareje atje; një njeri, i dobët e i hollë në largësi e në lartësi, u përkul me një vrull shumë përpara dhe i shtriu krahët edhe më tej. Kush ishte? Një mik? Një njeri i mirë? Dikush që merrte pjesë? Dikush që donte të ndihmonte? Ishte një njeri i vetëm? Ishin të gjithë? Kishte ende ndihmë? A kishte kundërshtime që ishin harruar? Sigurisht që kishte. Logjika, sigurisht, është e palëkundshme, por një njeriu që do të jetojë nuk i bën dot qëndresë. Ku ishte gjykatësi që nuk e kishte parë kurrë? Ku ishte gjykata e lartë, deri te e cila nuk kishte arritur kurrë? Ngriti duart dhe hapi të gjithë gishtat.

Por mbi gurmazin e K.-së u vunë duart e njërit zotëri, ndërsa tjetri ia nguli thikën në zemër dhe e rrotulloi atje dy herë. Me sy që po i shuheshin, K. pa ende si zotërinjtë, fare afër fytyrës së tij, të mbështetur faqe më faqe pas njëri-tjetrit, vëzhgonin përfundimin. „Si një qen!“ tha ai; ishte sikur turpi do t'i mbijetonte.